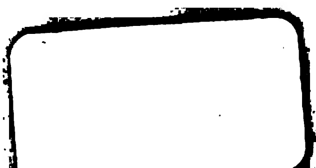

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFTIENDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

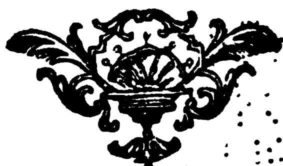
VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten opgehelderd.

VYFTIENDE DEEL,

Beginnende met het jaar 1679, en eindigende met de verheffing van den Prinse en Prinsesse van Oranje, tot Koning en Koninginne van Groot-Britanje, in 't jaar 1689.

Te AMSTERDAM,

By *ISAAK TIRION.*

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.

MDCCLVI.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Buitengewoon Gezantschap naar Frankryk.* II. *De Spaanschen staan op de herlevering van Maastricht. De Staaten maaken 'er zwaarigheid in.* III. *De Keurvorst van Brandenburg vordert voldoening van schade van de Staaten. Handeling met hem.* IV. *Verraad in Engeland. De Hertog van Jork komt in Holland.* V. *Verdrag met Algiers.* VI. *Verschil met Friesland, en Stad en Lande, over de afdanking van eenig Krygsvolk.* VII. *Zyne Hoogheid beslist 't geschil over 't bewaaren der Stads sleutelen, te Deventer. Raadpleegingen op 't versterken van Naarden.* VIII. *Dood van Prinse Joan Maurits van Nassau. Van Wolferd, Heer van Brederode. Van Joost van den Vondel.* IX. *Frankryk zoekt een verdedigend Verbond te sluiten met de Staaten.* X. *Handeling met Groot-Britanje, over 't handhaaven der Nieuwmeegsche Vrede. Sidnei ontraadt het Verbond met Frankryk. D'Avaux dringt 'er op. Men besluit zig, noch met Frankryk, noch met Groot-Britanje te verbinden.* XI. *Frankryk wint het Engelsche Hof. Maakt beweegingen tot eene Vredebreuk.* XII.

Onlusten tusschen Spanje en den Keurvorst van Brandenburg. Handeling over 't ruimen van Hasselt en Mazeik. XIII. *Verdrag van Koophandel met de Ottomannische Porte. Staartster.* XIV. *De Franschen trekken in 't Luxemburgsche. Frankryks eisch op Vlaanderen. Luxemburg ingesloten.* XV. *Aanvang der handelinge, over een Verdrag van Bondgenootschap. Zweeden treedt 'er in. Het Engelsche Hof weigert het. Schryvens van Van Beuningen aan de Stad Amsterdam.* XVI. *D'Avaux verklaart zig scherp, tegen 't Verbond met Zweeden. De Staaten verdedigen 't.* XVII. *Verscheiden oorzaaken van het misnoegen des Franschen Hofs. Verschil over 't regt der Vlagge.* XVIII. *De Koning van Frankryk zoekt iemant te doen ligten, uit Amsterdam. Verschil hieruit ontstaan. D'Avaux zoekt ter gehoor ingeleid te worden, door des Stadhouders Poort.* XIX. *Misnoegen met Engeland. Voorslag, om den Hertog van Jork te versteeken van de opvolging: of om den Prins of Prinses van Oranje tot Regent te verklaaren.* XX. *Schenkenschans te rug gegeven aan de Staaten.* XXI. *Handeling over Frankryks eischen op de Spaansche Nederlanden. De blokkeering van Luxemburg wordt opgebroken.* XXII. *De Spaanschen weigeren 't geschil met Frankryk te verblyven aan de uitspraak des Konings van Groot-Britanje. De Keurvorst van Brandenburg zoekt de Staaten te beweegen tot het goedkeuren der Fransche voorwaarden. De Keizer en Spanje treeden in 't Verdrag van Bondgenootschap.* XXIII. *Handeling der Staaten met den Koning van Groot-Britanje.* XXIV. *D'Avaux zoekt den Prins van Oranje en Fagel te win-*

winnen. Vergeefs. Verbond tusschen Deenemarke, Keur-Brandenburg en Munster. XXV. *Aanbouw van Oorlogsschepen. Suriname verandert van eigenaars. De Heer van Sommelsdyk vermoord.* XXVI. *Zwaare storm en hooge Watervloed.* XXVII. *Oostfriesche onlusten. De Keurvorst van Brandenburg steekt 'er zig in. Twist over de leenroerigheid van Ezens, Stedesdorp en Witmond.* XXVIII. *Afrikaansche Maatschappy te Embden opgeregt.*

ZO dra was de Nieuwmeegsche Vrede tusschen Lodewyk den XIV. en deezen Staat niet bekragtigd, of de Staaten besloten, een buitengewoon Gezantschap te zenden naar Frankryk, tot herstelling der oude vriendschap met deeze Kroon, tot bevordering der algemeene Vrede, die toen nog verre te zoeken scheen, en tot vereffening eeniger geschillen over de brandschattingen, die Frankryk van de Generaliteits Landen gevorderd hadt (*a*), en die, tot hiertoe, onvoldaan gebleeven waren. Tot dit Gezantschap, waren benoemd de Heeren *Jakob Boreel*, van Odyk en van Dykveld; die, terstond na hunne aankomst aan 't Fransche Hof, ernstelyk, arbeidden aan de algemeene Vrede. Doch zy deeden, niet voor den agttienden van Lentemaand des jaars 1679, hunne openbaare intrede te Parys, ter oorzaake van zeker verschil over de wyze derzelve, welk, van wederzyde, lang betwist werdt. De onzen beweerden dat zy ryden moesten over 't

1679.

I. De Staaten zenden een buitengewoon Gezantschap naar Frankryk.

Verschil over de wyze van deszelfs openbaare intrede.

(*a*) Resol. Holl. 21 *April* 1679. *bl.* 512.

1679. 't Voorplein der *Louvre*, tusschen dubbele Lyfwagten, in orde geschaard, en onder 't slaan der trom, gelyk, in de jaaren 1660, 1661 en 1662, geschied was. De Franschen hielden, daarentegen, staande, dat zo veel eers niet dan aan Gezanten van den Keizer, of van Koningen, en aan hunne Majesteiten van Frankryk zelven plagt beweezen te worden, en dat, zo 't ook in vroeger' tyd, omtrent de Ambassadeurs der Staaten, geschied was, zulks moest geagt worden, by toeval geschied te zyn, en om dat de wagt toen juist afgelost werdt. Doch hierop merkten de onzen aan, dat de Gezanten van Venetie en Savoje gelyke eer genooten, en dat zy alleenlyk begeerden, dat de oude gewoonte gevolgd werdt. De Franschen hernamen, dat deeze gewoonte niet bestendig was, en dat men 'er, in 't jaar 1667, ten opzigte van Van Beuningen, en in 't jaar 1670, ten opzigte van de Groot, van was afgeweeken. Men handelde, hierover, eenen geruimen tyd, zo aan 't Fransche Hof, als in den Haage met den Graave d'Avaux, die, onlangs, als gewoonlyke Ambassadeur van Frankryk, herwaards gekomen was: doch de Koning besloot, eindelyk, den Staaten genoegen te geeven. De Ambassadeurs deeden hunne intrede, met alle tekenen van eere, en bragten veel toe, tot bevordering der algemeene Vrede. Ook werdt, eerlang, het geschil over de brandschattingen, tot wederzydsch genoegen, geregeld (*b*). Odyk en Dykveld keerden daarna te rug naar Holland; doch Boreel bleef, nog eenigen tyd als

(*b*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 28-35.

als gewoonlyke Gezant der Staaten, in Frankryk. 1679.

Hier werdt, in Oogstmaand, een Huwelyk gesloten, waarvan, reeds geduurende den oorlog, spraak geweest was, tusschen den Koning van Spanje en Maria Louisa, Dogter des Hertogs van Orleans, die, weinige weeken laater, naar Spanje verreisde (*c*). De Koning van Frankryk gaf zyner Nigte eene bruidschat van vyfhonderdduizend gouden Zonne-Kroonen (*d*); doch geene Landen of Heerlykheden, in de Nederlanden noch elders; gelyk wy gezien hebben (*e*), dat de Prins van Oranje, te vooren, gewenscht hadt, dat geschieden mogt. Men was egter, hier te Lande, in zyn' schik met dit Huwelyk, oordeelende de meesten, dat het de Vrede tusschen Frankryk en Spanje bestendig maaken zou. Doch de ondervinding leerde, binnen weinige jaaren, dat zy verkeerde rekening gemaakt hadden.

II. De Spaansche Ambassadeur vordert de overlevering van Maastricht.

De Spaansche Ambassadeur, Don Emmanuel de Lira, de Staaten hersteld ziende in 't bezit van Maastricht, welk de Franschen hun wederom hadden ingeruimd, verzuimde niet, van tyd tot tyd, by hen, aan te houden, dat deeze Stad den Koning, zynen Meester, in gevolge van het Verdrag van den jaare 1673 (*f*), mogt worden overgeleverd (*g*). De Staaten, hierop, onderling, en met zyne Hoogheid, geraadpleegd hebbende, gaven den Gezant, eindelyk, in Oogstmaand,

De Staaten maaken 'er zwaarigheid in.

(*c*) Resol. Holl. 26 *Jan.* 22 *Febr.* 28 *Maart* 1679. *bl.* 2, 226, 410. Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 229-242. *van* 1680. *bl.* 1 *enz.*
(*d*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 417.
(*e*) XIV. *Deel*, *bl.* 344.
(*f*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 277.
(*g*) Resol. Holl. 25 *April* 1679. *bl.* 518.

1679. maand, voor bescheid „ dat zy den trouwhertigen
Hunne „ gen bystand, hun, in hunne ongelegenheid,
redenen. „ door zyne Majesteit van Spanje, beweezen, altoos, in gedagten zouden houden; doch ook
„ meenden, in den loop van den jongsten oorlog, overvloedige bewyzen gegeven te hebben, dat zy 's Konings belang zo hoog als
„ hun eigen geschat hadden, en geen minder
„ vlyt getoond, om zyne Landen en Luiden
„ dan om hunne eigen' te beschermen; schoon
„ hunne poogingen, door Gods almagtige
„ schikking, dien gunstigen uitslag niet gehad
„ hadden, welken men 'er, onder zynen zegen, van zou hebben mogen verwagten.
„ Dat het Verdrag van den jaare 1673, en de
„ belofte, om Maastricht aan den Koning te
„ zullen afstaan, ook, by hen, in goede geheugenis was: doch dat, by dit zelfde Verdrag, ook beloofd was de onderhouding der
„ Munstersche Vrede van den jaare 1648, en
„ der overeenkomsten, sedert geslooten. Dat
„ by het *vyfenveertigste* punt deezer Vrede,
„ beraamd was, dat de Verdragen, met den
„ Prinse Fredrik Henrik gemaakt, zouden aangemerkt en naargekomen worden, als wezenlyke deelen van het Munstersche Verdrag; dat, by deeze Verdragen, aan zyne
„ Hoogheid beloofd waren het Land en de
„ Heerlykheid van Montfoort; waarby zyne
„ Majesteit zo veel Lands voegen zou, dat
„ de zuivere inkomsten van alles, jaarlyks,
„ twee-endertigduizend guldens zouden beloopen; dat zyne Majesteit ook zou bezorgen, dat aan het Graafschap van Meurs zo
„ veel Lands zou worden toegevoegd, dat des-

„ zelfs

„ zelfs inkomsten, met tienduizend guldens 1679.
„ in 't jaar, vermeerderd zouden worden, zul-
„ lende het zelve Graafschap, daarenboven,
„ tot een Hertogdom worden verheeven. Dat
„ Montfoort, ondertusschen, eerst in 't jaar
„ 1654, gekomen was onder 't bewind van
„ zyne Hoogheid; dat de jaarlyksche inkom-
„ sten van het zelve, van dien tyd af, nooit
„ meer dan twintigduizend guldens beloopen
„ hadden, zynde, daarenboven, de tiendui-
„ zend guldens, met welken de inkomsten van
„ Meurs vermeerderd moesten geweest zyn,
„ gebleeven onvoldaan. Dat, wyders, in de
„ gemelde Verdragen, was vastgesteld, dat
„ zyne Hoogheid zou behouden het Mark-
„ graafschap van Bergen op Zoom, tegen ee-
„ nige Landen, door hem, aan den Koning af
„ te staan: doch dat men, in den jaare 1651,
„ nader verdraagen was, dat zyne Hoogheid,
„ in de plaats van het Markgraafschap, zou
„ behouden de genoemde Landen, en daar-
„ enboven vyfhonderdduizend guldens, en
„ eene rente van tagtigduizend guldens jaar-
„ lyks, losbaar tegen den penning twintig;
„ voor de betaaling van welke somme en ren-
„ te, 's Konings Domeinen, met naame die
„ van Brabant en Vlaanderen, verbonden wa-
„ ren. Dat nogtans, op de vyfhonderddui-
„ zend guldens, tweehonderd en twintigdui-
„ zend guldens onbetaald gebleeven waren,
„ en dat, op de jaarrenten, onlangs, maar
„ weinige penningen waren voldaan. Dat zy-
„ ne Hoogheid ook niet hersteld was in 't be-
„ zit zyner goederen, gelegen in 't Graaf-
„ schap Bourgondie, van welken zyne Maje-

1679. „ fteit de inkomften behouden hadt. Dat aan „ de Prinfeffe Weduwe de Heerlykheid Turnhout beloofd was, met zo veel Lands, dat „ 'er twaalfduizend guldens jaarlyks van komen konden; doch dat de inkomften van „ het zelve nimmer boven de agtduizend guldens beloopen hadden, en dat het Land van „ Turnhout, federt het jaar 1658, dertigduizend guldens uitgefchooten hadt, welken „ het nog niet wederom te rug hadt ontvangen. Dat zyne Hoogheid, wegens al het gemelde, zeven millioenen, zevenhonderd „ twee-endertigduizend driehonderd twee-ennegentig guldens te vorderen hadt, op het „ voldoen van welken, de Staaten, die groote „ reden hadden om het belang van den Prinfe „ als hun eigen aan te merken, federt lang, te „ vergeefs, hadden aangehouden. Dat zyne „ Majefteit den afftand van Maaftricht vorderde, uit kragte van zeker Verdrag; doch „ dat zy, uit kragte van het zelfde Verdrag, „ ook de voldoening der gemelde fomme te „ vorderen hadden, behalve, dat ook de Kollegien ter Admiraliteit nog merkelyke fommen van zyne Majefteit hadden te eifchen, „ wegens uitruftingen, gedaan ten zynen behoeve, na het treffen van het Verdrag van „ den jaare 1673. Ten befluite van al 't wel „ ke, zy in bedenkinge gaven, of 't wel redelyk zyn zou, dat zy den Koning toeftonden, „ 't gene hy, uit hoofde van het gemelde Verdrag, vorderen kon, terwyl zy zelven verfteken bleeven van 't gene zy, met goed regt, „ van zyne Majefteit konden eifchen (*b*)."

Do

(*b*) Refol. Gener. *Sabbathi* 5 *Aug.* 1679.

De Spaansche Gezant, dit antwoord bekomen hebbende, gaf den Staaten, na weinige dagen, schriftelyk, te verstaan „ dat hy, na tien „ maanden wagtens, ander bescheid hadt gedagt te zullen ontvangen. Dat de Staaten „ den Koning, uit eigen' beweeging, Maastricht hadden aangebooden. Dat zyne Majesteit hun edelmoediglyk hadt bygestaan, „ eer 'er nog een onderling Verbond tusschen „ hem en den Staat gesloten was, en zonder „ dat hy onderstandgelden getrokken hadt, „ gelyk de andere Bondgenooten. Dat de Staat „ bezweeken zou zyn, zonder de Vrede met „ Groot-Britanje; doch dat men deeze Vrede, eeniglyk, aan het Verbond met Spanje, te danken hadt, hebbende men, te Keulen, voor dien tyd, vergeefsche poogingen „ gedaan, om dezelve te bewerken. Dat de „ Staaten ook verklaard hadden, den dienst, „ hun, in deeze gelegenheid, door Spanje, gedaan, altoos te zullen erkennen, en dat de „ afstand van Maastricht een blyk deezer erkenteniffe zyn zou. Dat het hierom vreemd „ scheen, dat zy nu de Verdragen van de jaaren 1673 en 1648 wilden samenvoegen, en „ aan het eerstgemelde niet voldoen, zonder „ dat ook aan het laatstgemelde voldaan ware. „ Spanje ontkende wel niet de regtvaardigheid van den eisch des Prinsen van Oranje „ over 't geheel, schoon hy, Gezant, onmogelyk antwoorden kon op de rekening, volgens welke, men deezen eisch, met de intresten, op verscheiden' millioenen, begroot „ hadt: doch het dringen op het afdoen deezer schuld, geduurende 's Konings minder-

1679.

Antwoord van den Spaanschen Ambassadeur.

1679. „ jaarigheid, was aan de weereld niet zeer billyk voorgekomen, en zou, zo men 'er aan voldaan hadt, Spanje het byſtaan der Staaten in den jongſten oorlog veel moeilyker gemaakt hebben. Daarenboven, hadden der Staaten gezanten, terwyl zy openlyk drongen op het afdoen der gemelde ſchuld, heimelyk, te kennen gegeven, dat de Staaten zig het belang des Prinſen van Oranje zo zeer niet ter herte lieten gaan, als hunne brieven, en de vertoogen hunner Gezanten ſcheenen te kennen te geeven. Het uitſtellen der voldoeninge van 's Prinſen eiſch kon, derhalve, geene reden van klagten zyn, over Spanje. Hier benevens, hadt de Koning, in Sprokkelmaand jongſtleeden, den Prinſe honderdduizend guldens jaarlyks, uit de inkomſten der Indien, en vyftigduizend guldens, uit de Domeinen der Nederlanden, toegeweezen. 't Zou, derhalve, onpartydigen niet zeer billyk konnen voorkomen, dat de Staaten genoegzaam te kennen gaven, dat de Koning geene inkomſten behoorde te trekken uit de Nederlanden, zo lang de Prins onvoldaan bleeve; indien zyne Majeſteit langer ſtonde op de overlevering van Maaſtricht, uit kragte van het Verdrag van den jaare 1673. Zo Spanje, in 't begin van den oorlog, de voornaamſte Grensveſtingen van den Staat met Krygsvolk bezet houdende, op zulk eene wyze, gehandeld hadt met de Staaten, zoudenze zig wel gewagt hebben van Spanje, tegenwoordig, dus te handelen. Immers, zou Spanje der Staaten Plaatſen in Brabant en Vlaanderen

„ heb-

„ hebben konnen inhouden, om daaraan te „ verhaalen, 't gene de Staaten van de groote „ goederen des Graaven van Egmond onder „ zig hielden, en op het herleveren van wel„ ken men, dertig jaaren lang, vergeefs, aan„ gehouden hadt. Spanje zou ook het pleit „ van den Huize van Ifenghien tegen den „ Prinse van Oranje hebben konnen vervol„ gen, 't welk nogtans niet geschied was. Ook „ waren veele andere goederen niet te rug ge„ geven, van welken egter de herlevering, uit „ kragte van het Munstersche Verdrag, met „ regt, kon gevorderd worden. Van al 't wel„ ke men eene rekening zou konnen opmaa„ ken, niet minder naauwkeurig, dan die de „ Staaten van den eisch des Prinsen van Oran„ je hadden opgemaakt: en gaf hy, Gezant, „ te bedenken, of Spanje de Staatsche Plaat„ sen in Brabant en Vlaanderen niet zou heb„ ben mogen te pande houden, zo men ooit „ gedagt hadt, dat de Staaten Maastricht zou„ den weigeren over te geeven, eer zy voldaan „ zouden zyn, wegens 't gene de Prins van O„ ranje van Spanje te eischen hadt. De eisch, „ dien de Staaten nog hadden, wegens uitrus„ tingen ter zee, werdt niet betwist van de „ Spaansche zyde, en zou voldaan worden, „ zo dra de Staaten naarkwamen, 't gene zy „ beloofd hadden. Want niemant zou den „ Spaanschen borg staan, dat de Staaten Maas„ tricht overleveren zouden, wanneer men „ hun eerst alles, wat zy nu van Spanje vor„ derden, voldaan zou hebben; behalve, dat „ het altoos vreemd luiden zou, dat de Staa„ ten eene gift, vrywilliglyk, ten blyke van 1679.

er-

1679. „ erkentenis, aangebooden, tegen eene schuld, „ hadden ingehouden. Maastricht ook, afge- „ scheiden als het was van de grenzen van „ den Staat, en niet dan over eens anders „ Land, van volk en voorraad konnende voor- „ zien worden, kon den Staaten, in tyden van „ oorlog, van kleinen dienst, in tyden van „ vrede, niet dan tot last zyn: daar deeze Stad „ den Spaanschen, in tegendeel, merkelyk „ meer waardig was, als besllooten leggende „ binnen derzelver Domeinen, en gehegt aan „ Brabant, Limburg en Gelderland. De Ge- „ zant verklaarde, derhalve, ten besluite, dat „ hy de eischen der Staaten ten laste van Span- „ je hieldt voor vernietigd, zo lang zy Maas- „ tricht in pand hielden, en dat de Intresten „ van 't gene de Prins van Oranje en hunne „ Hoog-Mogendheden zelven van Spanje te „ vorderen hadden zouden ophouden te loo- „ pen, van den dag en uure af, waar in zy de „ Stad wederom met hun Krygsvolk bezet „ hadden. En naardemaal de Staaten onder- „ stelden, dat men, op zulk eene wyze, hande- „ len kon, zonder de onderlinge vriendschap „ te verbreeken, wist hy niet, hoe de Koning, „ zyn Meester, zig gedraagen zou, omtrent „ de goederen hunner onderzaaten in Spanje; „ en of hy, ten opzigte derzelven, naar regt- „ vaardigheid, of naar goedertierenheid, zou „ handelen (*i*)."

Men raadpleegde, sedert, op het weder- antwoord, welk men den Ambassadeur geeven zou. Zyne Hoogheid, ter Vergadering van Hol-

(*i*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 264 *enz.*

Holland verscheenen, stondt 'er sterk op, dat men Maastricht niet overgave, voor hy voldoening ontvangen hadt. Hy gaf, in 't voorbygaan, te verstaan „ dat hy nog niet schade- „ loos gesteld zou zyn, al werdt hem Maas- „ tricht afgestaan, in de plaats van 't gene hy „ van Spanje te vorderen hadt (*k*)." Eindelyk, antwoordden de Staaten, op het Vertoog van den Spaanschen Gezant „ dat zy nimmer „ vergeeten zouden de hulp, die zyne Maje- „ steit van Spanje hun, in hunne ongelegen- „ heid, beweezen hadt; doch dat zy ook ver- „ trouwden, dat zyne Majesteit in gedagten „ zou houden, hoe zy, van hunnen kant, al- „ les gedaan hadden, wat men van getrouwe „ Bondgenooten zou konnen verwagten; hun „ Krygsvolk, beide, te velde en in de bezet- „ tingen, ten dienste des Konings, doende ge- „ bruiken, als of het zyn eigen geweest ware. „ Dat het wenschelyk geweest zou zyn, dat „ zyne Majesteit meerder Krygsvolk in de Ne- „ derlanden hadt konnen brengen, in welk „ geval, de oorlog hun minder lastig geweest „ zou zyn, en, menschelyker wyze gesproken, „ de ongelukken, die hun nu overgekomen „ waren, geweerd zouden zyn gebleeven. De „ Koning hadt, 't was waar, ook veel by den „ oorlog geleeden; doch buiten schuld der „ Staaten, die 't gaarne zouden hebben wil- „ len voorkomen. Ook was 't weereldkundig „ dat Frankryk hun voornaamlyk beoorloogd „ hadt, om dat zy zig zo veel hadden laaten „ ge-

1679.

Wederantwoord der Staaten.

(*k*) Besoigne *op de* Memor. van de Lira *op* 20 *Sept.* 1679. *in de* Aant. *van een'* Regent van Delft. *MS.*

1679. ,, gelegen zyn aan de behoudenis der Spaan-
,, sche Nederlanden, die, ongetwyfeld, ver-
,, looren geweest zouden zyn, zo dra Frank-
,, ryk de Vereenigde Gewesten zou overwel-
,, digd gehad hebben. De hulp, hun door
,, Spanje toegebragt, hadt, derhalve, zo wel
,, opzigt gehad op de behoudenis van 's Ko-
,, nings Nederlanden, als op de behoudenis
,, van deezen Staat. Ook hadt men de Vrede
,, met Groot-Britanje wel ten deele aan de
,, poogingen van Spanje, maar voornaamlyk
,, aan de sterke en algemeene neiging tot Vre-
,, de, in de Engelschen zelven, toe te schry-
,, ven. De hulptroepen der Bondgenooten had-
,, den Spanje meer dienst gedaan dan den
,, Staaten, welker Gewesten, op Maastricht na,
,, voor 't grootste gedeelte, al verlaaten waren
,, van de Franschen, eer de Verbonden waren
,, gesloten, uit hoofde van welken, deeze
,, hulptroepen geleverd werden. Al 't welke
,, egter niet aangehaald werdt, tot verkleining
,, van den dienst, dien de Staat van Spanje
,, ontvangen hadt; maar alleen om te doen
,, zien, dat de Staat, in den jongsten oorlog,
,, ook iet voor Spanje gedaan hadt, en dat men
,, alle de rampen, die Spanje waren overge-
,, komen, den Staaten niet wyten moest. Wat
,, nu de schuld betrof, die zyne Hoogheid, de
,, Prins van Oranje, van Spanje te vorderen
,, hadt; zy sproot uit regtvaardige oorzaaken,
,, erkend by een plegtig Verdrag van Vrede,
,, en moest geenszins worden aangemerkt, ge-
,, lyk somtyds geschiedde, als eene soort van
,, geschenk, tot bevordering der gemelde Vre-
,, de, aan 's Prinsen Voorouderen gedaan. Op

,, 's

„ 't voldoen deezer ſchuld, was nu, dertig jaa- 1679.
„ ren lang, vergeefs aangehouden; en ſchoon
„ men voorgaf, dat der Staaten gezanten, nu
„ en dan, te verſtaan gegeven hadden, dat dit
„ aanhouden niet ernſtig gemeend werdt, kon-
„ den zy verklaaren, hiervan nooit de min-
„ ſte kennis gehad, noch daartoe immer den
„ geringſten laſt of aanleiding gegeven te heb-
„ ben. En al ware 't ſchoon geſchied, kon im-
„ mers de yver of ſlapheid der Staaten, in 't
„ vorderen eener ſchuld, de ſchuld zelve niet
„ van natuure doen veranderen, of minder
„ deugdelyk maaken. De afſtand van Maas-
„ tricht werdt, daarentegen, aangemerkt als
„ eene loutere gifte, op welke de Koning van
„ Spanje geheel geen regt hadt konnen voor-
„ wenden. Ook hadden zy nooit geweigerd,
„ deezen afſtand te doen; maar alleenlyk ge-
„ wenſcht, vooraf, gered te worden uit de
„ moeilykheid, waarin de onbetaalde ſchuld
„ des Prinſen van Oranje hen hadt geſteken.
„ De agterſtallen, welken de Admiraliteit te
„ vorderen hadt, waren zo deugdelyk, dat zy,
„ door den Gezant zelven, erkend waren.
„ Voorts, wiſten de Staaten niet, dat zy ee-
„ nige goederen onder zig hadden, die, vol-
„ gens de Verdragen, in den jaare 1648 en ſe-
„ dert geſlooten, behoorden te rug gegeven
„ geweeſt te zyn. De Graaf van Egmond zou
„ de gegrondheid van zynen eiſch nimmer in
„ Regte bewyzen konnen. Maar aan de inge-
„ zetenen van deezen Staat was, na 't ſluiten
„ der gemelde Verdragen, door de Biskaai-
„ ſche en Ooſtendeſche Kaapers, merkelyk
„ grooter ſchade toegebragt, dan zy van de

„ Fran-

1679. „ Fransche Kaapers, in den jongsten oorlog, „ hadden geleeden, zonder dat men, daarvoor, ooit eenige voldoening hadt konnen „ bekomen. In de zaak der Graavinne van „ Isenghien tegen den Prinse van Oranje, was „ party regter geweest, en nog hadt menze „ niet konnen goedmaaken. 't Gene de Staaten nu deeden kon, geenszins, aangezien „ worden als * Schâverhaaling, welke alleen „ plaats hadt, als men den onschuldigen aantastte voor den schuldigen; 't welk hier 't „ geval niet was: begeerende de Staaten alleenlyk een onderpand te behouden, tot dat „ de schuld, waarvoor het, nevens de andere „ Domeinen der Spaansche Nederlanden, verpand was, betaald zou zyn. De Gezant hadt „ wel gewaagd van beloften van voldoening; „ doch deezen waren, reeds voor dertig jaaren, geschied, en, tot hiertoe, niet ter uitvoeringe gebragt. Ook konden de Staaten „ niet zien, wat vergelyking 'er te maaken ware, tusschen het behouden van Maastricht, „ tot op het voldoen eener erkende schuld, en „ het inhouden der Grenssteden, met 's Konings Krygsvolk bezet; op welken zyne Majesteit niets te vorderen hadt, en welken de „ Staaten hem, nimmer, voor hunne schulden, verpand hadden. De Staaten hadden, „ in den jongsten oorlog, ook krygsvolk gehad in de meeste en voornaamste Steden „ der Spaansche Nederlanden; doch hunne „ goede trouw beweezen, in het ruimen derzelven, onaangezien 's Konings Domeinen, „ voor de meergemelde schulden, verpand waren. De hooge agting, welke zy voor 's Ko-

* Represaille.

„ nings

1679.

„ nings vriendſchap hadden, deedt hen verlangen naar een einde van deeze oneffenheden; waarom zy, op 't vriendelykſt, verzogten, dat zyne Majeſteit orde geliefde te ſtellen tot het afdoen der genoemde ſchulden, zo aan zyne Hoogheid, als aan de Kollegien ter Admiraliteit, en aan anderen, welken hy aangenomen hadt te betaalen: alzo zy te groot een gevoelen van de regtvaardigheid zyner Majeſteit hadden, dan dat zy zouden konnen denken, dat hy deeze voldoening zou willen afwyzen en den Staat te laſt leggen, enkelyk, om dat men hier zwaarigheid maakte, in het overgeeven van een onderpand, welk de Koning zelf goedgevonden hadt, voor het voldoen deezer ſchulden, te pande te ſtellen (*l*)."

'T Geſchil blyft, voor eerſt, onafgedaan.

't Bleef, voor eerſt, by deeze wederzydſche vertoogen. De Lira hadt, voor men het laatſte antwoord der Staaten gereed hadt, afſcheid van hun genomen, en was naar Madrid gekeerd. 't Antwoord der Staaten werdt, derhalve, overhandreikt aan den Heer *Belmonte*, die de zaaken van Spanje waarnam in den Haage, tot op de overkomſt van *Don Balthazar de Fuen Major*, die, door den Koning, benoemd was, om de Lira op te volgen (*m*). Maaſtricht bleef, ondertuſſchen, in 't bezit der Staaten, en de Koning van Spanje hieldt de penningen in, welken hy erkend hadt, hun en den Prinſe van Oranje ſchuldig te zyn.

Kort

(*l*) Reſol. Gener. *Martis* 3 *Octob.* 1679. Reſol. Holl. 28 *Sept.* 1679 *bl.* 232. Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 272.
(*m*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 277.

1679.

III. De Keurvorst van Brandenburg begeert vergoeding van schade van de Staaten.

Kort na het sluiten der Vrede tusschen den Koning van Frankryk en den Keurvorst van Brandenburg, schreef zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid eenen brief aan de Staaten, gedagtekend den elfden van Hooimaand, waarin hy hun voorhieldt „ hoe veel zyne erflanden „ van de Franschen geleeden hadden, in de „ Lente deezes jaars; en dat zulks, voornaamlyk, veroorzaakt was geworden, doordien „ de Staaten hem den onderstand geweigerd „ hadden, om welken hy hun, by tyds, verzogt hadt, zonder dat zy geraaden gevonden hadden, zyne brieven eens te beantwoorden: 't welk hem te vreemder voorgekomen was, om dat hy zig, om hunnen „ wille, gesteken hadt in den oorlog." 't Slot van zyn schryven was „ dat hy vertrouwde, „ dat hunne Hoog-Mogendheden hem wel „ vergoeding zouden willen laaten toekomen „ van de schade, welke hy geleeden hadt." De Staaten beantwoordden dit schryven, op den agttienden van Oogstmaand. Zy betuigden, „ dat het hun tot grooten troost zou hebben „ gestrekt, zo zy hadden mogen hooren, dat „ zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid voordeeliger voorwaarden van Vrede hadt konnen bedingen, dan nu geschied was: dat zy „ nooit zouden vergeeten den dienst, dien zy „ van zyne Doorlugtigheid hadden ontvangen, toen hy de andere Duitsche Vorsten, „ door zyn voorbeeld, hadt aangemoedigd, „ om zig met hen te verbinden; doch dat zy „ ook hoopten, dat zyne Doorlugtigheid en al „ de weereld zouden hebben gezien, hoe zy „ noch het goed hunner ingezetenen, noch

Antwoord der Staaten.

„ het

„ het bloed hunner bevelhebberen en soldaa- 1679.
„ ten gespaard hadden, om den oorlog te bren-
„ gen tot een goed einde: 't welk, veelligt,
„ beter gelukt zou zyn, zo zy van alle hunne
„ Bondgenooten zo wel waren bygestaan ge-
„ weest, als zy gehoopt en verwagt hadden.
„ Wyders, konden zy niet loochenen, dat zy,
„ ziende de Spaansche Nederlanden in zulk
„ een verval, dat men 't voor een wonder-
„ werk hieldt, dat dezelven niet geheellyk o-
„ verweldigd werden door Frankryk; en zig,
„ door 't stilstaan van den Koophandel en
„ Scheepvaart, en door de zwaare lasten des
„ krygs, buiten staat gesteld vindende, om
„ deeze Nederlanden en zig zelven te bescher-
„ men, uitgezien hadden naar middelen, of
„ om den oorlog voort te zetten, of om vre-
„ de te maaken. Doch de middelen om den
„ oorlog voort te zetten waren, zelfs van den
„ kant, vanwaar zy die meest scheenen te
„ moeten verwagten, zo gering en onzeker
„ geweest, dat Spanje zelf de vrede verkooren
„ hadt boven den oorlog, hoe veel het 'er ook
„ by verliezen moest. Zy hadden, hierom, ook
„ moeten luisteren naar voorslagen van vre-
„ de, eerder dan te volharden in eenen oor-
„ log, die hun onvermydelyk verderf met zig
„ gesleept zou hebben. Wel wisten zy, dat zy-
„ ne Keurvorstelyke Doorlugtigheid zyn best
„ zou hebben gedaan, om hen den oorlog te
„ helpen voortzetten; maar de andere Bond-
„ genooten en zy zelven waren t' einde adem
„ geoorloogd. Gaarne zouden zy gezien heb-
„ ben, dat hunne Bondgenooten, te gelyk met
„ hen, aan vrede hadden konnen geraaken;

1679. „ maar zy waren zo ongelukkig geweest, dat „ alle hunne Bondgenooten, Spanje uitgezonderd, van gedagten geweest waren, dat zy „ beter voorwaarden van Vrede zouden konnen bedingen, door 't voortzetten van den „ oorlog. Toen hadden zy Frankryk sterk aan „ boord geweest, om de voorwaarden der Vrede, met naame ten opzigte van zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid, te verzagten: „ doch dit werdt hoopeloos, toen ieder der „ andere Bondgenooten, op zyne byzondere „ behoudenis, begon te denken. Wat hun „ betrof, zy hadden geene andere voorwaarden van Vrede bedongen, dan die Frankryk „ hun, te vooren, meermaalen, aangebooden „ hadt, en zy zouden deezen, gewisselyk, nog „ langer van de hand geweezen hebben, zo „ de uiterste nood hen niet verpligt hadt, om „ te sluiten. Ook hadden zy den toestand der „ Landen van Kleeve en Mark niet uit het „ oog verlooren; doch hunne poogingen om „ de onzydigheid voor dezelven te bedingen „ waren vrugteloos uitgevallen." Voorts, slooten zy, met eenen wensch „ dat de ongelukken, die hun waren overgekomen, niet stremmen mogten het onderhouden en aankweeken der oude vriendschap, met zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid." Doch van den Keurvorst eenige vergoeding der geleedene schade toe te staan repten zy, voorzigtiglyk, geen enkel woord. De Keurvorst liet niet na, zulks aan te merken, in eenen naderen brief van den vierentwintigsten van Oogstmaand, waarby hy schreef „ dat hy, in plaats van antwoord op zyn gegrond verzoek, alleenlyk „ be-

Weder-antwoord van den Keurvorst.

„ bekomen hadt eene aanwyzing van den hoo- 1679.
„ gen nood, door welken de Staaten gedron-
„ gen waren geworden tot de Vrede: welken
„ nood hy egter hieldt, dat niet te vergely-
„ ken was met den deerlyken toestand, waar-
„ in zyne Landen gebragt waren. Ook dagt
„ hy, dat geen nood, hoe groot ook, den Staa-
„ ten vryheid geeven kon, om zulk een' Vriend
„ en Bondgenoot als hy was te sluiten buiten
„ de Vrede: noch om, op eenen tyd, als zy 't,
„ wegens de voorwaarden der Vrede, reeds
„ eens waren met Frankryk, hem, Keurvorst,
„ diets te doen maaken, dat zy zig gereed
„ hielden tot den veldtogt, en een Leger naar
„ den Rynkant geschikt hadden. Frankryk
„ was, dagt hy, altoos gezind geweest, om
„ zig met hem te verdraagen, wel weetende,
„ dat hy de wapenen, alleenlyk om der Staa-
„ ten wille, hadt opgevat, en dikwils verklaard
„ hebbende, de voorige vriendschap met hem
„ te willen onderhouden. 't Gene de Staaten te-
„ gen Spanje hadden ging hem niet aan. Nog-
„ tans was 't weereldkundig, dat zy eerder
„ dan Spanje de wapenen hadden nedergelegd,
„ en dat deeze Kroon, zo wel als de andere
„ Bondgenooten, hierover, in 't eerst, ge-
„ klaagd hadt. 't Was, eindelyk, klaar, dat de
„ Staaten, by het Verbond, met hem aange-
„ gaan, beloofd hadden, zyne voldoening te
„ zullen bevorderen, en nog bekenden, dat
„ zyne hulp hun niet onnut geweest was; waar-
„ om hy verzogt, dat zy zig wilden bevlyti-
„ gen, om naar te komen, 't gene zy beloofd
„ hadden, en ten dien einde eene samenkomst
„ beleggen, tusschen wederzydsche Gemag-

1679. „ tigden. Hy verzekerde de Staaten, dat hy
„ geenen te hoogen eisch doen zou, maar too-
„ nen, dat hy meer niet begeerde dan vergoe-
„ ding van geleeden' schade, waardoor hy in
„ staat gesteld mogt worden, om, by eene an-
„ dere gelegenheid, den Staaten de vriend-
„ schap te bewyzen, welke hy altoos met hen
„ hoopte te onderhouden (*n*)."

Hy neemt in overleg, om de wapenen op te vatten tegen de Staaten.

Doch terwyl zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid de Staaten, door brieven, zogt te beweegen, om hem vergoeding van schade te doen, nam hy in overleg, om 'er hen met de wapenen toe te noodzaaken, en ten dien einde een Leger te zenden naar den Yssel. Maar alzo hy zig van deeze onderneeming geene vrugt belooven kon, zo zy niet van Frankryk ondersteund werdt, deedt hy, vooraf, eene bezending naar 't Fransche Hof, welk zig ongezind toonde, om de Vrede zo ras te breeken: waarop de Keurvorst zynen toeleg staaken moest.

Men treedt met hem in onderhandeling.

De Prins van Oranje en de Staaten hadden 'er de lugt reeds van gekreegen (*o*), en besllooten, sedert, om verdere verwydering te voorkomen, Godard Adriaan van Reede, Heer van Amerongen, te zenden naar 't Hof van Berlyn (*p*), alwaar hy eenen geruimen tyd verbleef en handelde, eer 'er iet, op nieuws, met den Keurvorst gesllooten werdt. Nogtans, strekte zyne handeling, om de wankelende vriendschap tusschen de Staaten en den Keurvorst voor verder verval te bewaaren (*q*).

En-

(*n*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 160 *enz.* *Vid.* & PUFENDORF de Reb. Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XVII. §. 48, 56, 68, 63, 64. *p.* 1066, 1072, 1077, 1078, 1079.
(*o*) PUFENDORF *Libr.* XVII. §. 65. *p.* 1079.
(*p*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 165.
(*q*) Secr. Resol. Holl. 12 *Oct.* 1679. V. *Deel*, *bl.* 26.

1679.

IV. Ontdekking van een verraad in Engeland.

Engeland was, federt eenige maanden, ontrust geworden, door de ontdekking van een waar of gewaand verraad, gesmeed, zo men geloofde, door verscheiden' Roomschgezinden, tegen 't leeven des Konings, of om verandering der Regeeringe en uitrooijing van den Hervormden Godsdienst te wege te brengen. Doch 't geheim van den toeleg is nooit regt aan den dag gekomen. Veel reden was 'er, om te vermoeden, dat de Hertog van Jork, 's Konings Broeder, deel aan de onderneeming hadt. Ook willen eenigen, dat men 't niet op 't leeven des Konings; maar alleen op verandering in de Regeering en in den Godsdienst hadt toegelegd, en dat de Koning zelf den aanslag bestierde. Ondertusschen, kostte het ontdekken der onderneeminge verscheiden' Jesuiten en anderen het leeven (*r*). De Hertog van Jork, die den Roomschen Godsdienst openlyk beleedt, was zo verdagt geworden by 't volk, dat de Koning zig genoodzaakt zag, om hem, voor eenen tyd, buiten 't Ryk te houden. Hy begaf zig, in Wynmaand, naar Holland, en keerde, na een kort verblyf in den Haage, naar Brussel, daar hy koel genoeg ontvangen werdt (*s*). Eerlang, begaf hy zig naar Schotland (*t*): alwaar hy zig, eene geruime poos, ophieldt. Midlerwyl, was 'er, by veele Leden van 't Huis der Gemeenten, een ontwerp gesmeed, om hem te versteeken van het regt der opvolginge tot de

De Hertog van Jork doet een' keer naar Holland.

(*r*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 401-421, 422-452, 453-457, 470.
(*s*) Burnet *Vol.* I. *p.* 452.
(*t*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 94, 253. Rapin *Tom.* IX. *p.* 452, 481.

1679. de Kroon (*u*). Men arbeidde hiertoe ſterk, in 't volgende jaar, na dat de Hertog wederom aan 't Hof verſcheenen was (*v*). Het Huis der Gemeenten was 'er volkomenlyk toe gezind. Doch het Huis der Heeren was van andere gedagten: waarom het ontwerp niet ter uitvoeringe gebragt kon worden (*w*). De Staaten hadden den Heer Diderik van Leeuwen van Leiden afgezonden naar Engeland, onder anderen, om de onluſten tuſſchen den Koning en het Parlement te helpen byleggen: hoewel ſommigen willen, dat hy heimelyken laſt mede hadt van zyne Hoogheid, om, onder de hand, tegen den Hertoge van Jork, te arbeiden (*x*). Hy bleef eenige maanden in Engeland, onaangezien 'er ook een gewoonlyke Ambaſſadeur der Staaten kwam, aan 't Engelſche Hof.

V. Verdrag met Algiers.

Met de Regeering van Algiers, hadden de Staaten, eenen geruimen tyd, vergeefs, gehandeld over eene Vrede, door twee Gevolmagtigden, *Thomas Hees* en *Jakob de Pas*. Eindelyk, werdt men 't eens, over een Verdrag van Vrede en Koophandel, welk, den dertigſten van Grasmaand deezes jaars, getekend, en, ſedert, van wederzyde, bekragtigd werdt (*y*).

VI. Verſchil met Friesland en

De algemeene Staaten, terſtond na 't ſluiten der Vrede met Frankryk, beſlooten hebbende, eenig Krygsvolk te ontſlaan uit hunnen dienſt,

(*u*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 100. RAPIN *Tom.* IX. *p.* 467, 481.

(*v*) *Uit* Verſcheiden' Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS. *MSS.*

(*w*) RAPIN *Tom* IX. *p* 485, 480, 492-499, 500-502.

(*x*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 104.

(*y*) *Zie* Reſol. Holl. 12 *July* 1680. *bl.* 344. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl* 1406. Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 125-134. *van* 1680. *bl.* 162 *enz.*

dienst, hadden hiertoe den Prins van Oranje gemagtigd, hoewel buiten bewilliging der Afgevaardigden van Friesland en van Stad en Lande, die verstonden, dat de afdanking van 't Krygsvolk, ter hunner betaalinge staande, door hunnen Stadhouder en Kapitein-Generaal, Prinse Henrik Kasimir, behoorde te geschieden. Zyne Hoogheid, nogtans, zig genoeg gemagtigd rekenende door de meerderheid der Staaten, hadt, in 't voorleeden jaar, reeds twee afdankingen gedaan, onder anderen ook van 't Krygsvolk, welk, door Friesland en Stad en Lande, betaald werdt. Doch de Staaten van Friesland, verstaande, dat, hierdoor, de hoogheid van hun Gewest verkort was, dankten geheel andere vendels af, en hielden de vendels, die door den Prinse waren afgedankt, in dienst, dezelven ontbiedende naar de Provincie. Te gelyk zondenze Afgevaardigden naar den Haage, om hun gedrag te regtvaardigen (z). Deezen hadden, op den eersten van Wynmaand des voorleeden jaars, ter algemeene Staatsvergaderinge, vertoond, „ dat het bestel over 't Krygsvolk, in 't stuk „ der afdankinge, behoorde tot de opperste „ magt der Staaten van elk Gewest, zynde 't „ gene de Staaten van Holland, desaangaan„ de, in een wydluftig Vertoog van den der„ tigsten van Louwmaand des jaars 1651, be„ weerd hadden, sedert, voor eenen grondre„ gel van Staat, by alle de Gewesten, aange„ nomen. Dat de Staaten van Friesland, de „ jong-

1679.

Stad en Lande, over 't afdanken van eenig Krygsvolk, ter hunner betaalinge staande.

Friesland beweert, dat de Staaten van elk Gewest de opperste magt over 't Krygsvolk hebben.

(z) Resol. Holl. 20 *Sept.* 1678. *bl.* 562. Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 1, 2.

1679. „ jongste afdanking gedaan hebbende, over„ eenkomstig met deezen grondregel, ver„ stonden daarby te blyven, te meer, om dat „ zy nimmer van dit hun regt afgestaan; maar „ het zelve, in tegendeel, by verscheiden „ Landschaps Resolutien, aan zig behouden „ hadden. Hadden eenige Gewesten goedge„ vonden, dit hun regt den Prinse van Oran„ je over te geeven; zy konden dit, met goe„ de oogen, aanzien; doch uit deeze overgift „ zelve bleek, dat de Gewesten zulk een regt „ hadden, welk, derhalve, den Staaten van „ Friesland, geenszins, betwist kon worden. „ En kwam hun dit regt zo eigenlyk toe, dat „ het hun, meendenze, niet dan met geweld, „ of by vrywilligen afstand, af handig gemaakt „ kon worden; zo ver was 't 'er van af, dat „ zy 'er, door eenig Staatsbesluit, in hun af„ zyn genomen, van zouden konnen worden „ ontzet. Ook hadden zy den algemeenen „ Staaten, by tyds, verklaard, dat zy zig, in „ 't bezit van hun regt, dagten te handhaa„ ven; en de Heer Stadhouder van hun Ge„ west hadt hun besluit, op 't stuk der afdan„ kinge genomen, terstond, aan zyne Hoog„ heid, den Heere Prinse van Oranje, toege„ zonden. Zy verzogten dan, ten besluite, dat „ hunne Hoog-Mogendheden, als handhaa„ vers van 's Lands vryheden, hen, in 't bezit „ van hun oud, wettig en onbetwistbaar regt, „ geliefden te bewaaren, en zorg te draagen, „ dat hun besluit, op 't stuk der afdankin„ ge genomen, stand greepe, en alle gele„ genheid tot onlust en verwydering voorko-

„ men

„ men werdt (*a*)." De algemeene Staaten antwoordden, na weinige dagen, op het Vertoog der Afgevaardigden van Friesland „ dat de „ gronden, by het zelve gelegd, volgens wel„ ken, het Krygsvolk, ter betaalinge der by„ zondere Gewesten staande, zou moeten wor„ den aangemerkt, als het Krygsvolk van elk „ Gewest, niet konden worden toegestaan, „ en gevolgelyk ook niet, dat het regt over de „ afdanking zou behooren tot de hoogheid „ van elk byzonder Gewest. Dat niemant, die „ eenige kennis van de Regeeringe hadt, twy„ felen kon, of de opperste magt over de by„ zondere Gewesten was by de Staaten der„ zelven, zonder dat de algemeene, of eeni„ ge byzondere Staaten daarop eenige indragt „ mogten doen, ja terwyl deezen, in tegen„ deel, gehouden waren, de byzondere Ge„ westen, in dit hun voorregt, te handhaaven. „ Doch dat niet minder onloochenbaar was, „ dat de byzondere Gewesten overeengeko„ men waren, om eenige zaaken, by de Unie, „ onder elkanderen gemeen te maaken, onder „ welken was het punt van 't Krygsvolk, welk „ men, tot gemeene bescherming, zou oor„ deelen noodig te hebben. Elk Gewest hadt „ regt, om, by 't inleveren van den Staat „ van oorloge en jaarlyksche Petitie, door den „ Kapitein-Generaal van 't Krygsvolk der U„ nie en den Raade van Staate, te verklaa„ ren, hoe veel Krygsvolk, zyns oordeels, „ aangenomen, of afgedankt behoorde te wor„ den.

1679.

Antwoord der algemeene Staaten op het Vertoog van Friesland.

(*a*) Resol. Holl. 20 *Sept.* 1679. *bl.* 906. *Zie* Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 1.

1679. „ den. Ook mogt geen Gewest, boven de somme en tyd, waartoe het bewilligd hadt, met „ onderhoud van Krygsvolk, worden bezwaard, en geen Kapitein-Generaal over 't „ Krygsvolk van de Unie mogt worden aangesteld, dan met gemeene bewilliging der „ Gewesten. Doch 't was niet minder zeker, „ dat het Krygsvolk, op zulk eene wyze aangenomen, den eed aan de gemeene Unie gedaan, last van de gemeene Unie ontvangen, „ en onderling rang als een en het zelfde „ Krygsvolk gehouden hadt, evenveel, door „ welk Gewest het betaald werdt. En wanneer dit Krygsvolk tot gemeene verdediging gebruikt moest worden, hadt het altoos „ gestaan onder het beleid en gezag van den „ gemelden Kapitein-Generaal der Unie: de „ vermindering of afdanking van het zelve „ was altoos geschied, of door den Kapitein-Generaal, of door den Raad van Staate, „ hebbende de gezamenlyke Bondgenooten „ zig altoos verklaard, tegen de afdanking, „ welke door eenig byzonder Gewest ondernomen werdt. Zelfs hadden de Staaten der „ byzondere Gewesten, verstaande, dat het „ aangenomen Krygsvolk moest verminderd „ worden, altoos geoordeeld, dat de vermindering of afdanking moest geschieden door „ de gemeene Unie, en zy hadden nooit tot „ eene byzondere afdanking beslooten, dan „ wanneer de gemeene Unie hen, huns ondanks, belasten wilde met het onderhoud „ van meer Krygsvolk, dan waarin zy bewilligd hadden. De Staaten van Friesland konden niet toonen, dat het, in dit opzigt, an-

„ ders

„ ders met hen gelegen ware dan met de o- 1679.
„ verige Gewesten. Zy bragten wel by, dat
„ zy, in de aanstelling van eenen Kapitein-
„ Generaal der Unie, niet bewilligd hadden
„ dan onverminderd het regt, hun en den by-
„ zonderen Stadhouder van hun Gewest toe-
„ komende. Doch hiermede hadt men geen
„ regt willen verkrygen, welk Friesland nim-
„ mer gehad hadt; maar alleenlyk behouden
„ de regten, die dit Gewest of deszelfs Stad-
„ houder waarlyk bezat. Immers, zou Fries-
„ land zig zulk een nieuw regt niet hebben
„ konnen verkrygen, zonder uitdrukkelyken
„ afstand der overige Gewesten. Wien kon 't
„ ook in gedagten komen, dat Friesland zig,
„ door zulk een voorbeding, grooter regt o-
„ ver 't Krygsvolk zou hebben willen toeëi-
„ genen dan een der andere Gewesten bezat?
„ Aanmerkelyk was't, dat, Holland en Zeeland,
„ by 't sluiten der Gendsche Bevrediging, ge-
„ raaden vindende, hunne Krygsmagt afge-
„ zonderd te houden van die der overige Ge-
„ westen, zulks, by een byzonder punt der
„ gemelde Bevrediging, uitdrukkelyk, bedon-
„ gen werdt (*b*). 't Zelfde was ook geschied,
„ in de handeling met den Hertoge van Alen-
„ çon (*c*). Doch wanneer zulks niet byzonder-
„ lyk bedongen was, hadden Holland en Zee-
„ land zig aan den gemeenen Kapitein-Gene-
„ raal onderworpen, onaangezien zy eenen
„ byzonderen Stadhouder hadden, gelyk men,
„ ten tyde van Leicester, gezien hadt. Zelfs
„ had-

(*b*) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 116.
(*c*) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 405, 445.

1679. „ hadden deeze twee Gewesten, ook toen zy, „ oneenig geworden met Leicester, geraaden „ vonden, den dienst van hunnen byzonderen „ Stadhouder en Kapitein-Generaal te gebrui- „ ken, nooit geoordeeld, dat het Krygsvolk, „ welk zy betaalden, niet ware het Krygsvolk „ van de Unie, noch onder 't gezag stondt „ van Leicester, als Kapitein-Generaal; maar „ alleen, dat zy 'er zig, des noods, in 't afzyn „ van Leicester, die de Regeering in eenen „ verwarden staat gelaaten hadt, wel van mog- „ ten bedienen, ter hunner bescherminge: 't „ welk zy, toen 'er klagten over hun gedrag „ gevallen waren, in een wydluftig Vertoog, „ klaarlyk hadden beweerd(*d*). Men vertrouw- „ de, hierom, dat de Staaten van Friesland, „ ziende, dat hun gevoelen onbestaanbaar was „ met de gronden der Unie, van het zelve zou- „ den afstaan, konnende de algemeene Staa- „ ten hun hierin ook te minder te gemoete „ gaan, om dat zy, op eigen gezag, hunne „ vendels Knegten negen man op elk vendel „ hadden verminderd, welken negen man zy, „ boven de andere Gewesten, hadden uitge- „ wonnen, behalve dat zy eene Kompagnie „ paarden en agt of negen vendels knegten „ minder onderhouden hadden, dan zy op den „ Staat van oorloge waren aangeslaagen, en „ door hunne byzondere afdanking nu nog ee- „ ne Kompagnie paarden en agt of negen ven- „ dels knegten minder onderhielden, dan zy, „ volgens hun aandeel in den Staat van oorlo- „ gen, behoorden te onderhouden (*e*)."

Doch

(*d*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 231, 253.
(*e*) Resol. Gener. *Veneris* 28 *Octobr.* 1678.

Doch de Staaten van Friesland lieten zig, door deeze redenen, niet veranderen van gedagten; maar bleeven beweeren, dat het regt tot afzonderlyke afdanking hun byzonderlyk eigen was. De algemeene Staaten, hierop, den negenentwintigsten van Wintermaand des voorleeden jaars, besloten hebbende, de Staaten van Friesland te bezenden, begaven de Heeren *Izaak Pauw*, *Heer van Agttienhoven*, en *Bernard van Palland*, *Heer van Keppel*, zig, in den aanvang deezes jaars, derwaards, handelende eerst met den Prinse Henrik Kasimir, en daarna met de Staaten van 't Gewest, die, niet voor den gewoonlyken tyd, in Sprokkelmaand, begeerden byeen te komen. Midlerwyl, deeden de Afgevaardigden eenen keer naar Groningen, alwaar men ook niet geraaden vondt, de Staaten buitengewoon te beschryven. De Staaten van Friesland, den Afgevaardigden der algemeene Staaten, op den drie-entwintigsten van Sprokkelmaand, gehoor verleend hebbende, antwoordden hun, den tweeden van Lentemaand „ dat zy wel gewenscht hadden, dat hunne Hoog-Mogendheden de „ moeite deezer bezendinge, in dit ongunstig „ jaargetyde, hadden gelieven te spaaren; doch „ naardemaal zy deeze moeite genomen, en, „ door hunne Afgevaardigden, de redenen, te „ vooren, voor 't gevoelen van Friesland, gegeven, uitvoeriglyk, wedersproken hadden, „ vondt men zig bezwaard, dat het oplossen „ deezer redenen, veel omslags inhebben, en, „ veelligt, nieuwe onlust en verwydering ver„ oorzaaken zou; of dat stilzwygen zou aan„ gezien worden, voor mangel van vermogen,

„ om

1679.

De Staaten van Friesland blyven by hun gevoelen.

Zy en die van Stad en Lande worden bezonden.

1679. „ om zig te konnen verantwoorden. Zy hadden, hierom, voor beſt ingezien, eens vooral, beknoptelyk, aan te wyzen, waar 't, in dit geſchil, meeſt op aankwame. De vraag was, *of den algemeenen Staaten, by meerderheid van ſtemmen*, dan *of den byzonderen Staaten, elk in zyn Geweſt, het regt toekwame, om eene afdanking te doen, waartoe by de gezamenlyke Bondgenooten beſlooten was*. De Staaten van Friesland beweerden het laatſte, om deeze *drie* beſliſſende redenen. 1. Om dat dit regt onafſcheidelyk was van de opperſte magt der byzondere Geweſten, gelyk de Staaten van Holland, in hun Vertoog van den jaare 1651, omſtandiglyk, getoond hadden, onder anderen zeggende, dat de Geweſten 't beſchik over 't Krygsvolk, ook na het ſluiten der Unie, aan zig behouden hadden, en dat zy gezind waren, hunne Bondgenooten, in dit regt, uit al hun vermogen, te helpen handhaaven. 2. Om dat Friesland dit regt altoos bezeten en geoefend hadt, gelyk uit menigvuldige voorbeelden bleek, hebbende, onder anderen, dit Geweſt, ten tyde van Graave Willem Lodewyk, zulk een volſtrekt gezag gevoerd over het Krygsvolk, ter betaalinge van het zelve ſtaande, dat 'er byzondere Legers uit ſamengebragt, de grenzen mede verzekerd, en Sterkten en Vaſtigheden door ingenomen waren: behalve, dat men het, ſomtyds, aan de Bondgenooten gelyk als ter leen gegeven hadt, ander Krygsvolk daarvoor in de plaats ontvangende. 3. Om dat Friesland dit regt nimmer afgeſtaan; maar altoos zorgvuldig-

„ lyk

„ lyk behouden en beschermd hadt. De ge- 1679.
„ meene Bondgenooten hadden wel, kort na
„ 't afsterven van den gemelden Stadhouder
„ van hun Gewest, Graave Willem Lodewyk
„ (*e*), eenen Kapitein-Generaal aangesteld;
„ doch de Staaten van Friesland hadden, hier-
„ in, niet bewilligd, dan onder beding, dat
„ zy 't zelfde gezag over hun Krygsvolk be-
„ houden zouden, welk zy, daarover, ten ty-
„ de van Graave Willem Lodewyk, hadden
„ geoefend. Diergelyk beding hadden zy, ne-
„ vens die van Stad en Lande, gemaakt, toen
„ de tegenwoordige Prins van Oranje tot Ka-
„ pitein-Generaal werdt aangesteld: en was
„ hun regt hiertoe uitdrukkelyk erkend by de
„ gezamenlyke Bondgenooten, in den jaare
„ 1651. Ook zou men geen een bewys kon-
„ nen bybrengen, dat Friesland dit regt, im-
„ mer, ten behoeve van iemant, hadt afge-
„ staan. Te zeggen, dat, by de Unie, vastge-
„ steld was, dat de Landen als één Lighaam
„ zouden geregeerd worden, en hieruit, by ge-
„ volge, zulk eene gemeenmaaking van 't be-
„ schik over 't Krygsvolk af te leiden, hadt meer
„ zwier dan slot. In zulk slag van zaaken, was
„ men altoos gewoon, duidelyk te verklaaren
„ wat gegeven of ontvangen werdt, en alge-
„ meene uitdrukkingen plagten, in dit opzigt,
„ weinig gerekend te worden. Zy vertrouw-
„ den, derhalve, dat hunne Hoog-Mogend-
„ heden hun niet kwalyk zouden gelieven te
„ neemen, dat zy zig, in 't bezit van dit hun
„ regt, bleeven handhaaven, zo lang men niet
„ dui-

(*e*) *Zie* X. *Deel*, *bl.* 407.

1679. „ duidelyk beweezen hadt, wanneer en waar,
„ zy van het zelve hadden afgestaan: heb-
„ bende zy beslooten, de Regten en Privile-
„ gien, by de voorvaders zo duur gekogt en
„ verkreegen, den nakomelingen ongeschon-
„ den over te leveren."

De Afgevaardigden der algemeene Staaten, uit dit hun antwoord, bespeurende, dat de Staaten van Friesland onveranderlyk by hun gevoelen bleeven, begaven zig, ten tweede maale, naar Groningen, daar nu de gewoonlyke Landschapsvergadering gehouden werdt. Zy deeden hier, insgelyks, hun best, om de Staaten van Stad en Lande van hun waar of voorgewend Regt tot de byzondere afdanking te doen afstaan: doch met gelyken uitslag, als te Leeuwaarden. De Staaten van 't Gewest, de Afgevaardigden voor de genomen' moeite bedankt hebbende, verklaarden, omtrent het punt in geschil, te blyven by de genomen' besluiten. „ De afdanking, zo wel als de aanneeming van 't Krygsvolk, was, zeidenze, een deel der opperste magt, welk zy aan niemant opgedraagen, noch, uit hoofde van eenigerlei vereeniging, met iemant, gemeen gemaakt hadden. Zy hadden 'er altoos 't bestel over gehad, en zouden 't 'er ook in het toekomende over behouden, zonder daarin eenige indragt of kreuk te konnen gedoogen. Noch zouden zy immer een regt, hun als *souverain* toekomende, in geschil laaten trekken, of het zelve onderwerpen aan het oordeel of de uitspraak van hunne Hoog-Mogendheden, of van de andere Bondge-

„ noo-

„ nooten (*f*).” Met welk antwoord, de bezending der algemeene Staaten afgezet werdt. Zy hieldt zig, na deezen, niet lang in Groningen op; maar keerde, terstond, naar den Haage te rug. De algemeene Staaten en de Prins van Oranje, ziende de twee Gewesten onverzettelyk blyven by hun gevoelen, vonden niet geraaden, dit geschil, welk zwaare gevolgen zou konnen gehad hebben, voor tegenwoordig, sterker te dryven.

1679. Uitslag der bezending.

Weinige weeken na 't vertrek der Afgevaardigden, besloot de Prinses, Albertina Agnes, Weduwe van Willem Fredrik, Prinse van Nassau, zig geheellyk van allen bewind der Regeeringe te ontslaan, en met der woon naar Duitschland te vertrekken. Haar Zoon, Prins Henrik Kasimir, die ruim twee-entwintig jaaren bereikte, kreeg toen het Stadhouderlyk gezag over Friesland, Groningen en Drente, volkomelyk, in handen (*g*).

VII. De Prinses Weduwe van Willem Fredrik vertrekt naar Duitschland.

Zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, hadt, in den aanvang deezes jaars, eenen keer gedaan naar Utrecht, Gelderland en Overyssel, om orde te stellen op de Regeering en Geldmiddelen deezer drie Gewesten, over welken hem, in de jaaren 1674 en 1675, groot gezag afgestaan was. Te Deventer, beslisste hy een geschil tusschen de Burgery en bezetting, over 't bewaaren van de Stads sleutels, 't welk van de eene en de andere zyde gevorderd werdt. De Prins verstondt, dat de Majoor der Plaatse een der twee sleutelen van de kasse, in welke de Stads

Zyne Hoogheid beslist den twist te Deventer, over 't bewaaren van de Stads sleutels.

(*f*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 9-13.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 121.

1679. Stads ſleutels gelegd werden, bewaaren zou. Hierna, in den Haage te rug gekeerd, drong hy, ter Vergaderinge van Holland, op een beſluit, om Naarden te verſterken (*h*): waarover, reeds voor eenige jaaren (*i*), geraadpleegd was. Amſterdam hieldt dit ſterk tegen, beweerende, dat de Plaats, door afzandinge aan den heikant, zo ſterk te maaken was, als zy behoorde te zyn; ten ware men gantſch Holland verſterken wilde, waarop de Regeering deezer Stad gaarne zien zou, dat, door zyne Hoogheid, een ontwerp gemaakt werdt. Doch de Prins bleef ſtyf ſtaan op de verſterking van Naarden. Eenigen vielen toen in 't vermoeden, of zyne Hoogheid, hierdoor, ook wel eenige meerdere magt over Amſterdam, en gevolgelyk over den gantſchen Staat mogt zoeken in handen te krygen: en die van Amſterdam ſchroomden niet, van dit vermoeden eenige melding te maaken, ter Vergaderinge van Holland. Doch de Prins nam dit zo euvel, dat hy den Afgevaardigden van Amſterdam nadere opening, wegens den argwaan, dien men tegen hem opgevat hadt, afvergde. Vooral was hy verſtoord op den Penſionaris *Koenraad van Heemskerk*, die gezeid zou hebben „ dat het „ verſterken van Naarden ſlegts driehonderd- „ duizend guldens zou koſten; doch dat de „ tyd, ligtelyk, komen kon, dat Amſterdam „ wel om drie millioenen zou mogen willen, „ dat Naarden nimmer verſterkt geweeſt was." De Regeering van Amſterdam verſchoonde hem

Raadpleegingen op 't verſterken van Naarden.

(*h*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 37.
(*i*) *Zie* XIII. *Deel*, *bl.* 362.

hem en zig zelve, ten beste mogelyk (*k*): doch daar verliepen nog eenige jaaren, eer aan 't versterken van Naarden de hand gelegd werdt. Van 't afzanden alleen werdt een aanvang gemaakt. Ondertusschen, hadt ook de Ridderschap zo kwalyk opgevat, 't gene Amsterdam, omtrent den argwaan op zyne Hoogheid, hadt aangeroerd, dat zy, ter Vergaderinge, aanmerkte „ hoe zulken, die wantrouwen tusschen „ zyne Hoogheid en de Leden verwekten, „ voor verstoorders der onderlinge ruste „ moesten gehouden worden (*l*)." 1679.

'T Jaar 1679 is vermaard., wegens eenige voornaame Sterfgevallen, welken wy, kortelyk, gedenken moeten. Op den twintigsten van Wintermaand, overleedt, te Bergendaal, by Kleeve, in den ouderdom van omtrent tagtig jaaren, Prins Joan Maurits van Nassau, die den Vereenigden Gewesten lang als Veldmaarschalk gediend hadt, en, sedert eenige jaaren, door den Keurvorst van Brandenburg, aangesteld was, tot Stadhouder van 't Land van Kleeve, in welke waardigheid, hy, door den Keur-Prinse, werdt opgevolgd. Hy hadt zig, by zyn leeven, eene deftige Grafstede, te Bergendaal, opgeregt; waarin zyn Lyk, met kleine staatsie, ter aarde besteld werdt (*m*). Zyn Vader was geweest Graaf Jan van Nassau, Zoon van Graave Jan van Nassau den Ouden, den Broeder van Willem den I. Prinse van Oranje. Zyne minzaamheid en goedaartigheid worden hoog-

VIII. Dood van Prinse Joan Maurits van Nassau.

Zyne afbeelding.

(*k*) Resol. Holl. 23 *Febr.* 17 *Maart* 20 *April* 1679. *bl.* 232, 409, 467. Secr. Resol. Holl. 10 *Maart* 1679. V. *Deel*, *bl.* 1.

(*l*) Aant. *van een'* Regent van Delft. 23 *Febr.* 1679. *MS.*

(*m*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 280. *van* 1680. *bl.* 31.

1679. hooglyk geroemd van veelen, die hem gekend hebben. Doch hy hadt het geluk niet gehad van den Bewindhebberen der Westindische Maatschappye, door zyn beleid in Brazil, te hebben konnen voldoen. Ook was hy, van zynen kant, niet voldaan, over 't bestier der Bewindhebberen. Hy hadt, sedert veele jaaren, de belangen van den Keurvorst van Brandenburg sterk aangekleefd. Sommigen, die met hem verkeerd hebben, schryven „ dat hy zagt„ aardig en langzaam was, arbeidzaam in din„ gen van klein belang, en geduurig bezig, „ zonder dat men merken kon, dat hy iet uit„ voerde." Doch zy, die dit schryven, hebben hem alleenlyk in zynen ouderdom gekend. Zy voegen 'er by „ dat hy zeer spraakzaam, en „ in schyn zeer openhertig was: voorts, een „ vyand van twist, gaande hy, met een lag„ chend wezen, ligtelyk over in eens anders „ gevoelen; terwyl hy, met dit alles, zyne „ oogmerken zo wel wist te bereiken, als ie„ mant ter weereld (n)."

Wolferd, Heer van Brederode, laatste manlyk oir uit dit Huis, sterft.

Wolferd, Heer van Brederode, de laatste bekende mannelyke afkomeling uit dit oud adelyk huis, was, eenige maanden te vooren, te Viane, overleeden, op den zeventienden van Zomermaand. By zyne begraafenis, werdt, naar Lands gebruik, zyn wapen in 't graf gelegd, op dat niemant zig het zelve, naderhand, ten onregte, toeëigenen mogt (o). De Staaten van Holland, die van Brederode, onlangs, verbooden hebbende, den titel van *gebooren*

Graa-

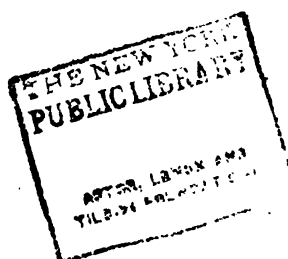
(n) Memoir. du Comte DE GUICHE *Livr.* I. *p.* 168.
(o) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 279.

JOAN MAURITS,
Prins van Nassau,
Veldmaarschalk der Vereenigde Nederlanden enz.

A. Schouman del. naar de Origineele Schildery van P. Nason — *J. Houbraken sc.*

Is. Tirion excudit.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

Graaven en Graavinnen uit den adelyken Huize van Holland, welken zy zig aangemaatigd hadden, te blyven voeren (*p*); vonden nu, na 't overlyden van Heere Wolferd, geraaden, de goederen van zynen Huize te trekken aan 's Lands Domeinen (*q*): doch, naderhand, werden de inkomsten derzelven aan de Graavinne van Solms en aan de Markgraavinne van Monpouillan, Zusters van Heere Wolferd, voor haar leeven, afgestaan (*r*). Met het afsterven van deezen Heere bleef het regtsgeding steeken, welk hy, tegen de Orde der Ridderschap, of eigenlyk tegen zeven Edelen hadt aangevangen, over het regt van voorzitting na zyne Hoogheid, hem, zyns oordeels, uit hoofde zyner afkomst uit de oude Hollandsche Graaven, toekomende. 't Scheen, dat de Prins voorhadt, hem in dit zyn voorgewend regt te sterken (*s*): doch 't verschil, welk hierover ontstaan was, hadt geen gevolg. 1679.

De Graavin van Benthem, die haaren Gemaal, ter oorzaake zyner veranderinge in den Godsdienst, voor eenige jaaren, verlaaten hadt, en, nevens haare kinderen, naar Holland geweeken was (*t*), stierf, in den Haage, op den negenentwintigsten van Lentemaand. Zy hadt de algemeene Staaten en den Prins van Oranje tot Voogden over haare vier Zoonen aangesteld (*u*), en werdt, in de Kloosterkerke, in 't graf

De Graavin van Benthem overlydt in den Haage.

(*p*) Resol. Holl. 15 *Febr.* 1678. *bl.* 29.
(*q*) Resol. Holl. 19 *Sept.* 1679. *bl.* 890.
(*r*) Resol. Holl. 31 *July* 1658. *bl.* 480.
(*s*) Resol. Riddersch. 18 *Jan.* 21 *Febr.* 1678. Deductie der zeven Edelen *en* andere Stukken. *MSS.*
(*t*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 121 *Aant* (2)
(*u*) Resol. Holl. 30 *Maart* 1679. *bl.* 467.

1679. graf der Prinsen van Boheeme, bygezet. De Graaf, haar Gemaal, trouwde, in Zomermaand daarna, met eene Weduwe van Saxen, gebooren Landgraavinne van Hessen (*v*).

Dood van den Digter Jooſt van den Vondel.

Eindelyk, was, op den vyfden van Sprokkelmaand, te Amſterdam, in den ouderdom van eenennegentig jaaren, overleeden de beroemde Digter, Jooſt van den Vondel, dien *Petrus Francius*, Hoogleeraar der Welſpreekendheid, *den Vorſt der Digteren* genoemd heeft, en wien de Nederduitſche Taal- en Digtkunde een groot deel van haare opkomſt en aanwas verſchuldigd is. Hy werdt, in de nieuwe Kerke, begraaven. Den Lykdraageren, allen ook Digteren, of Liefhebberen der Poëzye, werdt een zilveren gedenkpenning vereerd, met dit byſchrift, D'OUDSTE EN GROOTSTE POEET (*w*).

IX. Men begint te dugten voor 't verbreeken der Vrede.

De Nieuwmeegſche Vrede, door verſcheiden' der handelende Mogendheden, haars ondanks, of uit nood, geſlooten zynde, begon men wel haaſt te dugten, dat zy van geenen langen duur zyn zou.

Inzigten van Frankryk, Spanje, Engeland en de Staaten.

De Koning van Frankryk, die zig reeds van een aanmerkelyk deel der Spaanſche Nederlanden meeſter zag, verloor nimmer den toeleg uit het oog, om ook het overig deel te bemagtigen, en ſcheen alleenlyk op gelegenheid te wagten, om de wapenen wederom op te neemen. Het Huis van Ooſtenryk en de Kroon van Spanje in 't byzonder zag den aanwas der Franſche magt ongaarne, en zou ligtelyk de Vrede gebroken hebben, zo Groot-Britanje en de Staa-

(*v*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 121, 260.
(*w*) J. v. VONDELS Leven. *bl.* 74, 75.

Staaten, hierin, hadden konnen bewilligen. 1679.
Het Parlement van Engeland en de Landzaaten in 't gemeen ſcheenen 'er niet ongenegen toe; doch de Koning, die zig beſtieren liet door den Hertoge van Jork, was ſchuw van uitheemſchen oorlog. De Staaten, met naame die van Holland, wenſchten ook niets zo zeer, als de behoudenis der algemeene Vrede, die, derhalve, beſtendig ſcheen te zullen zyn, zo zy, van Frankryks zyde, niet verbroken werdt. Het Franſche Hof, in den jongſten oorlog ondervonden hebbende, dat de Staaten middel wiſten, om, door het ſluiten van verſcheiden Verbonden, zyne onderneemingen te dwarsboomen, zogt, hierom, terſtond na het treffen der Vrede, een verdedigend Verbond met hen te treffen, en zig, daardoor, in geval van oorloge, van hunne vriendſchap en byſtand te verzekeren. Doch men verwagtte, in Frankryk, dat de Staaten zelven zulk een Verbond zouden voorſlaan, gelyk zy, in den jaare 1662, gedaan hadden. De Franſche Staatsdienaars ſpraken 'er, derhalve, niet van, tegen de buitengewoone Gezanten der Staaten. Doch de ſtand der dingen was, ſedert het jaar 1662, zo zeer veranderd, dat de meeſte Geweſten nu een Verbond ſchuwden, welk zy toen gezogt hadden. De Koning van Frankryk was magtiger geworden in de Spaanſche Nederlanden, en men zou liever gezien hebben, dat hem een deel zyner bezittingen afhandig gemaakt was, dan dat men hem, door een nieuw Verbond, zou hebben willen beveſtigen in 't gene hy bezat, of gelegenheid geeven, om zyn gebied verder uit te breiden. De Prins van O-

Frankryk zockt een verdedigend Verbond te ſluiten met de Staaten.

1679. ranje, ten naauwste met Groot-Britanje verbonden, was nu aan 't hoofd der Regeeringe, en deedt de meeste Gewesten meer naar de Engelsche, dan naar de Fransche zyde neigen (x). De Staaten hadden hunne gezanten, hierom, alleenlyk, gelast, den Koning van Frankryk te verklaaren, dat men hier gezind was, de herstelde vriendschap met hem te onderhouden, zonder te reppen van de vernieuwing der voorige Verbonden. De Franschen stieten zig zeer aan deeze koelheid; doch konden niet besluiten, de onzen aan te zoeken tot een Verbond, waaruit, zo zy voorgaven, de Staaten geen minder voordeel te wagten hadden dan zyne Majesteit. Ook scheen 's Konings hoogheid niet te gedoogen, dat hy den eersten stap deedt, om de Staaten te beweegen tot een Verbond, welk zy zelven, voorheen, zo driftiglyk, gezogt hadden. Doch de handeling tusschen Groot-Britanje en de Staaten tot verzekering der Nieuwmeegsche Vrede deedt Lodewyk den XIV., eerlang, veranderen van gedagten.

De Staaten reppen 'er niet van.

X. In een der punten van 't Verbond, tot bevordering deezer Vrede, in Hooimaand des jaars 1678, tusschen Groot-Britanje en de Staaten, geslooten, was bestemd, dat de twee Mogendheden waarborgen zyn zouden van de Vrede, over welke toen gehandeld, en die, kort daarna, geslooten werdt (y). De Staaten werden, niet lang na 't sluiten deezer Vrede, van de zyde van Groot-Britanje, geperst, om zig,

Handeling tusschen Groot-Britanje en de Staaten over een Verbond tot handhaaving der

(x) Secr. Resol. Holl. 23 *Dec.* 1679, V. *Deel*, *bl.* 33.
(y) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 349. Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 159.

zig, by een afzonderlyk Verdrag, tot het handhaaven derzelve te verbinden. Koning Karel toonde zig, hiertoe, bereidvaardig. Ook meenden veelen, hier te Lande, dat de Staaten zulks niet konden afflaan. Men hieldt, daarenboven, voor zeker, dat de Staaten de Vrede te danken hadden aan Groot-Britanje; dat zy, hierom, reden hadden, om zig nader met dit Ryk te verbinden, en den Staat daardoor in veiligheid te ftellen tegen de aanwaffende magt van Frankryk. Doch anderen verftonden, dat een nader Verbond met Groot-Britanje, 't zy men 't een Verdrag tot handhaaving der Nieuwmeegfche Vrede, of anders noemde, Frankryk te zeer ftooten zou. Ook hadt men, in Lentemaand des jaars 1678, reeds een Verbond van onderlinge befcherming gemaakt met Groot-Britanje. Van eene nadere verbindtenis was, dagt men, weinig voordeels te wagten voor den Staat, alzo Engeland, federt eenigen tyd, door inwendige onluften, beroerd en verdeeld geweeft was (z). Deeze en andere redenen waren oorzaak, dat de Staaten het fluiten van 't Verdrag, waarop de Engelfchen drongen, van tyd tot tyd, verfchooven hadden. Doch alzo men, van wege den Koning van Groot-Britanje, niet afliet, by de Staaten, te ftaan, op het voldoen aan het Verbond van Hooimaand des jaars 1678, begon men, aan 't Franfche Hof, te vreezen, dat zy, ten laatfte, met Groot-Britanje fluiten zouden: en deeze vrees was oorzaak, dat men, eindelyk, den Ambaffadeur Boreel eenige opening deedt van een Verbond

1679.
Nieuwmeegfche Vrede.

Frankryks voorflag aan de Staaten

van

(z) Holl. Merc. van 1680. bl. 18, 26, 27.

1679. van onderlinge Verdediging tusschen Frankryk en de Staaten „ welk, zeide men, veel voor„ deeliger voor hun zou zyn, dan zeker an„ der Verbond, waarover de Staaten, naar „ men, in Frankryk, vernomen hadt, tegen„ woordig, handelden." 't Bleef niet by deeze opening. Pompone hadt, reeds in Hooimaand, aan Boreel verklaard „ dat de Koning, „ zyn Meester, een Verbond met Spanje, „ waarover, omtrent deezen tyd, ook, aan 't „ Hof van Madrid, gehandeld werdt (*a*), en „ met Groot-Britanje aangegaan, zou aanmer„ ken, als tegen hem gerigt (*b*)." En de Graaf d'Avaux, die, sedert eenige maanden, onder de hand, gearbeid hadt, om de handeling over een nader Verbond met Groot-Britanje te stremmen (*c*), leverde, op den agtsten van Louwmaand des jaars 1680, den Staaten een Geschrift over, waarby hy, uit naame van den Koning, zynen Meester, begeerde te verstaan, of zy gezind waren, een Verbond met hem aan te gaan; op dat hy weeten mogt, waarnaar hy zig, in het toekomende, zou hebben te rigten (*d*). Doch den volgenden dag, gaf de Engelsche Gezant *Sidnei*, tegen dit Geschrift, een ander ter algemeene Staatsvergaderinge over (*e*), waarin hy den Staaten het voorgeslaagen Verbond met Frankryk, ernstelyk, ontriedt. Hy verklaarde, in het zelve „ dat de Koning, „ zyn

[Margin: tot een Verbond.]

[Margin: 1680.]

[Margin: De Engelsche Gezant Sidnei ontraadt het hun.]

(*a*) Resol. Holl. 17 *Mey* 1680. *bl.* 291. Missive *van den* Ambass. C. v. HEEMSKERK *van* 18 *Sept* 1681. *MS.*

(*b*) Missive *van den* Ambass. BOREEL *van* 14 *July* 1679. *MS.* *Voiez aussi* Negoc. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 49.

(*c*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 28, 34, 53, 74, 82.

(*d*) Resol. Holl. 10 *Jan.* 1680. *bl.* 6.

(*e*) Resol. Holl. 10 *Jan.* 1680. *bl.* 7.

„ zyn Meester, niet zonder groote ontstelte- 1680.
„ nis, vernomen hadt, dat zyne Aller-Chris-
„ telykste Majesteit de Staaten nodigde tot
„ het aangaan van een verdedigend Verbond,
„ welk hy niet anders kon aanmerken, dan
„ als eene verbindtenis tegen hem, vooral, na
„ dat men, hier, zwaarigheid gemaakt hadt,
„ om een Verdrag met hem te sluiten, ter
„ handhaavinge der Nieuwmeegsche Vrede;
„ onaangezien men zig, hiertoe, by twee by-
„ zondere Overeenkomsten van Louw- en
„ Hooimaand des jaars 1678, plegtiglyk, ver-
„ bonden hadt." Hy voegde 'er by „ dat de
„ Koning, zyn Meester, niet begrypen kon,
„ dat het oogmerk van zulk een Verbond al-
„ leenlyk zyn zou de bescherming van Frank-
„ ryk, of van deezen Staat. Frankryk bevondt
„ zig in diepe rust, en hadt niets van zyne na-
„ buuren te vreezen. Zulk een Verbond kon,
„ derhalve, nergens anders toe dienen, dan
„ om Frankryk bekwaame gelegenheid te gee-
„ ven, om zig gevoelig te toonen over het
„ sluiten der afzonderlyke Vrede tusschen
„ Groot-Britanje en de Staaten in den jaare
„ 1674, en over den yver, dien de Koning,
„ zyn Meester, getoond hadt, om den Staa-
„ ten eene voordeelige Vrede te bezorgen, en
„ om deeze Vrede, nadatze gesloten was, te
„ willen handhaaven: 't welk ook den Staaten
„ niet vreemd zou voorkomen, als zy in aan-
„ merking namen, dat de Aller-Christelykste
„ Koning het Verdrag om de Nieuwmeegsche
„ Vrede te handhaaven aanmerkte als eene
„ verbindtenis tegen hem, onaangezien zyne
„ Gevolmagtigden, zo wel als die der Staaten,

„ dee-

1680. „ deeze handhaaving, te Nieuwmegen, dui- „ delyk, hadden beraamd. De Koning, zyn „ Meester, kon zig hierom geenszins verbeel- „ den, dat de Staaten zig zouden inlaaten in „ een Verbond, welk zo zeer aanliep tegen zy- „ ne belangen, de eensgezindheid tusschen hem „ en de Staaten zekerlyk verbreeken zou, en „ hem verpligten, andere maatregels te vol- „ gen (*f*)."

Raadpleegingen der Staaten. Twee zulke strydige Vertoogen, uit den naam van twee der magtigste Vorsten van Europa, verwekten geene kleine bekommering, in de Vergadering der algemeene Staaten. De Prins van Oranje neigde, heimelyk, tot een Verbond met Groot-Britanje tegen Frankryk, waarin men ook andere Mogendheden zou zoeken te doen treeden (*g*). Doch de voornaamste Leden der Staaten, onder welken 'er egter waren, die tot het Verbond met Frankryk neigden (*h*), oordeelden, dat men zig, vooreerst, noch met Groot-Britanje, noch met Frankryk; behoorde te verbinden.

D'Avaux levert twee nieuwe Vertoogen in, tot aanraading van 't Verbond. De Graaf d'Avaux, verneemende waarop de raadpleegingen der Staaten stonden uit te loopen, leverde, in Louwmaand, nog twee Vertoogen over, waarin hy verklaarde „ hoe zeer het den Koning, zynen „ Meester, verwonderd hadt, dat de Staaten „ het sluiten van een Verbond met hem dag- „ ten te verwylen; daar zulk een Verbond „ niemant benadeelen kon, maar alleenlyk „ strekte, om de Vrede bestendiger te maaken. „ 't Verbond, door den Koning van Engeland

„ voor-

(*f*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 19-21.
(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 479.
(*h*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 84, 87.

„ voorgeslaagen, was, daarentegen, klaarlyk, 1680.
„ gerigt tegen zyne Majesteit van Frankryk.
„ Hy verwagtte, hierom, dat de Staaten zig,
„ door de redenen tegen het Verbond met
„ Frankryk, niet zouden laaten beweegen;
„ alzo de Koning van Engeland zig nu nog
„ op verre na zo kragtig niet tegen dit Ver-
„ bond hadt verklaard, als hy, in 't jaar 1662,
„ gedaan hadt, om het sluiten van 't Verbond,
„ tusschen Frankryk en de Staaten, waarby
„ de handhaaving van der Staaten Visscherye
„ bedongen werdt, te stremmen. Zyne Ma-
„ jesteit van Frankryk hadt zig egter, toen,
„ door Engeland, niet laaten wederhouden
„ van het aangaan van een Verbond, zo voor-
„ deelig voor de Staaten. Hy vertrouwde, dat
„ de Staaten thans even weinig agt slaan zou-
„ den op de Engelsche Verklaaring, en niet
„ schroomen, een Verbond te vernieuwen,
„ waardoor hun Koophandel en Visschery zo
„ merkelyk bevoordeeld geweest was. Of zo
„ zy langer uitstelden, in zulk een Verbond
„ te treeden, zou de Koning, zyn Meester, ge-
„ looven moeten, dat zy, ten zynen opzigte,
„ veranderd waren van gevoelen: in welk ge-
„ val, hy niet zou konnen nalaaten, zulke
„ maatregels te neemen, als hy, tot welstand
„ zyns Ryks, geraaden vinden zou. De ver-
„ zekering, hem, Ambassadeur, door den Raad-
„ pensionaris Fagel, gedaan, dat de Staaten
„ zig in geen Verbond zouden inlaaten, welk
„ de vriendschap met Frankryk, eenigermaa-
„ te, krenken zou (*i*), voldeedt zyner Maje-
„ steit

(*i*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 31.

1680. „ ſteit niet, die hem belaſt hadt, nog eene „ wyle tyds, te wagten naar 't beſluit der Staaten, „ doch ondertuſſchen geen woord te „ ſpreeken, om hen tot het Verbond te beweegen. „ Doch zo de Staaten geraaden konden vinden, „ dit Verbond van de hand te wyzen, „ hadden zy zig voor te ſtellen, dat „ de Koning zig begeeven zou, in alle de Verbonden, „ welken hem, tot welſtand zyns Koningkryks, „ werden aangebooden; en vlytiglyk aanvaarden de middelen, „ welken men hem, dagelyks, opgaf, om den Koophandel „ zyner onderdaanen te doen bloeijen. Ten „ beſluite, moeſten zy bedenken, dat, ſchoon „ de Koning hen niet zogt te dreigen, nogtans, „ 't gene, ſedert agt of tien jaaren gebeurd „ was, uit geringer beginſels was ontſtaan, „ dan de oorzaak was van het misnoegen, „ welk zyne Majeſteit, ten deezen tyde, tegen hen opgevat hadt."

Friesland en Stad en Lande ſtemmen voor 't Verbond met Frankryk.

De Engelſche Gezant Sidnei verzuimde niet, tegen het laatſte Vertoog van d'Avaux, een Geſchrift in te leveren, waarby hy den Staaten, andermaal, vermaande, om zig, door de bedreigingen van Frankryk, niet te laaten beweegen, tot het aangaan van het voorgeſlaagen Verbond (*k*). Men raadpleegde, midlerwyl, rypelyk, over het antwoord, welk men den twee Gezanten geeven zou. De gevoelens der Leden verſchilden. Friesland en Stad en Lande oordeelden, dat men geene zwaarigheid maaken moeſt, om een Verbond aan te gaan met Frankryk. Zy merkten aan „ dat de Ver- „ bon-

(*k*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 21-26.

„ bonden, eertyds met deeze Kroon gemaakt, 1680.
„ den Staaten merkelyke voordeelen hadden
„ toegebragt; terwyl, daarentegen, 't verbree-
„ ken deezer Verbonden veele rampen ver-
„ oorzaakt hadt. Dat men, een verdedigend
„ Verbond hebbende geslooten met Groot-
„ Britanje en met andere Mogendheden, geen
„ gevaar behoorde te zien, in het sluiten van
„ een diergelyk Verbond met Frankryk. Dat
„ men, hiertoe, te meer verpligt was, om dat
„ Lodewyk de XIV., by 't voorslaan der voor-
„ waarden, op welken, naderhand, de Vrede
„ getroffen was, ondersteld hadt, dat de Staa-
„ ten de voorige Verbonden met hem ver-
„ nieuwen zouden." Doch de Staaten van Hol-
land waren van verstand „ dat men, beide
„ aan Frankryk en aan Groot-Britanje, op de
„ beleefdste wyze, behoorde te verklaaren,
„ dat men zig heiliglyk dagt te houden aan
„ de gesllooten' Verdragen, en alles aanwen-
„ den zou, om de vriendschap der twee Kroo-
„ nen te verkrygen en te behouden. Aan d'A-
„ vaux in 't byzonder, moest men zeggen, dat
„ hunne Hoog-Mogendheden nog in geenen
„ staat waren, om het voorgeslaagen Verbond
„ met zyne Majesteit van Frankryk te sluiten;
„ en men moest Sidnei verzekeren van der
„ Staaten volstandige meening, om geene ver-
„ bindtenissen met iemant aan te gaan, die on-
„ bestaanbaar zouden zyn met de opregte
„ vriendschap, welke zy met zyne Majesteit
„ van Groot-Britanje dagten te onderhou-
„ den (*l*)." De meeste Leden der Vergade-
rin-

Holland meent, dat men, noch met Frankryk noch met Groot-Britanje, sluiten moet.

waartoe besllooten wordt.

(*l*) Resol. Holl. 23 *Jan.* 1680. *bl.* 20.

1680. ringe schikten zig, eerlang, naar het gevoelen van Holland, en de voorslagen der twee Mogendheden werden, vooreerst, heusschelyk, van de hand geweezen (*m*).

XI. Frankryk haalt het Engelsche Hof over in zyne belangen,

Doch het Fransche Hof, de Staaten het aangaan van het voorgeslaagen Verbond ziende verwylen, besloot, terstond, het oog te wenden naar Engeland, en Karel den II., wederom, gelyk voorheen, te verbinden aan de Fransche belangen. De onderhandeling hierover werdt egter zo heimelyk voortgezet, dat 'er weinig van uitlekte. Men hieldt zig alleenlyk, na verloop van eenigen tyd, verzekerd, dat het Engelsche Hof geheellyk gewonnen was door Frankryk (*n*), en 't vervolg deezer Geschiedenisse zal ons, in deeze gedagten, bevestigen.

en begint beweegingen tot eene Vredebreuk te maaken.

Lodewyk de XIV. dan, ontslaagen van den kommer, dat de Koning van Groot-Britanje zyne oogmerken dwarsboomen zou, begon, allengskens, klaarer te toonen, dat hy niet van zins was, de Vrede lang te doen duuren. De Koning van Spanje werdt niet alleen genoodzaakt, hem Charlemont af te staan, welk hy, in gevolge der Vrede, zou hebben mogen behouden, zo hy Dinant hadt konnen doen overleveren (*o*); maar Frankryk begon onverwagte eischen te doen, op de Byeenkomst te Kortryk, tot regeling der grenzen in de Nederlanden, reeds in 't voorleeden jaar, aangelegd; vorderende, onder anderen, dat de Koning

(*m*) Secr. Resol. Holl. 12, 13 *Jan.* 1680. V. *Deel*, *bl.* 38, 42. Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 28.

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 479.

(*o*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 29. DANIEL Journal *p.* CXXXVIJ.

ning van Spanje, voor altoos, afſtand deedt van den titel van Hertog van Bourgondie; waartoe hy eindelyk beſluiten moeſt (*p*). Hierby bleef het niet. Koning Lodewyk regtte Geregtshoven op, door welken, een groot getal van Plaatſen, in de Nederlanden en in Duitſchland, verklaard werden, af te hangen van Steden of Landen, welken hem, by de Vrede, waren gelaaten: en hy maakte zig meeſter van deeze Plaatſen, de Ingezetenen derzelven den eed van getrouwheid aan hem doende afleggen. De Spaanſche Gezant, de Fuen Major, verzuimde niet, hierover, te klaagen in den Haage, onder anderen, aanmerkende, dat de Staaten, zo Frankryk op deezen voet voortging, hun oogmerk, in 't ſluiten der Vrede, verydeld zien, en den Voormuur verliezen zouden, welken zy, in de Spaanſche Nederlanden, hadden gedagt te vinden. De Staaten deeden hun beſt ook, om 't Franſche Hof te beweegen tot het gene zy redelyk oordeelden (*q*); doch hunne poogingen waren vrugteloos: waarom zy, eerlang, in de noodzaakelykheid gebragt werden, om zig, door het ſluiten van nieuwe Verbonden, tegen den aanwas der Franſche magt, te verzekeren. 1680.

XII. Onluſten tuſſchen Spanje en den Keurvorſt van Brandenburg.

Spanje werdt, midlerwyl, ten deezen tyde, niet alleen door de onderneemingen van Frankryk, in verlegenheid gebragt; maar de Keurvorſt van Brandenburg, ſedert eenigen tyd, te Madrid en te Bruſſel, vergeefs, hebbende aangehouden, om de voldoening zyner agterſtallen,

(*p*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 95. DANIEL Journ. *p.* CXXXVIJ.

(*q*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 124-136, 138-147, 157, 158.

1680. len, hadt, eindelyk, besflooten, zig zelven regt te doen, en vergoeding van schade te zoeken door de wapenen. Hy deedt, in Pomeren, eenige schepen uitrusten, die last kreegen, om op de Spaanschen te kruissen, en, in Herfstmaand, voor Oostende, een ryk gelaaden Konings schip wegnamen. Men was, in de Spaansche Nederlanden, bedugt, dat zy ook jagt maaken zouden op de schepen, die, kort te vooren, uit de Corunha in zee gesteken waren, om *Alexander Farneze*, *Prins van Parma*, die, in de plaats van den Hertoge van Villa Hermosa, tot Landvoogd dier Nederlanden was aangesteld (*r*), derwaards te voeren. De Spaansche Gezant verzogt, hierom, de Staaten, dat zy de Brandenburgsche Oorlogsschepen wilden doen aanhouden, indienze zig binnen hun gebied vertoonden; en den Koning, zynen Meester, vergoeding bezorgen, voor 't ongelyk, welk hy geleeden hadt. Aan 't Engelsche Hof, geschiedde diergelyk verzoek, en de Koning van Groot-Britanje zondt, terstond, eenige Oorlogsschepen in zee, om den Prinse van Parma te waarschuwen, en hem te geleiden naar de Nederlanden. De Staaten besflooten, insgelyks, tot het uitrusten van eenige schepen, en booden, midlerwyl, door den Heere Koenraad van Heemskerk, hunnen Gezant aan 't Hof van Madrid, den Koning van Spanje hunne bemiddeling aan, tot bylegging van 't geschil met den Keurvorst. Ook beklaagde zig de Heer van Amerongen, aan 't Hof van Berlyn, over 't wegneemen van 't schip voor Oostende,

(*r*) Holl. Merc. van 1680. bl. 135.

ende, verzoekende, uit naame der Staaten, dat het den Koning van Spanje te rug gegeven mogt worden. De Keurvorst antwoordde, dat hy hiertoe bereid was, mids hem voldöening gegeven werdt. Op gelyken zin, schreef hy ook naar 't Hof van Madrid. Doch 't leedt nog eenigen tyd, eer dit geschil beslegt werdt. De Prins van Parma was, ondertusschen, in Wynmaand, behouden, te Oostende, geland (*s*). 1680.

Handeling over 't ruimen van Hasselt en Mazeik.

De Staaten, in den jongsten oorlog, bezetting gelegd hebbende in Hasselt en Mazeik, waren, van tyd tot tyd, door den Keurvorst van Keulen en Bisschop van Luik, verzogt, deeze Steden te ruimen: 't welk zy tot hiertoe geweigerd hadden, om dat de agterstallen der brandschattingen, welken zy van het Stigt Keulen vorderden, nog onbetaald bleeven. De Keurvorst hadt, derhalve, zyne toevlugt genomen tot den Keizer, die zynen Resident, *Joan Kramprigt van Kroonefeld*, beval, by de Staaten te dringen, op de begeerde ontruiming der Luiksche Plaatsen: gelyk hy, in Bloeimaand, deedt. Doch de Staaten antwoordden „ dat „ zy hunne genegenheid, om de gemelde Plaatsen te ruimen, reeds hadden doen blyken, „ door den voorslag, om de eischen; welken „ zy ten laste van den Keurvorst hadden, door „ wederzydsche Gemagtigden, af te doen, of „ aan gekooren * zegsluiden te onderwerpen; „ doch dat zy nu, om te toonen, hoe gaarne „ zy een einde van deeze zaak zagen, te vrede waren, dat door zegsluiden verklaard „ werdt, of deeze ontruiming, geheel of ten „ dee-

* *Arbiters.*

(*s*) Resol. Holl. 1680. *bl.* 147-157.

1680. „ deele, behoorde te geschieden, voor of na „ dat, in eene minnelyke onderhandeling, o„ ver de eischen der Staaten, uitspraak gedaan „ zyn zou: 't welk alles was, dat men, met „ reden, van hun vorderen kon." By welk antwoord, de zaak in geschil, vooreerst, bleef berusten (*t*).

XIII. Verdrag van Koophandel met de Ottomannische Porte.

De Ambassadeur der Staaten aan de Ottomannische Porte, *Justinus Colyer*, vernieuwde, in Herfstmaand deezes jaars, met *Mahomet den IV.* het Verdrag van Koophandel en Scheepvaart, welk, in vroeger' tyd, tusschen de Porte en de Staaten, gesloten was. By 't Verdrag, welk nu gemaakt werdt, verklaarde de Sultan, „ dat de Nederlandsche Koopluiden geenen „ tol schuldig zouden zyn van de Daalders en „ het goud, welk zy in het Turksche Ryk brag„ ten, en van de andere waaren niet meer dan „ drie ten honderd. 't Zou hun ook vrystaan, „ Katoen, Katoenen-garens, Korduaanen, „ Wasch en Huiden te koopen; welke han„ del, te vooren, alleen aan de Franschen ver„ gund geweest was. Zy zouden nimmer tot „ slaaven gemaakt mogen worden, alschoon „ zy op vyandelyke schepen gevonden wer„ den. De Staaten zouden, in de Havens van „ het Turksche Ryk, met naame, in Kairo, „ Alexandrie, Aleppo, Tripoli di Soria, Sai„ da, Ciprus, Algiers, Tunis, Tripoli, Mo„ rea, Smirna en Scio, Consuls mogen stel„ len en dezelven mogen veranderen, naar „ hun welgevallen: welke Consuls, nevens der „ Staaten Ambassadeurs te Konstantinopole, „ regt-

(*t*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 158.

„ regtspraak hebben zouden over de geschil- 1680.
„ len, tusschen de Nederlanders voorvallen-
„ de. De Nederlandsche Koopluiden mogten,
„ by uitersten wil, beschikking maaken over
„ hunne goederen. Zo zy vrywillig verklaar-
„ den Turksch geworden te zyn, zouden de
„ Koopmanschappen, welken zy van anderen
„ onder zig hadden, hun, terstond, afhan-
„ dig gemaakt, en zulken, die last van de ei-
„ genaars toonden, overgeleverd worden. De
„ Algiersche Kaapers, in Nederlandsche Ha-
„ vens inloopende, zouden heuschelyk beje-
„ gend, en, des noods, van Krygs- en Scheeps-
„ behoeften voorzien worden: waartegen zy
„ geene Nederlanders Slaaven zouden mogen
„ maaken. Zelfs zouden alle Nederlandsche
„ Slaaven, te Algiers of elders in het Turk-
„ sche Ryk gevonden wordende, terstond in
„ vryheid gesteld worden. De Nederlandsche
„ goederen, op vyandelyke schepen, en de
„ vyandelyken, op Nederlandsche schepen ge-
„ vonden wordende, zouden niet verbeurd
„ verklaard worden." Behalve deezen, vervatte het Verdrag, welk in 't geheel uit *zesenvyftig* Leden bestondt, nog veele andere punten; allen strekkende, om de Ingezetenen van deezen Staat dezelfde vryheden in 't stuk van den Koophandel toe te staan, welken, sedert eenigen tyd, door de Franschen en Engelschen, genooten waren (*u*).

Op 't einde van Slagtmaand deezes jaars, vertoonde zig, byna door gantsch Europa, eene Komeet of Staartster, welker staart, somtyds, Staartster.

(*u*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 4.

1680. tyds, omtrent zeventig graaden besloeg. Zy werdt, hier te Lande, gezien, tot in Sprokkelmaand des volgenden jaars, en van 't gemeen nog voor eene voorbode van naderende oorlogen of andere onheilen gehouden (*v*). Ook gaven de toeneemende onlusten tusschen Frankryk en Spanje den zwakken gemoeden gereede aanleiding, om zig, uit dit ongewoon verschynsel, een' kort aanstaanden oorlog te voorspellen.

XIV. De Franschen zenden Krygsvolk in 't Land van Luxemburg.

De Koning van Frankryk, zig, onder anderen, verscheiden' Plaatsen in 't Land van Luxemburg hebbende doen toewyzen, één van welken, Virton naamlyk, nog Spaansche bezetting inhadt, zondt, in Lentemaand des jaars 1681, twaalfhonderd ruiters en dragonders derwaards, onder den *Graave van Bussi*, die 1681. zig van verscheiden' Plaatsen meester maakte, en de Spaanschen, eerlang, noodzaakte, hem ook Virton in te ruimen. Hy bleef, sedert, in 't Land van Luxemburg. En 't leedt maar tot in Oogstmaand, wanneer de Prins van Parma, door het Fransch Krygsvolk, ook zo goed als gedwongen werdt, de Stad en het Graafschap Chinei in 't Luxemburgsche aan Frankryk over te geeven (*w*).

Eisch van Frankryk op een gedeelte van Vlaanderen.

Koning Lodewyk deedt, omtrent deezen tyd, op de Byeenkomst te Kortryk, ook van Spanje vorderen den Oudenburg van Gend met zyn toebehooren, de Stad en de Kastelenye van Aalst, Geertsbergen, Ninove, 't Land van Beveren, de Ambagten van Assenede en Boekhoute en eenige an-

(*v*) Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 215-218.

(*w*) Secr. Resol. Holl. 12 *July* 1681. V. *Deel*, *bl.* 53. Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 51-63.

andere Plaatsen hieromtrent, allen welken hy, te vooren, door de wapenen, bemagtigd, en sedert ontruimd hadt, zonder dat de herlevering derzelven by de Vrede bedongen geweest was; waarom hy oordeelde, zyn regt op dezelven behouden te hebben. Hy begeerde dan, dat hem de Plaatsen zelven, of eenige anderen van gelyke waarde werden te rug gegeven, en gaf den Spaanschen slegts zes weeken tyds, om hierover te besluiten. Men wisselde, te Kortryk, verscheiden' schriften, waarin de redelykheid van deezen eisch beweerd en betwist werdt (x). Doch terwyl men, aan 't Hof te Brussel, raadpleegde, om zig van het lastig aanzoek des Konings van Frankryk te ontslaan, hielden de Fransche troepen de Stad Luxemburg geblokkeerd. Sommigen meenden, en 't bleek, naderhand, dat de Koning zig gaarne deeze Stad, in plaatse van al 't gene hy te vooren gevorderd hadt, zou hebben zien afstaan. Doch de Spaanschen hadden hier geene ooren naar. Ook werdt, terwyl men te Kortryk streedt met de penne, Vlaanderen gedreigd, door eenen hoop Franschen, die nogtans, in 't begin van Slagtmaand, wederom naar hunne bezettingen keerden (y): 't zy ter oorzaake van het ongunstig jaargetyde, of van de onderhandelingen der Staaten, aan verscheiden' Hoven, die onlangs waren aangevangen, en van welken wy nu verslag moeten doen.

1681.

Luxemburg wordt geblokkeerd.

XV.

De beweegingen der Franschen in de Spaansche Nederlanden konden niet nalaaten, de na-

De Staaten be-

(x) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 165, 171, 188, 21:. *and* BURNET *Vol.* I. *p.* 563.

(y) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 188, 212.

1681. nabuuren, en vooral de Staaten der Vereenigde Gewesten tot argwaan te verwekken. Men begon deeze beweegingen, inzonderheid sedert het blokkeeren van Luxemburg, schier alomme, aan te zien, als de beginsels eener volkomen' vredebreuke. De argwaan werdt, hier te Lande, gevoed, door zyne Hoogheid, die byzondere redenen hadt, om misnoegd te zyn op het Fransche Hof. Onder het Graafschap van Chinei, welk Lodewyk de XIV. zig hadt doen toewyzen, behoorden de Heerlykheden Vianden en S. Vit, die den Huize van Nassau-Oranje toekwamen. De Koning van Frankryk hadt den Prins van Oranje, derhalve, te Mets, doen dagvaarden, om hem wegens deeze Heerlykheden hulde te doen. Doch de Prins verscheen niet: waarop zyne Heerlykheden verbeurd verklaard, en den Maarschalk d'Humieres, die 'er eenig regt op meende te hebben, toegeweezen werden (z). Men kan ligtelyk bezeffen, hoe zeer dit den Prinse gestooten hebbe. De Staaten waren ook te onvrede op het Fransche Hof. Zyne Hoogheid bragt dan ligtelyk te wege, dat zy besluiten namen, om zig tegen de geduurig toeneemende magt van Frankryk, door nieuwe Bondgenootschappen, te sterken. Eerst wierp men 't oog op Duitschland en Zweeden. In het Duitsche Ryk, hadt men ook gemeend te zien, dat Frankryk geene vrede zogt. Lodewyk de XIV. hadt zig, in 't voorleeden' jaar, reeds een gedeelte van de Elzas doen toewyzen (a), waarop

beginnen te handelen over een Verdrag van Bondgenootschap.

(z) PUFENDORF de Rebus Gest. Frid. Wilh. *Libr.* XVIII. §. 22. *p* 1127.
(a) DANIEL Journal *p.* CXXXVIJ.

op zyn regt-betwistbaar geoordeeld werdt, in Duitschland; en in Herfstmaand deezes jaars, hadt hy zig meester gemaakt van Straatsburg, onder voorwendsel, dat deeze vrye Ryksstad, in den jongsten oorlog, de onzydigheid geschonden hadt, en dat de Keizer nu op 't punt stondt, om 'er bezetting in te werpen (*b*): gelyk de Graaf d'Avaux den Staaten, schriftelyk, aandiende, op den agtsten van Wynmaand (*c*). Men vertrouwde, hierom, in den Haage, dat men den Keizer en eenige Duitsche Vorsten, ligtelyk, tot een Verbond tegen Frankryk, zou konnen overhaalen. De Prins van Oranje hadt, in den Herfst des voorleeden en in de Lente deezes jaars, den Hertog van Brunswyk-Lunenburg te Zelle een bezoek gegeven (*d*): en sommigen meenden, dat hy, toen, hier, reeds heimelyk over een Verbond gehandeld hadt (*e*): zelfs wil men, dat hy een Huwelyk zogt te bewerken, tusschen den Prins van Osnabrugge en de Prinsesse *Anna*, Zuster der Prinsesse van Oranje, en dat hy, in geval het gelukt was, deezen Prins van de opvolging in zyne waardigheden hier te Lande zou hebben willen doen verzekeren, alzo hy toen reeds voorzien zou hebben, dat hy nimmer kinderen by de Prinsesse, zyne Gemaalinne, verwekken zou (*f*). Doch van dit alles is ons geen genoegzaam blyk voorgekomen. Kort hierop deedt 1681.

(*b*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 154-159. DANIEL Journal *p.* CXXXVIIJ.
(*c*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 163.
(*d*) Resol. Holl. 7 *Sept.* 1680. *bl.* 450.
(*e*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 100. Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 158. *van* 1681. *bl.* 107.
(*f*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 107, 127.

1681. deedt de Prins een' keer naar Engeland (*g*), die, naar ſommiger verhaal, voornaamlyk ſtrekte, om den Koning, zynen Oom, over te haalen, tot een Verbond tegen Frankryk. Zyne Hoogheid ſprak toen openhertiglyk met den Graave van Sunderland, wien hy verzekerde, dat 'er kans was, om een magtig Verbond te ſluiten tegen Frankryk. Doch hy keerde, na een kort verblyf, naar den Haage, met de flaauwe hoop, dat de Koning zig tot zulk een Verbond zou inlaaten, zo dra zyn Ryk inwendig in ruſt zou zyn (*h*). De Staaten waren, midlerwyl, in heimelyke onderhandeling getreden met *Nikolaas Guldenſtolpe*, buitengewoonen Ambaſſadeur der Kroone van Zweeden aan de Staaten; en met deezen, ſlootenze, in weêrwil der bedekte poogingen van den Graave d'Avaux (*i*), eerlang, een Verbond, welk, op den tienden van Wynmaand, in den Haage, getekend, en, ſedert, het *Verdrag van* Aſſociatie of *Bondgenootſchap* genoemd werdt. Men beloofde, by dit Verbond „ de Nieuwmeegſche Vrede van de jaaren 1678 en 1679, en „ de Osnabrugſche en Munſterſche van den „ jaare 1648 te zullen handhaaven, en tegen „ de ſchenders deezer Vreden, des noods, „ gelykelyk, de wapenen te zullen opvatten. „ Men liet ook anderen Mogendheden toe, „ in dit Verbond te treeden, en ſtelde, ein-

Welk eerſt met Zweeden geſlooten wordt.

„ de-

(*g*) Reſol. Holl. 30 *July* 1681. *bl.* 333. Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 113.

(*h*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 159, 168. BURNET *Vol.* I. *p.* 479. PUFFENDORF de Reb. Geſt. Frid. Wilh. *Libr.* XVIII. §. 22. *p.* 1127.

(*i*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 135, 174, 179, 185.

Mr. AERNOUT VAN CITTERS
Ordinaris Ambassadeur
in Engeland enz.

J. Houbraken fc. naar de Origineele Schildery van G. Kneller

I. Tirion excudit

„ delyk, vast, dat het, van den dag der bekrag- „ tiginge af, twintig jaaren duuren zou (*k*)." Doch daar verliep een geruime tyd, eer Zweeden dit Verbond bekragtigde. Ook draalden, hier te Lande, Friesland en Groningen, met bewilligen in dit Verdrag. De uitwisseling der bekragtigingen geschiedde egter nog, voor het einde des jaars (*l*).

1681.

Men zoekt 'er den Koning van Groot-Britanje in te doen treeden.

Dus was, ten minste, de grondslag gelegd van een Verbond van gelyken aart, als het drievoudig Verbond van den jaare 1668, en als de verscheiden' Verbonden, welken de Staaten, na 't ontstaan van den jongsten oorlog, geslooten hadden. 't Verbond met Zweeden was maar weinige dagen getekend geweest, toen de Staaten den Heer van Beuningen, als buitengewoonen * Gezant, naar Engeland schikten, om, nevens den Heer *Arnoud van Citters*, voorheen Raad in den Hove van Holland; doch onlangs, by verwisseling, tot Raad in den Hoogen Raade verkooren (*m*); en in 't voorleeden jaar, aangesteld, tot gewoonlyken Ambassadeur van deezen Staat aan 't Engelsche Hof (*n*); den Koning van Groot-Britanje over te haalen, tot het Verdrag van *Associatie*, met Zweeden opgeregt. Zy verwierven, terstond, in 't heimelyk, gehoor by den Koning, wien zy hunnen last openden. Ook traden zy daarna, met 's Konings Gemagtigden,

* *Envoyé.*

(*k*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 15. *Zie ook* Notul. Zeel. 1681. *bl.* 203.

(*l*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 199.

(*m*) *Zie* P. DE LA RUË Staatk. Zeel. *bl.* 40.

(*n*) *Uit de* Orig. Instructie. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1680. *bl.* 160.

1681. den, in byzondere onderhandeling (*o*): waarna zyne Majesteit hun, op den zeventienden van Slagtmaand, antwoordde „ dat hem de „ aanbieding, om in 't Verbond, met Zweeden gemaakt, begreepen te worden, zeer „ aangenaam geweest was: alzo 't hem ten „ hoogste smerten zou, dat men de vrugten „ zou moeten missen van eene Vrede, wel- „ ke, voornaamlyk, door zyn beleid, was „ verkreegen. Dat hy hierom wel verre was „ van niet te willen treeden in de maatregels, „ beraamd by zulke goede Bondgenooten, als „ de Koning van Zweeden en de Staaten wa- „ ren. Doch dat hy wel gewenscht hadt, dat „ een ontwerp van een Verbond, welk voor- „ naamlyk op de rust van Duitschland zag, „ door de Duitsche Vorsten, goedgekeurd en „ aangenomen geweest was, eer men 'er Vor- „ sten toe nodigde, die minder belang had- „ den by 't gene het Duitsche Ryk betrof. Dat „ hy, om deeze reden, zig verpligt vondt, te „ verklaaren, dat hy het voorgeslaagen Ver- „ bond niet zou konnen aanneemen, voor het, „ door den Keizer, den Koning van Deene- „ marke en de voornaamste Vorsten des Duit- „ schen Ryks, zou aangenomen zyn; waarna „ hy niet draalen zou met 'er zig, insgelyks, „ in te begeeven. Doch zo men, midlerwyl, „ voortvoer, met zyne eischen, op een ge- „ deelte der Spaansche Nederlanden, by we- „ ge van daadelykheid, te doen gelden, en „ zig van eenige Plaats van aanbelang mees- „ ter

die 't genoegzaam van de hand wyst.

(*o*) Missiven *van* VAN CITTERS *en* VAN BEUNINGEN *van* 14, 18, 21, 25, 28 *Oct.* 1, 4, 8 *Nov.* 1681. *OS.*

„ ter maakte; zou hy niet nalaaten, terstond, 1681.
„ zyn Parlement samen te roepen, om te beter in staat te zyn ter uitvoeringe van 't gene men, tot bystand zyner Bondgenooten, zou dienstig oordeelen (*p*)."

Aanmerkingen over 's Konings antwoord.

De gevoelens, welken den Koning, in 't laatste gedeelte van zyn antwoord, uitdrukte, bragten, meent men, hierna, het verlaaten van Luxemburg te wege. Doch, uit het eerste gedeelte van het zelve, bleek duidelyk genoeg, dat hy niet gezind was, te treeden in 't Verdrag van Associatie. Te vorderen, dat dit Verdrag eerst, door verscheiden' andere Mogendheden, aangenomen werdt, was zyne aanneeming van het zelve, ten minsten, eene geruime wyle, verschuiven. Te vorderen, dat het vooraf, door de voornaamste Duitsche Vorsten, werdt getekend, zonder te bepaalen door welken, stelde het aanneemen of afwyzen van 't Verbond altoos aan zyne keur. Sommige Duitsche Vorsten, welken hy ligtelyk onder de voornaamsten zou konnen rekenen, hielden Frankryks zyde reeds. Anderen zogt Koning Lodewyk te winnen. En 't was buiten waarschynlykheid, dat deeze allen zouden konnen bewoogen worden, om 't Verbond te omhelzen. Te vorderen, eindelyk, dat de Koning van Deenemarke zig in een en het zelfde Verbond begave met den Koning van Zweeden, was iet vorderen, dat naauwlyks ooit gezien, en thans geheel niet te wagten was. Men hadt dan reden, om 's Konings antwoord, in dit opzigt, voor eene heusche weigering te houden.

(*p*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 237-240.

1681. den. Ook werdt het niet anders aangemerkt van de Staatsche Gezanten: en men vindt, dat van Beuningen, omtrent deezen tyd, aan de Stad Amsterdam schreef,„ dat men geenen staat „ maaken kon op de trouwe of bystand van „ Engeland; dat het Engelsche Hof nog ge- „ heel in de Fransche belangen was; dat de „ verdeeldheid tusschen de Hofparty en de „ Volksparty thans ook zo groot was, dat hy „ niet geloofde, datze, in zo verre, zou kon- „ nen weggenomen worden, dat de Koning „ moeds genoeg hebben zou, om zig te be- „ geeven in een Verbond, welk hem in eenen „ oorlog zou konnen inwikkelen." 't Scheen, inderdaad, dat Koning Karel tot een' grondregel gesteld hadt, dat te oorloogen was zig overgeeven in de handen van 't Parlement; waarom hy vastelyk besllooten hadt den kryg te schuwen (q). Van Citters en van Beuningen bleeven nog eenigen tyd aanhouden, om nader antwoord, zonder iet te vorderen (r). De laatste keerde, eerlang, onverrigterzaake, naar Holland te rug.

Schryvens van Van Beuningen aan de Stad Amsterdam.

XVI. Doch eer nog 't Verbond tusschen Zweeden en de Staaten getekend ware, hadt de Fransche Ambassadeur d'Avaux den *Heere van Werkendam*, die toen, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, voorzat, te verstaan gegeven, dat de Koning, zyn Meester, zig zeer beledigd zou rekenen, door zulk een Verbond. Doch, 't zy dat Werkendam niet goedgevonden hadt, de Vergadering hiervan te onderrigten, 't zy dat

D'Avaux verklaart zig scherp tegen het Verbond met Zweeden, opgeregt.

(q) Burnet *Vol.* I. *p.* 479.
(r) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 240.

dat de Staaten raadzaam oordeelden, zig te gelaaten, als ofze 'er niets van wisten; d'Avaux kreeg, in eenige dagen, geen bescheid: 't welk hem bewoog, om de Vergadering, schriftelyk, te verzoeken „ dat zy agt geliefde „ te slaan, op 't gene hy den Heere van Wer„ kendam hadt aangediend, met verzoek, dat „ hy 'er den Staaten kennis van geliefde te „ geeven." Doch de Staaten antwoordden hem, op den eersten van Wynmaand „ dat „ zy, al sedert veele jaaren, een besluit had„ den moeten neemen, om niet te raadplee„ gen over gesprekken, die, in zaaken van „ belang zelven, zouden mogen vallen, tus„ schen uitheemsche Gezanten en den Presi„ dent of eenigen der Afgevaardigden ter Ver„ gaderinge van hunne Hoog-Mogendheden, „ hebbende zy, dikwils, bevonden, dat men „ elkanderen, in zulke gesprekken, kwalyk „ verstaan hadt. Dat zy, hierom, verzogten, „ dat de Heer Graaf d'Avaux, iet, welk hy „ van gewigt oordeelde, hebbende voor te „ draagen, zulks in geschrifte geliefde te ver„ vatten; wanneer hy zou konnen staat maa„ ken op een antwoord, overeenkomstig, aan „ de eene zyde, met de agting, welke zy al„ toos gehad hadden en hebben zouden voor „ de eere van de vriendschap zyner Majesteit, „ en aan de andere, met de vryheid van den „ Staat en met de rust en veiligheid, welke „ zy gehouden waren aan deszelfs ingezete„ nen te bezorgen." D'Avaux, hierop, zig, mondeling, nader geopend hebbende aan eenige Gemagtigden der algemeene Staaten, verklaarde zulks, alleenlyk, met korte en alge- 1681.

1681. meene woorden, in geschrifte, aan derzelver Vergadering. Doch men verzogt hem, op nieuws, dat hy zyne meening, breeder en duidelyker, in geschrifte, vervatten wilde. Midlerwyl, was het Verdrag met Zweeden getekend, op den tienden van Wynmaand, en 't liep tot den agtsten van Slagtmaand aan, eer men een wydluftig Geschrift ontving van d'Avaux; die, hiertoe, eerst naderen last van den Koning, zynen Meester, hadt moeten afwagten (s). Hy vertoonde den Staaten „ hoe 'er „ een algemeen gerugt liep, dat zy, onder „ dekſel van de rust in Europa te willen be„ waaren, een Verbond van *Guarantie* of *As*„ *sociatie* geslooten hadden; doch dat hy aan „ zulk een gerugt geen geloof kon slaan: en „ te minder, om dat de Staaten te wel ver„ licht waren, om niet te konnen zien, dat zulk „ een Verbond Europa veeleer ontrusten, dan „ in vrede bewaaren zou, alzo de Koning, „ zyn Meester, ter oorzaake van zulk een „ Verbond, maatregels zou moeten neemen, „ die niet zouden konnen nalaaten, moeilyke „ gevolgen te hebben. Zyne Majesteit hadt „ hem, hierom, gelast, hun te waarschuwen, „ dat diergelyke verbindtenissen dezelfde on„ heilen zouden voortbrengen, welken de „ Staaten zig, voorheen, door verbonden „ van gelyken aart, op den hals hadden ge„ haald: welke onheilen hy vertrouwde, dat „ zy, door spoedige besluiten, zouden willen „ voorkomen, den Koning van deeze hunne „ besluiten kennis geevende, op dat hy wee„ ten mogt, of hy hen, voortaan, zou heb„ ben

(s) Voiez Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. I. p. 195.

„ ben aan te merken als zyne vrienden, of 1681.
„ als luiden, die geduuriglyk gereed waren,
„ om eene zyde te omhelzen, welke aller-
„ meest gekant was tegen zyne belangen. Hy,
„ Ambassadeur, verzogt hierom, dat men hem
„ wilde mededeelen, 't gene hy, desaangaan-
„ de, aan den Koning, zynen Meester, zou
„ moeten berigten; in hoope, dat hy hem
„ zou konnen versterken in de gevoelens,
„ waarin hy, ten hunnen opzigte, was, en
„ hem geenszins doen denken, dat zy in eene
„ zeer kwaade gesteldheid waren, ten opzig-
„ te van zyne Majesteit (*t*)."

De Staaten verdedigen het sluiten van dit Verbond.

Op dit Geschrift, antwoordden de Staaten, na verloop van slegts drie dagen „ dat zy op-
„ regtelyk konden verklaaren, hooge agting
„ te hebben voor de eere van zyne Majesteits
„ vriendschap, waarin de ingezetenen van
„ den Staat een groot deel hunner ruste en
„ veiligheid vinden konden; waarom zy ook,
„ van hunnen kant, alles aanwenden zouden,
„ wat men van goede en getrouwe vrienden
„ verwagten kon. Dat zy ook nog met leed-
„ wezen gevoelden de ongelukken, hun, in de
„ laatste jaaren, overgekomen: waarvan de
„ smertelyke nasmaak hun, gewisselyk, nog
„ veele jaaren byblyven zou; doch dat deeze
„ ongelukken, in hun gemoed, geenszins,
„ hadden uitgewischt de hoogagting, welke zy
„ altoos voor zyne Majesteit gehad hadden,
„ hebbende zy ook veel genoegen geschept
„ uit de verzekering, welke de Koning hun
„ hadt gelieven te geeven van de eere van zy-
„ ne

(*t*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 240-243.

1681. „ ne genegenheid. Dat zy, wyders, in alle
„ opregtheid, betuigen konden, geene ver-
„ bindtenissen gemaakt te hebben, die * *regt-*
„ *streeks* aanloopen zouden tegen de belangen
„ van zyne Majesteit, en dat zy, hierom, met
„ de uiterste verwondering, vernomen had-
„ den, hoe het gedrag, welk zy thans, in het
„ een of in het ander opzigt, hielden, hen
„ wederom zou konnen inwikkelen in eenen
„ oorlog, die hun, veelligt, zo veel nadeels
„ zou konnen toebrengen, als de jongste ge-
„ daan hadt. Dat zy van de goedheid en
„ regtvaardigheid van zyne Majesteit niet
„ konden verwagten, dat hy zig gehoond
„ rekenen zou, om dat een Staat, dien hy
„ de eer deedt van voor vry te erkennen,
„ verbonden sloot, welken eeniglyk strekten,
„ om de Ingezetenen deezer Landen te be-
„ waaren by hunne Vryheid en Godsdienst,
„ en by de Vrede, die God hun verleend hadt;
„ alzo zy zig, in zulk een geval, ontbloot
„ zouden moeten agten van een der voor-
„ naamste voorregten van eenen vryen Staat.
„ Dat zy voor zyne Majesteit konden noch
„ wilden verbergen, hoe zy, op den tienden
„ van Wynmaand, met den Koning van Zwee-
„ den, gesloten hadden zekere Overeen-
„ komst, zuiverlyk en eeniglyk strekkende
„ tot bewaaring van de Nieuwmeegsche en
„ Westfaalsche Vrede, van welke eerstgemel-
„ de Vrede zyne Majesteit de voorwaarden
„ zelve voorgeschreeven hadt, en welke hy
„ alomme verklaarde te willen blyven onder-
„ houden. Dat zy geene zwaarigheid maak-
„ ten, om den Graave d'Avaux een Afschrift

* *directe-lyk.*

„ dee-

„ deezer overeenkomst ter hand te doen stel- 1681.
„ len, wel bewust, dat men 'er niets in zou
„ konnen vinden, welk men, met eenigen
„ schyn, zou konnen aanzien als eene ver-
„ bindtenis tegen Frankryk, of waaruit, by
„ gevolge, zou konnen getrokken worden,
„ dat de Staaten altoos gereed waren, om de
„ partyen te omhelzen, welken meest gekant
„ waren tegen de belangen van zyne Maje-
„ steit. Dat zy ook niet konden gelooven, dat
„ zyne Majesteit gaarne zou worden aange-
„ zien voor eenen Vorst, die zulke Prinsen
„ en Staaten, welken de gemelde Vrede wil-
„ den onderhouden, aanmerken zou, als zy-
„ ne vyanden. Dat zy, hierom, vertrouw-
„ den, dat zyne Majesteit, de gesloote O-
„ vereenkomst gezien hebbende, oordeelen
„ zou, dat het 'er zo verre af was, dat zy
„ verbindtenissen zouden hebben aangegaan,
„ *regtstreeks* strydende met de belangen zyner
„ Majesteit; dat zy veeleer moesten gehou-
„ den worden, met hem samen te stemmen,
„ in 't gene hy verklaarde voor te hebben,
„ de behoudenis, naamlyk, van de rust en vre-
„ de van Europa. Zy verwagtten, derhalve,
„ over zulk een Christelyk oogmerk, gepree-
„ zen te zullen worden van zyne Majesteit,
„ en aangezien als zyne goede en gedienstige
„ vrienden, die voor de eer van zyne vriend-
„ schap zo hoog eene agting hadden, als hy
„ eischen kon (*u*)." Van dit antwoord werden
afschriften gezonden aan de Hoven van Lon-
den, Koppenhagen en Berlyn, en men vindt
niet,

(*u*) Resol. Gener. *Martis* 11 *Novemb.* 1681.

1681. niet, dat de Graaf d'Avaux de Staaten verder, om het sluiten der Overeenkomst met Zweeden, gemoeid heeft (v). Ook verhaalt hy zelf, dat hem zulks, door den Koning, zynen Meester, verbooden was (w).

Aanmerking op der Staaten antwoord. Doch of het Fransche Hof voldaan geweest zy, over het antwoord der Staaten, mag men, met reden, in twyfel trekken. Immers het begreep, hoe voorzigtig en beleefd het ook opgesteld ware, geene andere verklaring, dan dat het geslooten Verbond niet * *regtstreeks* gekant was tegen de belangen des Konings van Frankryk. Men scheen, derhalve, genoegzaam toe te geeven, dat het kon geagt worden, † *van ter zyde*, ten zynen nadeele, te zullen konnen strekken, indien hy voortvoer, inbreuk te doen op de geslooten' Vrede. De Staaten toonden dus, dat zy eerbiedig en heusch handelen konden met Frankryk, zonder krenking van de opregtheid: doch hunne opregte Verklaaring zelve moest den Koning versterken in het misnoegen, welk hy reeds tegen hen opgevat hadt.

* *directelyk.*

† *indirectelyk.*

XVII. Verscheiden' voorvallen, die voor onlust tusschen Frankryk en deezen Staat Ook waren 'er, omtrent deezen tyd, nog andere dingen gebeurd, die geschaapen scheenen, dit misnoegen te zullen doen toeneemen. Lodewyk de XIV., in oorlog geraakt zynde met die van Algiers, hadt den Staaten, in Slagtmaand, doen aanzeggen „ dat hy van „ meening was, eenige schepen te zenden „ naar de Middellandsche zee, die last zouden „ hebben, om ook de schepen der ingezetenen „ van

(v) Holl. Merc. van 1681. bl. 246.
(w) Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. I. p. 185.

„ van deezen Staat aan te taſten en weg te „ neemen, indien zy bevonden werden, den „ Algierynen Krygsbehoeften of andere *Con-* „ *trebande* goederen toe te voeren, waarvan „ hy hen egter wel vooraf wilde waarſchu- „ wen, op dat zy 'er tegen waaken mogten." Men gaf van deeze waarſchuwing, terſtond, kennis aan de Kollegien ter Admiraliteit (*x*). Doch 't is gemakkelyk te beſpeuren, dat hieruit verſcheiden' zwaarigheden voor de ſcheepvaart deezer Landen te dugten waren. By het jongſte Verdrag, met de Porte geſlooten (*y*), was beſtemd, dat de ingezetenen van den Vereenigden Staat de Algierynen zouden moeten voorzien van Krygsbehoeften. 't Kon, derhalve, naauwlyks anders zyn, of eenige Koopluiden moeſten hiervan hun werk maaken, en gevaar loopen om in de handen der Franſchen te vallen, die, waarſchynlyk, ook zulke ſchepen zouden aantaſten, welken Krygsbehoeften naar Spanje voerden, onder voorwendſel, dat men 't, mogelyk, op Algiers gemunt hadt: 't welk merkelyke onluſt te wege brengen kon.

1681.

Frankryk doen vreezen. Frankryk waarſchuwt de Staaten tegen den handel op Algiers.

Voorts, was 'er, onlangs, ook geſchil met Frankryk ontſtaan, over 't regt der Vlagge. De *Graaf van Styrum*, met twee Staatſche Oorlogsſchepen, eene Koopvaardyvloot naar Smirna geleidende, lag, op den vierden van Herfſtmaand, op de reede van Livorno, toen de *Hertog van Montemar*, met tien Franſche galeien derwaards gezeild, zig verwonderd toonde, dat de Staatſchen 's Konings vlag de gewoo-

Verſchil over 't regt der Vlagge met eenige Franſche galeien.

(*x*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 249.
(*y*) *Zie* hier voor, *bl.* 54.

1681. woone eer niet beweezen. Hy deedt dan den Graave van Styrum vraagen, *of hy de Vlag der Fransche hoofdgaleie niet kende, en waarom hyze niet gegroet hadt?* Styrum, 't zy hy twyfelde, of Frankryk zo veel eers, op deeze kust, toekwame, 't zy hy dagt, dat zyne Oorlogsschepen niet gehouden waren, galeien te groeten; draalde nog eene poos, eer hy den Hertoge van Montemar genoegen gaf. Montemar, midlerwyl, den wind van Styrum zoekende te winnen, bereidde zig, om hem aan te tasten. En men vreesde nu voor een gevegt, toen Styrum zig door den Bevelhebber van Livorno liet overhaalen, om de Fransche Vlagge met negen schooten te vereeren. De Koning van Frankryk, tyding van 't gebeurde gekreegen hebbende, deedt over den Graave van Styrum klaagen, in den Haage, eischende, dat hy gestraft werdt. De Staaten verbonden zig hiertoe, in geval Styrum bevonden mogt worden, zig schuldig gemaakt te hebben aan eenige oneerbiedigheid, omtrent 's Konings vlagge; waarnaar zy onderzoek doen zouden. Ten zelfden tyde, deeden zy allen hunnen Bevelhebberen ter zee aanzeggen, dat zy de Koningklyke Vlagge van Frankryk, met de vereischte eere, zouden hebben te bejegenen. Doch met het onderzoek naar 't gebeurde voor Livorno, werdt een' geruimen tyd gedraald (z). De Staaten van Holland beslooten, in 't volgende jaar, de zaaken ter algemeene Staatsvergaderinge zulks te beleiden, dat den Hoofdbevelhebberen over 's Lands Oorlogsschepen mogt aangeschreeven

(z) Holl. Merc. van 1681. bl. 246-249.

ven worden, dat zy der Fransche vlagge gelyke eer zouden hebben te bewyzen, als zy der Engelsche, buiten de zogenaamde Britannische zee, en der Spaansche gewoon waren aan te doen (*a*). 't Gebeurde met den Graave van Styrum schynt, sedert, vergeeten te zyn. 1681.

XVIII. De Koning van Frankryk zendt een' Luitenant met eenige dragonders af, om iemant uit Amsterdam te ligten.

Nog viel 'er, op 't einde des jaars, iet voor, waaruit verwydering tusschen Frankryk en deezen Staat gespeld werdt. Een Franschman, in 't gemeen *Graaf van Serdan*, of *van S. Paul* genoemd, hadt zig, sedert eenige jaaren, te Amsterdam, nedergezet, en het Burgerregt verkreegen. Men vernam zulks, eindelyk, aan 't Fransche Hof, daar hy aan snoode misdryven schuldig gehouden werdt: en in 't begin van Wintermaand, kwamen 'er negen dragonders met een' Luitenant aan 't hoofd, uit de bezetting van Yperen, herwaards, met last, om den Franschman, heimelyk, te ligten, en naar Frankryk te voeren. Doch alzo men, hier, de lugt van hun oogmerk gekreegen hadt, werden zy, te Rotterdam, gevat, naar den Haage gevoerd, en voor 't Hof te regt gesteld. D'Avaux deedt, terstond, zyn best, om hen te doen ontslaan: niet schroomende, in een Geschrift, ter algemeene Staatsvergaderinge overgeleverd, rondelyk, te erkennen, dat zy herwaards gekomen waren, om 's Konings bevelen uit te voeren; en vorderende, dat menze, om deeze reden, op vrye voeten stelde (*b*). De Staaten toonden zig, over de verklaaring en eisch des Am-

Geschil, hieruit ontstaan.

(*a*) Resol. Holl. 4 *Juny* 1682. *bl.* 264.
(*b*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 249-251.

1681. Ambassadeurs, ten hoogste, verwonderd. 't
„ Speet hun zeer, zeidenze, dat zyne Ma-
„ jesteit zo geringe agting voor hun geliefde
„ te hebben, dat hy goedvondt, hun, door
„ zynen Ambassadeur, te doen bekennen,
„ hoe hy last gegeven hadt, om, uit eene
„ der voornaamste Steden van Holland, met
„ geweld, te doen ligten en vervoeren een'
„ Persoon, die, aldaar, jaaren agtereen, bur-
„ ger en inwooner geweest was, zonder ooit
„ te vooren over deezen Persoon te heb-
„ ben doen klaagen; en dat hy nu vorder-
„ de, dat de Staaten de onderneemers van
„ deezen aanslag den gewoonen Regter ont-
„ trokken. Zy hadden, immers, te voo-
„ ren, geene zwaarigheid gemaakt, om ie-
„ mant, die beschuldigd werdt een' vergifti-
„ ger te zyn, op 't verzoek van zyne Maje-
„ steit, in hegtenis te neemen, en hem over
„ te leveren. Men hadt zig, derhalve, ook
„ in dit geval, aan hun moeten vervoegen. En
„ zy lieten 't aan 't hoogwys oordeel van zy-
„ ne Majesteit zelve, welke gevolgen het heb-
„ ben zou op de rust en veiligheid van alle
„ Vorsten en Staaten, zo vreemde Mogend-
„ heden diergelyke dingen ondernamen, in
„ eens anders gebied; de luiden aldaar den
„ gewoonen Regter zoekende te onttrekken,
„ onder deksel of aanwyzing, dat zy 't stuk,
„ waarover zy te regt gesteld werden, op hun-
„ nen last, ondernomen hadden." Voorts, wee-
zen zy den Ambassadeur aan de Staaten van
Holland, voor welker Geregtshof, de zaak in
geschil behoorde, en gebragt was (*c*).

D'A-

(*c*) Resol. Gener. *Domin.* 7 *Decemb.* 1681.

D'Avaux leverde, terstond hierna, ter Vergaderinge van Holland, een Vertoog over, waarin hy verzekerde „ dat, hoe genegen de „ algemeene Staaten ook schynen mogten, om „ geene luiden te beschermen, die zig tegen „ zyne Majesteit van Frankryk vergreepen „ hadden; de Heer van Beuningen, Burge- „ meester van Amsterdam, nogtans, gewei- „ gerd hadt, deezen persoon over te leveren; „ te gelyk afkeurende, dat men, voorheen, „ den vergiftiger, waarvan de algemeene Staa- „ ten gewaagden, overgeleverd hadt. Ook „ zou gemelde van Beuningen zig ligtelyk her- „ inneren konnen, hoe hy, door hem, Am- „ bassadeur, verzogt zynde, de zaak geheim „ te willen houden, hem, naderhand, ver- „ klaard hadt, dat hy 'er alleenlyk van hadt „ gesproken, met eenen Afgevaardigde van „ Amsterdam in de Gekommitteerde Raaden, „ op dat deeze zig kanten zou tegen een ver- „ zoek, tot de overlevering van den Persoon „ in geschil, zo dra het, ter Vergaderinge van „ Holland, voorgesteld werdt. Men kon hier- „ uit afneemen, of hy, d'Avaux, geene reden „ hadt, om den misdaadige niet openlyk op te „ eischen. Eindelyk, herhaalde hy zyn ver- „ zoek om 't ontslag der gevangenen, welker „ zaak wel verdiende rypelyk overwoogen te „ worden, mids men, ondertusschen, de regts- „ pleeging, tegen hen begonnen, deedt staa- „ ken: 't welk hy vertrouwde, dat zy, uit ag- „ tinge voor den Koning, zynen Meester, „ niet zouden weigeren, al ware 't schoon, dat „ deeze gevangenen bevonden mogten wor- „ den,

1681.

Vertoog van d'Avaux aan de Staaten van Holland.

1681. „ den, dè schuldigste luiden ter weereld te „ zyn (*d*)."

Antwoord dier Staaten. De Staaten van Holland, door den Raadpensionaris Fagel en eenige andere Leden hunner Vergaderinge, met den Graave d'Avaux doen spreeken, en derzelver verslag gehoord hebbende, zeiden den Ambassadeur aan „ dat „ zy altoos den uitersten afkeer hebben zouden van luiden, die eenigen toeleg zouden „ willen maaken op het leeven van Koningen „ of Vorsten; en dat zy zulke luiden nimmer „ in hunne bescherming zouden neemen. Doch „ dat het hun ten hoogste bedroefde, dat zyne Majesteit van Frankryk bekende, last „ gegeven te hebben, tot het ligten, uit eene „ der binnenste Steden van Holland, van een' „ Persoon, die, aldaar, veele jaaren burger „ geweest was, en over welke zyne Majesteit „ hun nimmer geklaagd hadt; onaangezien zy „ zig voorheen bereid genoeg getoond hadden, om hem, in diergelyke gelegenheden, „ te believen. Dat de Afgevaardigden der Stad „ Amsterdam, door hunne Edele Groot-Mogendheden, ondervraagd zynde, over 't gene de Graaf d'Avaux zeide, ten hunnen opzigte, voorgevallen te zyn, opregtelyk hadden verklaard, dat de Burgemeesters en Regeerders der genoemde Stad, verzogt zynde te doen vangen een' Persoon, die gezeid „ werdt aan verscheiden' zwaare misdaaden „ schuldig te zyn, zonder dat men hem noemde, dit verzoek hadden geweezen aan de „ de Vergadering der Staaten, alwaar zy, op „ hun-

(*d*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 252.

„ hunne beurt, hun gevoelen zouden inbren- 1681.
„ gen. Dat Burgemeester van Beuningen, hier-
„ van, kennis hadt gegeven aan hem, die dit
„ verzoek, uit naame van den Graave d'Avaux,
„ gedaan hadt, en dat hy aan den Afgevaar-
„ digde van Amsterdam in de Gekommitteer-
„ de Raaden niet anders gezeid hadt, dan dat
„ hy moest bezorgen, dat, op zulk een ver-
„ zoek, indien 't geschiedde, niet besloten
„ werdt, zonder de samenroepinge der Ver-
„ gaderinge van Holland. Dat zy, ten opzigt
„ der gevangenen, het regt zynen gang zou-
„ den moeten laaten gaan, onaangezien hy,
„ Ambassadeur, openlyk, erkende, dat zy, tot
„ het gene zy hadden ondernomen, last had-
„ den van den Koning, zynen Meester. Lui-
„ den, die bestonden, de gemeene rust en vei-
„ ligheid van een ander Land te schenden,
„ door het ligten en vervoeren van deszelfs
„ ingezetenen, maakten zig strafbaar, al kon-
„ denze toonen, last te hebben van eenige
„ uitheemsche Mogendheid; of al werdenze,
„ door zulk eene Mogendheid, opgeëischt.
„ Ware 't anders, dan zouden de ingezete-
„ nen van alle Staaten gesteld worden buiten
„ de bescherming hunner hooge Overheid, en
„ zy en hunne Overheid zouden gebragt zyn
„ onder 't gebied van eenen vreemden, die in
„ hun Land niets te zeggen hadt. Hunne E-
„ dele Groot-Mogendheden ook zouden hun-
„ ne ingezetenen bloot stellen, voor ééne niet
„ slegts, maar voor alle uitheemsche Magten,
„ om dat het gene men aan eene toestondt,
„ aan eene andere, met geene reden, gewei-
„ gerd zou konnen worden. Ook konden zy

„ zy-

1681. „ zyner Majesteit geen grooter ongelyk aan-
„ doen, dan door de onderstelling, dat hy
„ zulk een' grondregel zou willen goedkeu-
„ ren. Zy zouden 't nimmer doen. En hoe
„ gaarne zy zyner Majesteit zouden willen
„ believen, werden zy, in het tegenwoordig
„ geval, wederhouden, door de pligten, met
„ welken zy aan hunne ingezetenen verbon-
„ den waren, voor welker rust en veiligheid,
„ zy boven al hadden te zorgen, terwyl zy,
„ in andere gevallen, bereid bleeven, om zy-
„ ner Majesteit al de beleefdheid en toegee-
„ vendheid te bewyzen, welken hy van eer-
„ lyke en getrouwe vrienden zou konnen vor-
„ deren (*e*)."

Uitslag van dit geschil. In gevolge van het besluit der Staaten, in dit antwoord begreepen, ging het Hof voort met de Regtspleeging tegen de gevangenen, die, op den twaalfden van Wintermaand, gevonnist werden, de Luitenant om onthalsd te worden, en de gemeenen, om tien jaaren in 't Rasphuis te zitten. Men hadt alles gereed gemaakt, om dit vonnis uit te voeren. Op de strafplaats, stondt reeds eene kist, met zwart laken bekleed, voor den Luitenant. Doch, kort na dat de veroordeelden hunne sententien hadden hooren leezen, werdt hun allen, uit naame der hooge Overheid, vergiffenis aangekondigd (*f*). 't Zy dat de Staaten medelyden hadden met het geval der gevangenen, 't zy dat zy oordeelden, op deeze wyze, te gelyk aan 't Regt voldaan, en den Koning van van Frankryk genoegen gegeven te hebben.

In

(*e*) Resol. Holl. 9, 10 *Dec.* 1681. *bl.* 561, 562. Aant. *van een'* Regent van Delft 9, 10 *Decemb.* 1681. *MS.*
(*f*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 256.

In 't volgende jaar, ontstondt 'er ook een gefchil van klein belang. De Graaf d'Avaux, voorhebbende, zo men dagt, den Staaten de geboorte eens Hertogs van Bourgondie bekend te maaken, verzogt, tot het openbaar gehoor ingeleid te worden, door de Poort, die op het Buitenhof, in den Haage, uitkomt, en die, onder het Stadhouderlyk bewind, voor niemant dan voor de Stadhouders, geheel plagt geopend te worden, waarom zy, gemeenlyk, *des Stadhouders Poort* genoemd werdt. Doch de Staaten, zulks houdende voor eene nieuwigheid, die hen, ligtelyk, in moeilykheden zou konnen inwikkelen met andere uitheemfche gezanten, floegen zyn verzoek, heufchelyk, af (g): 't welk hy zo kwalyk nam, dat het begeerde gehoor, geheellyk, agterbleef (h). 1681. De Staaten weigeren d'Avaux, door des Stadhouders Poort, ter gehoor te ontvangen.

Doch terwyl deeze en diergelyke voorvallen de verwydering, tusfchen het Franfche Hof en deezen Staat, fcheenen te moeten doen toeneemen, was 'er ook eenig misnoegen ontstaan met Engeland, ter gelegenheid van den ouden twist, wegens den handel in de Indien: 't welk oorzaak was, dat fommige Engelfchen brieven van Schâverhaalinge verwierven tegen de ingezetenen der Vereenigde Gewesten. Doch hierop volgde luttel (i), ter oorzaake van de verdeeldheid in 't Ryk, die dagelyks aanwies. XIX. Misnoegen met Engeland.

Het Huis der Gemeenten hadt, in den aanvang deezes jaars, wederom, zyn werk gemaakt, om den Koning over te haalen, dat hy zy- Voorflag, in 't Huis der Gemeenten, om

(g) Refol. Gener. *Jovis* 20 *Aug.* 1682. Refol. Holl. 12, 20 *Aug.* 1682. *bl.* 421, 438.
(h) *Zie* Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 227 *enz.*
(i) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 15.

1681. zynen broeder, den Hertog van Jork, onbekwaam verklaarde, om hem op te volgen. Men was 't, hier te Lande, genoegzaam eens met het Huis der Gemeenten. En men twyfelt niet, of de Prins van Oranje zou gaarne gezien hebben, dat de Hertog, zyn Schoonvader, versteken geworden was van 't Regt tot de opvolginge in 't Ryk (*k*). Immers, de Raadpensionaris Fagel zondt den Koning, door den Ambassadeur Sidnei, een Geschrift toe, waarin hy, als uit naame der Staaten, beweerde „ dat de „ Koning den Hertog de hand niet boven 't „ hoofd houden kon, zonder 'er de belangen „ van gantsch Europa aan op te offeren (*l*)." Doch Karel de II. was niet te beweegen. Men sloeg, daarna, in 't Huis der Gemeenten, eenige middelen voor, door welken, men de zwaarigheden, die uit de opvolginge des Hertogs gevreesd werden, meende te zullen konnen voorkomen. Onder anderen, begeerde men „ dat de Hertog van Jork, geduurende „ zyn leeven, vyf honderd mylen, buiten 't Ryk „ gebannen zou worden; dat de Regeering, „ midlerwyl, aan eenen Regent zou staan; dat „ men de Prinses van Oranje voor Regente „ verklaaren zou; die, zonder kinderen overlydende, of alleen minderjaarige kinderen „ nalaatende, door de Prinses Anna, zou opgevolgd worden; dat men den Prins en de „ Prinses van Oranje, by eede, zou doen belooven, dat zy deeze schikking zouden naarkomen, en dat men, van deezen eed, aan„ te-

den Hertog van Jork onbekwaam te verklaaren tot de opvolginge:

of om, in geval hy opvolgde, de Prinses, of Prins van Oranje tot Regent aan te stellen.

(*k*) *Voiez* Negociat. *du* Comte d'AVAUX *Tom*. I. *p*. 149.
(*l*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom*. I. *p*. 118 & *suiv*. RAPIN *Tom*. IX. *p*. 510.

„ tekening houden zou, in Engeland (*m*)." 1681.
Sommigen waren van gedagten, dat men den Prins van Oranje zelven tot Regent moest aanstellen, en men meende, dat de Koning hiervan niet vreemd geweest zou zyn (*n*). Doch de meeste Leden van 't Huis der Gemeenten neigden voor de volstrekte uitsluiting van den Hertoge van Jork. Men ontwierp hiertoe een' *Bill*, die reeds eens in 't Huis der Gemeenten gelezen was, zonder dat 'er zig meer dan één Lid tegen hadt verklaard; wanneer de Koning, ziende waarop men 't gemunt hadt, het Parlement scheiden deedt (*o*). Sedert, beriep hy geen ander; en regeerde, den overigen tyd zyns leevens, geheel willekeurig. De Prins van Oranje hadt, gelyk wy reeds, in 't voorbygaan (*p*), gemeld hebben, in den Zomer deezes jaars, een' keer naar Engeland gedaan, waarvan men 't eigenlyk oogmerk nooit regt geweeten heeft. Hy verhaalde, op zyne wederkomst, dat hy Koning Karel gezogt hadt te beweegen, om zig openlyk te verklaaren, tegen 't gedrag van Frankryk, in de Spaansche Nederlanden (*q*). Vast gaat het, dat hy zyn werk ook gemaakt heeft, om vrienden te winnen aan 't Hof en onder 't volk. De Stad Londen verzogt hem ter maaltyd, aan 't huis van den Lord Major. Doch hy sloeg dit verzoek, heusschelyk, af (*r*), om den Koning, die

(*m*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 519.
(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 496. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom* I. *p.* 149.
(*o*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 520.
(*p*) *Bladz.* 60.
(*q*) Secr. Resol. Holl. 21 *Aug.* 1681. V. *Deel*, *bl.* 89. *Voorts* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 159, 162, 165
(*r*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* 26 *July* en 1 *Aug.* 1681. *O. S.*

1681. die thans op de Regeering van Londen misnoegd was, niet te zeer te stooten, en keerde, binnen drie weeken, in Holland te rug.

XX. Schenkenschans wordt den Staaten overgeleverd. De Vesting Schenkenschans, in den jongsten oorlog, door de Franschen, op deezen Staat, veroverd geweest zynde, was, na 't sluiten der Vrede van den jaare 1673, tusschen Frankryk en den Keurvorst van Brandenburg, deezen laatsten, die 'er van ouds regt op meende te hebben, in handen gesteld (*s*). De Staaten, die deeze Vesting gestigt, en negentig jaaren lang in bezit gehad hadden, oordeelden, dat hun veel gelegen was aan het herkrygen eener Sterkte, die, staande daar de Ryn en Waal zig van een scheiden, den toegang opende naar de Betuwe en de Veluwe beide. Zy hadden, hierom, al sedert verscheiden' jaaren, met den Keurvorst, over de herlevering van Schenkenschans gehandeld (*t*): en, in 't jaar 1678, was men overeengekomen, dat de Keurvorst den Staaten de Vesting, met het opperst gezag over den grond derzelve, zou afstaan (*u*). Doch 't liep aan, tot in Oogstmaand deezes jaars 1681, eer de grenzen behoorlyk geregeld waren. Toen werdt de Vesting den Staaten overgeleverd, die 'er, terstond, eenige vendels deeden intrekken, en, naderhand, de Plaats merkelyk versterkten (*v*), hoewel zy, door het verzanden der stroomen, thans, van minder aanbelang was, dan zy oudtyds plagt te zyn.

De

(*s*) PUFENDORF de Reb. Gest. Frid. Wilh *Libr.* XII. §. 32. *p.* 718.

(*t*) PUFENDORF *Libr.* XIV. §. 42. *p.* 860.

(*u*) PUFENDORF *Libr.* XVI. §. 97-99. *p.* 1023, 1024. en hier voor, XIV. *Deel*, *bl.* 472.

(*v*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 256.

1682. XXI. Vervolg der handelinge over de eischen van Frankryk op een deel der Spaansche Nederlanden.

De onderhandelingen te Kortryk, over de eischen van Frankryk op een gedeelte der Spaansche Nederlanden, werden, midlerwyl, vervolgd. Men leverde Vertoog op Vertoog over, van wederzyde, zonder dat men 't eens kon worden. Lodewyk de XIV, zynen eischen gewigt byzetten willende, begon, met den aanvang des jaars 1682, Luxemburg naauwer te besluiten (w). De Koning van Groot-Britanje en de Staaten deeden, door hunne gezanten, van tyd tot tyd, vertoogen aan 't Fransche Hof, om Koning Lodewyk van handelwyze te doen veranderen. Doch hy antwoordde, dat zyne eischen redelyk waren, en dat men, de behoudenis der Vrede begeerende, Spanje moest overhaalen om hem voldoening te geeven, en, in plaats van 't gene hy in de Nederlanden vorderde, Navarre, Biskaje of Katalonie af te staan. Maar de Spaanschen hadden hier geene ooren naar. De Koning van Frankryk verklaarde toen, dat hy zig met Luxemburg zou laaten genoegen, en deeze aanbieding gaf den Koning van Groot-Britanje aanleiding, om den Heer *Chudleigh* te zenden naar den Haage, om, op den voet derzelve, te gelyk met de Staaten, een Verdrag tusschen Frankryk en Spanje te bemiddelen. De Staaten verstonden egter, dat men, ten zelfden tyde, de geschillen, die tusschen het Duitsche Ryk en Frankryk nog open stonden, en over welken men, op eene byeenkomst te Frankfort, handelde, behoorde by te leggen (x).

De

(w) DANIEL Journal, *p.* CXI.
(x) Resol. Gener. *Luna* 23 *Maart* 1682. Secr. Resol. Holl. 5, 7, 20, 21 *Maart* V. *Deel*, *bl.* 106, 118, 120, 124.

1682. De Spaansche Gezant, de Fuen Major, zig van deeze handeling niets goeds voorspellende, hieldt, ondertusschen, sterk aan by de Staaten, om agtduizend man, die zy, gedeeltelyk volgens de Verdragen, der Kroone van Spanje moesten leveren, wanneer dezelve beoorloogd werdt. Zyne Hoogheid verstondt, dat men Spanje hierin genoegen geeven moest, en drong 'er sterk op, ter Vergaderinge van Holland. Doch de meeste Leden waren van andere gedagten (y). Men hieldt dan den Spaanschen Gezant voor, dat, by 't Verbond van den jaare 1673, beraamd was, dat men, eer de beloofde bystand behoefde geleverd te worden, den weg van minnelyke onderhandeling zou mogen inslaan, om de begonnen' vyandlykheden te doen ophouden. Men verklaarde, daarbenevens, dat de Staaten tot zulk eene onderhandeling geneigd waren, en dat, hierin, te minder zwaarigheid stak, om dat de Koning van Frankryk aangebooden hadt, dat hy, geduurende de handelinge, gedoogen zou, dat Luxemburg van allerlei voorraad voorzien werdt (z). Doch kort hierna, kreeg men tyding, dat de blokkeering van Luxemburg opgebroken was. De Koning gaf voor, hiertoe bewoogen te zyn geworden, op het berigt, dat de Turken zig gereed maakten tot eenen inval in Hongarye. Hy wilde, zeide hy, den Huize van Oostenryk gelegenheid geeven, tot het in 't werk stellen van al deszelfs magt tegen

De blokkeering van Luxemburg wordt opgebroken.

(y) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 203, 205, 208, 211.
(z) Resol. Gener. *Luna* 23 *Maart* 1682.

gen de ongeloovigen (*a*). Doch men heeft 1682.
groote reden om te twyfelen, of hy zyne waare oogmerken niet geheim gehouden hebbe: en sommigen hebben te verstaan gegeven, dat hy de Turken, tot den inval in Hongarye, hadt aangemoedigd (*b*). Ten zelfden tyde, riep hy zyne Gevolmagtigden van Kortryk terug: waardoor de onderhandelingen aldaar werden afgebroken. Ook oordeelde men deeze byeenkomst nutteloos aan 't Fransche Hof, alzo de Koning van Frankryk het gantsche geschil met Spanje, onlangs, aan de uitspraak des Konings van Groot-Britanje, die voor onzydig gaan wilde, verbleeven hadt (*c*). De handeling te Frankfort, tusschen het Keizerryk en Frankryk, werdt nog voortgezet, tot in Slagtmaand: wanneer de Fransche Gevolmagtigden, insgelyks, van hier, naar huis keerden, zonder iet gesloten te hebben (*d*).

XXII. De Spaanschen maaken zwaarigheid om de geschillen met Frankryk te verblyven aan de uitspraak

Midlerwyl, hadt men den Koning van Spanje gezogt te beweegen, om den Koning van Groot-Britanje aan te neemen voor scheidsman; doch het Spaansche Hof verschoof dit, heuschelyk, onder voorwendsel, dat 'er de Keizer en de andere belanghebbende Mogendheden, vooraf, in behoorden te bewilligen. Men wist, of vermoedde reeds in Spanje, dat het Engelsche Hof te naauw verbonden was met Frankryk, om onpartydige uitspraak te konnen doen, over de hangende geschillen. De Fran-

(*a*) Daniel Journal, *p.* CXI. Negoc. *du* Comte d'Avaux *Tom.* I *p.* 223.
(*b*) *Voiez* Memoir. de Brandenbourg. *p.* 170.
(*c*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 12-77.
(*d*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 81-118.

1682. Franschen, eenige gevangenen bekomen hebbende in Vlaanderen, hielden dezelven in hegtenis, zonder dat *Otto Henrik*, *Markgraaf van Alkaretto*, *Savona en Grana*, die, onlangs, Landvoogd der Spaansche Nederlanden geworden was, in de plaats van den Prinse van Parma (*e*), kans zag, omze te doen ontslaan, onaangezien hy, ten deezen einde, eene bezending gedaan hadt aan den Koning van Frankryk. De Spaanschen deeden, hierover, sedert, klaagen, te Londen niet slegts, maar ook in den Haage, en scheenen dus de Staaten te willen betrekken in het Scheidsmanschap, welk Frankryk alleen aan den Koning van Groot-Britanje verbleeven hadt. De Prins van Oranje hadt hen, zo men wil, hiertoe aangezet (*f*). Ook scheenen eenige andere Mogendheden te oordeelen, dat de Staaten zig meest moesten laaten gelegen zyn aan het vereffenen der gereezen' geschillen (*g*). Doch sommigen, meer of min gewonnen door Frankryk, verstonden, dat zulks geschieden moest, volgens den voet, door Koning Lodewyk beraamd. *Fredrik Willem van Diest*, buitengewoone Gezant des Keurvorsts van Brandenburg, leverde, ter algemeene Staatsvergaderinge, in Hooimaand, een Geschrift over, waarin hy de Staaten zogt te beweegen, om zig, tot behoudenis der Vrede, te voegen by den Koning van Deenemarke en den Keurvorst, zynen Meester. Hy hieldt hun voor, „ dat niemant meer geleeden hadt, by de haastige Nieuwmeegsche Vrede, dan de Keurvorst;

des Konings van Groot-Britanje.

Zy schynen 'er de Staaten in te willen betrekken.

Vertoog van den Keur-Brandenburgschen Gezant, om de Staaten over te haalen, dat zy de behoudenis der

(*e*) Holl. Merc. van 1682. bl. 77, 227.
(*f*) Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. I. p. 225.
(*g*) Holl. Merc. van 1682, bl. 184-187.

„ vorst; doch dat zyne Doorlugtigheid, des- 1682.
„ onaangezien, deeze Vrede, nuze gesloopten Vrede zoeken, op de Fransche voorwaarden.
„ was, begeerde te handhaaven. Eene onder-
„ vinding van byna veertig jaaren hadt hem
„ geleerd, dat 'er, zelfs op den gelukkigen
„ uitslag van eenen oorlog, gevoerd door ver-
„ scheiden' Bondgenooten, tegen eenen mag-
„ tigen vyand, weinig staats te maaken wa-
„ re. Ook waren de zaaken, sedert het sluiten
„ der Vrede, zo zeer veranderd van gedaan-
„ te, dat het hervatten van den oorlog ge-
„ heel ongeraaden scheen. Toen de Vrede ge-
„ slooten werdt, hadt de Keizer verscheiden'
„ Legers byeen aan den Rynstroom. 't Bestand
„ met den Turk moest nog zes jaaren duu-
„ ren. Gantsch Duitschland hadt Frankryk
„ den oorlog verklaard, en was vereenigd met
„ den Keizer. De Keurvorst, zyn Meester,
„ hadt Frankryks Noordsche Bondgenooten
„ geslaagen, en stondt zig te vereenigen met
„ de Deensche, Lunenburgsche en Munster-
„ sche troepen, die 't overwinnen gewend wa-
„ ren. De slag by Bergen in Henegouwen was
„ voordeelig uitgevallen. Aan den Boven-Ryn,
„ stonden de Fransche zaaken zorgelyk.
„ Straatsburg, daar men eenen aanzienlyken
„ voorraad hadt konnen byeen brengen, om
„ de wapenen te voeren in de Elzas en in het
„ Franche Comté, behoorde nog tot het Duit-
„ sche Ryk. In de vereenigde Gewesten, was
„ de eerste schrik over: de huizen, landeryen,
„ Obligatien en Aktien waren aan 't ryzen.
„ Het Engelsche Hof was, meer dan ooit, ge-
„ zind, om zig voor de Bondgenooten en te-
„ gen Frankryk te verklaaren. En in deezen

1682. „ ſtand der zaaken, hadden de Staaten egter
„ konnen goedvinden eene afzonderlyke Vre-
„ de te ſluiten, opdat, zo zy verklaard had-
„ den, hunne ingezetenen, die, door verloop
„ van den Koophandel, geduurende den oor-
„ log, veel geleeden hadden, wederom een
„ weinig op hun verhaal komen mogten. Maar
„ tegenwoordig waren 's Keizers oudſte en
„ beſte troepen afgedankt. 't Beſtand met den
„ Turk liep ten einde. De muiters in Hon-
„ garye waren nog niet te ondergebragt. De
„ Keurvorſten neigden tot vrede, en hadden
„ beſlooten, op de Franſche voorſlagen, in
„ onderhandeling te treeden. De andere Vor-
„ ſten waren nog tot geen beſluit gekomen.
„ 't Ryksleger was in geringen ſtaat, en be-
„ ſtondt meeſt uit ongeoefend volk: en 't was
„ twyfelagtig, of de Krygsbevelhebbers en
„ ſoldaaten genoeg op elkanderen vertrouwen
„ zouden. Duitſchland, door menigvuldige
„ Winterlegeringen, togten, hertogten en
„ brandſchattingen, afgemat, gevoelde nog,
„ zo wel als deeze Staat, de ſmertelyke na-
„ weeën van den jongſten oorlog. De vaſte
„ goederen golden, daar en hier, minder dan
„ ten tyde van het ſluiten der Vrede. Wat de
„ belaſtingen in de byzondere Geweſten op-
„ bragten, en hoe 't met den Koophandel, de
„ ziel van alles, geſteld ware, konden hunne
„ Hoog-Mogendheden beter weeten dan hy.
„ De Koning van Deenemarke, die een talryk
„ Leger op de been hadt, verklaarde zig nog-
„ tans voor de Vrede. Zo deedt ook de Ko-
„ ning van Groot-Britanje. 't Was, derhalve,
„ ligtelyk te zien, dat 'er nu veel meer gevaar

„ ſtee-

„ ſteeken zou, in het wederopvatten der wapenen, dan 'er gelegen geweeſt zou zyn in het voortzetten van den oorlog, ten tyde van het ſluiten der Vrede. Hierby kwam nog in aanmerking, dat Straatsburg en de andere bezette Plaatſen moeilyk te herwinnen zouden zyn. Keizer Karel de V. hadt, met een geoefend Leger, den Franſchen Mets niet konnen ontweldigen (*b*), in eenen tyd, dat Frankryk, op verre na, zo magtig niet was, als tegenwoordig. In geval van oorlog, werden ook de Keurvorſten, Vorſten en Stenden des Duitſchen Ryks, ter wederzyde van den Rynſtroom, door vyanden of vrienden, bedorven. De Koophandel zou vervallen, of verloopen naar Geweſten, die vrede hielden. Frankryk zou, naar alle waarſchynlykheid, wederom veel voordeels behaalen, om dat men weinig hulp zou konnen bekomen uit Duitſchland, daar de Keurvorſten tot vrede neigden, en de Vorſten verdeeld waren. En hoe weinig 'er op den byſtand van Spanje te rekenen ware, hadt de jongſte oorlog geleerd. 't Krygsvolk te onderhouden, op koſten van de Stenden des Duitſchen Ryks, zou veelligt niet ſtilzittende gedoogd worden, en deedt, in allen geval, geene afbreuk aan Frankryk. Alle deeze aanmerkingen hadden den Keurvorſt tot vreedzaame gedagten bewoogen, en zouden, vertrouwde hy, ook de Staaten doen neigen tot vrede, waartoe zy, dit wiſt hy, van zelven gezind waren. Gezindheid tot „ vre-

1682.

(*b*) *Zie* V. *Deel*, *bl.* 370.

1682. „ vrede voldeedt egter niet. Men moest, „ daadelyk, de hand slaan aan 't bevorderen „ der Vrede. Want, naardemaal zy, onaangezien deeze hunne gezindheid, indien de „ oorlog, in Duitschland en in de Spaansche „ Nederlanden, ontsteken werdt, noodzaakelyk in denzelven zouden ingewikkeld worden, zo behoorden zy, zyns oordeels, middelen ter hand te slaan, om de Vrede te bewaaren, en zig, ten dien einde, voegen met „ zyne Majesteit van Deenemarke en met zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid, om, nevens hen, de geschillen met Frankryk, in „ der minne, te doen byleggen, waartoe hy „ hen, ten besluite, op 't ernstigst, verzogt „ en vermaande (*i*)."

De Keizer en Spanje treeden in 't Verdrag van Bondgenootschap.

De Deensche Gezant, *Simon van Petkum*, ondersteunde de poogingen van den Keur-Brandenburgschen (*k*). Beide scheenenze te onderstellen, dat de Staaten tot oorlog neigden. Het sluiten der Overeenkomst met Zweeden hadt gelegenheid gegeven tot deeze gedagten. De Staaten hadden, al vroeg, aangehouden by den Keurvorst van Brandenburg, om in deeze Overeenkomst te treeden. Ook haddenze 'er andere Duitsche Vorsten toe gezogt te beweegen. Doch niemant hadt, tot hiertoe, dit Verbond omhelsd, dan Keizer Leopold, in Sprokkelmaand, en Karel de II, Koning van Spanje, in Bloeimaand deezes jaars (*l*). De Keurvorst van Brandenburg werdt, mid-

(*i*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 188.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 198.
(*l*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 19, 22.

middlerwyl, zo wel als de Koning van Deenemarke, aangezogt, door Frankryk, om zig buiten 't Verbond te houden, en de Vrede te helpen bewaaren, op den voet, dien Frankryk voorgeslaagen hadt. En de Keurvorst neigde, inderdaad, naar de Fransche zyde. Alleenlyk verschilde, naar sommiger verhaal, het Fransche Hof met hem over de onderstandgelden, die Fredrik Willem vorderde, en Lodewyk de XIV. niet kon goedvinden toe te staan: hoewel my, van elders, gebleeken is (*m*), dat 'er, op den elfden van Louwmaand des jaars 1681, tusschen Frankryk en Keur-Brandenburg, reeds een Verdrag getroffen was: welks inhoud egter, voor 't grootste gedeelte, geheim gebleeven, immers, niet tot myne kennisse gekomen is. De Koning van van Deenemarke was, over 't punt der onderstandgelden, ook in verschil met dien van Frankryk (*n*). En terwyl de twee Mogendheden met het Fransche Hof in onderhandeling waren, lietenze de algemeene Staaten vermaanen, om zig met haar te vereenigen, tot bewaaring der Vrede. Men begreep, hier, ligtelyk, dat zulks niet zou konnen geschieden, zonder Frankryk te veel in te willigen: waarom men kleine genegenheid toonde, om in de maatregels van Deenemarke en Keur-Brandenburg te treeden. Het aarzelen der Staaten werdt, door de twee Mogendheden, immers in schyn, gehouden voor ongeneigdheid tot vrede, waartoe zy hen, derhalve, kragtiglyk, dee- 1682.

(*m*) Extrait *du* Traité de *l'onz.* de *Janv.* 1681. entre La France & Brandebourg. *MS.*

(*n*) PUFENDORF *Libr.* XVIII, §. 74. *p.* 1167.

1682. deeden vermaanen. Het Vertoog van Van Dieſt, welk bondigſt ſcheen te redekavelen, werdt, terſtond, verſpreid onder 't gemeen; hoewel de Prins van Oranje dit, zo ſommigen ſchryven (*o*), zogt te beletten, dugtende, dat 'er de Landzaaten te ſterk door zouden afgeſchrikt worden van den oorlog, dien hy te gemoet zag, en minder ſchuwde dan de Staaten.

De Prins van Oranje verklaart den Keur-Brandenburgſchen Gezant dat hy tot vrede neigt, en op wat voet.

Nogtans, verklaarde zyne Hoogheid, ten deezen tyde, aan van Dieſt „ dat hy niet dan vrede zogt; dat de Spaanſchen gelyken zin hadden; doch dat, noch hy noch zy eene vrede begeerden, die hun gelyk als van eenen overwinnaar zou opgedrongen worden. Dat thans de groote vraag was, of de nood elk dronge, om zig den wil van Frankryk te onderwerpen, zonder tegenſpraak. Dat men nooit gehoord hadt van zulk eene Vrede, als de Nieuwmeegſche geweeſt was. En dat, zo de Keurvorſt zig de zaak aantrekken wilde, men nu eene beſtendige Vrede, op billyke voorwaarden, zou konnen verkrygen (*p*)." De Staaten, midlerwyl, geraadpleegd hebbende op den voorſlag van Van Dieſt, antwoordden hem „ dat zy nooit gedagt hadden, dat men noodig zou hebben geoordeeld, hen tot vreedzaame gedagten te vermaanen. Dat zy nogtans het oogmerk van zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid, om de Vrede in Europa te bewaaren, hooglyk pryzen moeſten: zig verzekerd houdende, dat hy 'er zelf veel toe bybrengen kon. „ Dat

Antwoord der Staaten, op het Vertoog van den Keurbrandenburgſchen Gezant.

(*o*) PUFENDORF *Libr* XVIII. §. 73. *p*. 1166.
(*p*) PUFENDORF *ubi ſupra*.

„ Dat zy, in 't byzonder, gaarne zouden hebben gezien, dat hy zig begeven hadt in 't Verbond, tusschen Zweeden en hen opgeregt, zonder eenig oogmerk, om iemants byzonder belang, *door Onderstandgelden* of Belastingen, te bevorderen, en zonder iemant ter weereld te beledigen, of in 't ongelyk te stellen: ook zonder voorneemen van ooit tot daadelykheden te komen, dan na dat men eerst den weg van minnelyke onderhandeling zou ingeslaagen zyn. Doch dat zy zo ongelukkig waren geweest, van zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid niet te hebben konnen beweegen, tot het aanneemen van zulk eene Christelyke en onnozele Verbindtenisse. Dat zy niet wilden doordringen tot de *geheime oorzaaken van deeze weigeringe*, en van het *aangaan van andere Verbindtenissen*; doch dat zy vertrouwden, dat zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid, die zo veel belang hadt als iemant, by de behoudenis der ruste in Europa, zyne maatregels, *hoedanig dezelven ook aan anderen voorkomen mogten*, met veel *voorzigtigheid*, genomen zou hebben. Dat het, wyders, onnoodig was, dat men hun herinnerde de rampen, in welken de jongste oorlog hen gestort hadt. Zy zoudenze nog veele jaaren gevoelen: doch zy hadden tevens vertrouwd, dat de naauwkeurige kennis, welke zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid daarvan genomen hadt, mogt gestrekt hebben tot een bewys, dat hunne *onmagt* oorzaak geweest was, dat zy niet langer hadden konnen voldoen de *zwaare onderstand-*

1682.

„ *gel-*

1682. „ *gelden*, welken men hun *afgevergd* hadt, en
„ verder dagt *te doen opbrengen*. Dat zy, in
„ alle hunne ongelukken, God nog danken
„ konden, dat zulken, die meest by de Vrede verlooren hadden, en, veelligt, uit de gemaakte Verdragen, sterkst hadden konnen spreeken, van hunne opregte inzigten overtuigd geweest waren, en hun de minste verwytingen gedaan hadden. Hoog stelden zy ook de veeljaarige ondervinding van zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid, die hem geleerd hadt, dat Bondgenootschappen van weinig vermogen waren, tegen eenen magtigen en ontzaglyken vyand; doch zy wisten niet, dat iemant nog verklaard hadt, dat hy zig, door zyne magt en aanzien, meester wilde maaken van 't gene hy oordeelde hem toe te komen. Veeleer vertrouwden zy, uit de herhaalde verklaaringen van den Keizer, van Spanje, en van Frankryk zelf, dat men de geschillen, in der minne, zou konnen byleggen. Voorts, wisten zy niet, wat zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid meende, als hy hun deedt verklaaren, dat men niet slegts eene sterke genegenheid, maar daadelyke diensten bybrengen moest, tot behoudenis der Vrede. Want dit kon niet betekenen, dat men de twistende Mogendheden, met de wapenen, tot vrede dwingen, of haar, des noods, de beloofde hulp weigeren moest. Zy zouden zig niet inlaaten, om uitspraak te doen over de zweevende geschillen tusschen Frankryk en Spanje, verzekerd, dat zyne Majesteit van Groot-Britanje al zyn vermogen

„ in

„ in 't werk stellen zou, omze, op eene rede- 1682.
„ lyke wyze, af te doen. Zyne Keurvorstely-
„ ke Doorlugtigheid zou, vertrouwendenze,
„ hiertoe ook wel willen arbeiden. Omtrent
„ den twist tusschen het Duitsche Ryk en
„ Frankryk, wisten zy niet, wat men van hun
„ begeerde; doch wilden gaarne partyen ver-
„ maanen tot vrede. Dat zy zig zelven voor
„ de eene of de andere party verklaaren zou-
„ den, gelyk de Keurvorst hun scheen te raa-
„ den, hielden zy ondienstig, alzo zy, daar-
„ door, hunne vermaaningen, terstond, ver-
„ dagt maaken zouden. Doch dewyl Frank-
„ ryk, ongetwyfeld, uit de verklaaring van
„ den Keurvorst, *groot vertrouwen op hem* zou
„ hebben opgevat, en zig zeer genegen be-
„ tuigde te zyn, tot de behoudenis der alge-
„ meene Vrede, zo hooptenze, dat de Keur-
„ vorst den Koning, in zulke gevoelens, be-
„ vestigen zou. Zy wilden, van hunnen kant,
„ zulk een heilzaam oogmerk begunstigen.
„ Zy hadden 't, tot hiertoe, gedaan: of zo
„ zy, buiten hun weeten, hieromtrent, in 't
„ een of 't ander opzigt, te kort geschooten
„ waren, zou 't hun zeer aangenaam zyn, des-
„ wege, in 't vertrouwen, onderrigt te wor-
„ den, door zyne Keurvorstelyke Doorlug-
„ tigheid, wien zy, daarna, ook hunne ge-
„ dagten, in alle opregtheid, zouden mede-
„ deelen (*r*)." Op het Vertoog van den Ge-
zant van Deenemarke, vind ik niet, dat ee-
nig byzonder antwoord gekomen is. Maar
sommigen hebben aangetekend, dat het ant-
woord,

(*r*) Resol. Gener. *Vener.* 17 *July* 1682.

1682. woord, aan van Dieſt gegeven, kwalyk ſmaakte aan 't Hof van Berlyn, alzo het eenige ſteekelagtige uitdrukkingen vervatte, en eenige punten, welken men daar voor valſch en kwalyk te pas gebragt aanzag (s). Waarſchynlyk is 't, dat men zig, onder anderen, geſtooten hebbe aan de plaatſen, welken wy, met eene byzondere letter, hebben doen drukken.

XXIII. De Staaten zoeken den Koning van Groot-Britanje te beweegen om eene handelplaats te benoemen tot het afdoen van alle de geſchillen.

De Staaten van Holland, ſedert, in aanmerking neemende, dat verſcheiden' nabuurige Mogendheden zig ſterk begonden te wapenen, en dat de onderhandelingen over een vergelyk, tot hiertoe, van kleine vrugt geweeſt waren, oordeelden, dat men den Koning van Groot-Britanje moeſt zoeken te beweegen, om, ernſtiger dan hy tot hiertoe gedaan hadt, te arbeiden aan het byleggen der geſchillen, en om, vooreerſt, te wege te brengen, dat 'er eene Plaats benoemd werdt, tot de handelinge. De algemeene Staaten beſlooten dan, op den voorſlag van Holland, van Citters en van Beuningen, hunnen Gezanten in Engeland, te belaſten, dat zy, hiertoe, ernſtige Vertoogen deeden by den Koning (t). Ondertuſſchen, draalden de Spaanſchen nog met hun beſluit, om de punten in geſchil aan de uitſpraak des Konings van Groot-Britanje te verblyven. De Franſchen, om hen hiertoe te dringen, verklaarden, in Wynmaand, dat zy zig niet langer aan hun woord verbonden zouden rekenen, dan tot het einde van Slagtmaand. De Koning van Spanje beſloot dan, den voorſlag van

(s) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 73. p. 1167.
(t) Reſol. Gener. *Vener.* 4 *Sept.* 1682.

van Frankryk te omhelzen, mids de zaaken des Keizers en zyner andere Bondgenooten, te gelyk met de zynen, werden afgedaan. De Keizer was 't hierin met hem eens. Doch aan 't Engelsche Hof maakte men groote zwaarigheid, om op deezen voet uitspraak te doen. Ook verstondt men, daar, dat Frankryk hiertoe niet te beweegen zou zyn. De Staaten schreeven brief op brief naar Engeland, met last aan hunne gezanten, om den Koning, door kragt van redenen, over te haalen tot het benoemen eener Handelplaatse, en tot het aanvangen der onderhandelingen: en zy gaven, eindelyk, te verstaan, dat de Keizer, Spanje en de Duitsche Vorsten niet ongenegen zouden zyn, om te Frankfort byeen te komen, waartegen zy niet konden zien, dat Frankryk iets zou konnen inbrengen, zo Koning Lodewyk, gelyk hy, by aanhouding, verklaarde, genegen was, een spoedig einde van zaaken te hebben (*u*). Doch Karel de II. bleef by de verklaaring, dat Frankryk hiertoe niet zou te beweegen zyn. De Staaten, hieruit, en uit de brieven van den Heere van Beuningen, gesterkt in de gedagten, dat het Engelsche Hof geheel in de belangen van Frankryk was, vonden dienstig den Koning af te vraagen, of men zig, in geval van oorlog, wederzyds, niet zou konnen verlaaten op de geslooten' Verbonden. Doch deeze vraag werdt kwalyk genomen, in Engeland. Men viel daar zelfs in 't vermoeden, dat men, van hier, de oneenigheid voedde, die tusschen den Koning en

1682.

Doch het Engelsche Hof maakt hierin zwaarigheid.

De Staaten polsen den Koning.

(*u*) Resol. Gener. *Jovis* 8 *Oct.* *Jovis* 29 *Oct.* 1682.

1682. en 't volk ontstaan was, waaraan de Staaten egter betuigden geheel onschuldig te zyn. De Koning was, of scheen zo verstoord, over de vraag der Staaten, dat hyze, zo hy voorgaf, geen antwoord waardig rekende. Hy bleef by zyn gevoelen, dat de geschillen tusschen Frankryk en Spanje alleen aan zyne uitspraak verbleeven moesten worden, en dat 'er geene Handelplaats toe vereischt werdt: en hy vermaande de Staaten, om, zo zy de Vrede lief hadden, Spanje hierin te doen bewilligen (v). Doch de Staaten, oordeelende, dat men, Frankryk en Spanje bevredigd hebbende, 't werk slegts ten halve zou hebben afgedaan, lieten niet na, op eene algemeene onderhandeling te dringen (w). De tyd, door Frankryk bestemd, verliep, derhalve, zonder dat men, over de wyze van het afdoen der geschillen, eens worden kon; en de handeling hierover, die, het gantsche jaar, aan verscheiden' Hoven, veel beweeging gemaakt hadt, liep vrugteloos te niet (x).

Hy gelaat zig op hen verstoord te zyn.

De handeling over het afdoen der geschillen loopt te niet.

XXIV. Doch terwyl zy duurde, arbeidde het Fransche Hof, om verscheiden' Mogendheden op zyne zyde te winnen. D'Avaux kreeg zelfs, naar sommiger verhaal, schoon ik niet gevonden heb, dat hy 'er, in zyne uitgegeven' * *Handelingen*, melding van maakt, bevel, om den Raadpensionaris Fagel twee millioenen te belooven, zo hy den Prins van Oranje overhaalen kon, om in de maatregels van Frankryk te

D'Avaux zoekt Fagel en den Prins van Oranje te winnen.

* *Negociations.*

(v) *Uit* verscheiden' Missiven *van de* Heeren VAN CITTERS *en* VAN BEUNINGEN *MSS.*
(w) Resol. Gener. *Martis* 22 *Decemb.* 1682.
(x) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 184-227.

1682.

te treeden. Hiertoe moest hy den Prinse, onder anderen, voorslaan, dat de Koning hem den titel van *Graave van Holland* zou doen opdraagen, hem, daarbenevens, verklaarende tot *Generalissimus* of Opper-Veldheer over de Fransche Legermagt, met byvoeging van verscheiden' millioenen in geld. Doch Fagel zou, op deezen voorslag, geantwoord hebben „ dat „ de Staaten, welken hy diende, magtig en „ edelmoedig genoeg waren, om den arbeid, „ dien hy, in 't waarneemen van zyn ampt, „ te koste leide, te vergelden. Dat ook de „ trouw, welke hy Gode en den Vaderlande „ gezwooren hadt, niet gehengde, dat hy „ zulke voorslagen doen zou aan eenen edel- „ aartigen en grootmoedigen Prins, die, niet „ minder dan zyne Voorouders, roem zogt „ uit deugd, geenszins uit schatten en waar- „ digheden (y)." De Franschen dan, geene kans ziende, om den Prins van Oranje, door beloften van voordeel, te winnen, bestonden hem, in zyn Prinsdom Oranje, te kwellen. De Koning, voorwendende, dat men de Stad zogt te versterken, zondt eenig Krygsvolk derwaards, welk 'er veel moedwils bedreef (z). Zelfs werden de muuren en poorten der Stad, die, onlangs, op 's Prinsen last, verbeterd geworden waren, omverre geworpen en geslegt (a). *Willem van Wassenaar*, *Heer van Sterrenberg*, der Staaten Ambassadeur in Frankryk, klaag-

Vergeefs.

Men dreigt, in Frankryk, het Prinsdom Oranje verbeurd te zullen verklaaren.

(y) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1167.
(z) Missive *van den* Amb. van Citters *van* $\frac{8}{18}$ *Aug.* 1682. *MS.*
(a) Resol Holl. 26. *Sept.* 3. *Oct.* 1682. *bl.* 605, 613. Notul. Zeel 17 *Sept.* 1682. *bl.* 173. *Voiez aussy* Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* I. *p.* 240.

1682. klaagde hierover, vergeefs, aan den Koning (b). Men liet zig zelfs aan 't Hof verluiden, dat de Hertog van Longueville, eerlang, zyn regt op dit Prinsdom, met nieuwe bewyzen, sterken zou. Ook gaf men den Keurvorst van Brandenburg te verstaan, dat zyne Majesteit, zo de Prins van zyn regt op Oranje vervallen verklaard werdt, ligtelyk zou konnen bewoogen worden, om hem met dit Prinsdom te beleenen. En hoewel de Keurvorst zulke voorslagen, zo Pufendorf schryft, geen aanhoorenswaardig rekende (c); men ziet 'er ten minsten uit, dat het Fransche Hof geene middelen onbeproefd liet, om aanhang te winnen. Maar veelligt is zelfs, in dit geval, op Pufendorfs schryven, den grootsten staat niet te maaken. Immers, by 't *zevende* punt van 't Verdrag van den jaare 1681, waarvan wy boven (d) gewaagden, hadt Koning Lodewyk reeds beloofd, dat hy voor 't regt der Keurprinsen op Oranje zorgen zou, in geval de Prins, zonder kinderen, overleedt. 't Leedt, ondertusschen niet lang, of Oranje werdt, ten behoeve des Hertogs van Longueville, verbeurd verklaard (e): 't welk den Prins zeer verbitterde tegen het Fransche Hof.

't Geschiedt.

Ook bereikten de Franschen, omtrent den Koning van Deenemarke, den Keurvorst van Brandenburg en den Bisschop van Munster, hun oogmerk in zo verre, dat deeze drie Mogendheden, in Herfstmaand, een verdedigend Ver-

Verbond tusschen Deenemarke, Keur-Brandenburg en Munster.

(b) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 231-239.
(c) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1187.
(d) *Bladz.* 91.
(e) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 107. *p.* 1193, 1194.

Verbond flooten voor den tyd van drie jaaren, waarby, onder anderen, bedongen werdt, „ dat men de Vrede zou zoeken te bevorderen, tusschen den Keizer, het Duitsche Ryk „ en Frankryk, op de voorwaarden, door „ Frankryk voorgeslaagen, en dat men stil „ zitten zou, zo deeze of gene Ryksvorst „ Frankryk den oorlog aandeedt; doch zo 't „ Ryk, eenpaariglyk, besloot, Frankryk te „ beoorloogen, zou men den Ryke meer niet „ dan het gewoonlyk getal van manschap le- „ veren (*f*)." Welk Verbond zo voordeelig was voor Frankryk, als men 't van Ryksvorsten, die zyne zyde nog niet openlyk gekooren hadden, zou hebben konnen verwagten. 1682.

XXV. Aanbouw van Oorlogsschepen hier te Lande.

De Staaten, uit het gantsche beloop der zaaken deezes tyds, dugtende, dat zy, veelligt, haast wederom ingewikkeld zouden worden in eenen bloedigen oorlog, beslooten, na dat 'er, reeds lang te vooren, over geraadpleegd was (*g*), in den Zomer deezes jaars, tot meerder verzekering der Scheepvaart en Visscherye, zesendertig Oorlogsschepen aan te bouwen; waaronder 'er tien zyn zouden van tagtig stukken geschuts ieder. Zy moesten allen, in twee jaaren tyds, voltrokken zyn (*h*). Doch 't liep nog vier jaaren langer aan, eer zy den Staaten en den Prinse van Oranje, in eene der gewigtigste onderneemingen, te passe kwamen.

Suriname verandert van Eigenaars.

De *Colonie* of Volkplanting van Suriname, die, tot hiertoe, onder 't bewind der Staaten van

(*f*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 36.
(*g*) Resol. Holl. 25 *Maart* 1681. *bl.* 105.
(*h*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 249.

1682. van Zeeland, gestaan hadt, werdt, in Herfstmaand deezes jaars, onder zekere voorwaarden (*i*), die, in een Oktroi der algemeene Staaten, bekragtigd werden, opgedraagen aan de Westindische Maatschappye deezer Landen. By dit Oktroi, werden, aan de opgezetenen deezer Volkplantinge, voor den tyd van tien jaaren, vryheid van alle Lasten en verscheiden' andere voordeelen toegestaan. Ook werdt 'er de Regeering der Volkplantinge in geregeld (*k*). De Maatschappy betaalde den Staaten van Zeeland, voor derzelver regt op Suriname, tweehonderd en zestigduizend guldens; doch zy deedt, in 't volgende jaar, twee derde deelen in de Volkplanting, tot gelyken prys, naar gelang, over, een derde aan de Stad Amsterdam, en het andere derde aan Kornelis van Aarsens, Heere van Sommelsdyk (*l*). Sedert, zyn de Stad Amsterdam, de Westindische Maatschappy en de erfgenaamen van den Heere van Sommelsdyk Heeren van Suriname, onder de oppermagt der algemeene Staaten (*m*). De Heer Kornelis van Aarsens van Sommelsdyk was niet alleen voor een derde eigenaar der Volkplantinge; maar werdt ook, in deezen zelfden jaare 1683, door de algemeene Staaten, tot Gouverneur over dezelve, aangesteld. In 't volgende jaar, vielen 'er eenige klagten over zyne bestieringe aan

(*i*) Resol. Holl. 14 *May* 10 *Juny* 3 *July* 1682. *bl.* 233, 268, 958. Notul. Zeel. 30 *July* 1682, *bl.* 119, 149. 20 *Febr.* 1683, *bl.* 109, 111, 189.

(*k*) *Zie* Groot-Plakaatb III. *Deel*, *bl.* 1424.

(*l*) Condit. tussch. de drie Leden der Societ. van Suriname van 21 *May* 1683.

(*m*) Resol. Holl. 30 *Nov.* 1686. *bl.* 627.

1682.

aan de algemeene Staaten (*n*): van welken wy de gegrondheid of ongegrondheid niet, naar behooren, hebben konnen ontdekken. Doch in Hooimaand des jaars 1688, ontstondt 'er eene gevaarlyke muitery onder 't Krygsvolk, in Suriname, ter gelegenheid, dat men, by gebrek van toevoer uit het Vaderland, het rantsoen hadt moeten verminderen. De soldaaten, hierover, in merkelyken getale, klagtig gevallen zynde by den Gouverneur, en, door hem, met slagen, zynde afgeweezen, liepen om geweer, vielen aan op den Heere van Sommelsdyk, en beroofden hem, jammerlyk, van 't leeven. De Overste *Verboom*, den Gouverneur zoekende te ontzetten, kreeg eene wonde in den buik, waaraan hy, na nengen dagen, insgelyks, overleedt. De muiters maakten zig meester van de Sterkte en van twee schepen, met welken zy zogten te ontvlugten. Doch de Raad van Regeeringe, de opgezetenen der Volkplantinge in de wapenen gebragt hebbende, overweldigde de weêrspannelingen, van welken, sedert, elf met de dood gestraft werden (*o*). De algemeene Staaten stelden, na den Heer van Sommelsdyk, *Joan van Scherpenhuizen* aan, tot Gouverneur van Suriname (*p*).

De Heer van Sommelsdyk, Gouverneur van Suriname, wordt deerlyk vermoord.

XXVI. Zwaare storm en hooge watervloed.

Op den zesentwintigsten van Louwmaand deezes jaars 1682, stak 'er zulk een felle storm op uit den Noord-noord-westen, dat het water, aan veele oorden, over de dyken liep: el-

(*n*) Resol. Gener. 10. *Octob.* 1684. Resol. Holl. 3 *Aug.* 1686. *bl.* 481.
(*o*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 151.
(*p*) *Zie* zyne Instruct. *in 't* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1387.

1682. elders, door de dyken drong, en eén geweldig verlies van menschen en vee veroorzaakte. De meeste Zeeuwsche Eilanden vloeiden onder. In Holland, werdt de grootste schade te Rotterdam geleeden. Vlaanderen was, voor een gedeelte, onder geloopen, door 't bezwyken van verscheiden' dyken. Onder anderen, was de *Tragel*, een dyk by Sas van Gend, doorgebroken; over 't hermaaken van welken, geschil ontstondt tusschen de Staaten der Vereenigde Gewesten en de Stad Gend, welk, niet dan met moeite, beslegt werdt (*q*).

XXVII. Staat van Oostfriesland.

De oude oneenigheden in Oostfriesland, die zo dikwils door de Staaten waren bygelegd, waren, sedert eenigen tyd, van gevaarlyker natuur geworden, voor deeze Landen, waarom wy niet voorby konnen, eer wy dit Boek besluiten, hier, een beknopt berigt van den tegenwoordigen staat derzelven in te voegen.

Sedert dat de Vorstin-Regente van Oostfriesland zig van Munstersch Krygsvolk hadt begonnen te bedienen, om de schattingen, welken zy over het Landschap uitschreef, met geweld te heffen (*r*), was het den algemeenen Staaten niet mogelyk geweest, de Stad Embden en de Stenden des Lands, tegen haar, te beschermen, naar behooren. Deezen hadden, hierop, heul gezogt by den Keurvorst van Brandenburg, die, zeker regt hebbende op Oostfriesland, de Stenden gunstiglyk hoorde, en bystand beloofde. De Vorstin werdt hierdoor aangezet, om zig, meer dan voorheen, te

(*q*) *Zie* H ll. Merc. *van* 1682. *bl.* 1-12.
(*r*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 458.

te houden aan de Staaten der Vereenigde Gewesten, die ongaarne zagen, dat de Keurvorst voet zogt te krygen in Oostfriesland, en hierom hun best deeden, om de geschillen tusschen de Vorstinne en de Stenden te vereffenen. In den aanvang des voorleeden jaars 1681, waren 'er wederom Afgevaardigden van de eene en de andere partye gekomen in den Haage, en 't scheen, dat men nu den Staaten gelegenheid geeven wilde, om de hangende geschillen, in der minne, af te doen. Doch de Keizersche, Brandenburgsche, Lunenburgsche en andere Gezanten staken zig in den twist, dryvende, dat dezelve tot de Keizerlyke Vierschaar behoorde, en nergens anders moest afgedaan worden (*s*). De Staaten beweerden, daarentegen „ dat zy, sedert meer dan negen„ tig jaaren, in de gewoonte geweest waren, „ om de Oostfriesche geschillen te beslegten: „ en dat zy zig hiervan niet gaarne zouden „ laaten ontzetten. Zy wilden zig, nogtans, „ niet steeken in alle de geschillen, die tus„ schen de Vorstinne en de Stenden zouden „ konnen ontstaan; maar alleenlyk, in zulken, „ die, by verscheiden' overeenkomsten, door „ partyen, aan hun verbleeven waren. De „ overigen zouden zy gaarne laaten aan de „ Keizerlyke uitspraak." Doch de Duitsche Vorsten lieten zig niet genoegen met dit antwoord (*t*). De Staaten deeden, nogtans, een Verdrag ontwerpen; doch zy konden 'er partyen niet in doen bewilligen (*u*). Midlerwyl, hieldt

1682.

Verscheiden' Duitsche Vorsten beletten de Staaten de geschillen aldaar af te doen.

(*s*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 110.
(*t*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 31. *p.* 1134.
(*u*) Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 110-112.

1682. hieldt men, met naame van den kant der Vorstinne, by de Staaten aan, om eene nadere uitspraak, inzonderheid over drie punten, het zegel, het verschuiven der Landdagen, en het bewind der gemeene middelen betreffende; doch de Stenden toonden kleinen zin, om zig aan eene eindelyke uitspraak te onderwerpen, waartoe de Vorstin, in de tegenwoordige omstandigheden, zeer geneigd zou hebben. Ook kwamen 'er de Staaten toe, in Lentemaand deezes jaars 1682, verklaarende „ dat de Stenden zig van 't gebruik van 't zegel, onlangs, „ door hen verworven, onthouden, en de „ oude gewoonte, in 't jaar 1618 bevestigd, „ volgen zouden; dat zy den Landdag niet „ verschuiven mogten, zonder bewilliging van „ den Landheer, en eindelyk, dat de Amptenaar, door den Landheere gesteld in 't „ Kollegie der Bestierderen van 's Lands gemeene middelen, aldaar geene stem hebben „ zou, noch zig met de behandeling van 's „ Lands penningen moeijen (v)." Het Keizerlyk Hof verzette zig nogtans tegen deeze uitspraak, begeerende dat de zyne alleen golde in Oostfriesland. De Keurvorst van Brandenburg, aangesteld door den Keizer, om de Oostfriesche geschillen, uit zynen naam, af te doen, wierp, eindelyk, om hiertoe te beter in staat te zyn, met bewilliging der Stenden, in Slagtmaand, drie- of vierhonderd man in Grietzyl, zig, deswege, verontschuldigende, in den Haage, en beweerende „ dat zulks alleenlyk ge„ schiedde, ingevolge van den Keizerlyken last, „ waar-

Zy doen 'er, sedert, uitspraak over: die niet gevolgd wordt.

De Keurvorst van Brandenburg werpt bezetting in Grietzyl.

(v) Resol. Gener. Jovis 26 Maart 1682.

„ waarby hem, zyne Vorstelyke Genade van 1682.
„ Munster, en zyne Doorlugtigheid Palts-
„ Nieuwburg de bescherming des Landschaps
„ aanbevolen was." Hy voegde 'er by „ dat
„ hy, sedert eenigen tyd, Gemagtigden naar
„ Oostfriesland gezonden hadt, om de Vor-
„ stin, ware 't mogelyk, te bevredigen met
„ de Stenden (*w*)." De Staaten der Vereenigde Gewesten, ongaarne ziende, dat Keur-Brandenburg zig zo diep stak in de Oostfriesche zaaken, schreeven hem „ dat zy vertrouw-
„ den, dat de Keizer hen niet zou willen stoo-
„ ren, in het bezit van het regt, welk hun,
„ by verscheiden' oude overeenkomsten, af-
„ gestaan was, en uit hoofde van welk, zy
„ besloten hadden, uitspraak te doen over de
„ Oostfriesche geschillen." De Keurvorst toonde zig verwonderd, over het schryven der Staaten. Hy deedt hun, onder anderen, zeggen „ dat zy zig van uitdrukkingen bediend
„ hadden, die noch de Keizer noch eenige an-
„ dere Vorst immer tegen hem hadt durven
„ gebruiken; en waarop hy niet stilstaan zou,
„ om in geenen woordenstryd te vervallen.
„ Voorts, wist hy niet, welke overeenkom-
„ sten de Staaten gemaakt hadden, met de
„ Stenden van Oostfriesland. Maar 't was hem
„ bekend, dat dit Landschap onder 't Keizer-
„ ryk en tot den Westfaalschen Kreits behoor-
„ de, waarom hy en de overige Bestierders
„ van deezen Kreits niet konden verzuimen,
„ aldaar, 's Keizers bevelen ter uitvoeringe
„ te brengen. Zo, eindelyk, de Staaten voort-
„ gin-

De Staaten schryven hem hierover.

Hy antwoordt.

(*w*) Holl. Merc. van 1682. bl. 239-248.

1682. „ gingen, met zig te ſteeken in de Ryks- en „ Kreits-zaaken; zouden hy en de andere Be- „ ſtierders niet konnen nalaaten, tot hand- „ haavinge van hun regt, meerder Krygsvolk „ te zenden naar Ooſtfriesland: 't welk zy eg- „ ter, voorals nog, niet voorhadden." Zo ſcherp een antwoord ſcheen de gemoeden van den Keurvorſt en de Staaten, die, wegens 't ſtuk der Vredehandelinge, reeds oneenig waren, verder te zullen verwyderen van elkanderen. Ook ſchryven ſommigen, dat de Prins van Oranje den twiſt ſtookte. Men ſcherpte zelfs den Amſterdammeren in, dat de Keurvorſt, uit Grietzyl, de ſcheepvaart over de Wadden zou konnen belemmeren. Doch hiervoor toonde men geene vrees altoos in den Haage. De Keizer, ondertuſſchen, zelf bedugt, dat de Keurvorſt voorhadt, zig eenig ongewoon gezag aan te maatigen in Ooſtfriesland, ſchreef hem „ dat hy zyne Medebeſtier- „ ders van den Weſtfaalſchen Kreits, en voor- „ al de Keizerlyke Majeſteit behoorde gekend „ te hebben, eer hy zyne troepen in Ooſtfries- „ land geworpen hadt; hem voorts vermaa- „ nende, dezelven te rug te ontbieden." Doch de Keurvorſt, beweerende, dat zyn Krygsvolk alleenlyk ſtrekte, tot bewaaring van de agtbaarheid des Keizers; en dat het Ooſtfriesland verlaaten zou, zo dra de Stenden buiten vreeze en overlaſt geſteld waren, liet het te Grietzyl blyven (*x*), en bragt, hierdoor, te wege, dat de uitſpraak der Staaten, die de Stenden

Argwaan op den Keurvorſt.

De Keizer vermaant hem, te vergeefs, tot het ligten der bezetting uit Grietzyl.

(*x*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 51. *p.* 1135.

den hielden hun te zeer tegen te zyn, niet werdt aangenomen.

1682.

De Keizerlyke Resident Kramprigt, midlerwyl, nieuwen last gekreegen hebbende, om de Staaten te vermaanen, dat zy zig met de Oostfriesche zaaken niet moeijen zouden, leverde hun, ten deezen einde, op den zevenden van Louwmaand des jaars 1683, eenen Keizerlyken brief over: hun, daarbenevens, vertoonende „ Dat Oostfriesland, van ouds, „ onder 't Ryk behoord hadt; doch dat sommigen, sedert eenige jaaren, hadden begonnen te gelooven, dat de Vorsten en Stenden van dit Landschap afhangkelyk geworden waren van den Staat der Vereenigde Nederlanden. Dat men dit vermoeden vestigde 1. Op de gemaakte Overeenkomsten. 2. Op de bezetting, welke de Staaten in Embden en Lierootd gelegd hadden. en 3. Op het voeden of beslegten der Oostfriesche geschillen, door de Staaten. Doch alle deeze grondslagen waren te zwak, om zulk een vermoeden te ondersteunen. Oostfriesland hadt zig den Ryke nooit konnen of willen onttrekken. En of schoon de Vorsten en Stenden zig, tot beslissing der onderlinge geschillen, in tyden van oorloge, somtyds, vervoegd hadden aan hunne nabuuren, de Staaten; zy hadden, hiermede, het Regt des Ryks noch konnen noch willen verkorten, veel min zig den Staaten onderwerpen. Zulks bleek, uit het Verdrag van Delfzyl van den jaare 1595, waarin de Staaten verklaarden, alleenlyk, als vrienden en nabuuren, gekomen te zyn, om de eenigheid te

Hy doet de Staaten waarschuwen, dat zy zig buiten de Oostfriesche geschillen houden.

1683.

„ be-

1683. delykheden onthielde „als zy, op 's Keizers verzoek, daarvan hadden afgelaaten. Aan de Stenden van Oostfriesland, welken men verdagt hieldt van 't begunstigen der onderneeminge, werdt ook geschreeven door de Staaten. Doch de Stenden schooven de schuld van 't gebeurde meest op de Vorstinne, zig voorts onkundig houdende van eenigen toeleg op Vredenburg, en voorwendende, dat de Keizerschen alleenlyk naar Aurik gekomen waren, tot beveiliging der Landschaps-Vergaderinge, aldaar beschreeven: doch dat zy, niet binnen gelaaten zynde, zig, alleenlyk, omtrent de Stad, hadden opgehouden. Ondertusschen, deedt dit voorval het misnoegen tusschen de Vorstinne en de Stenden sterk toeneemen. Beide beschuldigdenze elkanderen over wangedrag, by de Staaten der Vereenigde Gewesten. De Stenden zouden nu gaarne de geschillen beslist gezien hebben, door den Keizer. Doch de Vorstin toonde hiertoe thans geene genegenheid. Evenwel, hielden, na den gemisten aanslag op Vredenburg, de daadelykheden op in Oostfriesland.

De Staaten van Gelderland beweeren, dat de Heerlykheden Ezens, Stedes-

Maar ten deezen zelfden tyde, ontstondt 'er een nieuw geschil, Oostfriesland betreffende. De Staaten van Gelderland vertoonden, in Sprokkelmaand, ter Vergaderinge der algemeene Staaten „ dat de Heerlykheden Ezens, „ Stedesdorp en Witmond leenroerig waren „ van 't Vorstendom Gelder en 't Graafschap „ Zutfen (1), en door de Vorsten van Oost- „ fries-

(1) Jonker Balthazar van Ezens was, omtrent den Jaare 1530, een Leenman van Hertoge Karel van Gelder

„ friesland, altoos, afzonderlyk waren geregeerd geworden. Dat de ingezetenen deezer Heerlykheden, by de Oostfriezen, ook werden aangemerkt als uitheemschen, en alle lasten van hunne koopmanschappen betaalen moesten, zo wel als de vreemden. „ Dat zy, daarentegen, niets in de Kreits- of „ Ryksschattingen droegen. Dat, de Keizerschen zig onlangs meester hebbende zoeken „ te maaken van het Slot Vredenburg, men „ gevreesd hadt, dat zy 't oog ook ligtelyk op „ de gemelde Heerlykheden mogten hebben; „ en dat hunne Edele Mogendheden hierom „ verzogten, dat de algemeene Staaten zorg „ geliefden te draagen, dat de Provincie van „ Gelderland, by haare hoogheid en gereg- „ tigheid, bewaard bleeve." Van dit verzoek gaven de Staaten, terstond, kennis aan den Keurvorst van Brandenburg, wien zy vertrouwden, voor goed te zullen aanzien, dat zy 't Regt van Gelderland handhaafden, ja hun zelfs daartoe de behulpzaame hand te zullen bieden. Doch de Resident Kramprigt, vernomen hebbende, dat de Staaten van zins waren, zig, door middel van Krygsvolk, te stellen in 't bezit van Ezens, Stedesdorp en Witmond, leverde een Vertoog over ter algemeene Staatsvergaderinge, waarin hy beweerde, dat deeze Heerlykheden Leenen des Duitschen Ryks waren, en somtyds gedraagen hadden in de Ryks-Lasten: te gelyk vorderende, dat hun-

1683.

dorp en Witmond van hun leenroerig zyn.

der geworden. Wy hebben van hem gesproken, in het V. Deel, bl. 53, 54.

1683. hunne Hoog-Mogendheden den eisch van Gelderland niet ondersteunen zouden. Diergelyk verzoek werdt hun ook gedaan, door de Vorsten van den Westfaalschen Kreits. De Vorstin van Oostfriesland, onbeslist laatende, of de Heerlykheden Leenen des Duitschen Ryks of van Gelderland waren, hieldt egter, tegen 't Vertoog van Kramprigt, staande, dat zy niet tot Oostfriesland behoorden, en niet gehouden waren te draagen in de Ryks-Lasten. De Staaten verzogten den Keizer, dat dit geschil, gelyk de overigen, in der minne, mogt afgedaan worden: doch het bleef onbeslist (y). Ook werden de andere geschillen niet ten einde gebragt: waartoe veel hielp, dat de Mogendheden, die Krygsvolk in Oostfriesland hadden, zig van daadelykheden onthielden, waarom geene derzelven in staat geraakte, om de geschillen, naar zynen zin, te doen vereffenen.

'tGeschil hierover blyft onbeslist.

XXVIII. Maar de Keurvorst van Brandenburg, bevroedende, dat het Vorstendom van Oostfriesland, in zeker geval, op hem zou konnen versterven (z), en, hierom, de gunst der Stenden geheellyk zoekende te winnen, gaf hun, wat laater, Oktroi tot de opregting eener Afrikaansche Maatschappye te Embden, die op de kust van Guinea handelen zou. 't Was nu eene halve eeuw geleeden, dat Graaf Ulrich eene zogenaamde Abyssinische Maatschappy, te Embden, hadt opgeregt; doch zy was, by gebrek van ondersteuninge, binnen korten tyd, te

De Keurvorst van Brandenburg regt eene Afrikaansche Maatschappy te Embden op.

(y) Holl. Merc. van 1683. bl. 11-35.
(z) Memoir. de Brandeb. p. 169.

te niet geloopen, gelyk wy, ter zyner plaat- 1683.
ſe (*a*), hebben aangetekend. Maar nu vertrouwde men, dat zy, onder de begunſtiging van een' magtiger' Vorſt, beter ſtand houden zou. De Nederlandſche Weſtindiſche Maatſchappy, bedugt, dat de nieuwe Maatſchappy te Embden haaren handel in Guinea benadeelen zou, bewoog den Raadpenſionaris Fagel, die, in Hooimaand des voorleeden jaars, wederom, voor vyf jaaren, in zyn ampt beveſtigd geworden was (*b*), en door hem, de Staaten ligtelyk (*c*), om tegen de opregting deezer Maatſchappye vertoogen te doen, aan 't Hof van Berlyn. Men beriep zig, hier, op de Oktrojen der Nederlandſche Maatſchappye, waarby haar alleen de vaart op Guinea vergund was. De Heer van Amerongen yverde zeer, voor 't belang der Nederlandſche Maatſchappye. Doch de Keurvorſt antwoordde hem „ dat de Oktrojen, welken de Staaten goedvonden aan „ eenigen hunner ingezetenen te verleenen, „ alleenlyk golden by hunne overige ingezetenen, niet by andere Mogendheden, of „ derzelver onderdaanen. Dat ook de Nederlandſche Maatſchappy, met uitſluiting van „ anderen, handelen mogt op Plaatſen, welken zy door de wapenen veroverd, of van „ de inboorlingen gekogt hadt, of alwaar zy „ de inboorlingen, by Verdrag, verpligt hadt, „ om met haar alleen te handelen. Doch dat „ 'er, behalve deezen, nog veele andere Plaat-

„ ſen

(*a*) XI. *Deel*, *bl.* 228.
(*b*) Reſol. Holl. 10 *July* 1682. *bl.* 298.
(*c*) *Zie* Reſol. Holl. 15 *Sept.* 1683. *bl.* 271.

1683. „ sen overschooten in de Indien, op welken „ ook anderen de handel vrystondt." De Embder Maatschappy bragt, eerlang, eenige schepen in zee, welker handel in de Indien, door de andere Maatschappyen, zeer belemmerd werdt. Ook viel een deezer schepen den Franschen, twee anderen den onzen in handen. Zy werden niet dan na veel moeite wederom vrygegeven. Wyders, hadt de Keurvorst, voor 't opregten der Embder Maatschappye, reeds twee schepen gezonden naar de kust van Guinea, die aldaar een Verdrag van Koophandel met de Indiaanen gemaakt, en eene Sterkte gestigt hadden, welke *Groot-Fredriksburg* genoemd werdt (*d*). Doch deeze handel en de Afrikaansche Maatschappy te Embden zyn, door den tyd, geheellyk, te niet geloopen.

(*d*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 32. *p.* 1135, 1136.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGTENVYFTIGSTE BOEK.

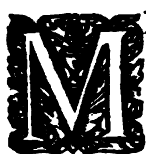

INHOUD.

I. *De Staaten zoeken Groot-Britanje te beweegen, om Frankryk tot het staaken der vyandlykheden te verpligten. Nadere overeenkomst tusschen de Bondgenooten.* II. *Turksche oorlog. Onlusten in 't Noorden. De Staaten zenden eene Vloot naar Gottenburg.* III. *Handeling tusschen 't Keizerryk en Frankryk. Handeling der Staaten, aan 't Engelsche Hof.* IV. *Inval der Franschen in Vlaanderen. De Staaten ondersteunen de Spaanschen. Zy verklaaren zig egter afkeerig van den oorlog. De Franschen neemen Kortryk en Diksmuiden in, en bombardeeren Luxemburg.* V. *Voorslag van d'Avaux.* VI. *Zyne Hoogheid en de Raad van Staate slaan eene werving van zestienduizend man voor. Amsterdam weigert 'er in te bewilligen. Bezending aan deeze Stad. Haare klagten.* VII. *D'Avaux houdt byzondere gesprekken met die van Amsterdam. Zy begeeren, dat hy zyne voorslagen in geschrifte doet aan de algemeene Staaten.* VIII. *Onderzoek naar 't oogmerk van d'Avaux, in zyne gesprekken met die van Amster-*

ſterdam. Argwaan tegen deezen Stad. Zy verdedigt zig. IX. *Verder geſprek tuſſchen d'Avaux en die van Amſterdam.* X. *Amſterdam beweert de noodeloosheid der Werwinge en de noodzaakelykheid van een Verdrag tuſſchen Frankryk en Spanje.* XI. *De meerderheid van Holland beſluit tot de Werving. Aantekeningen van Amſterdam en Schiedam.* XII. *Brief van d'Avaux onderſchept. Hooft en Hop beſchuldigd. Amſterdams papieren verzegeld. Misnoegen der Burgemeeſteren.* XIII. *Andere onderſchepte brieven. D'Avaux verdedigt die van Amſterdam.* XIV. *Adriaan Paats raakt in moeite. Amſterdam blyft van de Dagvaart. Twiſt over 't onderzoeken of niet onderzoeken van Amſterdams papieren. Verwydering tuſſchen zyne Hoogheid en Amſterdam. Schimpſchriften.* XV. *Geſprek tuſſchen den Keur-Brandenburgſchen Gezant en Burgemeeſter van Beuningen.* XVI. *Geſprek van den zelfden Gezant met den Prinſe van Oranje. Zyne Hoogheid verklaart zig geneigd tot vrede. Voorzorg in Amſterdam. Aanſlag op Burgemeeſter van Beuningen. Fagel ſpreekt met den Keur-Brandenburgſchen Gezant.* XVII. *Gelderland bewilligt in de Werving. Handeling hierover, in Zeeland. Zyne Hoogheid doet, hier, tot de Werving beſluiten, by meerderheid van ſtemmen. Middelburg proteſteert.* XVIII. *Utrecht bewilligt in de Werving. Friesland ſtemtze af. Stad en Lande, insgelyks. Overyſſel draalt, met beſluiten.* XIX. *Aanleiding tot de handeling over een twintigjaarig Beſtand, tuſſchen Frankryk en Spanje. Voorſlag van d'Avaux.* XX. *Haagſche Byeenkomſt.*

komst. Groot-Britanje bestemt d'Avaux voorslag. XXI. *Handeling met de Spaanschen. Nieuwe onderstand aan Spanje. Friesland kant zig hiertegen.* XXII. *De Staaten handelen met Frankryk. Hun voorslag wordt verworpen. Raadpleegingen met de Bondgenooten.* XXIII. *De Staaten besluiten op den voorslag van d'Avaux te handelen. Luxemburg belegerd. D'Avaux dreigt de Staaten. Hun besluit.* XXIV. *Luxemburg geeft zig over. Fierheid des Spaanschen Gezants.* XXV. *Amsterdams papieren worden ontzegeld.* XXVI. *De Raadpensionaris Fagel verklaart zig nog tegen 't Bestand.* XXVII. *D'Avaux weigert, over de belangen des Prinsen van Oranje, in onderhandeling te komen. Misnoegen des Spaanschen Gezants.* XXVIII. *Holland dryft het besluit tot eene overeenkomst met Frankryk door, met vyf stemmen. Inhoud deezer overeenkomst.* XXIX. *Het twintigjaarig Bestand wordt geslooten.* XXX. *Aanmerkingen over den aanwas der Fransche magt, sedert eene halve eeuwe.*

MEt den vyftienden van Louwmaand des jaars 1683, verscheen de tyd, dien Frankryk aan Spanje gezet hadt, om zig, over de aanneeming van den Koning van Groot-Britanje tot scheidsman in de gereezen' geschillen, te verklaaren. De Staatsche Gezanten aan 't Engelsche Hof arbeidden, midlerwyl, om Karel den II. over te haalen, dat hy Koning Lodewyk bewooge, om, ook na 't verloop van den bestemden tyd, niets vyandelyks te onder-

1683.

I. Handeling, om den Koning van Groot-Britanje te beweegen, dat hy Frankryk overhaale, om de

1683. derneemen tegen Spanje. Doch zy verwierven geen ander antwoord, dan dat de Koning, door de weigering van Spanje, buiten staat gesteld was, om iet te doen ten voordeele van dit Ryk. Men hieldt hem voor, dat Frankryk, ongetwyfeld, den oorlog beginnen zou, tegen Spanje niet slegts; maar ook tegen den Keizer, zo dra [illegible] zouden zyn, om in Hongarye [illegible] hy antwoordde, „ dat de Staaten, by Spanje, moesten bewerken, dat hy tot scheidsman werdt aangenomen; dat hy, anders, geen' kans zag, om „ iet op Frankryk te verwerven." Hy voegde 'er by „ dat hy den Turkschen oorlog hieldt „ voor onvermydelyk; doch dat de staat zy„ ner zaaken hem niet toeliet, zynen vrien„ den thans dienst te doen, waarom de Staa„ ten de verschillen met het Keizerryk, door „ een spoedig Verdrag, moesten zoeken te „ doen byleggen, en Spanje, tot het aanvaar„ den van Frankryks voorslag, beweegen." Van Citters, want van Beuningen was, kort te vooren, uit Engeland, te rug geroepen (*a*), hernam, hierop „ dat de Staaten, hiertoe groo„ te ongeneigdheid bespeurende aan 't Spaan„ sche Hof, niet hadden konnen geraaden „ vinden, daarop langer te dringen, op dat „ men niet waanen zou, dat zy ongenegen „ waren, om te voldoen aan hunne Verbind„ tenissen, en hieruit gelegenheid neemen, om „ hun, insgelyks, in geval van nood, de be„ loofde hulp te weigeren. Ook was, uit de on-

Vyandlykheden tegen Spanje te staaken.

„ ver-

(*a*) *Voiez* Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* I. *p.* 276, 285.

„ verbreekbaare verbindtenis tusschen Span- 1683.
„ je en het Keizerryk, ligtelyk op te maaken,
„ dat de Vrede van geenen duur zou konnen
„ zyn, zo men de geschillen met Duitschland
„ niet vereffend hadt. De poogingen der Staa-
„ ten, om Spanje het * Scheidsmanschap te * *Arbi-*
„ doen aanneemen, zouden, derhalve, ver- *trage.*
„ geefs zyn, zolang men er het Duitsche
„ Ryk ook niet v[illegible] hadt. Hiertoe
„ zou men konnen arbeiden op eene alge-
„ meene Byeenkomst, tot welke, de Staaten,
„ voorheen, begeerd hadden, dat zyne Maje-
„ steit eene Plaats benoemde. Doch indien
„ Spanje niet kon overgehaald worden, tot
„ het aanneemen van het scheidsmanschap,
„ badt hy, dat zyne Majesteit andere midde-
„ len, tot behoudenis der Vrede, geliefde voor
„ te slaan, zullende hy de Staaten altoos ge-
„ reed vinden, om hiertoe mede te werken."
Doch men gaf den Ambassadeur geen ander bescheid, dan dat de Koning niets wist te voegen, by 't gene hy gezeid hadt (*b*). 't Bleek, eindelyk, klaarlyk, of dat het Engelsche Hof geheellyk gewonnen was door Frankryk, of dat de Koning, vastgesteld hebbende te regeeren zonder Parlement, welk hem, sedert eenigen tyd, zeer gekweld hadt met voorslagen omtrent de opvolging; niet goedvondt, maatregels te neemen, welken hem, in de kosten van eenen nieuwen oorlog, zouden konnen inwikkelen. Midlerwyl, hadt de Koning van Frank-

(*b*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van de jaaren* 1682 en 1683. *MSS.* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 1-4.

1683. Frankryk, beide aan het Duitsche Ryk en aan Spanje, nog tot den laatsten van Oogstmaand, tyd gegeven, om zig, op het aanneemen van het scheidsmanschap, te beraaden (c). Doch deeze aanneeming werdt, van tyd tot tyd, onwaarschynlyker. Naar gelang dat de Koning van Groot-Britanje minder zogt af te hangen van 't Parlement, oordeelde men, in 't gemeen, dat hy meer moest afhangen van Frankryk, en derhalve onbekwaamer worden, om onpartydige uitspraak te doen, over geschillen, waarin Frankryk zulk een voornaam deel hadt.

Gerugt van eene afzonderlyke handelinge tusschen Frankryk en 't Keizerryk.

In 't begin deezes jaars, liep 'er een gerugt, dat Frankryk, over een afzonderlyk Verdrag, met den Keizer en het Ryk, in onderhandeling was. Hieruit rees agterdogt by de Bondgenooten, vooral by Spanje en by de Staaten. Doch de Keizerlyke Resident Kramprigt verklaarde den Staaten, een en andermaal, dat dit gerugt geheel geenen grond hadt, en dat zyne Keizerlyke Majesteit hadt vastgesteld, zig, niet dan te gelyk met zyne Bondgenooten, te verdraagen. De Spaansche Gezant deedt diergelyke verklaaring (d). De ongeruste gemoeden werden, hierdoor, wederom, een weinig tot bedaaren gebragt.

De Keurvorst van Saxen schynt in 't Verdrag

Op den eersten van Sprokkelmaand, hadt, ter algemeene Staatsvergaderinge, gehoor de Baron *Hunneken*, afgezonden door *Joan George den III.*, Keurvorst van Saxen, om, met de Staa-

(c) Holl. Merc. van 1683. bl. 4.
(d) Holl. Merc. van 1683. bl. 4-9.

Staaten, in onderhandeling te treeden, over de aanneeminge van het Verdrag van *Associatie*, waartoe de Staaten hem, in 't voorleeden jaar, door den Heere van Amerongen, hadden doen verzoeken. Doch deeze onderhandeling hadt geen gevolg (*e*): 't zy dat men 't, over de onderstandgelden, welken de Duitsche Vorsten gewoon zyn te bedingen, niet eens worden kon (*f*): 't zy dat de zaaken, eerlang, zo van gedaante veranderden, dat het voltrekken deezer handelinge noodeloos werdt.

1683. van *Associatie* te willen treeden.

Maar de Gevolmagtigden der Mogendheden, welken 't Verdrag van *Associatie* hadden gesllooten, de Keizer, Spanje, Zweeden en de Staaten, tekenden, op den zesden van Sprokkelmaand, eene nadere overeenkomst, voor den tyd van twintig jaaren, in den Haage, waarby beraamd werdt „ dat de Bondgenooten elkanderen, op 't eerste verzoek, „ met twaalf schepen van oorloge en zesduizend knegten, zouden helpen. 't Zou vrystaan, in de plaats van tweeduizend Knegten óf minder, Ruitery te begeeren, in welk geval, drie Knegten, voor één' Ruiter of Dragonder, gerekend zouden worden. Men „ zou ook andere Ryks-Vorsten tot dit Verdrag toelaaten, die zo veel volks leveren „ zouden, als zy bekwaamlyk konden, verbindende de Bondgenooten zig, om hun, „ in gelyk geval, tweemaal zo veel volks te „ zul-

Nadere overeenkomst, tusschen de Bondgenooten.

(*e*) Holl. *Merc. van* 1683. *bl.* 9-11.
(*f*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom*, I. *p.* 316.

1683. „ zullen leveren, mids 't het beraamde getal „ van zesduizend niet te boven ginge." De overeenkomst behelsde nog eenige punten van minder belang: doch by dezelve waren *vyf* afgezonderde punten gevoegd, inhoudende, „ 1. Dat de Keizer geene schepen zou mogen „ verzoeken, of behoeven te leveren. 2. Dat „ de Bondgenooten onderstand van elkanderen zouden mogen verzoeken, of volgens „ deeze Overeenkomst, of volgens de byzondere Verdragen, welken zy, daarenboven, „ met elkanderen, gemaakt hadden. 3. Zweeden en de Staaten zouden de bedongen „ schepen moeten leveren, doch zy zouden, „ van Spanje, geld in de plaats mogen vorderen. 4. De oude Verdragen, tusschen „ Spanje en de Staaten, zouden in volle kragt „ blyven. 5. De afgezonderde punten diendden, alleenlyk, tot verklaaring, niet tot „ verandering of vermindering der gesloten „ overeenkomst (*g*):" uit welke bleek, dat de Bondgenooten nog gezind bleeven, om zig te kanten tegen 't gene zy van de Fransche overmagt zouden konnen te dugten hebben. Evenwel vind ik niet, dat deeze overeenkomst, door iemant, dan door den Keizer, bekragtigd is. Vermoedelyk, is 't egter ook, door Spanje en door de Staaten, geschied.

II. Turksche oorlog. De Keizer in 't byzonder hadt thans gewigtige redenen, om zig, door Bondgenootschappen, te sterken. De onlusten in Hongarye, die, in

(*g*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 55, 57. Negociat. du Comte D'Avaux *Tom.* I. *p.* 275.

in 't jaar 1679, begonnen waren, ſtonden geſchaapen, hem veel werks te zullen verſchaffen. *Emerik*, *Graaf van Tekeli*, hoofd der misnoegde Hongaaren, en gehuwd met de Weduwe van den Prinſe Ragotski, hadt een Verdrag met Sultan Mahomet geſlooten (*h*), waarby, hy voor Koning van Hongarye erkend werdt. Ook deedt hy zig ſedert kroonen, en wierp bezetting in verſcheiden' Plaatſen: waardoor hy van Opper-Hongarye meeſter werdt. De Turken, voorwendende hem in 't gebied te willen beveſtigen, rukten, in de Lente deezes jaars, in Hongarye, met een Leger van tweehonderd en veertigduizend man, eenen oorlog aanvangende, die zeſtien jaaren geduurd heeft. De Groot-Vizir, *Kara Muſtafa*, geboodt de Turkſche Krygsmagt, en toog 'er mede, over de Raab, naar Weenen, voor welke Stad, hy 't beleg ſloeg. Doch de Vereenigde Duitſche en Poolſche Legers noodzaakten hem, met zwaar verlies, de Stad te verlaaten, na dat zy drie maanden belegerd geweeſt was. De Keizerſchen en Poolſchen maakten zig, ſedert, van verſcheiden' Plaatſen in Opper-Hongarye meeſter. Kara Muſtafa werdt, op laſt van den Sultan, geworgd. De Turkſche troepen overwinterden in Hongarye (*i*). De ſchrik, dien de aantogt van zulk een magtig Leger gebaard hadt, was genoeg, om den Keizer naar nieuwe Bondgenootſchappen te doen uitzien. Men ſchreef, 1683.

(*h*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 40.

(*i*) HEISS Hiſt. de l'Empire *Tom.* III. *Livr.* III. *p.* 240. & *ſuiv.* Holl. Merc. *van* 1681. *bl.* 94 *enz.* *van* 1682. *bl.* 122-127. *van* 1683. *bl.* 78-148.

1683. schreef, midlerwyl, deezen inval der Turken, voornaamlyk, toe, aan de bewerking van Frankryk. De Fransche Staatsdienaars, die zig te Warschauw in Poolen bevonden, hadden, te vooren reeds, den opstand in Hongarye gevoed: en men wil, dat Lodewyk de XIV. den Grooten Heer ook met geld ondersteunde. Terwyl Weenen belegerd werdt, hadt hy eene aanzienlyke Krygsmagt op de been gebragt, omtrent de grenzen van Duitschland; in verwagting, zo men wil, dat hy, na 't overgaan deezer Stad, door de Ryks-Vorsten, om bystand aangezogt, en veelligt tot Keizer verkooren geworden zou zyn (*k*). Doch het opbreeken van 't beleg van Weenen deedt deeze uitzigten, zoze anders by den Koning plaats gehad hebben, in rook verdwynen.

Onlusten in 't Noorden. Maar op den zelfden tyd als Weenen belegerd werdt, verwagtte men, den oorlog, in 't Noorden, te zullen ontsteken zien, tusschen Zweeden en Deenemarke, en derzelver wederzydsche Bondgenooten. De Koning van Frankryk ondersteunde Christiaan den V., Koning van Deenemarke, met agt tonnen schats in 't jaar (*l*), en stelde hem, hierdoor, in staat, om een aanzienlyk Leger op de been te houden, en eene Vloot in zee te brengen. Hy hadt, nogtans, den Staaten en der Stad Amsterdam in 't byzonder doen verzekeren, dat zy, op zyne vriendschap, staat konden maaken. De Zweeden hadden zig ook begonnen

te

(*k*) BURNET *Vol.* I. *p.* 563.
(*l*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1682. *bl.* 136, 137.

te wapenen, en de Staaten om byſtand verzogt. Ook ſtelden deezen orde, om eenige ſchepen uit te ruſten. Doch Frankryk was vroeger gereed, met eene Vloot, tot onderſteuninge der Deenen. Zy ging, in Zomermaand, onder zeil, en vereenigde zig, eerlang, met de Deenſche Vloote, voor Koppenhagen. De Staaten waren bedugt, dat de Keurvorſt van Brandenburg zig by de Deenen voegen zou, om de Zweeden te beoorloogen; doch van Dieſt verzekerde hun het tegendeel, uit den naam van zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid, die, zeide hy, niets dan vrede zogt. Maar de Prins van Oranje, dien hy gelyke verklaaring deedt, antwoordde hem, dat hy het zelfde oogmerk hadt; doch eenen anderen weg hieldt, om het te bereiken (*m*). De Franſche en Deenſche Vlooten kruiſten, den gantſchen Zomer, door de Ooſtzee, zonder iet te verrigten. De Franſche Vloot keerde, in Wynmaand, wederom naar huis. Weinige dagen na dat zy van Koppenhagen vertrokken was, kwam de Vloot der Staaten, vierentwintig ſchepen ſterk, onder den Luitenant-Admiraal Willem Baſtiaanszoon Schepers, te Gottenburg, aan: doch zy keerde, na een kort verblyf, te rug naar 't Vaderland: daar zy, voor 't gat van Texel, van eenen zwaaren ſtorm beloopen werdt, waarin zeven of agt ſchepen verongelukten. Men wil, dat de ſlegte geſteldheid der ſchepen, voor een gedeelte, oorzaak was van dit ongeluk (*n*). 't Opperbevel over de-

1683. De Staaten zenden eene Vloot naar Gottenburg.

Schade aan dezelve.

(*m*) Puffendorf *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1184.
(*n*) Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* I. *p.* 366. *Tom.* II. *p.* 1.

1683. dezelven was niet aan Tromp opgedraagen geweest, doordien hy met zyne Hoogheid verschil gekreegen hadt, over het aanstellen van eenige Zeeoversten (o). Ook heeft hy, sedert, geene Vloot meer gebooden. In 't Noorden, hadt, midlerwyl, het eene mes het andere in de schede gehouden: of veelligt, hadt het ontzet van Weenen ook gestrekt, tot behoudenis der ruste in dit Gewest. Alleenlyk, maakte de Koning van Deenemarke zig meester van de Heerlykheid Jever in Oostfriesland, welke hem, door den Koning van Frankryk, dieze voor een Leen hieldt van het Hertogdom van Bourgondie, reeds te vooren, was afgestaan (p).

III. Huwelyk, tusschen Prins George van Deenemarke en de Prinsesse Anna van Jork.

De Koning van Frankryk hadt, om Deenemarke geheellyk te winnen, en, zo men wil, ook om den Staaten en den Prinse van Oranje spyt aan te doen, onlangs, een Huwelyk bewerkt, tusschen *George, Prins van Deenemarke*, Broeder van Koning Christiaan, en de Prinsesse Anna, Dogter des Hertogs van Jork, welk, in Oogstmaand, voltrokken werdt. De Engelschen waren kwalyk te vrede over dit Huwelyk, om dat zy wisten, dat het door Frankryk voorgeslaagen was (q), met oogmerk, naar 't schynt, om den Prins van Oranje te versteeken van de hoop, om eens den troon van Groot-Britanje te beklimmen. Zelfs, schroomde *de Croissy*, Gezant van Frankryk aan 't Hof van Berlyn, niet, dit Huwelyk te noemen *een werk des Konings van Frankryk, om den Prins van Oranje*

(o) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 308.
(p) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 149 153, 249, 250.
(q) BURNET *Vol.* I. *p.* 562.

ranje te kwellen, en de Staaten onder bedwang te houden (r). 1683.

Midlerwyl, deedt de Keurvorst van Brandenburg zyn best, om den Keizer en het Ryk te beweegen, tot het aanneemen der voorwaarden van Vrede, door Frankryk voorgesteld. Men handelde, hierover, op den Ryksdag te Regensburg; doch vorderde luttel. Terwyl Weenen belegerd was, sloegen, eindelyk, de Franschen, op den zesentwintigsten van Hooimaand, een Bestand van dertig jaaren voor, waartoe sommige Ryksstenden niet ongenegen scheenen. 't Jaar verliep egter, zonder dat 'er verder over gehandeld werdt. Ondertusschen, hadt de Keurvorst van Beieren, in Slagtmaand, genegenheid getoond, om te treeden in het Verbond van *Associatie*, tusschen den Keizer, Spanje, Zweeden en de Staaten, opgeregt (s). Handeling tusschen 't Keizerryk en Frankryk.

De Ambassadeur van Citters handelde nog aan 't Engelsche Hof, om den Koning over te haalen tot het aanneemen der bemiddeling over alle de geschillen, beide met het Duitsche Ryk en met Spanje; en om hiertoe eene Handelplaats, 't zy den Haage, of eenige andere te verkiezen. Het Hof van Madrid, zwaarigheid vindende in het aanneemen van den Koning van Groot-Britanje tot * zegsman, hadt beslooten hem aan te neemen tot † middelaar, mids hy de geschillen met het Ryk, te gelyk, afdeede. Doch de Koning hieldt zig verzekerd, dat Handeling aan 't Engelsche Hof.

* *Arbiter.*
† *Mediateur.*

(r) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 73. *p.* 1284.
(s) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 63-78.

1683. dat Frankryk hierin nimmer bewilligen zou. Men verzogt, dat hy 't Frankryk wilde voorslaan, uit den naam van den Keizer en van Spanje beide: waartoe hy, schoorvoetende, besloot, onder herhaalde verzekering, dat zyne poogingen vergeefs zouden zyn (*t*).

IV. De Franschen vallen in Vlaanderen.

Den laatsten van Oogstmaand, voor welken tyd, Spanje zig, op het aanneemen van het Zegsmanschap, verklaaren moest, vast naderende, terwyl zig geen schyn altoos opdeedt, dat het Hof van Madrid zig naar de inzigten van het Fransche voegen zou; en de Koningin van Frankryk, Infante van Spanje, op den dertigsten van Hooimaand, overleeden zynde (*u*); kreeg d'Humieres last van Koning Lodewyk, om, zo haast de gezette tyd verstreeken zou zyn, in Vlaanderen te rukken, en zig van het Land van Aalst en van de andere Plaatsen, op welken Frankryk regt voorwendde, meester te maaken; onder verklaaring, dat zyne Aller-Christelykste Majesteit egter gezind bleef, om de Vrede te onderhouden. De Markgraaf van Grana toonde zig verwonderd, over zulk eene boodschap. Doch d'Humieres, 's Konings last voltrekkende, trok, in 't begin van Herfstmaand, Vlaanderen in (*v*), een groot gedeelte des platten Lands onder brandschatting zettende. De inval der Franschen verwekte groote ontsteltenis in den Haage, daar men 'er lang voor gevreesd hadt (*w*). De *Markgraaf*.

(*t*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* 1683. *MSS.* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 196-199.

(*u*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 195.

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 319.

(*w*) Missive *van den* Raadp. FAGEL *van* 7 *Sept.* 1683. *MS.*

graaf van Castel Moncajo, Spaansche Gezant by de Staaten, oordeelende den oorlog, van Frankryks zyde, nu begonnen te zyn, verzuimde niet hunnen Hoog-Mogendheden den onderstand van agt duizend man, voorleeden jaar aan Spanje beloofd, af te vorderen (*x*). Men besloot, terstond, tot het afzenden deezer manschap (*y*), om welke te doen optrekken, zyne Hoogheid verzogt en gemagtigd werdt: schoon de Steden Delft, Leiden en Amsterdam (*z*), bedugt voor oorlog, in 't eerst, eenige zwaarigheid gemaakt hadden, om in 't zenden van hulpe te bewilligen. Doch zyne Hoogheid hieldt haar voor, dat men, hiertoe, reeds in 't voorleeden jaar, besslooten hadt: waarom de zaak niet verder in beraad gelegd behoefde te worden. Zy verklaarden zig egter ongelast, en de Raadpensionaris bragt, ter Vergadering der algemeene Staaten in, dat de voorslag by Holland overgenomen was (*a*). Hierop, werdt 'er in bewilligd, ter Generaliteit. Men gaf, wyders, van 't genomen besluit kennis aan het Engelsche Hof, met verzoek „ dat zyne Majesteit van „ Groot-Britanje, eindelyk, geraaden vinden „ wilde, zig te voegen by de Bondgenooten; „ wanneer hy, tot zynen onsterfelyken roem, „ de behoudenis der Spaansche Nederlanden „ te wege brengen zou, zo zeker, als hy, voor „ deezen, de blokkeering van Luxemburg hadt „ doen

De Staaten ondersteunen de Spaanschen.

Zy zoeken Groot-Britanje over te haalen om zig by hen te voegen.

(*x*) Resol. Holl. 9 *Sept.* 1683. *bl* 256.
(*y*) Origin. Missive *van den* Raadp. FAGEL *van* 24 *Sept.* 1683. *MS.*
(*z*) Resol. Holl. 15 *Sept.* 1683. *bl.* 276.
(*a*) Aantek. van een' Regent van Delft, 9, 15 *Sept.* 1683. MS. Negociat. du Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 321, 324.

1683. „ doen opligten." Wyders hieldt men den Koning voor „ dat Frankryk, onlangs, aan „ Duitſchland een veeljaarig Beſtand voorge- „ ſlaagen hadt," hem vraagende „ of hy, „ door zyne kragtige tuſſchenſpraak, niet zou „ konnen te wege brengen, dat diergelyk een „ voorſlag ook aan Spanje geſchiedde, en dat „ de Koning van Frankryk, midlerwyl, zyne „ Krygsmagt, zonder uitſtel, te rug trok uit de „ Spaanſche Nederlanden." Doch Karel de II. verklaarde zig ongezind, om eenige hulp te verleenen aan Spanje. Ook keurde hy af, dat de Staaten hiertoe beſlooten hadden, betuigende, te twyfelen, of men 't beſluit, hierop genomen, wel voor een beſluit der Staaten te houden hadt; alzo het, zo hy zeide, door de ſtreeken van zulken, die oorlog zogten, den Staaten was afgedrongen. Eindelyk, zeide hy, dat Spanje Luxemburg behoorde af te ſtaan; zonder welken afſtand, Frankryk niet tot het ſluiten van een Beſtand zou te beweegen zyn.

Zy verdedigen de wettigheid van hun beſluit, tot onderſteuninge van Spanje.

De Staaten, kennis van 's Konings antwoord gekreegen hebbende, zonden den Heere van Citters nieuwen laſt, om zyne Majeſteit te vertoonen „ hoe zeer zy zig getroffen gevoel- „ den, door 's Konings zeggen, dat het beſluit, „ om de Spaanſche Nederlanden te onder- „ ſteunen, hun, door wonderlyke ſtreeken, „ zou afgedrongen zyn, en dat men 't naauw- „ lyks voor een beſluit der Staaten zou kon- „ nen houden. Ook dat men zyne Majeſteit, „ men deede wat men wilde, niet in den oor- „ log zou konnen inwikkelen. Zy konden hem „ verzekeren, dat het beſluit op den onder-

„ ſtand

„ ſtand genomen was, met eenpaarige ſtem- 1683.
„ men van alle de Geweſten. Stad en Lande
„ alleen hadt eerſt begeerd verſlag te doen.
„ Daarna, hadt men zyne Hoogheid ver-
„ zogt, om de manſchap te doen optrekken.
„ Vreemd was 't, hierom, dat men eenige wan-
„ voeglykheid vonde in dit beſluit, daar men
„ dat van den drie-entwintigſten van Lente-
„ maand des voorleeden jaars niet beriſpelyk
„ gekeurd hadt, ſchoon Friesland 'er zig niet
„ zo duidelyk voor verklaard hadt, als tegen-
„ woordig. De orde der Regeeringe bragt
„ mede, dat de beſluiten der Afgevaardigden
„ der byzondere Geweſten ter algemeene
„ Staatsvergaderinge werden gehouden voor
„ beſluiten van den Staat, waarop alleen, by
„ uitheemſche Mogendheden, gezien werdt,
„ en gezien kon worden. Men hadt, in dit
„ geval, den voorſlag van den Markgraave
„ van Caſtel-Moncajo, door twee Geweſten,
„ laaten overneemen, en daarenboven onder-
„ zoeken door Gemagtigden, op welker ver-
„ ſlag 't beſluit genomen was. Onder de Staa-
„ ten der byzondere Geweſten, hadt niemant
„ zig verzet tegen dit beſluit: veel min, was
„ het bewilligen daarin den Afgevaardigden
„ ter algemeene Staatsvergaderinge kwalyk
„ genomen. 't Smertte den Staaten dan zeer,
„ dat men den Koning een kwaad gevoelen
„ gezogt hadt te geeven van hun beleid, waar-
„ over niemant der byzondere Staaten ge-
„ klaagd hadt, brengende de orde en vorm
„ der Regeeringe mede, dat een Beſluit, ge-
„ nomen op 't gene, waarin, by de Afgevaar-

1683. „ digden der byzondere Gewesten, bewilligd „ was, een wettig besluit ware; wat daaromtrent ook, in 't een of 't ander byzonder Gewest, mogt voorgevallen zyn. De Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge, „ in eenig besluit bewilligd hebbende, waren „ deswege aan niemant dan aan hunne byzondere Gewesten rekenschap verschuldigd. „ Zy verzogten, hierom, dat de Koning geen „ geloof geeven wilde aan luiden, die of 's „ Lands Regeering niet kenden, of zo kwaadaartig waren, dat zy, buiten 's Lands, voor „ onwettig wilden doen doorgaan Besluiten, „ die, naar de gewoone orde der Regeeringe, waren genomen, enkelyk, om datze „ met hunnen smaak niet overeenkwamen.

En verklaaren zig afkeerig van oorlog.

„ Voorts, baden zy den Koning, te willen „ gelooven, dat zy niet in den oorlog zouden „ zoeken te treeden, zo de vrede, op redelyke voorwaarden, getroffen kon worden. „ Ook wisten zy niet, hoe 't iemant in de gedagten komen kon, dat zy hem, zyns ondanks, zouden willen dwingen tot den oorlog. Zy waren, in vermogen, niet te vergelyken by de genen, met welken zy te doen „ hadden, en zouden de onbedagtzaamste „ luiden der weereld zyn, zo zy dagten, zyne Majesteit, tegen zynen wil, in den oorlog in te wikkelen. Ook zou men hen, „ vertrouwdenze, niet aanzien voor zo dom, „ dat zy eenen oorlog zouden willen aanvangen, waaruit zy niet dan nadeel wagten „ konden. Nooit, hadden zy, zyner Majesteit „ zoeken voor te schryven, wat hy zig in zy-

„ ne

„ ne Verbonden hadt voor te ſtellen. Hiertoe 1683.
„ bezat hy meer overlegs en wysheids, dan zy
„ hem geeven konden. Maar 't was hun pligt,
„ hunne Verbonden naar te komen. Zy had-
„ den denKoning nimmer verborgen de zwak-
„ heid van hunnen Staat, die met het vuur
„ voor de ſcheenen zat, en veel belang hadt
„ by de behoudenis of het verlies der Spaan-
„ ſche Nederlanden. Doch hunne opregte
„ poogingen waren misduid en verſproken.
„ Zyne Majeſteit zelve was 'er over te on-
„ vrede. Zy moeſten dan, eindelyk, geduld
„ hebben, en afwagten, wat hy zelf zou ge-
„ lieven te doen, tot voldoeninge der Verdra-
„ gen, eertyds geſlooten, om de Nederlan-
„ den te behouden. Midlerwyl baden zy hem
„ zeer gedienſtiglyk, dat hy den tyd van drie
„ maanden, by de Verdragen vaſtgeſteld, eer
„ men de wapenen zou behoeven op te vat-
„ ten, zorgvuldiglyk, wilde waarneemen, om
„ de vrede te bewerken. Spanje hadt zig zo
„ rondelyk en dikwils verklaard, tegen den
„ afſtand van Luxemburg, dat men, hierop,
„ te vergeefs, ſtaan bleef. Zy hadden den Ko-
„ ning zo dikwils verzogt, dat hy zyne poo-
„ gingen wilde aanwenden, tot bevordering
„ der vrede, dat zy hoopten, hem en elk, ein-
„ delyk, overtuigd te hebben, dat zy niets
„ meer ſchuwden dan den oorlog, waarby zy
„ geen voordeel altoos, en niet dan zwaare
„ onheilen bejaagen konden (*b*)." Terwyl de
Staaten den Koning van Groot-Britanje, op
dee-

(*b*) *Zie* Holl. *Merc. van* 1683. *bl.* 200-207.

1683. deeze wyze, onderregtten van hun oogmerk, spoordenze ook den Keizer aan, om hunne poogingen te ondersteunen aan 't Engelsche Hof; ten zelfden tyde, den Koning van Spanje vermaanende, om, door het vermeerderen zyner Krygsmagt, zorg te draagen, voor de behoudenisse zyner Nederlanden (c).

Vyandlykheden tusschen de Franschen en Spaanschen.

De tyding van den inval der Franschen in Vlaanderen was zo dra niet in Spanje gekomen, of de Koning besloot zyne scheepsmagt te vermeerderen, en de grenzen zyns Koningkryks sterker te bezetten. De Markgraaf van Grana, hem ook om onderstand geschreeven hebbende; liet, op den twaalfden van Wynmaand, een bevel uitgaan aan alle Krygsoversten onder zyn gebied, waarby hun gelast werdt, geweld met geweld te keeren. Men hieldt dit bevel, vooral aan 't Fransche Hof, voor eene soort van eene Oorlogsverklaaring. Ook werden de vyandlykheden tegen de Franschen, terstond hierop, begonnen, van de Spaansche zyde. De Prins van Chimai, Stadhouder van Luxemburg, benam den Franschen verscheiden' Sloten, in dit Gewest, vorderende, te gelyk, brandschatting van eene uitgestrekte streek Lands onder 't Fransche gebied. Doch de Maarschalk d'Humieres verboodt, hierop, den zynen eenige brandschatting aan de Spaanschen te betaalen, dreigende, ten zelfden tyde, dat hy tien Spaansche Dorpen of Landhuizen zou doen afbranden, tegen elk Dorp of Landhuis, welk, door de Spaanschen,

af-

(c) Holl. Merc. van 1683. bl. 208, 209.

afgebrand werdt. 't Bleef, aan den Franſchen kant, niet by dreigen. D'Humieres ſloeg, op den tweeden van Slagtmaand, het beleg voor Kortryk, en bemagtigde de Stad, binnen vyf dagen. Daarna gaf zig Diksmuiden aan hem over, zo dra het opgeëiſcht werdt. In Wintermaand, toog hy, over de Brugſche Vaart en Schelde, die vaſt met ys bezet lagen; zettende wel tien of twaalf Dorpen, in deezen oord, in den brand. En terſtond hierop, voerde hy omtrent dertigduizend man voor Luxemburg, en wierp wel tweehonderd bomben in de Stad, door welken, omtrent vyfhonderd huizen vernield, of zwaar beſchadigd werden: waarna hy zyne troepen de Winterlegeringen betrekken deedt (*d*).

1683. De eerſten bemagtigen Kortryk en Diksmuiden, en bombardeeren Luxemburg.

Het bemagtigen van Kortryk en Diksmuiden hadt, midlerwyl, den Koning van Spanje doen beſluiten, om Frankryk, openlyk, den oorlog te verklaaren, en de Franſche goederen onder zyn gebied aan te ſlaan. De Markgraaf van Grana kondigde, hiertoe, een bevel af, welk den elfden van Wintermaand getekend was. D'Humieres gaf 'er eene verklaaring tegen, waarby hy dreigde, niet tien, gelyk te vooren, maar honderd Dorpen of Huizen, tegen één, te zullen laaten verbranden (*e*). Alles ſcheen zig te ſchikken tot eenen fellen en langduurigen oorlog, tuſſchen de twee Ryken.

Spanje verklaart Frankryk den oorlog.

De

(*d*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 211-215, 230-232, 247, 248. Daniel Journal *p.* CXLj.

(*e*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 232, 234.

1683. De Spaanschen, reeds te vooren, meer dan eens, verklaard hebbende, dat zy Luxemburg, de eenige Stad, waar langs de Spaansche Nederlanden gemeenschap hadden met het Duitsche Ryk, nimmer zouden afstaan; zo hadt de Koning van Frankryk besloten, zig met andere Plaatsen te vergenoegen (*f*). De Graaf d'Avaux hadt, hiervan, den Staaten kennis gegeven, in 't begin van Slagtmaand, en dus voor 't overgaan van Kortryk en Diksmuiden. Hy verklaarde „ dat zyne Majesteit zig, in de „ plaats van Luxemburg, vergenoegen zou, „ *of* met Kortryk, Diksmuiden, de Dorpen „ onder Aath, die voorheen tot het Doorniksche behoord hadden, Beaumont en Bouvignes; *of* met eenige Plaatsen in Katalonie, „ 't zy Puicerda, of Roses, Gironne en Cap „ de Quieres; *of*, eindelyk, met Pampalune „ en Fontarabien, in Navarre. Doch zo Spanje zig, omtrent deeze voorslagen, niet voor „ 't einde deezes jaars, verklaarde, hieldt de „ Koning zig geregtigd, om vergoeding te „ zoeken voor de zwaare onkosten, welken „ hy gemaakt hadt: en, op dat de geschillen „ met het Ryk de Vrede met Spanje niet hinderen mogten, boodt hy nogmaals aan, met „ den Keizer te willen sluiten een Bestand voor „ dertig, vyfentwintig of twintig jaaren, zo „ zyne Keizerlyke Majesteit zig, hierop, ten „ zelfden tyde, geliefde te verklaaren." Doch de Markgraaf van Castel-Moncajo kreeg het Geschrift van d'Avaux zo dra niet in handen, of

V.
D'Avaux voorslag tot vrede.

(*f*) *Voiez* Negociat *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 335.

1683.

of hy verwierp de Fransche voorslagen, met verontwaardiging. De Keizerlyke Gezant Kramprigt hieldtze ook voor onredelyk; schoonze beide betuigden, dat hunne Meesters, tot het bevorderen der vrede, op redelyke voorwaarden, geneigd bleeven (*g*). De Spaansche oorlogsverklaaring, die hier, eerlang, op volgde, bragt het Engelsche Hof zo ver, dat het sprak van de Staaten te willen verkiezen, om, nevens den Koning, uitspraak te doen, over de geschillen met Spanje. En na dat de Staaten verklaard hadden, dat Spanje, zelfs hiertoe, niet te beweegen zou zyn, hervraagde de Koning, of de Staaten eenigen anderen voorslag wisten te doen, die beide de partyen behaagen zou? Men hadt gaarne gezien, dat zulk een voorslag uit Engeland gekomen ware (*h*): doch alzo langs hoe klaarer bleek, dat de Koning van Groot-Britanje zig, zo ver als mogelyk ware, buiten moeite zogt te houden; was men wel genoodzaakt, de hand ernstiger te leggen aan het bemiddelen van een Verdrag. De raadpleegingen, welken hierover, in den Haage, gehouden werden, verwekten zo groot eene gisting in de gemoeden, en hadden zulke aanmerkelyke gevolgen, dat het der moeite wel waardig zal zyn, hier, den aanvang en uitslag derzelven, omstandiglyk, te ontvouwen.

VI. Voorslag van zyne Hoog-

Zo dra de Franschen, in den aanvang van Herfstmaand, in de Spaansche Nederlanden gevallen waren, rekenden veelen, hier te Lande,

(*g*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 373-378. Holl. Merc. van 1683. *bl* 220-230.

(*h*) Holl. Merc. van 1683. *bl.* 220, 221, 241, 242.

1683. de, den oorlog begonnen, en verstonden, dat men zig, terstond, behoorde te wapenen. 't Gevaar, welk de Staat liep, zo Frankryk zyn gebied verder herwaards uitbreidde, werdt ten breedsten uitgemeeten. Zyne Hoogheid sprak hierover, by alle gelegenheid. Men besloot ook, op 't eerste verzoek van Castel-Moncajo, tot het afzenden van agtduizend man naar de Spaansche Nederlanden. En men hieldt voor zeker, dat zyne Hoogheid, in de plaats van agtduizend, wel veertienduizend man hadt doen optrekken (*i*). Veelen verstonden ook, dat men de Landmagt van den Staat, daarenboven, behoorde te vermeerderen, zonder uitstel. De Raad van Staate dan gaf, den negenentwintigsten van Herfstmaand, op 't aanhouden van zyne Hoogheid (*k*), den algemeenen Staaten in ernstige overweeging, „ of men 's Lands troepen niet, ten spoedigste, behoorde te vermeerderen met vyfenveertighonderd Ruiters, vyftienhonderd dragonders, en tienduizend voetknegten, in alles zestienduizend man, en dat alleen voor den tyd van vier maanden: waartoe noodig zouden zyn, tot werf- of aanritsgeld, 852500 guldens: tot soldye, in elke Heeren-maand van twee-enveertigdagen, 277000 guldens, of 1108000 guldens, in vier maanden, en dus, in 't geheel *een millioen negenhonderd zestig duizend en vyfhonderd guldens*, die, over de byzondere Gewes-

beid en den Raad van Staate tot eene werving van zestienduizend man.

(*i*) *Voiez* Negotiat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 330, 340.

(*k*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 330.

„ westen, elk naar zyn gewoonlyk aandeel, „ zouden behooren verdeeld te worden." De algemeene Staaten besloten, terstond, deezen voorslag te zenden aan de byzondere Gewesten, met verzoek, datze, daarin, ten spoedigste, wilden bewilligen, hunne *consenten*, hoe eerder hoe liever, ter algemeene Staatsvergaderinge, doende overbrengen (*l*). De Staaten van verscheiden' Gewesten waren egter niet zeer gereed, om tot de Werving te stemmen. Doch nergens reezen, hierover, grooter onlusten, dan in de Vergadering van Holland. De Edelen en meeste Steden hadden, hier, in de Werving bewilligd (*m*), zeer tot genoegen van den Prinse van Oranje. Delft vorderde alleen eenpaarigheid. Doch Amsterdam was weigerig, oordeelende de Vroedschap deezer Stad, dat de slegte staat van 's Lands geldmiddelen niet gedoogde, dat men zig in eenen nieuwen oorlog inwikkelde (*n*). De Afgevaardigden deezer Stad deeden, op 't verzoek der Vergaderinge, meer dan eenen keer naar huis, om nieuwen last; doch de Vroedschap bleef onverzettelyk (*o*). In deezen staat der zaaken, leverde d'Avaux het Geschrift over, waarby hy verklaarde, dat de Koning zig met andere Plaatsen, in stede van Luxemburg, zou

Amsterdam weigert 'er in te bewilligen.

(*l*) Resol. Gener. *Mercurii* 29 *Sept*. 1683. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1683. *bl*. 209 *en* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom*. I. *p*. 335, 344.

(*m*) Resol. Holl 15 *Octob*. 1683. *bl*. 335.

(*n*) Extr. *uit de* Resol. van de Vroedsch. van Amst. 5 *Oct*. 1683. L^a. P. *p*. 145.

(*o*) Aantek. van een' Regent van Delft 21, 26 *Octob*. 1683. *MS*. Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom*. I. *p*. 358, 360, 378, 383.

1683. zou laaten genoegen (p); en deeze aanbieding strekte, om de Stad Amsterdam te sterken in haare meening. Ten zelfden tyde, kwam de zaak van de Werving wederom op het tapyt, ter Vergaderinge van Holland; en toen verklaarden de Afgevaardigden van Amsterdam, die, zeven in getale, ter Dagvaart gezonden waren „ dat zy de Werving moesten blyven afstemmen, vooral, om dat Frankryk, onlangs, voorslagen tot een vergelyk gedaan hadt, die Spanje behoorde te omhelzen, alzo dit Ryk en deeze Staat niet magtig waren, om den oorlog te voeren tegen Frankryk. Betere voorwaarden te zullen konnen bedingen, na dat men de wapenen zou opgenomen hebben, was buiten alle waarschynlykheid: de uitslag des krygs geheel onzeker. De Keurvorsten van Beieren en Saxen waren nog niet getreden in het gemeen Verbond. Het Huis van Brunswyk-Lunenburg, schoon het onderstandgelden getrokken hadt van Spanje, hadt nog niet konnen bewoogen worden, om Krygsvolk te zenden naar de Spaansche Nederlanden. De Keizer hadt de handen vol werks, met den Turkschen oorlog. De Duitsche Vorsten moesten hem, in den zelven, bystaan. 's Lands Vloot was te rug gekeerd van Gottenburg, zonder dat Zweeden éénen man ingescheept hadt. De Koning van Engeland stelde Spanje en deezen Staat in 't ongelyk, en weigerde bystand. Spanje zelf voorzag „ de

(p) Resol. Holl. 11 Nov. 1683. bl. 380.

„ de Nederlanden niet naar behooren, en 1683.
„ zorgde meer voor de bescherming van Italie en andere oorden. Raadzaam was 't dan, dat men sloote met Frankryk, en, om hiertoe te geraaken, den voorslag van den Graave d'Avaux in overweeging name." Zyne Hoogheid, de Vergadering bywoonende, nam den voorslag van Amsterdam zo euvel, dat hy verklaarde „ dat de Graaf d'Avaux geene andere taal zou hebben konnen voeren, zo hy hier tegenwoordig geweest ware; dat van Beuningen," die 't woord gevoerd hadt, „ zyn hoofd kwyt zyn zou, zo men alles ten scherpsten onderzoeken wilde; dat hy, Prins van Oranje, zo veel belang by 's Lands welvaart hadt, als Amsterdam; dat hy zig van deeze Stad niet zou laaten ringelooren, en veel minder nog zig vlyen naar de * grilligheden van Van Beuningen (q):" die, by 's Prinsen vrienden, werdt aangezien, als de voornaame oorzaak, waarom Amsterdam de werving zo ernstelyk tegenstemde (r). De Edelen en andere Leden hernamen ook „ dat het hun griefde tot in den grond der ziele, dat de Regeering van Amsterdam zo veel zwaarigheid maakte, om in de voorgeslaagen' werving te bewilligen; dat de andere Leden immers zo veel belang hadden by den welstand van den Staat als zy, en egter „ tot

* Caprices.

De Edelen en andere Leden zoeken de Stad tot bewilliging te beweegen.

(q) Aantek. van een' Regent van Delft 4 *Nov.* 1683. *MS.* *Voiez aussi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* I. *p.* 347, 350, 352, 378.

(r) Missive *van den* Raadpens. FAGEL *aan den* Ambass. *van* CITTERS *van* 4 *Jan.* 1684. *MS.*

1683. „ tot de werving besllooten hadden; dat men „ met de werving kon voortgaan, en midlerwyl over een verdrag handelen, waarin „ men, zo men zig wapende, beter voorwaarden zou konnen bedingen. Dat zy niet konden goedvinden, dat men, op den voorslag „ van d'Avaux, raadpleegde, voor de werving „ ware toegestaan; en dat, zo Amsterdam by „ zyn gevoelen bleeve, zy genoodzaakt zyn „ zouden, deeze Stad te bezenden. Vooraf, „ verzogten zy egter, dat de Afgevaardigden „ hunnen *Principaalen* wilden vertoonen, hoe „ veel onrust en verandering der Regeeringe „ hieruit te dugten ware, en welk een' schandvlek zulks buiten 's Lands brengen zou over „ het beleid van deezen Staat: zullende de „ tweedragt in den zelven vreemde Mogendheden, ongetwyfeld, beschroomd maaken, „ om zig met ons te verbinden: gelyk hierdoor zelfs reeds veroorzaakt geworden was, „ dat de Koning van Zweeden, het Verbond, „ tot handhaavinge der Vrede opgeregt, tot „ nog toe niet hadt willen bekragtigen." Die van Amsterdam verklaard hebbende „ dat „ zulk eene vertooning van hunne zyde vrugteloos zou zyn, en dat de Vroedschap haar „ besluit niet genomen hadt, dan na dat zy „ alles eerst rypelyk hadt overwoogen (*s*);" besllooten de overige Leden, eenen brief af te zenden aan de Stad (*t*), die egter geene veran-

(*s*) Aantek. van een' Regent van Delft 4, 5, 6 *Novemb.* 1683. *MS.*

(*t*) Resol. Holl. 6 *Nov.* 1683. *bl.* 348. Missive van *den* Raadpens. FAGEL *van* 12 *Octob.* 1683. *MS.*

andering maakte in 't besluit der Vroedschap. 1683.
Zelfs keurde men eenige uitdrukkingen af in den brief, als „ dat 'er 't sluiten der Nieuw-„ meegsche Vrede in veroordeeld werdt; dat „ men geene vrede wilde maaken, als op regt-„ vaardige voorwaarden, daar de omstan-„ digheden eerder vorderden, dat men iet „ toegave; en dat van 't gedrag van Frank-„ ryk, met harde woorden, gesproken werdt." Om welke redenen, men verzogt, dat de brief ingetrokken, of ten minste merkelyk verzagt worden mogt. Doch de meeste Leden ver-stonden 't anders (u). Ook werdt, op den voorslag der Edelen, by meerderheid van stemmen, vastgesteld, ten spoedigsten, eene aanzienlyke bezending te doen naar Amsterdam, bestaande, uit zyne Hoogheid, den Prinse van Oranje, als Stadhouder, drie Heeren uit de Ridderschap, en twee uit ieder deezer negen Steden, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, benevens den Raadpensionaris. Zyne Hoogheid verklaarde, dat hy liever van deezen last ontslaagen geweest was. Doch de Leden verzogten hem, ernstelyk, dat hy zig den dienst des Lands niet geliefde te onttrekken. Hy liet zig dan, zo 't scheen, beweegen. De bezending kwam, op den vyftienden van Slagtmaand, te Amsterdam, en werdt, des anderendaags, door de Burgemeesters *Nikolaas Opmeer* en *Gerard Bors van Waveren*, van 't Heeren-Logement

Zyne Hoogheid stelt zig aan 't hoofd eener bezendinge naar Amsterdam.

(u) Resol. Holl. 11 *Nov.* 1683. *bl.* 360. Aantek. van een Regent van Delft 11 *Nov.* 1683. *MS.*

1683. ment afgehaald, en, in zeventien koetsen, geleid naar 't Stadhuis, daar de Vroedschap vergaderd was. De Raadpensionaris Fagel voerde het woord, en gaf zyn voorstel, daarna, in geschrifte over; waarop men aannam te zullen letten. De bezending werdt, vervolgens, op gelyke wyze, naar 't Heeren-Logement te rug geleid, en, door Burgemeesters, op Stads kosten, onthaald. Men raadpleegde toen, in de Vroedschap, op den gedaanen voorslag. De Prins gebruikte allerlei redenen, om de Stad tot eenpaarigheid met de overige Leden van Holland te beweegen. Doch zyne poogingen waren vrugteloos. De Vroedschap, de afgezondenen, tot driemaalen toe, gehoor verleend, en geduuriglyk, mondeling en schriftelyk, beantwoord hebbende (*v*), bleef by haar gevoelen (*w*). Zyne Hoogheid, ten uiterste misnoegd op de Regeering van Amsterdam, verweet haar haaren heimelyken handel met den Graave d'Avaux, wiens grondregels zy, zeide hy, ingezoogen hadt. Doch sommigen tekenen aan, dat de regeerende Burgemeesters, een' oogenblik alleen gesproken hebbende, niet schroomden, toe te staan, dat zy, nu en dan, met Frankryk en met andere uitheemsche Mogendheden, handelden: „ 't welk men, „ zeidenze, van eene Stad van zo veel aan„ ziens, en die zo grooten Koophandel dreef, „ niet vreemd vinden moest:" doch zy voegden

De Stad blyft by haar gevoelen.

(*v*) Extr. *uit de* Resol. van de Vroedsch. van Amst. *van* 18, 20, 23 *Nov.* 1683. *met de* Bylagen.

(*w*) Propositie der Gecommitteerden *van* 16 *Nov.* 1683. Resol. Holl. 24 *Nov.* 1683. *bl.* 383-479.

den 'er by „ dat zy den Staaten, altoos, kennis van hunne handelingen gegeven hadden; „ maar de Prins hadt, zeidenze, Staatsdienaars, die met verscheiden' Hoven verstand „ hielden, zonder 'er den Staaten opening „ van te geeven; waarover men zyne Hoogheid, t'eenigen tyde, tot rekenschap vorderen zou." Een der Burgemeesteren zou zelfs verklaard hebben „ dat Amsterdam niet van „ gevoelen veranderen zou, al ware 't maar, „ om aan de nakomelingschap te toonen, dat „ zelfs de tegenwoordigheid eens Prinsen van „ Oranje niet in staat geweest ware, om de „ vrye raadpleegingen der Vroedschap te beletten." De bezending, zes dagen in de Stad vertoefd hebbende, keerde, onverrigter zaake, te rug naar den Haage. De Prins was vertrokken, zonder afscheid te neemen. Hy en de andere Afgevaardigden werden, vervolgens, verzogt, om der Vergaderinge van Holland te dienen van hunnen raad; en bragten, kort hierna, voor hun gevoelen, in „ dat men, „ onaangezien de tegenkanting van Amsterdam, met de werving behoorde voort te „ gaan, alzo 't redelyker was, dat één Lid zig „ naar agttien voegde, dan agttien naar één." De Leden der Vergaderinge namen dit *avis* over, om 'er in de Steden verslag van te doen (x): en 't jaar liep ten einde, eer 'er nader op besloten werdt (y). Terwyl men 'er over raadpleegde in de Steden, en na dat Amsterdam 1683.

(x) Resol. Holl. *26 Nov.* 1683. *bl.* 480 *enz.*

(y) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 393. *Tom.* II. *p.* 2 *& suiv.* *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 242-244.

1683. dam vastgesteld hadt, zig ernstelyk te zullen kanten tegen een besluit met de meerderheid (z), gaf de Spaansche Gezant den algemeenen Staaten, op den veertienden van Wintermaand, kennis, dat Spanje den oorlog verklaard hadt aan Frankryk (a). Amsterdam toonde zig, hierover, ten hoogste misnoegd (b), klaagende, op den twee-entwintigsten, ter Vergaderinge van Holland „ dat de bevelen van 't Spaansche Hof, in gevolge van „ welken, de Markgraaf van Grana Frankryk den oorlog verklaard hadt, niet waren „ medegedeeld aan der Staaten Ambassadeur, „ te Madrid; dat men hunnen Hoog-Mogendheden ook geene kennis gegeven hadt van „ de bevelen, aan de Onder-Koningen der „ Spaansche Heerlykheden, noch van den last, „ volgens welken, de Fransche en Spaansche „ Ambassadeurs waren t'huis ontbooden. Dat „ deeze bevelen gegeven waren, en de Oorlogsverklaaring geschied, zonder dat men „ wist, dat zulks, vooraf, met de Staaten, „ overlegd ware: 't welk de gemaakte Verdragen nogtans vorderden. Dat door deeze Oorlogsverklaaring ook afgesneeden, of „ ten minsten vry moeilyk gemaakt werdt de „ hoop tot een vergelyk; waartoe men, nogtans, volgens de Verdragen, verpligt was „ te arbeiden; en tevens te leur gesteld, of „ merkelyk veragterd de raadpleegingen, „ reeds,

Zy klaagt over de Oorlogsverklaaring van Spanje.

(z) Extr. *uit de* Resol. van de Vroedsch. L[a]. P. *f.* 263. 2 *Decemb.* 1683.
(a) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 233.
(b) Aantek. van een' Regent van Delft 14 *Dec.* 1683. *MS.*

„ reeds, by deezen Staat, aangevangen, tot 1683.
„ bevordering eener ſpoedige vrede, tuſſchen
„ Frankryk en Spanje. Dat, door de verklaa-
„ ring, ook te kort gedaan werdt aan het over-
„ leg der Leden, zelfs der zulken, die in de
„ Werving der zeſtienduizend man bewilligd
„ hadden in verwagting, dat de geſchillen
„ ſpoedig zouden bygelegd worden; en met
„ der daad vernietigd de Verklaaring, door
„ den Spaanſchen Gezant gedaan, dat de Ko-
„ ning, zyn Meeſter, omtrent de voorwaar-
„ den der Vrede, veel agting toonen zou, voor
„ 't gene hem, van wege hunne Hoog-Mo-
„ gendheden, zou worden voorgedraagen.
„ Dat men, van Spanjes zyde, op den Fran-
„ ſchen voorſlag van den Graave d'Avaux,
„ niets gedaan hebbende, dat een vergelyk
„ bevorderen kon; het te dugten ware, dat
„ Frankryk agten zou, niet meer aan deezen
„ voorſlag gehouden te zyn, en dien te kon-
„ nen verzwaaren, of Spanje den oorlog aan-
„ doen. Dat de Spaanſche Oorlogsverklaa-
„ ring te wonderlyker voorkomen moeſt, om
„ dat zy geſchied was, terwyl, by eenige Le-
„ den van den Staat, overleg gemaakt werdt,
„ om, met de Bondgenooten, middelen te be-
„ raamen, tot bereikinge der Vrede: welk o-
„ verleg nu geheellyk verydeld geworden was.
„ Dat de Leden van Holland, zig eenpaarig-
„ lyk afkeerig verklaard hebbende van den
„ oorlog, geſchaapen ſtonden, door de Ver-
„ klaaring van den Markgraaf van Grana,
„ ſpoedig, in denzelven ingewikkeld te zullen
„ worden. Dat men zig, hierover, by de Spaan-

1683. „ schen, behoorde te beklaagen, en midlerwyl, ten spoedigsten, overleggen, wat verder zou moeten gedaan worden, om de Spaansche Oorlogsverklaaring te doen intrekken; alles, wat, uit hoofde derzelve, mogt ondernomen zyn, te doen herstellen, en de Spaanschen over te haalen, om, ter begeerte van Engeland en van deezen Staat, door het aanneemen van één' der voorslagen van Frankryk, de Vrede te herstellen of te bevestigen." Doch de inzigten der meeste Leden van Holland verschilden nog te veel van die van Amsterdam, om vooreerst iet te besluiten, op dit voorstel (c).

VII. D'Avaux houdt byzondere gesprekken met de Afgevaardigden van Amsterdam.

Maar de Graaf d'Avaux, midlerwyl, bespeurd hebbende, dat Amsterdam, zo wel als 't Engelsche Hof, verstondt, dat Spanje vrede behoorde te maaken, op één' van de voorwaarden, door Frankryk voorgeslaagen, zogt, op deezen zelfden twee-entwintigsten van Wintermaand, zo die van Amsterdam, naderhand, verklaard hebben, voor 't eerst in jaar en dag (1), gelegenheid, om met de Afgevaardigden dee-

(c) Secr. Resol. Holl. 22 *Decemb.* 1683. Aantek. van een' Regent van Delft 18 *Dec.* 1683. *MS.* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 64 *& suiv.*

(1) In de, voor weinige jaaren, uitgegeven' *Negociations du Comte* D'AVAUX leest men „ dat d'Avaux „ binnen deezen tyd, met een' Burgemeester van Amsterdam, zo wel in deeze Stad, als in den Haage, „ gesprek hadt gehad; dat de Heeren van Amsterdam „ hem, in 't begin van Wynmaand, nog eenen der „ Regenten toegezonden hadden, om hem af te vraagen, of de Koning den oorlog niet voortzetten zou, „ als zy de werving afstemden; en dat een Schepen „ hem,

deezer Stad in een vertrouwelyk gesprek te komen, en hen in hunne gevoelens te versterken, of verder tot de zynen te beweegen. Doch zy vonden ongeraaden zulks te doen, zonder uitgedrukten last hunner *Principaaken*, die hun egter, terstond, gegeven werdt. Twee hunner, te weeten *Gerrit Hooft*, Oud-Schepen en Raad, en *Jakob Hop*, Pensionaris der Stad, vervoegden zig, op den vierentwintigsten, ten huize van den Ambassadeur, die hun, in 't eerst, klaagde, over zekere ongeregeldheid te Amsterdam, in 't aanleggen en waarneemen der beurtschepen op S. Valeri en Rouan, waarvan zy aannamen verslag te doen. Maar als zy, hierop, vertrekken wilden, hernam d'Avaux, dat hy hen nog, over zaaken van meerder gewigt, te spreeken hadt, hun, wyders, voorhoudende, „ dat de Koning, zyn Meester, altoos geneigd „ geweest was tot vrede, en hem, hierom, „ last gezonden hadt, om den tyd, tot het „ aanneemen van één' zyner voorige voorsla- „ gen, aan Spanje vergund, te verlengen tot „ op den laatsten van Louwmaand des jaars „ 1684." 1683.

„ hem, uit den naam van twee Burgemeesteren, in den „ nagt, vier uuren buiten den Haage, was komen spree- „ ken, omtrent het midden van Slagtmaand." *Voiez* Tom. I. p. 278, 303, 304, 345, 389. Tom II. p. 20. 't Welk, in den eersten opslag, niet te wel schynt overeen te komen met het gene wy hier te boek stellen. Doch mogelyk moet men aanmerken, of dat deeze Heeren den Ambassadeur, altoos, als byzondere Persoonen, en uit den naam van weinigen; niet uit den naam der gantsche Vroedschap, gesproken hadden: of liever, dat *zy*, *te vooren*, d'Avaux opgezogt hadden, en *by* hen *nu*, voor 't eerst, in den tyd van een jaar.

1683. „ 1684." 't Leedt ook maar weinige dagen, of hy verklaarde dit zelfde, schriftelyk, ter Vergaderinge der algemeene Staaten (*d*). De Afgevaardigden van Amsterdam, aangenomen hebbende van deeze opening verslag te zullen doen, vraagden den Ambassadeur, wyders, „ wat de Koning, zyn Meester, voorhadt te „ doen, indien de Spaanschen Louwmaand lie- „ ten verloopen, zonder hun Verdrag met „ Frankryk te bevorderen?" waarop hy hernam „ dat zyne Majesteit, hierover, met de „ Staaten wel wilde raadpleegen, en niet on- „ genegen was, om zyne wapenen uit de Ne- „ derlanden te trekken, en elders te gebrui- „ ken, zo de Staaten hem verzekeren wilden, „ dat hy, door hen, niet zou worden aange- „ tast; en zo zy de troepen, die zy, boven 't „ getal, by de Verbonden bepaald, gezonden „ hadden naar de Spaansche Nederlanden, te „ rug wilden roepen; immers niet laaten ge- „ bruiken, dan tot bescherming der Plaatsen, „ in welken zy gelegd waren. Hem was, ver- „ volgde hy, wel bekend, dat dit Krygsvolk, „ in 't eerst, zulk een' last gekreegen hadt, en „ dat, ter deezer gelegenheid, geschil ontstaan „ was tusschen den *Prinse van Vaudemont* en „ den Luitenant-Generaal *Aylua*; doch hy „ wist niet, of 'er, naderhand, ook verande- „ ring in deezen last gekomen was, alzo de „ Staatsche Ruitery het plonderen van Isen- „ ghien door de Spaanschen hadt bygewoond." De Afgevaardigden, hierop, andermaal, be-

loofd

(*d*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 246.

loofd hebbende, van alles verslag te zullen doen, keerden, nog dien zelfden dag, naar Amsterdam, spraken met Burgemeesteren, en kreegen van dezelven, met opgevolgde toestemminge van de gantsche Vroedschap, nieuwen last „ om der Vergaderinge van Holland „ te doen begrypen, dat de voorslag van d'Avaux, om den tyd, aan de Spaanschen gesteld, te verlengen tot den eersten van Sprokkelmaand, niet moest toegeschreeven worden aan verkeerde oorzaaken. Voorts, moesten zy, uit d'Avaux, tragten te verstaan, op wat grond zyn voorgeeven steunde, dat Frankryk gezind zou zyn, de wapenen te trekken uit de Nederlanden; hem tevens verzoekende, dat hy van 't gene hy hun in 't byzonder verklaard hadt ook kennis wilde geeven aan de Staaten, of aan eenige voornaame Leden; alzo de Stad Amsterdam in 't byzonder niet met hem verdraagen kon, wegens 't gene zyne Majesteit, tot deszelfs gerustheid, zou mogen vorderen: en, zo hy hierin zwaarigheid maakte, moesten zy den Raadpensionaris en zulken Leden, die zy goedvinden zouden, kennis geeven van 't gene hun voorgekomen was." 1683.

De Afgevaardigden van Amsterdam, op den negenentwintigsten van Wintermaand, wederom, in den Haage gekomen zynde, voltrokken, ten zelfden dage, hunnen last by d'Avaux, die hun te kennen gaf „ dat hy geene „ zwaarigheid maakte, om de Staaten in 't algemeen te verwittigen van de geneigdheid „ zy- Zy zoeken hem te beweegen, om zyne voorslagen, schriftelyk, te doen aan

1683. „ zyner Majesteit tot vrede, en dat men, de „ gantsche volgende maand, met hem zou „ konnen handelen, over de middelen, om „ allen kommer voor de Fransche troepen, „ na 't einde der gemelde maand, weg te neemen; mids Frankryk ook, tegen de vyandlykheden van 't Staatsche Krygsvolk, gerust „ gesteld werdt; doch dat hy niet zou konnen „ besluiten, zo openlyk als tegen die van Amsterdam te spreeken van het wenden van 's „ Konings wapenen naar elders: en dat te „ minder, om dat de Afgevaardigden ter Generaliteit alle onderhandeling met hem „ scheenen te schuwen. Doch zo de algemeene Staaten, of die van Holland konden goedvinden, Gemagtigden te benoemen, om „ met hem in besprek te komen, zou hy zig „ even duidelyk verklaaren, als hy aan Amsterdam gedaan hadt." In gevolge van deeze zyne aanbieding, sprak hy, den volgenden dag, met den Raadpensionaris Fagel en met eenige Leden der Vergaderinge van Holland. Ook hieldt hy, sedert, verscheiden' byzondere onderhandelingen, met de Afgevaardigden van Amsterdam, die hem, geduuriglyk, aan boord waren, om 't gene hy hun, mondeling, gezeid hadt den algemeenen Staaten, schriftelyk, voor te draagen. Doch hy verklaarde, hiertoe niet gelast te zyn: „ ook hieldt „ hy 't, zeide hy, ongeraaden: om dat de Staaten zo weinig genegenheid betoonden, om „ over zyne voorgaande Vertoogen te raadpleegen. Doch zo dra dit veranderde, zou „ hy, zelfs zonder naderen last af te wagten,

de algemeene Staaten.

„ zy-

„ zynen voorslag, schriftelyk, doen aan de „ Staaten; aan welker Gemagtigden hy, nogmaals, aanboodt, zig zelven, mondeling, „ te willen openen, met vryheid, om 'er verslag van te doen, daar 't behoorde." In deeze onderhandelingen met de Afgevaardigden van Amsterdam, zeide d'Avaux meer dan eens „ dat hy te goede kennis hadt van de gesteldheid der Regeeringe deezer Landen, „ om van een byzonder Lid derzelve, in dit „ geval, eenige verbindtenis te vorderen; „ doch dat hy alleenlyk verzogt, mondeling, „ verzekerd te mogen worden van de bestendige genegenheid der Stad Amsterdam, tot „ bevordering der vrede; en dat zy met hem „ zou willen handelen, over de gerustitelling „ beide van Frankryk en van deezen Staat, „ van welke hy nu meermaalen gewaagd hadt." Doch die van Amsterdam weigerden, rondelyk, zig zo verre te verbinden, zig, hierover, zo ernstelyk, verklaarende, dat d'Avaux zyn misnoegen deswege, in scherpe bewoordingen, te kennen gaf, onder anderen, zeggende „ dat „ naardemaal de Staat geenen stap deedt, om „ de Vrede te bevorderen, men in twyfel gebragt werdt, of niet de werving, eindelyk, „ met eenpaarige bewilliging, doorgaan zou: „ 't welk den Koning, zynen Meester, zou „ verpligten, andere maatregels te neemen „ (e)." Op deeze wyze, heeft de Regeering 1683.

van

(e) Verhaal van de Convers. tusschen den Ambassad. van Frankryk en de Gedeput. van Amst. *in de* Consid. van Staaten. *Num.* XIV. *bl.* 67. *en in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 58 *enz.*

1683. van Amſterdam zelve den inhoud deezer geſprekken verhaald. Doch d'Avaux gaf 'er een ander berigt van aan 't Franſche Hof: gelyk, uit zyne uitgegeven' *Handelingen*, te beſpeuren is. Hy verhaalde „ dat hy die van Amſterdam, ten deezen tyde, geantwoord hadt, „ op drie vraagen, hem te vooren gedaan, „ 1. dat de Koning, zyn Meeſter, niet aflaaten kon van 't gebruiken van vyandlykheden tegen Spanje; 2. dat hy Spanje ook „ geen langer' tyd van beraad kon toeſtaan; „ en 3. dat hy zyne Krygsmagt niet uit Vlaanderen trekken en naar Katalonie voeren kon, „ zonder zig merkelyk te benadeelen; hoewel hy, tot dit laatſte, waarop Amſterdam „ ſterk gedrongen hadt, veelligt, zou beſluiten, als men hem goede verzekering gave, „ dat Spanje, door deezen Staat, niet zou onderſteund worden, en dat de werving geen „ voortgang hebben zou. Wyders, hadt hy „ hun, in vertrouwen, verklaard, dat de Koning, voor 't einde van Louwmaand, geen „ beleg onderneemen zou; ſchoon hy hun, te „ gelyk, kennis gaf van 't bombardeeren van „ Luxemburg: 't welk toen op handen, of „ pas geſchied was, en hen grootelyks ontſtelde. Zy hadden zig, naar zyn verhaal, „ daarentegen, verbonden, om niet te bewilligen in de werving, enze, in tegendeel, „ uit al hun vermogen, te zullen beletten. „ Ook beloofdenze, ſchryft hy, hun beſt te „ zullen doen, om de hulptroepen uit de Spaanſche Nederlanden te rug te doen ontbieden, „ mids zyne Majeſteit van Frankryk zyne wa-

„ pe-

„ penen, voortaan, voerde in Katalonie, of 1683.
„ in Italie (*f*). Ik weet niet, hoe veel ſtaats 'er te maaken zy op dit zyn ſchryven: doch zo men 't aanneemt, zal 'er ten minſten uit volgen, dat die van Amſterdam niet geteld moeten worden onder die * Staatsgezinden, gelyk hyze noemt, die den Koning van Frankryk zogten op te hitſen, om zyne wapenen te voeren in de Spaanſche Nederlanden, op hoop dat daaruit vermindering van't gezag des Stadhouders, of verandering in den vorm der Regeeringe ontſtaan mogt (*g*). Immers, doet hy hier die van Amſterdam dringen op het overbrengen van den oorlog in Spanje of in Italie. Ook begreep hy zelf, dat een oorlog in de Spaanſche Nederlanden „ den Prinſe van
„ Oranje ligtelyk gelegenheid geeven zou,
„ om myne Heeren van Amſterdam te onder-
„ drukken (*h*)."

* *Republicains.*

VIII. Onderzoek naar het oogmerk van d'Avaux, in zyne geſprekken met die van Amſterdam.

Wy hebben een weinig langer ſtilgeſtaan op den inhoud der onderhandelingen, tusſchen den Ambaſſadeur van Frankryk en de Afgevaardigden van Amſterdam, waarin wy ons, voornaamlyk, bediend hebben van het Verhaal, door de Stad zelve, ſedert, ter Vergaderinge van Holland ingeleverd; om dat zy, naderhand, gelegenheid gegeven hebben tot een gewigtig geſchil, tuſſchen den Prinſe van Oranje en de Amſterdamſche Regeering. Het oogmerk van d'Avaux, in deeze geheime han-

(*f*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 74-90.
(*g*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 139, 142, 182, 188, 289.
(*h*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 256.

1683. handeling met een byzonder Lid der Staaten van Holland, blykt, ondertusschen, niet zeer klaar. 't Verlies, welk de Turken voor Weenen geleeden hadden, en de yver des Prinsen van Oranje om de werving der zestienduizend man door te dryven, heeft het Fransche Hof, veelligt, doen besluiten, liever eenig voordeel te bedingen by Verdrag, dan den onzekeren uitslag af te wagten van eenen oorlog, die, naar alle waarschynlykheid, algemeen worden zou. Of mogelyk heeft Frankryk, schoon inderdaad oorlogsgezind, door het doen van nieuwe voorslagen tot vrede, de Leden van den Staat willen slap maaken, en de werving stremmen, om zo veel te schooner spel te hebben in de Spaansche Nederlanden. In beiderlei geval, was den Franschen veel gelegen aan de stem van Amsterdam, verre het voornaamste Lid van het magtigste der Vereenigde Gewesten; of om een Verdrag te verkrygen naar hunnen zin, of om, door het stremmen der wervinge, de Staaten buiten staat te stellen, om hunnen toeleg te hinderen. D'Avaux leverde, ten gemelden dage, den voorslag in, ter algemeene Staatsvergaderinge, waarby hy den tyd van beraad verlengde, tot aan 't einde van Louwmaand (i).

Argwaan, hierover opgevat, by de andere Le- Ondertusschen, hadden de geduurige onderhandelingen tusschen d'Avaux en die van Amsterdam, en de afstemming der Wervinge, zo veel argwaan als misnoegen verwekt by den Prinse en by eenige Leden der Vergaderinge van Hol-

(i) Resol. Holl. 30 Decemb. 1683. bl. 515.

Holland. Zyne Hoogheid, op den eenendertigsten van Wintermaand, ter Vergaderinge van Holland verscheenen, stelde voor „ dat Amsterdam verhaald hadt, hoe de Engelsche Gezant „ aan *Nikolaas Witsen*, Oud-Burgemeester en „ Raad dier Stad, zou verklaard hebben, dat „ men, zekerlyk, oorlog te wagten hadt, zo de „ werving voortging. Doch dat de Engelsche „ Gezant, hiernaar gevraagd, ontkend hadt, in „ diervoege, te hebben gesproken (*k*). Dat, zo „ Amsterdam zulk een gedrag bleef houden, „ men, ongetwyfeld, oorlog hebben, en onder den oorlog bezwyken zou. Men beschuldigde hem, voer hy voort, te Amsterdam, dat hy oorlog zogt; zonder dat men „ zulke lasteringen strafte, ja terwylze, misschien, gevoed werden, door de Regenten; „ daar menze, omtrent eenen Burgemeester, „ niet ongestraft gehengen zou. Hy zou zig „ niet beroemen, over 't gene hy gedaan hadt, „ om oorlog te voorkomen; maar hieldt zig „ verzekerd, dat de handelwyze, die van Beuningen, sedert eenigen tyd, gevolgd hadt, „ oorlog veroorzaaken zou. Men zogt Frankryk te behaagen, en hieldt 'er heimelyk verstand mede, 't welk onverdraaglyk was. 't „ Kwam 'er thans op aan, of men zig, door „ Amsterdam, zou laaten brengen tot onderwerping aan Frankryk: 't welk hy tegenstaan zou, zo lang hy kon. Men sprak van „ Vryheid; en dwong ondertusschen de Le-

„ den

1683. den van Holland. De Prins en de Edelen verklaaren zig, heviglyk, tegen Amsterdam.

(*k*) *Uit* eigenhand. Aant. *van den* Heere HOP *van* 31 *Dec.* 1683. *MS. Voiez auss* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 107.

1683. „ den om zig niet te wapenen. Grasmaand
„ zou, veelligt, niet in 't Land zyn, of de
„ kneppel zou op ſtraat geworpen, en de zaa-
„ ken gebragt zyn in den ſtaat, waarin zy in
„ 't jaar 1672 geweeſt waren. Dan zou bly-
„ ken, wien 't hoofd vaſter op de ſchouders
„ ſtaan zou, en welke Regenten eed en pligt
„ betragt hadden; welken niet. De Vroed-
„ ſchap van Amſterdam ſprak na, 't gene haar
„ de Franſche Ambaſſadeur voorgeſproken
„ hadt: ja gebruikte redenen die de Fran-
„ ſchen zelven niet gebruikten. Ondertus-
„ ſchen, werdt hem, Prinſe van Oranje, dien
„ men, in 't jaar 1672, gebruikt hadt, om
„ den Staat te redden, nu te laſte gelegd, dat
„ hy 's Lands bederf zogt. Doch hy zou zig
„ Frankryk niet onderwerpen; maar den te-
„ genwoordigen vorm der Regeeringe hand-
„ haaven met zyn bloed." De Ridderſchap,
zig toen uitende, verklaarde „ dat 's Prinſen
„ voorſtel haar zeer ſmertelyk viel. Dat zy 't
„ zeggen, dat zyne Hoogheid oorlog zogt,
„ hieldt voor loutere laſtering, alzo zy wiſt,
„ hoe zeer hy voor de Vrede geyverd hadt.
„ Dat Amſterdam over alle de Leden zogt
„ te heerſchen, en Spanje te noodzaaken, om
„ één' der voorſlagen van Frankryk te omhel-
„ zen. Dat de Edelen openbaar maaken zou-
„ den, op wat wyze men hier handelde, heb-
„ bende zy altoos gezien, dat de Leden eens
„ werden, wanneer 'er zeſtien of agttien eens
„ waren. Dat Amſterdam de vryheid en wel-
„ vaart van den Staat in gevaar ſtelde, en
„ dat men zulken, die hiervan oorzaak wa-

„ ren,

1683.

„ ren, by naame, bekend maaken zou: te
„ gelyk, aan 't licht brengende, wat verstand
„ zy met Frankryk gehouden hadden, zo door
„ 't afzenden van postloopers, als op andere
„ wyzen. Dat 'er, in de Steden, schandelyk
„ gesproken werdt van den Prinse, waartegen
„ men behoorde te waaken. Doch zo die van
„ Amsterdam nog te beweegen waren tot be-
„ williging in de Werving, zouden zy veele
„ zwaarigheden konnen voorkomen. Anders
„ moest men 'er, by overstemming, toe be-
„ sluiten." De meeste Leden waren 't, in dit opzigt, eens met de Edelen. Doch Delft en Schiedam waren van oordeel, dat 'er eenpaarigheid vereischt werdt, in 't punt der Wervinge. Amsterdam bleef by zyne meening (*l*). Maar de Ridderschap sloeg, ten zelfden tyde, voor „ of men den byzonderen Leden der Ver-
„ gaderinge de verstandhouding met uitheem-
„ sche Gezanten niet behoorde af te snyden?" Eenige Leden bewilligden hierin (*m*). Maar die van Amsterdam verklaarden „ dat zy,
„ hiertoe, niet zouden konnen verstaan, ten
„ ware zulks, by eene duidelyke Wet, blee-
„ ke verbooden te zyn, of dat deeze Staat in
„ openbaare vyandschap ware met de Mo-
„ gendheden, van welken de Gezanten wa-
„ ren afgezonden. Zy wilden, nogtans, wel
„ belooven, van 't gene hun, den Staat in 't
„ gemeen betreffende, door uitheemsche Ge-
„ zan-

Die van Amsterdam beweeren, dat hun vrystaat, met uitheemsche Gezanten te spreeken.

(*l*) Eigenhand. Aant. *van den* Heere HOP *van* 31 *Decemb.* 1683. *MS.* Aant. *van een'* Regent van Delft 31 *Dec.* 1683. *MSS.*

(*m*) *Uit* eigenhand. Aant. *van den* Heere HOP *van* 31 *Dec.* 1683. Resol. Holl. 18 *Jan.* 1684. *bl.* 8.

1683. „ zanten, voorgehouden mogt worden, opening te zullen geeven, of doen geeven aan de verdere Leden der hooge Regeeringe. Met den Ambassadeur van Frankryk in 't byzonder, meenden zy zo wel te mogen spreeken, als met de andere uitheemsche Gezanten, onder welken, de Zweedsche, nog onlangs, door den Heere Raadpensionaris, aan hun gezonden was, om te verneemen, hoe 't stondt met hunne raadpleeging op 't stuk der Wervinge. Ook behoorden hun zulke gesprekken zo wel vry te staan, als anderen Leden der hooge Regeeringe, welken zy, dagelyks, met uitheemsche Staatsdienaars, zagen verkeeren." De Raadpensionaris Fagel hun, daarna, op hun verzoek, vertoond hebbende eenige Resolutien op dit stuk, voorheen, genomen by de Staaten van Holland, merkten zy aan „ dat, indien men al toegave, dat deeze Resolutien op het geval in geschil toepasselyk waren, zy nogtans de Leden niet leggen konden onder eenige verdere verbindtenis, dan om 't gene den Staat in 't gemeen betrof te doen komen ter overweeginge der Leden van den Staat: 't welk zy, reeds van zelven, verklaard hadden, te willen doen. En onder deeze verklaaring, meenden zy, zonder te misdoen, te konnen voortgaan in hunne onderhandelingen met uitheemsche Gezanten, en zelfs met den Ambassadeur van Frankryk, zo lang deeze Kroon niet met de Staaten in vyandschap geraakt was (*n*)."

Om-

(*n*) Verhaal van de Converſ. enz.

Omtrent deezen tyd, vernam men, dat Friesland en Stad en Lande ook ongeneigd waren om in de Werving te bewilligen. De Afgevaardigden van Amsterdam besloten, derhalve, aan de Afgevaardigden deezer twee Gewesten, opening te geeven van 't gene hun, door den Graave d'Avaux, voorgehouden was. Zy verzogten hem van gelyken te willen doen (*o*), en hy verhaalde hun, op den agtsten van Louwmaand „ dat, de algemeene Staaten hem „ Afgevaardigden hebbende toegezonden, „ om hem, over de geboorte des Hertogs van „ Anjou," die, op den negentienden der voorleeden' maand, ter weereld gekomen was (*p*), „ geluk te wenschen, onder welke Afgevaardigden ook die van Friesland en Stad en „ Lande geweest waren; hy zig van deeze „ gelegenheid bediend hadt, om hun allen 's „ Konings meening te verklaaren." Die van Amsterdam drongen hem, hierop, wederom, zulks in geschrifte te willen vervatten en ter Generaliteit inleveren. Doch hy verklaarde, „ dat hy hiertoe nog geenen last, maar den „ Afgevaardigden der algemeene Staaten vryheid vergund hadt, om zyn voorstel, uit „ zynen mond, op te schryven; waartoe zy „ egter, onderling oneenig zynde, niet hadden konnen besluiten." De Afgevaardigden van Amsterdam hebben, naderhand, verklaard, dat 'er, in dit bezoek, welk zeer kort geweest was, behalve het gemelde, niets

1683.

IX. Verder gesprek tusschen d'Avaux en die van Amsterdam.

1684.

(*o*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 113.
(*p*) DANIEL Journal *p.* CXLIJ.

1684. niets het minste was voorgevallen (*q*). Des anderendaags, schreef de Graaf d'Avaux den Koning, zynen Meester, wat breeder, over, hoe hy met Amsterdam meende te staan: meldende, onder anderen „ dat deeze Stad alleen de algemeene Staaten niet beweegen kon, om „ op eenig voorstel te raadpleegen: dat de „ Raadpensionaris Fagel en de Afgevaardigden ter Generaliteit hierin ook moesten bewilligen. Dat hy en die van Amsterdam gezogt hadden naar een middel, dat zou konnen dienen, in de plaats van een schriftelyk Voorstel, welk hy niet goedvondt in te leveren, hoe zeer zy 'er op gedrongen hadden. Dat zy hem hadden voorgeslaagen, hoe zy hem wilden inwikkelen, in een gesprek met eenige Afgevaardigden der algemeene Staaten, onder welken een vriend van Amsterdam, wegens Holland in de algemeene Staaten zittende, hem afvraagen zou, wat 'er zou konnen gebeuren, wanneer Spanje Louwmaand verloopen liet, zonder zig te verklaaren; waarna men gelegenheid genoeg hebben zou, om over zyn antwoord te doen raadpleegen ter Generaliteit. Dat hy hierin bewilligd hadt: en dat die van Amsterdam, hierop, terstond, twee Afgevaardigden ter Generaliteit, die meest verbonden waren aan den Prinse van Oranje, verzogt hadden, dat zy ter Generaliteit wilden doen besluiten, tot het zenden van Afgevaardigden by den Ambassadeur van „ Frank-

Verhaal van 't gene daarin voorgevallen was, uit een' brief van d'Avaux.

(*q*) Verhaal van de Converſ. enz.

„ Frankryk, om antwoord te vraagen, wegens de klagten over het ſchip *La Regle*," welk, door een Franſch Oorlogsſchip, op de reede van Alikante, genomen was. „ Dat de „ twee Afgevaardigden hierin bewilligd hadden, zeer in hunnen ſchik, dat zy Amſterdam hoorden klaagen over Frankryk. Doch „ de andere Afgevaardigden, 't ſtuk dieper inziende dan zy, hadden gerooken, dat Amſterdam hen in eene onderhandeling met „ hem zogt in te wikkelen, en hierop de bezending aan hem afgeſtemd. Dat Amſterdam, dit middel hebbende zien mislukken, „ de gelegenheid hadt waargenomen, dat men „ hem moeſt komen bedanken, over de bekendmaaking der geboorte des Hertogs van „ Anjou, 't welk gelukkiglyk aan Afgevaardigden van Holland, Friesland en Stad en „ Lande te beurt viel; die, derhalve, van Amſterdam, vooraf, hadden konnen onderregt „ worden van 't gene 'er zou voorvallen. Dat „ men hem toen verzogt hadt, 't gene hy, „ wegens de zekerheid, die men elkanderen zou konnen geeven, zo Spanje Louwmaand vrugteloos voorby loopen liet, hadt „ voorgeſteld, te willen vervatten in geſchrifte; 't welk hy hadt afgeſlaagen. Dat „ die van Amſterdam, niet lang hierna, by „ hem gekomen waren, hem verzekerende, „ dat die van Friesland en Stad en Lande beloofd hadden, over 't gehandelde te zullen „ doen raadpleegen ter Generaliteit; dat zy „ de zaak zouden zoeken door te dryven tegen Holland, daar men *vrees* hadt *voor den*

1684.

1684. „ *Prinse van Oranje*, en hierom hem tegen-
„ stemmen zou; doch dat zy zig, desonaan-
„ gezien, niet durfden vleijen, dat zy het
„ voorstel in beraad zouden konnen doen leg-
„ gen ter Generaliteit, daar 't *gezag van den*
„ *Prinse van Oranje* en '*t beleid van den Raad-*
„ *pensionaris Fagel zeer groot* waren; dat zy
„ ook wenschten, dat hy een schriftelyk Voor-
„ stel deedt, niet zo zeer om daar over ter
„ Generaliteit te doen raadpleegen, als om de
„ *goede gevoelens van zyne Majesteit omtrent*
„ *deezen Staat rugtbaar te maaken onder 't ge-*
„ *meen*, 't welk zy vertrouwden, van nuttigen
„ invloed te zullen konnen zyn. Dat zy hier-
„ by hadden gevoegd een' voorslag van de
„ wyze, op welke hy zyn Geschrift zou kon-
„ nen instellen, zonder zig te veel bloot te
„ geeven, of te veel op de Staaten te begee-
„ ren; by voorbeeld, alleenlyk, beloovende,
„ dat de Koning zyne wapenen elders heenen
„ wenden zou, en in de Spaansche Neder-
„ landen, niet dan tot inlegering en vorde-
„ ring van brandschattingen, gebruiken, mids
„ de Staaten hun Krygsvolk alleenlyk deeden
„ dienen tot verdediging der Spaansche Plaat-
„ sen; en voor 't overige bleeven, zo als zy
„ waren: want hun, duidelyk, te vergen, dat
„ zy de Werving agterwege lieten, zou zyn zig
„ moeijen met het innerlyke der Regeeringe.
„ Dat de Heeren van Amsterdam hem, wy-
„ ders, zeer gedrongen hadden, om hiertoe
„ verlof te verwerven van zyne Majesteit,
„ hem verzekerende, dat zy, dagelyks, eene
„ Stad van Holland in hun gevoelen over-
„ haal-

„ haalden; dat zy, even te vooren, nog ééne 1684.
„ der voornaamſten gewonnen hadden, en
„ dat zy Friesland en Stad en Lande ook
„ hoopten te beweegen." Voorts, ſchreef
d'Avaux „ dat de Koning zig verzekerd hou-
„ den kon, dat *Amſterdam yverig werkte on-*
„ *der de andere Steden*; dat eenige Leden van
„ den Staat zwaarigheid maakten, om te ge-
„ doogen, dat de Koning al het platte Land
„ der Spaanſchen onder brandſchatting zet-
„ ten zou, alzo de Spaanſche Nederlanden
„ dan niet zouden konnen beſtaan; waardoor
„ de voormuur van deezen Staat t'onbruik
„ gemaakt zou worden. Zo, vervolgde hy
„ wyders, de geſteldheid der gemoeden niet
„ haaſt verandert, zullen de zaaken, hier, tot
„ groote uiterſten gebragt worden. De *Prins*
„ *van Oranje*, Amſterdam niet hebbende kon-
„ nen winnen in 't ſtuk der Wervinge, *wil*
„ 'er, ter Vergaderinge van Holland, toe doen
„ *beſluiten met meerderheid van ſtemmen.* Hier-
„ tegen heeft zig, in 't eerſt, maar ééne Stad
„ [Delft, naamlyk] verklaard. Doch de Prins
„ vleit zig, deeze Stad te zullen konnen win-
„ nen. Die van Amſterdam hebben zig niet
„ ſlegts driftiglyk gekant tegen de Werving;
„ maar * *kuiperyen* aangeſteld, in verſcheiden * *brigues.*
„ Steden, en veelen tot hun gevoelen over-
„ gehaald. Desonaangezien, wil de Prins tot
„ de Werving doen beſluiten, zelfs alſchoon
„ 'er zes of zeven Steden met Amſterdam
„ ſtemmen mogten. Men meent, ging de Am-
„ baſſadeur voort, dat zyn *hoofdoogmerk* is
„ *zyne eer buitens Lands te bewaaren*, als hy

 „ eene

1684. „ eene Resolutie van zo veel belang weet door „ te dryven, tegen de stem van Amsterdam. „ Hier te Lande, was 't bekend genoeg, dat „ de *Raadpensionaris Fagel*, *gesterkt met het* „ *vermogen van den Prinse van Oranje*, *zulk een* „ *besluit kon doen neemen*, *als hy goedvondt*, *zelfs* „ *tegen de wetten van den Staat*. Doch 't was „ niet minder bekend, dat de Prins geen ge- „ not zou trekken van eene Resolutie van „ deezen aart, in welke Amsterdam en ande- „ re voornaame Steden niet bewilligd had- „ den: alzo *niemant den Solliciteuren geld zou* „ *willen schieten tot de Werving*. Ondertusschen, „ hadt de Prins, in vertrouwen, aan *van Ha-* „ *ren* gezeid, dat hy, met zulk een oogmerk, „ de aanstaande week, zulk eene Resolutie „ zou doen neemen. Doch Amsterdam deedt „ zyn best, om het te beletten. *'t Viel nogtans* „ *den Prinse en deezer Stad ligter*, *elkanderen te* „ *dwarsboomen*, *dan elk zynen eigen toeleg te* „ *doen gelukken*." De Heer *Paats*, voegde de Gezant hierby „ en *de andere welgezinden gry-* „ *pen wederom moed*. Elk vereenigt zig met „ Amsterdam. *Zo de Prins van Oranje iet ge-* „ *weldigs onderneemt*, *zal hy meer tegenstand* „ *vinden dan hy meent*." Op het einde van den Brief, vraagde d'Avaux den Koning „ of hy, „ omtrent naar den voorslag van Amsterdam, „ zou mogen handelen, in geschrifte, alzo „ *Heinsius*," die, onlangs, te rug gekomen was uit Frankryk, werwaards hy, door zyne Hoogheid, gezonden was, om over de zaaken zyns Prinsdoms te handelen „ verspreid hadt, „ dat de voorslagen, die Frankryk deedt, „ slegts

„ slegts strekten, om de Staaten op den tuil 1684.
„ te houden; welk zeggen de Heeren van Am-
„ sterdam (2) niet weinig ontrust hadt." Ten besluite, zeide hy „ dat hy zyne Majesteit niet „ zou vraagen, welke verzekering men van „ Amsterdam zou konnen begeeren, zo de al- „ gemeene Staaten niet konden gebragt wor- „ den, om den Koning toe te staan, 't gene „ hy gevorderd hadt; alzo deeze Stad zig, „ hierop, aan hem, nog niet verklaard hadt: „ zelfs hadden haare Afgevaardigden gezeid, „ dat men, tot zulke hulpmiddelen, niet ko- „ men moest, dan in den uitersten nood. Zy „ zouden 'er, derhalve, niet van spreeken, „ dan wanneer zy alle hoop verlooren zou- „ den hebben, om zyner Majesteit, door de „ algemeene Staaten, eene billyke verzeke- „ ring te bezorgen: welke zy zig vleiden, nog „ te zullen konnen verwerven (*r*)." Zodanig was de inhoud van deezen merkwaardigen Brief, die, den negenden van Louwmaand, gedagtekend was. Wy zullen wel haast zien, waarom het dienstig ware, dien, hier, dus uitvoerig, te boek te stellen.

X. Wydluftig Vertoog van Amster-

De zaak van de Werving werdt, met den aanvang des jaars, wederom op het tapyt gebragt, ter Vergaderinge van Holland. De mees-

(*r*) *Zie* deezen Brief *in de* Consid. van Staatsz. *Num.* I. II. *bl.* 1, 9 *en* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 19, 24. *Voiez aussi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 121.

(2) In de gedrukte Vertaaling van deezen Brief, stondt *weinig*; doch d'Avaux verklaarde, naderhand, dat hy *niet weinig* geschreeven hadt (Zie *Holl. Merc.* van 1684. bl. 39): 't welk ook alleen te passe komt.

1684. meeste Leden neigden 'er nog toe: maar Amsterdam leverde, op den dertienden van Louwmaand, een wydluftig Vertoog ter Vergaderinge in, strekkende om te toonen de noodwendigheid van een onverwyld Verdrag tusschen Frankryk en Spanje, en de noodeloosheid, en in zekeren opzigte nadeeligheid der voorgeslaagen' Wervinge van zestienduizend man: en liep dit Geschrift op deezen zin: „ 't „ was, sedert de Spaansche Oorlogsverklaa„ ring, geen punt van overleg meer, hoe men „ den kryg zou konnen voorkomen; maar hoe „ men den oorlog, die reeds begonnen was, „ op de beste en spoedigste wyze, zou kon„ nen doen eindigen. Hiertoe, moest men, „ gelyk Amsterdam, zo dikwils, vermaand „ hadt, de raadpleegingen agtervolgen op de „ Vertoogen van den Graave d'Avaux, en dee„ ze maand waarneemen, zo men de Spaan„ sche Nederlanden niet wilde zien vallen, „ onder de overheersching van Frankryk. Zo „ men deeze raadpleeging langer verwylde, „ en, gelyk, sedert drie maanden, gedreeven „ was, besloote tot de Werving der zestiendui„ zend man, zou men den oorlog doen aan„ houden in de Spaansche Nederlanden, en „ den Staat in den zelven inwikkelen. Maar „ de Leden hadden, eenpaariglyk, verklaard, „ dat zy afkeerig waren van den oorlog. Twee „ middelen waren 'er maar, om den oorlog „ te doen eindigen: of het maaken van een „ minnelyk Verdrag, of het opneemen der „ wapenen, om beter vrede te verkrygen, dan „ men door Verdrag verkrygen kon. 't Laat-

Amsterdam, waarin de noodzaakelykheid van een Verdrag tusschen Frankryk en Spanje, en de noodeloosheid en schadelykheid der Wervinge van zestienduizend man beweerd wordt.

ste

„ ste middel moest niet dan des noods, en 1684.
„ wanneer het eerste niet vrystondt, verkoo-
„ ren worden. Tot Verdrag, hadt Frankryk
„ aanleiding gegeven, in de twee schriftelyke
„ voorslagen, door den Graave d'Avaux, in
„ Slagtmaand en Wintermaand gedaan. Op
„ deeze voorslagen, viel alleenlyk te overwee-
„ gen, 1. of men een' derzelven behoorde
„ aan te neemen? Zo neen; 2. of men zig,
„ op goeden grond, beter voorwaarden voor
„ Spanje belooven kon? en 3. of de voor-
„ geslaagen' werving zou konnen dienen,
„ om beter voorwaarden te bedingen? Dat
„ men van Frankryk geen gunstiger voorsla-
„ gen te wagten hadt, bleek, niet alleen uit
„ den korten tyd, gesteld om 'er op te be-
„ sluiten; maar inzonderheid, uit 's Konings
„ groote magt, treffelyke Bondgenootschap-
„ pen, en heimelyken handel met Keulen en
„ Munster. Hierby moest men voegen, dat
„ Deenemarke, welk, nog onlangs, naauwer
„ met Frankryk verdraagen was, zig sterk wa-
„ pende, te water en te lande; en dat Groot-
„ Britanje, dikwils, verklaard hadt, dat Span-
„ je een' der Fransche voorslagen behoorde
„ te omhelzen. De Spaansche Nederlanden
„ lagen, daarentegen, verwoest, door de laat-
„ ste invallen der Franschen. De Vestingwer-
„ ken waren 'er vervallen: de Magazynen on-
„ voorzien. Uit Spanje kwam weinig gelds.
„ Het Krygsvolk, dat op veertigduizend man
„ moest gebragt geweest zyn, was, na de eer-
„ ste begrooting van zeventienduizend man,
„ nog merkelyk verminderd. Frankryk hadt

1684. „ zig, midlerwyl, reeds in bezit gesteld van „ een van zyne eischen, en zig, sedert de „ raadpleegingen over de Wervinge van zestienduizend man, sterker gewapend. De „ Werving zou den Koning dan niet beweegen, om minder te vorderen van Spanje. „ Ook zou zy, in deezen Staat, nog merkelyke zwaärigheden ontmoeten. Verscheiden' Gewesten hadden 'er nog niet in bewilligd, en zouden 'er, veelligt, nimmer „ in bewilligen. 's Lands geldmiddelen waren „ in eenen slegten staat: de Gewesten veel ten „ agteren. De Werving zou eerst van nut zyn, „ als 't oorlog werdt; en dan zou men ook „ voor de veiligheid der zee en andere noodige lasten zorgen moeten. Eindelyk, zy „ zou niet dan na verloop van drie of vier „ maanden konnen voltrokken zyn: in welken tusschentyd, Frankryk zig ver zou konnen uitbreiden, in de Spaansche Nederlanden, zo men, midlerwyl, verzuimde, te „ handelen over een Verdrag. 't Was nog niet „ gebleeken, dat Koning Lodewyk de Vrede „ zo ernstig zogt, als sommigen zig diets „ maakten: anders zou hy zig, deswege, op „ het aanhouden van Groot-Britanje, wel ronder verklaard hebben. Doch de Koning van „ Frankryk werdt, in deeze raadpleegingen, „ als twee byzondere Personaadjen aangemerkt door de Leden. Als Amsterdam zig „ bekommerd toonde voor oorlog, en op verdrag drong, vertoonden de andere Leden „ den Koning zo vreedzaam, dat hy, om Engelands wille, of uit zorge voor de werving der

„ der zestienduizend man, zyne eischen ver- 1684.
„ minderen zou: en als Amsterdam beweer-
„ de dat de vrede bestendig zou konnen zyn,
„ zo Spanje een' der Fransche voorslagen aan-
„ name, was de Koning wederom zo oorlogs-
„ zugtig, dat hy, niet dan met geweld, kon
„ gebragt worden tot vreedzaame gedagten.
„ Maar hoe kon men mindere eischen ver-
„ wagten, na het scherp antwoord van de
„ Moncajo (s), en na de Spaansche Oorlogs-
„ verklaaring, die 'er op gevolgd was? Ook
„ zou de gehoopte verzagting Spanje slegts
„ een grooter gedeelte van het platte Land
„ laaten; 't welk de kosten der Wervinge, die
„ voor 't eerste jaar op vier millioenen be-
„ groot werden, niet kon opweegen: behal-
„ ve dat ook het besluit om, door middel der
„ Wervinge, verzagting van eisch van Frank-
„ ryk te verwerven, van Spanje komen moest,
„ niet van deezen Staat. Amsterdam wensch-
„ te, wyders, te verstaan, welk een Verdrag
„ de Leden redelyk oordeelen zouden: alzo
„ men niet gehouden was, deswege, eerst,
„ met de zogenaamde Bondgenooten, over-
„ een te komen, gelyk de Leden begeerd had-
„ den; waartoe ook de tyd te kort zyn zou.
„ Doch zy, die op verzagting hoopten, moes-
„ ten deezen tyd niet vrugteloos laaten voor-
„ bygaan, dien doende verlengen, ware 't
„ mogelyk, en, midlerwyl, eene wapenschor-
„ sing bewerkende. Om, wyders, te weeten,
„ of men, door het aanneemen der wapenen,
„ be-

(s) *Zie hier voor, bl.* 138.

1684. „ beter vrede zou konnen bedingen; moest „ men, *voor eerst*, agt geeven op het waar belang van den Staat, welk gegrond was op „ Koophandel, Scheepvaart, Visschery, Handwerken en Neeringen, die, in oorlogstyden, „ ligtelyk versperren en veel te lyden hebben: *ten anderen*, op het gemeen verval, sedert den jongsten oorlog, en *ten derden*, op „ de kosten, die vereischt zouden worden, „ om den kryg tegen Frankryk, te water en „ te lande, te voeren, met redelyke hoop van „ eenen goeden uitslag: welke kosten niet „ minder dan twaalf of veertien millioenen „ in 't jaar beloopen zouden: en dan zou men „ nog niet in staat zyn, om de kaaperyen te „ beletten. Zelfs zou Deenemarke, zig voegende by Frankryk, ons de gantsche Vaart „ op de Oostzee konnen doen verliezen. Aan „ onze zyde, hadt men, daarentegen, byna „ geene hulp van buiten te wagten. Engeland stak inwendig in groote verwarringen: „ de Keizer was met den Turkschen kryg belemmerd, en hadt, reeds te vooren, verklaard, dat hy Spanje niet zou konnen bystaan, zonder dat men hem onderstandgelden verleende: 't welk de Spaansche geldmiddelen niet gehengden. Spanje hadt, tot „ hiertoe, vergeefs aangehouden om hulpe, „ by andere Duitsche Hoven. Lunenburg, „ schoon stiptelyk verbonden, zondt geen „ volk af. Zweeden hadt de bekragtiging van „ het Verbond met den Staat nog niet uitgewisseld, en was zelf byna in eenen staat van „ oorloge met Deenemarke en Brandenburg.

„ Span-

„ Spanje kon, ſchoon hiernaar voor agt maan- 1684.
„ den reeds gevraagd door de Staaten, geene
„ verzekering altoos geeven van uitheemſche
„ hulpe. Amſterdam meende dan, dat, niet
„ het opvatten der wapenen; maar handeling
„ alleen ſtrekken kon tot vrede. De Keurvor-
„ ſten hadden zig ook onlangs verklaard, voor
„ het ſluiten van een Beſtand met Frankryk.
„ 't Gedrag der Leden, in den jaare 1678,
„ kwam overeen, met het gevoelen van Am-
„ ſterdam. Men hadt toen geene zwaarigheid
„ gemaakt, om Yperen af te ſtaan aan Frank-
„ ryk; ſchoon 'er een aanzienlyke hoop En-
„ gelſchen in de Nederlanden ware, en En-
„ geland eene magtige Vloot in zee hadt;
„ ſchoon de Keizer en de meeſte Ryksvorſten
„ met Frankryk in oorlog waren, en ſchoon
„ Deenemarke de goede party begunſtigde.
„ Men moeſt dan de werving aanzien voor
„ noodeloos, en de Gemeente, reeds genoeg
„ bezwaard, van zulk een' onnutten laſt ver-
„ ſchoonen. Wyders, kwam ook in aanmer-
„ king, dat Spanje, in 't verklaaren van den
„ oorlog aan Frankryk, minſt op eigen' magt,
„ meeſt op de magt van deezen Staat gezien
„ hadt. Hierom, hadt men geene vyandlyk-
„ heden van belang gepleegd tegen de Fran-
„ ſchen, dan na dat deeze Staat zig zo gereed
„ getoond hadt tot het afzenden van den ge-
„ vorderden onderſtand, die grooter was ge-
„ weeſt, dan, by de Verbonden, beraamd was;
„ na dat men met zo veel yver hadt begon-
„ nen te dringen op de werving van zeſtien-
„ duizend man; na dat men de Spaanſche Ne-

„ der-

1684. „ derlanden hadt begonnen aan te zien, als
„ grenzen van den Staat; na dat men besloo-
„ ten hadt, met de zogenaamde Bondgenoo-
„ ten te handelen over de voorwaarden van
„ een vergelyk, en na dat voornaame Leden
„ van den Staat de Spaansche Oorlogsverklaa-
„ ring hadden begonnen te verdedigen. Al
„ 't welke dienen kon, om ook de schadelyk-
„ heid der voorgeslaagen' Werving te bewy-
„ zen. Men zeide, dat de Werving strekte
„ tot gerustheid van den Staat; doch deeze
„ kon ook door een spoedig Verdrag verkree-
„ gen worden: ook bestondt de veiligheid
„ van den Staat niet in eene groote Krygs-
„ magt, die toch altoos merkelyk kleiner zou
„ zyn dan die van Frankryk; maar in goede
„ Verbonden met magtige nabuuren. Men
„ wierp, wyders, tegen, dat het niet aan den
„ Staat; maar aan Spanje stondt, op den voet
„ der Fransche voorslagen, te sluiten. Doch
„ de Staat kon nadrukkelyke besluiten nee-
„ men, om Spanje te beweegen tot bewilli-
„ ging, gelyk, voor 't sluiten der Akensche
„ en Nieuwmeegsche Vrede, geschied was:
„ of zo Spanje hardnekkig bleeve, andere
„ middelen ter hand slaan, om de Spaansche
„ Nederlanden te bewaaren voor verdruk-
„ king. Voorts, zeide men, dat, na 't sluiten
„ van een Verdrag, op het houden deszelfs
„ door Frankryk, geen staat te maaken ware.
„ Doch zekerlyk zo goed of beter, dan op
„ een Verdrag, dat, na 't voeren van den oor-
„ log, zou mogen gesloten worden. 't Be-
„ sluit van alles was dan, dat, naar 't oordeel

„ van

„ van Amsterdam, de Staaten, met ter zyde 1684.
„ stelling van de Werving, alleenlyk arbei-
„ den moesten, om Spanje te beweegen tot
„ het aanneemen van een' der Fransche voor-
„ slagen, behoevende men, jegens dit Ryk,
„ welk, in het doen der Oorlogsverklaarin-
„ ge, zo ongeregeld te werk gegaan was,
„ zig juist zo naauwgezet niet te gedraagen,
„ als sommige Leden, voorheen, wel geoor-
„ deeld hadden: dat men, hierover, ook met
„ Engeland behoorde te handelen, en, eene
„ lyn trekkende met dit Ryk, door middel
„ van het zelve, Frankryk tragten over te
„ haalen, om, ook na 't einde van Louw-
„ maand, de wapenen te laaten rusten, en
„ zynen eisch niet te verzwaaren; tragtende,
„ te gelyk, zyne Majesteit van Groot-Britan-
„ je te beweegen, om de algemeene Vrede te
„ bevorderen, en op de kragtigste wyze te
„ handhaaven; en in 't byzonder ook den Ko-
„ ning van Deenemarke tot vreedzaame ge-
„ dagten te brengen (t)."

XI. De Staaten van Holland besluiten tot de Werving, by meerderheid van stemmen.

Doch dit Vertoog en de verdere pooginggen der Amsterdammeren waren niet in staat, om de meeste Leden van Holland te doen veranderen van gedagten. De raadpleegingen op de Werving werden voortgezet, en men besloot 'er toe, by meerderheid van stemmen, op den eenendertigsten van Louwmaand. Amsterdam en Schiedam waren de eenigste Leden, die niet bewilligen konden in dit besluit.

Delft

(t) Summier Vertoog der Gedeput. van Amst. in de Holl. Merc. van 1684. bl. 3 enz. en in 't Verv. der Consid. van Staatsz. Num. I. bl. 1.

1684. Delft stemde zelf wel voor de Werving; doch meende dat, in dit geval, niet met overstemming beslooten kon worden. Amsterdam deedt 'er eerlang, eene scherpe aantekening tegen, waarin beweerd werdt „ dat zulk een besluit te „ neemen by meerderheid van stemmen aan„ liep tegen de grondwetten van den Staat, „ die, reeds ten tyde der Graaven, in kragt ge„ weest waren; en in 't byzonder ook tegen „ het Reglement op het beleid van der Staa„ ten Vergaderinge van den jaare 1581, hou„ dende, dat de Leden elkanderen, in 't stuk „ van belastinge, niet zouden mogen over„ stemmen: aan welk punt, de Leden zig al„ toos stipt gehouden hadden, zonder ooit te „ gedoogen, dat men hen overstemde. Ook „ was het Reglement, in dit opzigt, kragtig„ lyk bevestigd, in den jaare 1671, door ee„ ne verklaaring, dat de meeste Leden niet „ voor regt zouden konnen doen doorgaan, „ dat, in eene zaak, waarin, volgens het Re„ glement, geene overstemming plaats hadt, „ zou mogen worden besloten met de meer„ derheid. Strydige grondregels te volgen „ strekte tot omkeering der hoofdwetten van „ den Staat. Ook zou het, hierdoor, altoos in „ de magt der meeste stemmen staan, om be„ sluiten door te dryven, waardoor zy, die 'er „ niet in bewilligd hadden, meer belast wer„ den, dan alle de overigen; waaruit het be„ derf der ingezetenen, onvermydelyk, vol„ gen moest. Burgemeesters en Vroedschap „ van Amsterdam hielden, hierom, het ge„ nomen besluit voor nietig en van onwaar„ de,

Aanteke ning van Amster- dam tegen dit besluit.

„ de, en verklaarden, dat zy het nooit voor 1684.
„ eene wettige Staatsresolutie zouden konnen
„ houden; maar slegts voor een besluit van
„ de Ridderschap en vyftien Steden. Ook
„ zouden zy nimmer iet tot de kosten der
„ voornoemde Wervinge betaalen." Die van Schiedam lieten ook aantekenen „ dat zy het „ besluit op de Werving hielden voor nietig „ en kragteloos, als tegen het aloud gebruik „ genomen zynde. Zy *protesteerden*, wyders, „ van al het onheil, dat 'er, in tyd en wyle, „ uit zou konnen ryzen, en verstonden niet „ dat het ter algemeene Staatsvergaderinge „ zou worden ingeleverd (*v*):" welk laatste, nogtans, op den eersten van Sprokkelmaand, reeds geschied was (*w*).

Aantekening van Schiedam.

XII. D'Avaux brief wordt onderschept, en door zyne Hoogheid in de Vergadering van Holland gebragt.

De scherpe aantekening der Stad Amsterdam, en de duidelyke verklaaring, dat zy niets draagen zou in de kosten der Wervinge, hadt veel misnoegen verwekt onder verscheiden' Leden der Regeeringe (*x*), en boven al by zyne Hoogheid, die ongaarne zag, dat zyn gantsche oogmerk en de besloten' Werving, door de magtigste Stad van den Staat, tegengegaan en verydeld werdt. Ook verliepen 'er maar weinige dagen, na dat de aantekening van Amsterdam geschied was, toen 's Prinsen misnoegen tegen de Regeering deezer Stad openlyk uitborst, in de Vergadering van Holland. De Mark-

(*v*) Resol. Holl. 31 *Jan.* 1684. *bl.* 14.
(*w*) Resol. Gener. *Martis* 1 *Febr.* 1684. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 14-18.
(*x*) Missive *van den* Raadp. FAGEL *aan den* Ambass. VAN CITTERS *van* 1 *Febr.* 1684. *MS.*

1684. Markgraaf van Grana, of, zo anderen melden (y), de Prins van Oranje zelf hadt, eenige weeken geleeden, het *Pacquet* doen onderscheppen, waarin, behalve andere brieven, ook de brief was, die, door den Graave d'Avaux, op den negenden van Louwmaand, aan den Koning van Frankryk geschreeven was, en van welken wy den inhoud, hiervoor (z), omstandiglyk, hebben te boek gesteld. De Spaansche Landvoogd, zo in 't gemeen voorgegeven en geloofd werdt, den brief van d'Avaux, die gedeeltelyk in cyfer geschreeven was, hebbende doen ontcyferen, vondt den inhoud van zo veel gewigt voor den Prinse van Oranje, dat hy den brief, nevens eenige anderen, welken hem ook merkwaardig gescheenen hadden, eerlang, zyner Hoogheid toezondt. De Prins hieldt de brieven eenige dagen by zig; doch de verstandhouding tusschen d'Avaux en die van Amsterdam scheenen hem zo bedenkelyk, dat hy besloot, den brief des Ambassadeurs in de Vergadering van Holland te brengen, en de Afgevaardigden van Amsterdam openlyk te beschuldigen. Op den zestienden van Sprokkelmaand dan, vier of vyf dagen na dat de aantekening tegen het besluit op de Werving geschied was, verscheen de Prins in de Vergadering der Staaten, te kennen geevende, dat hy hun eene zaak van het uiterste gewigt mede te deelen hadt, en verzoekende, dat de deuren, vooraf, geslooten mogten worden,

(y) *Voiez* Negociat. *du* Comte d'AVAUX *Tom.* II. *p.* 122, 135.
(z) *Bladz.* 164.

den, mids men den deurwaarder beval, elk, die tot de Vergaderinge behoorde, binnen, doch niemant wederom uit te laaten, zonder last van hunne Edele-Groot-Mogendheden. De Raadpensionaris gaf den deurwaarder, terstond, deezen last, zonder omvraag gedaan te hebben: gelyk sommigen, daarna, dagten, dat behoorde geschied te zyn. Vervolgens, zeide zyne Hoogheid, dat het gene hy voor te draagen hadt ook eenigszins betrof de Heeren Gerrit Hooft, Raad en Oud-Schepen, en Jakob Hop, Pensionaris van Amsterdam; waarom hy verzogt, dat deezen twee zig, zo lang de raadpleegingen duurden, begeeven wilden in het vertrek der Staaten, gelyk zy deeden. Toen deedt de Prins den brief van d'Avaux leezen, door den Raadpensionaris; doch alzo veele Leden de Fransche taal of niet of naauwlyks verstonden, kon de zin, door deezen ten minste, niet gevat worden. Den brief geleezen zynde, onderstelde zyne Hoogheid, dat de verstandhouding met d'Avaux, door de twee Heeren, was aangelegd, zonder dat men wist, of zy 'er last toe hadden (*a*). Hooft en Hop, anderhalf uur getoefd hebbende in 't vertrek, kwamen, terstond na 't leezen, ongeroepen, wederom binnen; alzo de Burgemeester Joan Huidekooper, Heer van Maarseveen, die, onlangs, wegens Amsterdam, op de Dagvaart, verscheenen was, oordeelde, dat hy hunne hulp niet ontbeeren kon. Ook verstondt hy en

1684.

Men vergt de Heeren Hooft en Hop uit de Vergadering te gaan.

Zy keeren te rug.

(*a*) Missive van Burgemeest. en Raaden van Amst. van 19 Febr. 1684. *in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 31.

1684. en de twee anderen, dat, hunne naamen niet gespeld wordende in den brief van d'Avaux, zy zig niet langer behoefden te onthouden uit de Vergaderinge, en de raadpleegingen over den brief, vryelyk, mogten bywoonen. De Ridderschap, Dordrecht, Haarlem, Alkmaar en andere Leden beweerden driftiglyk, dat zy behoorden te vertrekken. Anderen, gelyk Delft, Leiden, Gouda en Rotterdam, en de Steden van 't Noorderkwartier, op Alkmaar na, zogten hen te beweegen, dat zy 't uit inschikking deeden. Doch zy verstonden, dat zy blyven moesten; dat men, in hun byzyn, behoorde te raadpleegen, en hun den brief nog eens voorleezen, op dat zy 'er zig op verantwoorden mogten: welk laatste hun geweigerd werdt. Doch men tradt, eerlang, tot de raadpleegingen, in hun byzyn. De Ridderschap, zyne Hoogheid bedankt hebbende voor de opening, klaagde zeer, dat Amsterdam alles overleide met d'Avaux, en beweerde zulks te mogen doen: voorts stemmende, dat men de Stads Papieren en die van den Pensionaris Hop behoorde te verzegelen, en op de Charterkamer te brengen, omze daarna te leezen of te rug te geeven, naar dat de Leden zouden geraaden vinden. Dordrecht zeide „ dat de Heeren „ van Amsterdam strafbaar zouden zyn, zo „ de brief de waarheid sprak, 't welk men moest „ onderzoeken: doch dat op hen niet te zeggen viel, zo zy den last der Stad gevolgd „ hadden." Haarlem merkte aan „ dat de „ brief, in allen deele waaragtig zynde, den „ Staat zou 't onderst boven keeren; doch

Men dringt hen, vergeefs, om, op nieuws, buiten te staan.

„ wil-

„ wilde gaarne afwagten, wat Amſterdam zelf, 1684.
„ naar beſcheidenheid, doen zou, en den zagt-
„ ſten weg houden." Dordrecht, welk de verzegeling redelyk hieldt, hadt egter dit laatſte, insgelyks, te verſtaan gegeven. Delft was 't, in dit opzigt, ook eens met deeze Steden, oordeelende, daarenboven, dat men Amſterdam een afſchrift van d'Avaux brief toeſtaan moeſt. Zo deedt ook Leiden. Amſterdam verklaarde, niet te konnen gedoogen dat de Stads Papieren verzegeld werden; doch was gereed om op den brief te berigten, en ondertuſſchen den *Principaalen* kennis te geeven. De Edelen, ſloegen, vervolgens, voor, dat men de Papieren, door drie Heeren, zou konnen doen verzegelen, en onder den Heere van Maarſeveen laaten, mids hy op den eed aanname daarvan niet te verduiſteren. Dordrecht verſtondt ook, dat 'er verzekering wezen moeſt. Doch Delft en Leiden begreepen, dat men zo ſcherp niet behoorde te gaan. Gouda hadt vertrouwen in Maarſeveen; doch zo de voorzittende Leden verder gaan wilden, voegde men zig met de Edelen. Rotterdam en Gorinchem beriepen zig op naderen laſt. Schiedam mogt ook wel zien, dat de Papieren, verzegeld zynde, den Heere van Maarſeveen gelaaten werden: en de overige Leden ſtemden allen met de Ridderſchap. 't Beſluit viel, derhalve „ dat men een
„ afſchrift van den onderſchepten Brief zen-
„ den zou aan de Leden; dat de Heer van
„ Maarſeveen de bewaaring der Papieren in 't
„ Comptoir van Amſterdam op zig neemen
„ zou, en dat de brieven in 't Comptoir van

 „ den

1684. „ den Penſionaris Hop by elkanderen zouden „ worden gelegd, onder 't *Cachet* van den „ Heere van Maarſeveen en twee andere Hee- „ ren." Doch Amſterdam verklaarde zig ernſtelyk tegen dit beſluit. Zyne Hoogheid boodt aan, de raadpleegingen geheim te willen houden, enze niet dan onder gelyke geheimhoudinge aan de andere Geweſten te zullen mededeelen; doch Amſterdam bleef het beſluit afkeuren. De Raadpenſionaris zeide toen „ dat, naardien Amſterdam niet gedoo- „ gen wilde, dat iemant, nevens den Heere „ van Maarſeveen, de Papieren in bewaarin- „ ge hieldt, de Ridderſchap niet zou konnen „ nalaaten alles nader te onderzoeken." De Ridderſchap zelve ſprak van alles in 't licht te willen geeven. De andere Leden kwamen genoegzaam overeen met de Ridderſchap. Men zogt Amſterdam, op nieuws, te beweegen om te bewilligen in 't genomen beſluit. Doch 't gelukte niet. Eindelyk, werdt, by de meeſte Leden, vaſtgeſteld, dat de Verzegeling, door drie Heeren, geſchieden zou, en dat de Papieren zouden blyven onder den Heere van Maarſeveen. Ook zou men den brief geheim houden in de Vroedſchappen, en al 't gehandelde, insgelyks: alleenlyk, behieldt zyne Hoogheid de vryheid om den brief mede te deelen aan de Gedeputeerden tot de buitenlandſche zaaken, die hem hunnen Principaalen zouden mogen toeſchikken (*b*).

Men beſluit

Terſtond na 't neemen van dit beſluit, werden

(*b*) Eigenh. Aant. van den Heere HOP *van* 16 *Febr*. 1684. MS.

den Afschriften van den Brief van d'Avaux gezonden aan de Steden, om derzelver gedaggten daarover te verstaan. En onaangezien men gescheenen hadt den Brief geheim te willen houden, kwam 'er, na weinige dagen, eene Vertaaling van in 't licht, waarin verscheiden' plaatsen open gelaaten waren, die, in eene tweede uitgaave, werden aangevuld. De kennis van deeze geheime handeling werdt dus rugtbaar onder 't gemeen, welk, in verscheiden' Steden, zeer nadeelig sprak van de Regeering van Amsterdam; terwyl, de ingezetenen deezer Stad, thans zeer eensgezind met hunne Regeering, by monde en geschrifte, vinnig schimpten op zyne Hoogheid. Midlerwyl, waren ook de Heeren *Franco van der Goes*, en *Adriaan Baart*, die Burgemeester van Delft, deez' Pensionaris van Alkmaar, benevens Simon van Beaumont, der Staaten Sekretaris, gemagtigd om, terstond, de Papieren der Stad Amsterdam en die van den Pensionaris Hop in den Haage te verzegelen, waartoe de drie Gemagtigden hun eigen zegel gebruikten, de Papieren laatende in bewaaringe van den Heere van Maarseveen, tot dat de Leden, na 't leezen van den brief van d'Avaux, zouden hebben geoordeeld, of de Papieren nader behoorden onderzogt te worden, of niet. De verzegeling geschiedde op den zelfden zestienden van Sprokkelmaand (*c*). De Heeren Hooft en Hop

1684.

Afschriften van den brief aan de Steden te zenden.

De Papieren van Amsterdam worden verzegeld.

(*c*) Resol. Holl. 16, 25 *Febr.* 1684. *bl.* 38, 67. *Zie ook* Missive van een' Regent *en* Verantw. van het beleid van Amst. *in de* Consid. van Staatsz *Num.* XIX. XXIX. *Voiez aussi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 195 *&* *suiv.*

1684. Hop keerden, nog dien zelfden nagt, naar Amsterdam, daar de tyding, welke zy bragten, de Burgemeesters geweldiglyk ontstelde, inzonderheid den Burgemeester van Beuningen, die de meeste kennis van de buitenlandsche zaaken hadt, en, in 't voorleeden jaar, tot Burgemeester verkooren zynde, thans als Oud-Burgemeester was aangebleeven: waarom hem de handel met d'Avaux, beter dan iemant, bekend was. Ook hadt hy 'er verscheiden' brieven over gewisseld met Hop, die nu ook onder 't zegel lagen. Doch de ontsteltenis der Heeren sproot, zo zy sedert verklaarden, niet uit eenige bewustheid van schuld; maar om dat zy, huns oordeels, onheusch en onredelyk bejegend waren in den Haage. De Raad werdt, terstond, byeen geroepen (*d*), en men vaardigde, den negentienden, eenen Brief af aan alle de Steden, waarin de Regeering betuigde, te haaken naar gelegenheid, om haare onschuld, in 't gehandelde met d'Avaux, duidelyk te doen zien, en zeer klaagde, over 't verzegelen haarer Papieren (*e*). Deeze brief werdt ook, terstond, door den druk, gemeen gemaakt.

XIII. Uittrekfels uit eenige andere onder-

By de tweede uitgaave van den brief van d'Avaux, waren gevoegd eenige uittreksels uit andere brieven, die, te gelyk met dien van d'Avaux, schynen onderschept geweest te zyn. In deeze uittreksels, las men: „de Hee-„ ren

(*d*) Extr. *uit de* Resol. der Vroedſ. van Amſt. *van* 23 *Febr.* 1684. Resol. Holl. 24 *Febr.* 1684. *bl.* 48.

(*e*) Resol. Holl. 24 *Febr.* 1684. *bl.* 95. *Zie de* Missive ook *in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 31 en Consid. van Staatsz. *Num.* VI. *bl.* 31.

„ ren van Amſterdam doen hun beſt, en de „ Heer d' Avaux zoekt alles te doen geluk„ ken. En zo de zaaken niet gebragt worden „ in den ſtaat, waarin menze wenſcht; zal 't „ aan de groote magt, welke men tegen zig „ heeft, te wyten zyn. Men heeft, ondertus„ ſchen, reden om te hoopen, dat de uitſlag „ niet veel verſchillen zal van 't gene men zig „ voorgeſteld hadt. — — De zaaken zyn „ hier tot groote uiterſten gebragt. 't Is te „ dugten, dat men niets zal konnen verkry„ gen, tegen den wil van den Prinſe van O„ ranje. Maar de Heeren van Amſterdam zul„ len nooit in de Werving bewilligen. Men „ gelooft, dat hyze, huns ondanks, zal door„ dryven: 't welk de tyd leeren zal. —— —— „ Men is hier bezig om den Vereenigden Ge„ weſten de Werving te beletten, op dat de „ Koning, in den aanſtaanden veldtogt, alle „ de Spaanſche Nederlanden zou konnen weg„ neemen. Men vleit de Staaten, met ſchoon„ ſchynende beloften: want, naar alle waar„ ſchynlykheid, zal 'er, binnen vier maanden, „ een bloedige oorlog zyn (*f*)". Deeze uitgetrokken' plaatſen verwekten nieuwe giſting, in de gemoeden van 't gemeen en van de Staaten zelven: de laatſte plaats inzonderheid. Doch deeze was getoogen uit een' Brief van eenen Geeſtelyke (3); welke luiden, dikwils, niet

1684. ſchepte brieven.

(*f*) *Zie* Conſider. van Staatsz. *bl.* 8. Holl. Merc. *van* 168 , *bl.* 29, 30.

(3) Le Pere *Limojon*, Biegtvader van den Graave d'Avaux.

1684. niet doordringen tot het regt geheim der zaaken van Staat en Regeeringe. Ook merkte d'Avaux, naderhand, aan, dat de goede Biegtvader, eenen anderen Geeſtelyke, zynen vriend, die driehonderd mylen van hier (4) woonde, wat nieuws willende verhaalen, dingen verzierd hadt, die, in zulk een afgelegen oord, zeldzaam konden ſchynen (*g*).

D'Avaux verdedigt die van Amſterdam.

D'Avaux vernam, ondertuſſchen, wel haaſt, dat zyn brief onderſchept, en in de Vergadering van Holland gelezen was. Hy vorderde dien, terſtond, te rug, eerſt mondeling, en daarna, in eene geſchrift, welk hy, ter algemeene Staatsvergaderinge, inleverde (*h*). Hy verdedigde de Amſterdamſche Heeren zeer (*i*): van welken eenigen in 't byzonder, ten onregte, zeide hy, beſchuldigd werden, ſchoon hy niemant hunner genoemd hadt in zynen brief, dien men ook, naar zyn zeggen, op verſcheiden' plaatſen, kwalyk ontcyferd en verſtaan hadt. Voorts, beweerde hy, dat hy de zaaken aan den Koning, zynen Meeſter, naar zyn welgevallen, kon voordraagen, om zyne Majeſteit te ligter te brengen, daar hy hem wenſchte, zonder dat men, hieruit, eenig gevolg trekken mogt, tot iemants nadeel (*k*). 't Is ten hoogſte waarſchynlyk, hoewel ik het niet gemeld vind, dat men den

(*g*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 41.
(*h*) Reſol. Holl. 24 *Febr.* 1684. *bl.* 63.
(*i*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* II. *p.* 205 & *ſuiv.*
(*k*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 34-41. Conſider. van Staatsz. *Num.* XIII. *bl.* 61 *enz.*

(4) Te Marſeille.

den Graave d'Avaux, federt, zynen brief zal te rug gegeven hebben. 1684.

XIV. Paats, Vroedfchap te Rotterdam, raakt ook in moeite, ter oorzaake van het fchryven van d'Avaux.

Doch deeze brief bragt de Amfterdamfche Regenten niet alleen; maar ook Adriaan Paats, Raad en Vroedfchap der Stad Rotterdam, in moeilykheid. Deeze was, in den Brief, met naame genoemd, en geteld onder *de welgezinden, die wederom moed greepen* (*l*). Hy woonde de Dagvaart van Holland by, toen de brief gelezen werdt, en, kort daarop, naar huis gekeerd zynde, werdt hem verzogt, dat hy zig uit de Vroedfchap, die toen vergaderen zou, wilde onthouden; alzo hy, zeide men, verdagt was van ongeoorloofde verftandhouding met den Graave d'Avaux, waarover men, in zyn afzyn, wilde raadpleegen. Hy vervoegde zig, hierop, met verfcheiden' Vertoogen aan de Staaten van Holland, waarin hy verklaarde, d'Avaux in geene vier jaaren gezien, en geene briefwiffeling of verftand, regtftreeks of door de tweede hand, met hem onderhouden te hebben. Hy bewees dit laatfte ook, met een getuigenis, welk d'Avaux, op zyn verzoek, gereedelyk, verleend hadt. Drie Burgemeesters, zig geraakt voelende over 't gene hy bygebragt hadt, dreigden hem, wegens laftering, in regte te zullen betrekken. Doch hy, en verfcheiden' Regtsgeleerden met hem oordeelden, dat hem, in het afwyzen uit de Vroedfchap, groot ongelyk gefchied was. Zelfs liet hy zyne Verdediging in openbaaren druk uitgaan:

(*l*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 180, 182, 188, 191, 193.

1684. gaan: 't welk van zulk een gevolg was, dat hy, kort hierna, wederom verzogt werdt, zyne plaats in de Vroedschap te bekleeden (*m*).

Amsterdam besluit, geene Afgevaardigden meer ter Dagvaart te zenden.

Maar 't geschil met Amsterdam werdt zo ras niet bygelegd. De Regeering deezer Stad verontschuldigde zig, te vergeefs, ter Vergaderinge van Holland, door een omstandig Verhaal van 't gene tusschen den Graave d'Avaux en haare Afgevaardigden voorgevallen was. Zy drong, te vergeefs, op de ontzegeling haarer Papieren (*n*). Dit deedt haar besluiten, geene Afgevaardigden meer ter Dagvaart te zenden, en haare zaaken aldaar te laaten verrigten door twee haarer Sekretarissen, *Dirk Geelvink* en *Kornelis Munter*, die meer dan één Vertoog ter Vergaderinge van Holland inleverden, waarin beweerd werdt, dat men, in 't verzegelen van de Papieren der Stad, de vryheid der Leden gekrenkt, hunne byzondere voorregten verkragt, en een nieuw en kwaad voorbeeld aan de volgende tyden gegeven hadt; alles om geene andere reden, dan om dat, in den brief van d'Avaux, gewaagd werdt van eenige gesprekken, gehouden tusschen hem en die van Amsterdam, tot bevordering der Vrede; zonder dat de Stad immer eenige byzondere verbindtenis met hem aangegaan hadt. Ook boodt men, in een deezer Vertoogen, aan, de onschuld der Regeeringe van Amsterdam nog nader te zullen doen blyken, ook

(*m*) Resol. Holl. 24, 26 *Febr.* 21, 24 *Maart* 1684. *bl.* 44, 68, 159, 170. *Zie* Consid. van Staatsz. *Num.* IX. *bl.* 40 *enz.* Holl. Merc *van* 1684. *bl.* 41-53.

(*n*) Resol. Holl. 10 *Maart* 14 *May* 1684. *bl.* 140, 242.

ook, des noods, door het openleggen der verzegelde Papieren, zo dra de Staaten de ontzegeling daarvan zouden hebben toegestaan (*v*): op welken laatsten voorslag, sommige Leden oordeelden, dat die van Amsterdam verklaaren moesten, of zy dit openleggen der Papieren dagten te doen, terstond na de ontzegeling, of na dat zy dezelven eerst, eenigen tyd, in hunne magt, gehad zouden hebben. Doch de Edelen en verscheiden' Steden meenden, dat men behoorde te treeden tot het onderzoeken der Papieren, eerze te rug gegeven werden. Zy bouwden deeze hunne meening op de volgende vyf redenen „ 1. Die van Amsterdam hadden den Graave d'Avaux kennis gegeven van de zwakheid van den Staat en van de verdeeldheid in den zelven: 't welk de Stad, met reden, verdagt hadt gemaakt. 2. Die van Amsterdam hadden hem gezeid, dat zy de Werving zouden beletten, en weigeren in dezelve te bewilligen. 3. Zy hadden hem onderregt van de middelen en kuiperyen, by hen aangelegd, tot stremming van de Werving; en van de Leden, die zy hadden aangesproken en overgehaald tot hun gevoelen. 4. Zy hadden met hem gesproken van byzondere verzekeringen, welken men, des noods, geeven zou. 5. Zy hadden hem gedrongen, tot het overleveren van een Vertoog, niet zo zeer op dat men daarover ter algemeene Staatsverga-„ de-

1684.

De Edelen en eenige Steden oordeelen dat men de Papieren der Stad Amsterdam behoort te onderzoeken. Hunne redenen.

(*v*) Extr. *uit de* Resol. der Vroedsch. van Amsterd. *van* 28 *Febr.* 1684. Vertoog van Onschuld *enz. in de* Consider. van Staatsz. *Num.* XVI. *bl.* 77 *enz.*

1684. „ deringe raadpleegen, als op dat zulk een „ Vertoog onder 't Gemeen rugtbaar worden „ zou. Alle welke dingen, huns oordeels, „ smaakten naar ongeoorloofde verstandhou- „ ding, ten nadeele van den Staat, en oor- „ zaak gaven, om de verzegelde Papieren te „ onderzoeken." Doch de Burgemeesters van Amsterdam beantwoordden deeze redenen, in eenen brief aan de afgezondenen ter Dagvaart, waarvan zy allen stemmenden Steden een Afschrift toeschikten. Op de *eerste*, merkten zy aan „ dat de Brief van d'Avaux, nergens, zo „ veel zy hadden konnen merken, te kennen „ gaf, dat hy, uit hun, het zwakke van den „ Staat en de oneenigheid in den zelven ver- „ staan hadt. Doch deeze dingen waren wee- „ reldkundig geweest, voor den vierentwin- „ tigsten van Wintermaand, wanneer zy, „ voor 't eerst, met hem, in gesprek getreden „ waren; en konden ligtelyk geweeten wor- „ den, door eenen Ambassadeur, van wien „ de Raadpensionaris Fagel, dikwils, gezeid „ hadt (5), dat hy alles wist uit te vorschen, „ wat in den Staat omging." Op de *tweede*, zeidenze „ dat zy, op 't stuk der Wervinge, „ nooit iets aan d'Avaux verklaard hadden, „ waardoor hunne vrye raadpleeging op dit „ stuk, ook maar in 't allerminst, zou hebben „ konnen belemmerd worden." 't Gene, in de

Wederlegging derzelven, door Burgemeesteren van Amsterdam.

(5) Ik heb dit bevestigd gevonden, in een' eigenhandigen brief van den Raadpensionaris, den twintigsten van Oogstmaand des jaars 1683, aan den Ambassadeur van Citters geschreven.

de *derde* plaatse, aangemerkt werdt „ zou ge- 1684.
„ heel ongelooflyk moeten voorkomen aan
„ elk, die wist, op wat wyze, men, in den
„ aanvang deezes jaars, over de Wervinge,
„ geraadpleegd hadt: hebbende Amsterdam
„ alleen Schiedam nevens zig gehad, in 't af-
„ stemmen der Wervinge; terwyl Delft oor-
„ deelde, dat men 'er niet toe behoorde te
„ besluiten, dan met eenpaarige stemmen.
„ Doch zy wilden niet ontveinzen, dat zy den
„ Graave d'Avaux gezeid hadden, dat, ten
„ opzigte van de raadpleegingen op zyne
„ schriftelyke voorstellen, verscheiden' voor-
„ naame Leden, en zelfs, volgens zyn eigen
„ getuigenis, de Raadpensionaris van Holland
„ in hun verstand waren; 't welk men, ten on-
„ regte, op de Wervinge geduid hadt." Op
de *vierde* reden, verklaardenze „ niet alleen
„ geene beloften gedaan; maar zelfs geene
„ hoop altoos gegeven te hebben, van t'eeni-
„ gen tyde eenige byzondere verbindtenis te
„ zullen aangaan: waarom zy niet begrypen
„ konden, wat den Ambassadeur mogt be-
„ woogen hebben, om, in 't slot van zynen
„ brief, te schryven, dat zy 't gesprek hier-
„ over zouden verschooven hebben, tot dat
„ zy alle hoop om hunne oogmerken te be-
„ reiken zouden hebben verlooren." Op
de *vyfde*, zeidenze „ dat hun oogmerk, in
„ 't dringen op de inlevering van een schrif-
„ telyk voorstel, geen ander geweest was, dan
„ dat het komen mogt ter kennisse van zul-
„ ken, die daarover moesten raadpleegen.
„ Doch alzo zulk een voorstel noodwendig
 „ naar

1684. „ naar de Gewesten zou moeten gezonden „ en daardoor rugtbaar worden, zo hadt het „ aan den Ambassadeur vrygestaan, te schryven, dat hy, hieruit, wat goeds verhoopte „ tot bevordering van een Verdrag; zonder „ dat zy zien konden, hoe zulk schryven hun „ tot nadeel, veel min tot zo hooge misdaad „ zou konnen worden toegerekend." Voorts, herhaalden de Burgemeesters van Amsterdam de gedaane aanbieding, om hunne onschuld, zo menze nog eenigszins in twyfel trekken mogt, ook door het openleggen der verzegelde Papieren, zo verze hiertoe dienstig waren, nog volkomener, te doen blyken (*p*). Doch dit schryven werkte meer niet uit, dan dat men het onderzoeken der Papieren verschoof. Zy bleeven, nog ruim drie maanden, verzegeld.

Verwydering tusschen zyne Hoogheid en Amsterdam. Schimpschriften, van wederzyde verspreid.

Midlerwyl, nam de verwydering tusschen zyne Hoogheid en de Stad Amsterdam, hand over hand, toe. Zy werdt gevoed, door verscheiden' bitse en schimpende schriften, die, van de eene en de andere zyde, in 't licht kwamen. Onder de voornaamsten, mogt men tellen de zogenoemde *Missive van eenen Regent ter Vergadering van Holland*: waarin 't gedrag van Amsterdam vinnig werdt doorgestreeken. De Regeering der Stad vondt geraaden dit schrift, welk zy hieldt, door den Raadpensionaris of door iemant zyner vrienden (6), opgesteld te zyn,

(*p*) Missive van Burgem. van Amst. van 18 *Maart* 1684. in *de* Holl. Merc. van 1684. *bl.* 70 enz. en Consid. van Staatsz. *Num.* XXVI. *bl* 59.

(6) Ik heb, tegenwoordig, een' Brief van den Raadpen-

zyn, in openbaaren druk, te wederleggen. Doch behalve deeze Geschriften, die wel scherp, maar niet schimpend waren opgesteld, regende het, te Amsterdam, blaauwboekjes en schotschriften van allerlei slag: ook veelen tegen zyne Hoogheid, die, by 't gemeen, zo sterk beschuldigd werdt, dat hy den oorlog zogt, dat de Staaten van Holland, reeds in Wintermaand, beslooten hadden, den Hove en Geregten aan te schryven, datze zulke beschuldigingen, welken zy *vuile lasteringen* noemden, ernstelyk, zouden hebben te weeren (*q*). Ook kwam 'er, wat laater, wederom een Plakaat uit, tegen het drukken en verkoopen van *schandelyke Libellen* over Staatszaaken (*r*). Doch de drift van 't gemeen om zyne Overheid door te stryken wies aan tegen 't Verbod: vooral, te Amsterdam, daar de Regeering mogelyk meer door de vingeren zag, om dat zy thans zeer misnoegd was op den Prinse. Of egter dit misnoegen, gelyk sommigen schryven (*s*), zo ver gegaan zy, dat men in bedenking nam, om Prins Henrik Kasimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, die, in 't voorleeden jaar, met de Prinsesse *Amelia van Anhalt* gehuwd was (*t*), tot Stadhouder, of Bevelhebber van Am- 1684.

(*q*) Resol. Holl. 31 *Dec.* 1682. *bl.* 518.
(*r*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 380, 380.
(*s*) BURNET *Vol.* I. *p.* 594.
(*t*) Resol. Holl. 3 *Decemb.* 1683. *bl.* 486. Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 153. *van* 1684. *bl.* 263.

pensionaris Fagel voor my, den zevenden van Lentemaand deezes jaars 1684, aan den Ambassadeur van Citters geschreeven, waarin van deeze *Missive*, met goedkeuringe, gewaagd wordt.

1684. Amſterdam te verheffen; en dat men hem, ten deezen einde, derwaards, ontbooden zou hebben, zou ik niet durven verzekeren. Men voegt 'er by, dat de Franſche Ambaſſadeur de verdeeldheid ſtookte, en dat de Engelſche Gezant Chudleigh hem zo wakkerlyk byſtondt, dat hy zig niet ontzag, den Prins van Oranje, in 't aangezigt, te hoonen; waarop deeze hem niet meer zien wilde (*u*). Ook kon men elkanderen naauwlyks vinniger beſchuldigen, dan men, ten deezen tyde, deedt. Men ſchroomde, van de zyde der Amſterdammeren, niet, te zeggen, dat de Prins van Oranje 's Lands vryheid zogt te verkragten: terwyl men, van de andere zyde, onder 't gemeen, verſpreidde, dat Amſterdam 't Land aan Frankryk verkogt, en 't bedongen geld reeds van d'Avaux ontvangen hadt (*v*). Ook dreef men, dat deeze Stad, in de verſtandhouding met den Graave d'Avaux, misdaad van gekwetſte hoogheid begaan hadt. „ Maar, ſchryven ſommigen (*w*) „ Oranjes hoogheid werdt geagt gekwetſt te zyn, als men ſlegts in 't minſt durfde tegenſpreeken, dat de gantſche Staat, op zynen enkelen wenk, draaide." Amſterdam durfde dit alleen doen, en kon het doen, met vrugt. „ Want, voegt men 'er by, de Prins „ hadt geene de minſte agting voor de Wethouders der overige Steden."

XV. Gesprek

Terwyl deeze vinnige verdeeldheid duurde,

(*u*) BURNET *Vol.* I. *p.* 594.
(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 209.
(*w*) C. V. BYNKERSHOEK Quæſt. Jur. publ. *Libr.* II. *Cap.* IV. *p.* 216.

de, vondt de Keurvorst van Brandenburg geraaden, *Paulus van Fuchs* af te zenden naar Holland, om de Staaten en den Prins van Oranje te vermaanen tot vreedzaame gedagten, en om de Stad Amsterdam te versterken in haare meening. Hy begaf zig, zo dra hy in Holland kwam, naar deeze Stad, en tradt, terstond, in een mondgesprek met Burgemeester van Beuningen, die 't voornaamste deel aan 't bewind hadt, en zeer yverde tegen de Werving. In dit gesprek, hieldt de Burgemeester den Gezant voor „ dat de Stad gaarne zag, dat de „ Keurvorst haar gedrag goedkeurde, en haar „ wilde ondersteunen: dat de Prins van Oranje, ten onregte, op haar verstoord was, „ alzo zy, ziende dat zyne Hoogheid zig zelven en den gantschen Staat in 't verderf „ storten zou, hem, zyns ondanks, behouden „ wilde. Men bedroog, vervolgde hy, den „ Prins, van alle kanten. Spanje was hem drie „ millioenen schuldig: op welke schuld, men „ eenige penningen betaald hadt. De overigen hadt men beloofd te voldoen. Op deeze beloften, verliet zig zyne Hoogheid; „ schoon elk wist, hoe zeer het Spanje mangelde aan geld. De Spaanschen hielden den „ Prinse, dagelyks, verzierde tydingen voor, „ uit Frankryk. Zy zeiden hem, dat 's Konings schatkist ledig was; dat hy een' afkeer „ hadt van den oorlog; dat hy voor den Prinse vreesde, en dat men alles van hem verwerven zou, zo men hem slegts de tanden „ toonde. Doch hy, van Beuningen, geloofde, dat de Franschen zelven zulke dingen

1684.
tusschen den Keurbrandenburgsche Gezant Fuchs en Burgemeester van Beuningen, te Amsterdam.

1684. „ uitstrooiden, om Spanje en den Prins te
„ mompen. 't Ontbrak zyner Hoogheid ook
„ aan geene vleijers, die hem inboezemden,
„ dat zyn vernuft alleen magtig was, Frank-
„ ryks oogmerken te verydelen. De Prins be-
„ zat meer staatzugt, styfzinnigheid en hoog-
„ gevoelendheid dan behoorlyk was. Anders,
„ zou hy zo zeer niet verschillen met den
„ Keurvorst, dien hy wel voor zynen Vader
„ agten mogt. Doch hy hadt zig geheel over-
„ gegeven aan den raad van den Markgraave
„ van Grana en van (7) *Bourgomagno*, Spaan-
„ schen Ambassadeur te Weenen: de eerste
„ was een wargeest: de andere bezat weinig
„ oordeel. Beide haddenze het treurspel sa-
„ mengesteld, welk nu vertoond werdt. De
„ Markgraaf dagt den last, dien hy den elen-
„ digen ingezetenen der Spaansche Nederlan-
„ den opgelegd hadt, te schuiven op de schou-
„ ders van Duitschland en van de Vereenig-
„ de Gewesten. Bourgemagno hadt zig diets
„ gemaakt, dat hy den Koning van Groot-
„ Britanje, zyns ondanks, zou inwikkelen in
„ den oorlog met Frankryk. Op zulke grond-
„ slagen, steunde de belagchelyke Oorlogs-
„ verklaaring, die Spanje aan Frankryk ge-
„ daan hadt. Anders, ging hy voort, lagen den
„ Amsterdammeren de hersens zo verkeerd
„ niet, dat zy Frankryks magt vermeerderen,
„ en hunne eigen boeijen smeeden zouden
„ willen. Niets streedt meer met elkanderen,
„ dan de belangen van Frankryk met die van
„ den

(7) Anderen noemen hem *Bourgomaneira*.

„ den Vereenigden Staat. Doch 't was nu de „ gewoonte, om zulken, die eenen ontydigen „ en verderfelyken oorlog afstemden, aan te „ zien als gewonnen of omgekogt door Frank- „ ryk." Fuchs, hierop het woord neemende, zeide „ dat de Keurvorst in 't zelfde geval was; „ schoon hy niets nooder zag, dan den aan- „ was van Frankryks gebied; om welken te „ voorkomen, thans geen ander middel was, „ dan Vrede of Bestand te maaken (*x*)." 1684.

't Gesprek viel, daarna, op de Byeenkomst onder de Bondgenooten, in den Haage aangelegd, tot bevordering der Vrede (*y*), van welke byeenkomst de Regeering van Amsterdam geringe verwagting hadt (*z*). Van Beuningen liet zig, hierover, in deezer voege, uit: „ Vreemd was 't, zeide hy, dat eenige weini- „ ge, en, uitgenomen Beieren en Lunenburg, „ schier de minst vermogendste Duitsche Vor- „ sten niet schroomden, schikkingen te maa- „ ken over het noodlot des Ryks: deswege, „ voorslagen doende en hoorende, zonder „ daartoe eenigen last te hebben van de mees- „ ten en magtigsten. Nog vreemder scheen „ 't hem, dat men eenige agting toonde voor „ de zogenaamde Bondgenooten, die tot on- „ dersteuning der Spaansche Nederlanden nog „ geen' eenen ruiter in den zadel gezet had- „ den. De twist tusschen Frankryk en Span- „ je kon, zyns oordeels, ligtelyk, in den Haa- „ ge beslegt worden. Doch de geschillen met „ het

(*x*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 118. *p.* 1201.
(*y*) Holl. Merc. *van* 1683. *bl.* 247. *van* 1684. *bl.* 106.
(*z*) *Zie* hier voor, *bl.* 173.

1684. „ het Duitsche Ryk moesten te Regensburg „ worden vereffend (*a*)."

XVI. Gesprek van den zelfden Gezant met den Prinse van Oranje.

Hierna begaf Fuchs zig naar den Haage, daar hy, volgens zynen last, den Prinse van Oranje 't gevaar, welk de Spaansche Nederlanden liepen, voorhieldt, en op de noodzaaklykheid, om zig spoedig met Frankryk te verdraagen, kragtiglyk, aandrong: niet verzuimende te gewaagen van de verdeeldheid der Vereenigde Gewesten, welke weggenomen zou worden, als de Prins zig van zyn gezag bedienen wilde, om de vrede te bevorderen: waartoe de Keurvorst, zyn Meester, hem op 't ernstigst verzoeken liet (*b*). De Prins antwoordde „ dat hem ten hoogste leed was de „ gemeene zaaken in zulk eene verwarring te „ zien; dat alles zig haastte ten verderve, zo „ de voorzienigheid de zorg voor dit arme „ volk en voor de nabuurige volken niet op „ zig name. Wel wist hy, dat men hem, dien „ men geneigd hieldt ten oorloge, de voornaamste schuld gaf van al dit kwaad. Doch „ men deedt hem, hierin, het hoogste ongelyk. „ De Spaansche Nederlanden waren een voormuur voor deezen Staat, en konden 'er niet „ van afgescheiden worden. Zo dra zy vero- „ verd waren, zou Frankryk konnen door- „ dringen, tot in het hert der Vereenigde Ge- „ westen, en zig dezelven, als bekwaamer tot „ den Koophandel dan tot den oorlog, ge- „ heellyk, onderwerpen. De voorwaarden, „ door

(*a*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 118. *p.* 1202.
(*b*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 116. *p.* 1200.

„ door Frankryk voorgeslaagen, waren zulks ingesteld, dat de Koning, wanneer 't hem lustte, de Nederlanden zou konnen overweldigen. De troepen, die, hier en daar, op de been gebragt waren, hadden dit, tot hiertoe, belet. Maar wanneer menze, op 't sluiten van eene looze Vrede of Bestand, zou afgedankt hebben, zou men 't zelfde zien gebeuren, dat na de Nieuwmeegsche Vrede gebeurd was; wanneer Frankryk meer Lands dan geduurende den oorlog hadt ingezwolgen. Vooral, moest men niet gedoogen, dat Frankryk meester werdt van Luxemburg, de eenigste Stad, door welke, de Spaansche Nederlanden gemeenschap hadden met Duitschland. Hy hadt nogtans geenen afkeer van de Vrede; mids zy, op billyke voorwaarden, getroffen kon worden: waartoe de Keurvorst veel bybrengen kon. Frankryk steunde meer op de gunst van Deenemarke en den Keurvorst, dan op zyne eigen' kragt: en 't was blykbaar genoeg, dat Deenemarke niets ondernemen zou, buiten bewilliging van zyne Keurvorstelyke Doorlugtigheid. Zo de Keurvorst dan zyn vermogen in 't werk wilde stellen; haast zou men vrede, en hy 'er al de eer van hebben. Zyn eigen belang moest hem, hiertoe, insgelyks, dringen. Hy moest bedenken, wat hem te wagten stondt, als de Spaansche Nederlanden verlooren zouden zyn. Zeker hy zou zyne rekening niet beter vinden, by de Fransche vriendschap, dan Zweeden, Beieren en Hanover, die, eertyds,

1684.

De Prins verklaart zig genegd tot vrede, op redelyke voorwaarden.

1684. „ tyds, naauwer dan de Keurvorst, met Frankryk verbonden geweest waren. Keulen hadt „ ook, altoos, de zyde van Frankryk gehouden: en hoe veel hadden niet zyne Landen „ geleeden, van de Fransche Legers? De drie „ Keurvorsten aan den Ryn durfden geen „ woord kikken, 't gene Frankryk mishaagde. „ Die van Trier gevoelde, dagelyks, de „ uitwerksels van den haat, dien men, aan 't „ Fransche Hof, tegen hem verwekt hadt. „ Frankryk hadt, wyders, geen het minste regt „ op 't gene de Koning, na 't sluiten der Nieuwmeegsche „ Vrede, naar zig genomen hadt: „ en blind moest men zyn, om niet te zien, „ dat hy donge naar de heerschappye over Europa: „ immers, naar eene magt, groot genoeg, „ om willekeurig te konnen regeeren. „ 't Was, ondertusschen, waar, dat de magt, „ welke men tegen de Fransche stellen kon, „ daarby verre te kort schoot: en dat, zo men „ de zaaken slegts menschelyker wyze beschouwde, „ de Staat der Vereenigde Gewesten „ en deszelfs Bondgenooten niet dan nadeelen „ en nederlaagen te wagten hadden. „ Doch, gelyk hy op de regtvaardigheid der „ zaake en de opregtheid zyns gemoeds steunde; „ zo moest men, met geduld en standvastigheid, „ afwagten, wat by Gode besloo- „ ten ware. En zo den Staat de uiterste ondergang „ over 't hoofd hangen mogt; was „ 't nog eerlyker, zyne bezittingen te verliezen, „ met de wapenen in de vuist, dan „ oogluikende te gedoogen, dat zy, onder deksel „ van afhangkelykheden, en by wege van

„ her-

„ hereeniging, werden weggenomen. Zelfs 1684.
„ was een roemrugtige dood boven een eer-
„ loos leeven te kiezen." *Wat my betreft*, besloot zyne Hoogheid, *ik ben in de tegenspoeden gebooren en opgevoed. De Goddelyke gunst heeft my, egter, ondanks de poogingen myner vyanden, hersteld in de waardigheden myner Vooronderen. De zelfde gunst zal ook, hoop ik, niet gehengen, dat ik elendiglyk sterve. Heeft Gods Wysheid het egter anders over my besloten; ik zal berusten in zynen wil. Een ding smert my ten hoogste, dat de Keurvorst, die my, van myne vroegste jeugd af, als zynen Zoon bemind heeft, en dien ik geëerd heb, als mynen Vader, nu meer schynt te hellen over de zyde der Amsterdammeren, die 't zig tot een' roem rekenen, al wat van my voorgeslaagen wordt, te dwarsboomen. Onzeker is 't, wat uitslag deeze binnenlandsche onlusten hebben zullen: doch zo de Stad Amsterdam al t'eenigen tyde tot betere gedagten komen mogt, wil ik egter nimmer iets te doen hebben met van Beuningen, van wien ik, op 't hoogst, beledigd ben* (*c*). Tusschen beide, moet men hier aanmerken, dat de Burgemeester van Beuningen niet onkundig was van het misnoegen, welk de Prins, in 't byzonder tegen hem, hadt opgevat. Zelfs melden sommigen, dat deeze kennis hem zo bevreesd maakte, dat hy niet uit Amsterdam durfde gaan, uit angst, dat hy opgeligt en vastgezet zou worden. In de Stad zelve, was, of hieldt men zig zo bekommerd, dat men de poorten met dubbele wagt deedt bewaaken, en 't ys in de graften breeken, als ware men

Kommer der Stad Amsterdam en van Burgemeester van Beuningen.

VOOR

(*c*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 119. *p.* 1202.

1684. voor overrompeling bedugt geweeft (*d*). De inlegering van vyfduizend man in Naarden, en een gerugt, dat zyne Hoogheid voorhad Amfterdam te bombardeeren, vermeerderde de bekommering (*e*). Doch daar werdt niets ondernomen op de Stad. Joan van Bankh voorheen Baljuw van 's Graavenhaage, ha van verfcheiden' zwaare misdaaden befch digd zynde, reeds eenige jaaren op de Vo poorte van den Hove in hegtenis gezeten (*f* doch omtrent deezen tyd, was hy ontfnap en, nevens zynen Zoon, geweeken naar Am fterdam, daar hy, nogtans, wederom betrap werdt. Men bragt hem, op nieuws, naar de Haage, op de Gevangenpoorte, alwaar hy eindelyk, overleeden is. Toen hy te Amft dam gevat was, werdt aldaar ook zekere Sa*muel Bofch*, openlyk, ingedaagd. Van Bankhe en deeze Bofch hadden, naar men zeide, eenen aanflag gefmeed, op den perfoon van Burgemeefter van Beuningen (*g*). Doch van den grond van dit zeggen is my niets klaarlyk gebleeken. Alleenlyk vind ik, dat de Stad Amfterdam, omtrent deezen tyd, van de Staaten van Holland gemagtigd werdt, om zulken, die, zo gemeend werdt, op 't leeven van van Beuningen hadden toegelegd, en den aanflag ontdekten, ftrafvryheid te belooven (*h*).

Gerugt van een' aanflag op zyn' Perfoon.

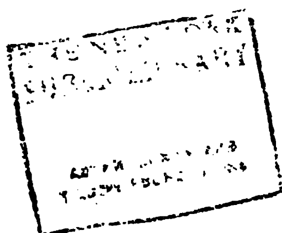
Mid-

(*d*) Miffiven *van den* Ambaff. VAN CITTERS *van* $\frac{1}{11}$ *Jan.* en $\frac{1}{2}$ *Febr.* 1684. *MSS.*
(*e*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* II. p. 140, 177, 255, 270.
(*f*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl* 179.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 257.
(*h*) Refol. Holl. 24 *Maart* 1684. *bl.* 170.

Mr. KOENRAAD VAN BEUNINGEN
Burgermeester en Raad van Amsterdam enz.

Is. Tirion excudit.

1684.

Midlerwyl, antwoordde de Keur-Brandenburgſche Gezant op de redenen des Prinſen van Oranje „ dat zyn Meeſter 't gevaar, welk „ uit den aanwas van Frankryks magt te duchten was, klaarlyk, begreep. Ook ſtrekten „ zyne poogingen nergens anders toe, dan „ om deezen aanwas te voorkomen. Alleenlyk, was de vraag, door welke middelen dit „ beſt geſchieden kon? De Keurvorſt, die, „ door eene ervaarenis van vyfenveertig jaaren, geene geringe kennis der weereldſche „ zaaken verkreegen hadt, kon niet anders „ zien, of de oorlog, waartoe de Bondgenooten ſcheenen te neigen, zou verderfelyk zyn „ voor de Chriſtenheid, als zullende alleenlyk worden aangevangen, uit wanhoop, die „ allen heilzaamen raad gewoon is af te wyzen. De Keizer hadt al zyne magt noodig „ tegen den Turk. Duitſchland was inwendig „ tweedragtig, en hadt, gedeeltelyk, weinig „ volks op de been. Spanje was uitgeput: de „ Vereenigde Geweſten onderling verdeeld: „ Engeland afkeerig van den kryg. Frankryk „ hadt, daarentegen, zo veel volks in de wapenen, dat 'er de Rynkant en de Nederlanden tevens door konden aangetaſt worden. „ De hoop van 't verloorene te herwinnen „ was veel zwakker, dan de vrees, om 'er nog „ veel meer by te verliezen. Dit nadeel kon, „ door Vrede of Beſtand, voorkomen worden: anders hadt men geen middel in zyne „ magt. Ongeraaden was 't, zeker, uit wanhoop, een op al te zetten. 't Lighaam plagt, „ dikwils, door 't afzetten van een verrot Lid, „ be-

Antwoord van den Keur-Brandenburgſchen Gezant, op de redenen des Prinſen van Oranje.

1684. „ behouden te worden. Als men niet alles „ doen kon wat wenschelyk ware, moest men „ doen, 't gene men konde. Op deezen grondslag, was men gewoon iet af te staan, om „ vrede te koopen. Vergeefs, hoopte men op „ hulp uit Duitschland, daar de meeste Standen 't stuk inzagen als de Keurvorst, en „ oordeelden, dat 'er geen middel was om „ Duitschland te behouden, dan vrede met „ Frankryk. Men bragt hiertegen in, dat men „ zig op de Verdragen met Frankryk niet verlaaten kon. Maar dagt men dan eenen eeuwigen oorlog te voeren met dit Ryk? De „ Keurvorst, de Koning van Groot-Britanje „ en andere liefhebbers der Vrede booden „ zig aan, als waarborgen voor de onderhouding van 't Verdrag, welk men, met den Koning van Frankryk maaken zou, en wilden „ hem, zo hy 't daarna schonde, met vereenigde kragten, tot reden zoeken te brengen." Door deeze en diergelyke redenen, zogt Fuchs zyne Hoogheid te doen veranderen van besluit. Doch de Prins bleef by zyn gevoelen.

D'Avaux ontdekt hem Frankryks oogmerk, om stil te zitten.

Ook zeide d'Avaux daarna tegen Fuchs, „ dat hy niets anders verwagt hadt," daarby voegende „ dat de Raadpensionaris den Prins styfde in zyn opzet. De Koning zyn Meester zou, nogtans, zyns oordeels, zig thans „ niet verder uitbreiden in de Nederlanden, „ alzo hy dan Amsterdam, Friesland en Stad „ en Lande noodzaaken zou, om zig te voegen by de overige Leden van den Staat. „ Ook zou Engeland zulks niet gedoogen, en „ de Regeering van Amsterdam zou dan in

„ te

„ te groote engte gebragt worden. 't Scheen, 1684.
„ hierom, best, dat men de zaaken, nog eenigen
„ tyd, liete in den staat, waarin zy thans wa-
„ ren, te meer, alzo zig, tusschen den Kei-
„ zer en den Turk, nog geene hoop tot vre-
„ de opdeedt." Fuchs, sedert met Fagel in gesprek getreden zynde, vondt deezen, volkomenlyk, in 's Prinsen gevoelen. De Raadpensionaris stondt den Gezant toe „ dat de Vereenigde Gewesten in groot gevaar waren, „ en vol verwarring staken;" maar voegde 'er, met eenen ernst, die hem natuurlyk was, by „ dat de zaaken nog hagchelyker gestaan „ hadden, in de voorgaande eeuwe; toen „ Haarlem verlooren was, en Leiden en Alk- „ maar, wonderdaadiglyk, behouden wer- „ den." *De zelfde God*, ging hy voort, *leeft nog. Onze zaak is regtvaardig. En als 't al ten ergsten omkomt, is 't nog beter te sterven, in 't handhaaven eener goede en Gode aangenaame zaake, dan in 't opvolgen van maatregelen, die uit den boozen zyn. Beter is 't, den Franschman, te Brussel en te Antwerpen, dan te Breda of te Dordrecht, te gemoet te trekken. De rampen, welken de Franschen over 't Vereenigd Nederland hebben uitgestort, zyn nog in versche geheugenis. Duizend dooden te sterven is wenschelyker, dan bloot te staan voor de wreedheden van den ontmenschten* Louvois, *of van eenen knevelagtigen Ontvanger, wien de Livreirok maar even is uitgetoogen. Onze voorouders hebben niet geschroomd, den dood te ondergaan, in 't voorstaan der gemeene Vryheid. Zy hebben zig, hierdoor, eenen onsterfelyken roem verworven. Hun voorbeeld moet men navolgen. Wy plag-*

De Raadpensionaris Fagel verklaart zig volkomenlyk voor 't gevoelen van zyne Hoogheid.

1684. *plagten veel vertrouwen te ſtellen in den Keurvorſt, die, gelyk wy, de vryheid lief heeft, en den zelfden Godsdienſt met ons belydt. Maar nu beroemt d'Avaux zig, dat zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid met Deenemarke en Keulen overeengekomen is, om de wapenen op te vatten tegen elk, die den Vereenigden Geweſten byſtand biedt. Ten minſte, hadden wy vertrouwd, dat de Keurvorſt onzydig zou gebleeven zyn. Doch nu hy ook in verbond getreden is tot bederf van den Staat, ſchiet 'er niets over, dan op God te vertrouwen. Wy doen ons beſt, ondertuſſchen, om Spanje af te maanen van wanhoopige beſluiten. Men neemt, daar, in overleg, om de binnenlandſche Steden, Luxemburg en Namen, het Overkwartier van Gelderland, en een gedeelte van Brabant aan Frankryk af te ſtaan tegen een gedeelte van Katalonie; en om de zeeplaatſen, Ooſtende en Nieuwpoort, benevens Gend, Brugge, Antwerpen en het overig gedeelte van Vlaanderen, te ſtellen onder de beſcherminge van Groot-Britanje: doch hiermede zou men zig alle de Nederlanden genoegzaam kwyt gemaakt hebben: waarom wy zulk een beſluit, met allen ernſt, moeten beletten.*

Zyne aanmerking wegens Amſterdam.

Op deeze wyze, ſprak Fagel tegen Fuchs, die 't geſprek van den Raadpenſionaris eer voor eene Kerkelyke Leerrede hieldt, dan voor een Staatkundig Vertoog. Wegens Amſterdam, hadt Fagel aangemerkt „ dat hem vreemd „ ſcheen, dat de Keurvorſt vriendſchap onder„ hieldt met eene Stad, die de voornaamſte „ oorzaak van de Nieuwmeegſche Vrede ge„ weeſt was, en zig altoos gekant hadt tegen „ zyne belangen." 't Antwoord, welk Fuchs op

op alles gaf, kwam, kortelyk, hierop uit: „ Dat „ hy niet dan wanhoopige raadslagen verstaan hadt. Dat men, niet buiten nood, in „ een gewis bederf loopen moest. Dat 'er zagter middelen waren, om de gemeene kwaalen te geneezen. Een wakker stuurman „ moest de hand niet van 't roer trekken, zo „ lang 'er nog eenige hoop overschoot, om „ 't schip te behouden. 't Gene d'Avaux voorgaf was loutere ydelheid. De Keurvorst onderhieldt vriendschap met de Stad Amsterdam, ten nutte van den Vereenigden Staat, „ en tot herstelling der inwendige eendragt. „ Ontvangen' beledigingen ten gemeenen nutte te vergeeven was niet berispelyk, maar „ pryzenswaardig." In deezer voege, beantwoordde Fuchs den Raadpensionaris, die, schoon hy nu by zyn gevoelen scheen te blyven, egter, sedert, zo wel als zyne Hoogheid, van andere gedagten worden moest: waartoe veel hielp, dat verscheiden' Gewesten, eerlang, meer dan voorheen, begonden te neigen tot vrede (*i*), en zwaarigheid maakten, om te bewilligen in de Werving der zestienduizend man.

1684.

Beantwoord.

XVII. Gelderland bewilligt in de Wervinge.

De Staaten van Gelderland waren de eersten, die, nevens de meerderheid van Holland, in de Werving bewilligd hadden, op den eersten van Sprokkelmaand, onder beding „ dat „ zy gevolgd zouden worden van de andere Gewesten; dat zy vry zouden moeten „ blyven van vyandlyken overval, en van „ zwaa-

(*i*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 119. p. 1203.

1684. „ zwaare doortogten of inlegeringen van ei„ gen Krygsvolk; dat hun Geweft, met volk „ en voorraad, voorzien zou worden; dat „ men de hand houden zou aan 't verbeteren „ der Veftingwerken, en dat de overige Ge„ weften zouden worden verpligt, tot het vol„ tallig houden hunner manfchap (*k*)." Maar in Zeeland, kwam men zo ras niet tot bewilliging (*l*). De Steden Middelburg en Goes verklaarden zig rondelyk tegen de Werving. Die van Middelburg trokken in twyfel, of de zeftienduizend man wel alleen dienen zou, om de Vereenigde Geweften in ftaat van tegenweer te ftellen tegen de Franfche krygsmagt, gelyk men voorgaf; en oordeelden, dat men zulks wel behoorde te konnen doen, met de vyftigduizend man, welken de Staat, nog tegenwoordig, betaalde (*m*). Goes voegde zig by Middelburg. Men kon, derhalve, tot geen befluit komen, ter Vergaderinge van Zeeland.

Handeling hierover in Zeeland. Middelburg en Goes ftemmen de Werving af.

Zyne Hoogheid, hiervan kennis bekomen hebbende, fchreef, den zeftienden van Sprokkelmaand, eenen ernftigen brief aan de Staaten van dit Geweft, ftrekkende, aan de eene zyde, om de Leden te vermaanen tot eendragt in 't gefchil, welk over de begrooting van elks aandeel in de buitengewoone laften ontftaan was tusfchen Middelburg en vier der andere Steden; en aan de andere zyde, om Middelburg

Zyne Hoogheid vermaant de Staaten, en de twee Steden in 't byzonder, ernftelyk, tot

(*k*) Refol. Gener. *Mart.* 1 *Febr.* 1684.
(*l*) Notul. Zeel. 15, 19, 22 *Jan.* 1684. *bl.* 19, 23, 27.
(*m*) Notul. Zeel. 1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 12 *Febr.* 1684. *bl.* 32, 38, 39, 40, 41, 43, 45, 46, 177, 178, 181, 184, 185, 186. Holl. Merc. van 1684. *bl.* 74. Confider. van Staatsz. *Num.* III. *bl.* 20.

burg en Goes over te haalen tot bewilliging 1684.
in de Werving. Over dit tweede punt, schreef bewilliging.
de Prins, onder anderen „ dat hy 't voor een
„ zonderling oordeel Gods over den Staat
„ aanzag, dat men, in eenen tyd, daar wys-
„ heid, moed en liefde tot het Vaderland,
„ meer dan iet anders, te passe kwamen, on-
„ der de Regenten, luiden vondt, die zaaken,
„ van dienst niet slegts, maar volstrekt nood-
„ zaakelyk, tot behoudenis van den Staat,
„ liever beknibbelen en tegenspreeken, dan
„ toestemmen wilden. Hy kon, voor God en
„ de weereld, betuigen, dat hy niets liever
„ wenschte, dan vrede in de nabuurschap,
„ en verligting van lasten voor de Landzaa-
„ ten. Die de gelegenheid zyner goederen
„ kende, zou ook overtuigd moeten zyn,
„ dat niemant in 't Land, ja verscheiden' Ste-
„ den en Gewesten niet, zo veel belang daar-
„ by hadden, als hy. Nogtans, waren 'er
„ kwaadaartigen in 't Land, die, verandering
„ van Regeeringe in 't hoofd hebbende, hem
„ beschreeven, als ware hy gezind tot oorlog.
„ Maar 't zou hem lief zyn, dat men hem eens
„ aanwees, wat voordeel hy uit den oorlog
„ zou konnen wagten. De verwoesting zyner
„ aanzienlyke Heerlykheden en goederen zou
„ immers het eerste zyn, dat hem te beurt
„ vallen zou. Zyn oogmerk was alleen ge-
„ weest, de Vrede te behouden en een Ver-
„ drag te bewerken; maar niet een Verdrag en
„ eene Vrede, die ons in grooter ongelegenhe-
„ den storten zouden, dan of wy, onder Gods
„ zegen, in openbaaren oorlog, waren. Wat

O 2 „ hadt

1684. „ hadt toch de Nieuwmeegsche Vrede den „ Spaanschen Nederlanden gebaat? Wat ons? „ die, van datze geslooten geweest was, in „ geduurige onrust gehouden waren. Men „ hadt Spanje een goed deel Lands afhandig „ gemaakt. Men hadt, op eene Onchristelyke wyze, gebrand en geblaakt, en nogtans „ voorgewend, de Vrede niet verbroken te „ hebben. Was dat Vrede? zo wist hy niet „ meer, hoe men de dingen noemen moest. „ De volkomene onderwerping aan zulk eene „ willekeurige oppermagt heette, by hem, een' „ harden oorlog, geene vrede. Zo de keuze „ van oorlog of vrede ons t'eenemaal vrystondt, ligt zou men weeten wat te kiezen „ ware. Maar 't kwam hier aan op de behoudenis der Spaansche Nederlanden, den Voormuur van den Staat, die, door de verhaaste Vrede des jaars 1678, veel te zwak gelaaten was. Zeeland hadt het meeste belang „ by de behoudenis van deezen Voormuur, „ en moest zig, derhalve, niet voegen by zulken, die, door het tegenspreeken der Werving, toonden, daarvoor kleine zorg te „ hebben. Het aanneemen van de voorslagen „ tot Vrede stondt ook aan Spanje, niet aan „ deezen Staat. De Werving zou de Vrede „ niet moeilyker maaken; maar veeleer bevorderen, ten minste dienen, tot onze eigen' „ bescherming. Sommigen zeiden wel, dat de „ Werving den oorlog onvermydelyk maaken zou; dat Frankryk zyne overwinningen „ zou voortzetten, en Spanje styfzinniger blyven, by het afslaan der aangebooden' voor-

waar-

„ waarden. Maar waarom zou Frankryk ster- 1684.
„ ker bewoogen worden tot het voortzetten
„ zyner overwinningen, als hy zag, dat men
„ zig in staat zogt te stellen om 't hem te be-
„ letten, dan wanneer hy bespeurde, dat men
„ hiertoe geene poogingen altoos aanwendde?
„ De Werving zou ook niet met opzigt op
„ Spanje geschieden. Spanje kon 'er, derhal-
„ ve, niet styfzinniger door gemaakt worden.
„ Veeleer, zou het bewoogen worden, om
„ redelyke voorwaarden ligter te omhelzen.
„ Zo men, ondertusschen, de Spaansche Ne-
„ derlanden liet verlooren gaan, in welk een
„ gevaar zouden Zeeland; en Walcheren en
„ Zuidbeveland in 't byzonder niet geraaken?
„ Om alle welke redenen, hy vertrouwde, dat
„ Middelburg en Goes geene zwaarigheid
„ meer maaken zouden om te bewilligen in de
„ Werving; maar, door hun voorbeeld, de
„ andere agterlyke Gewesten aanmoedigen,
„ tot een besluit, overeenkomstig met die her-
„ telykheid onzer voorouderen, door welke,
„ onder Gods zegen, de grondslagen gelegd
„ waren tot behoudenis van onze Vryheid en
„ Godsdienst (*n*)."

Doch dit schryven bragt meer niet te wege dan dat Goes zig, eerlang, voegde by de meerderheid (*o*). Maar Middelburg bleef de Werving afstemmen (*p*). De Staaten van Zeeland be-

Goes bewilligt in de Werving.

Middelburg blyft weigerig.

(*n*) *Zie* Notul. Zeel. 21 *Febr.* 1684. *bl.* 65, 176. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 76. Consid. van Staatsz. *N.* IV. *bl.* 23.

(*o*) *Zie* Notul. Zeel. 24, 25, 26 *Febr.* 1684. *bl.* 67, 68, 69. Consider. van Staatsz. *Num.* VIII. *bl.* 38.

(*p*) Notul. Zeel. 27 *Febr.* 1684. *bl.* 72.

1684. besloten toen de Stad te bezenden; gelyk ... in Lentemaand, geschiedde. By deeze gele-genheid werdt Burgemeester *de Haaze*, die, naar 't gevoelen der overige Leden, een on-regte, geweigerd hadt, de Wet te vergaderen (*q*), zyns oordeels, onheuschelyk bejegend, door den Heere van Odyk, die den eersten ... dele vertoonde in de Staaten van Zeeland; ... welk de Vroedschap van Middelburg zo ... nam, dat zy besloot, nooit Dagvaart by te woonen, noch in eenige gewoone of buiten-gewoone lasten te bewilligen, zolang de Haaze niet in zyne eer hersteld ware. Over 't stuk der Wervinge, was zy reeds negentien ... len vergaderd geweest, en hieldt zig, hieromtrent dit punt, nooit meer beroepelyk te zyn (*r*).

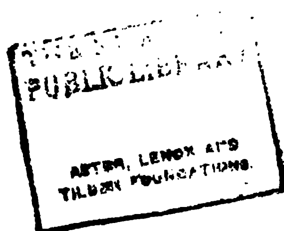
Zyne Hoogheid komt, in persoon, in Zeeland.

De hevigheid in Zeeland was, derhalve, niet minder dan in Holland. Zyne Hoogheid, meenende, hier, door zyne tegenwoordigheid, 't stuk der Wervinge te zullen doordryven, trok in persoon naar Middelburg, en verscheen, op den twintigsten van Lentemaand, in de Vergadering der Staaten: alwaar nogtans die van Middelburg geene Afgevaardigden zonden, voor dat men de aantekening, tegen Burgemeester de Haaze gedaan, uit der Staaten *Notulen*, geligt hadt. De Prins sprak omtrent een uur agtereen, om de noodzaaklykheid der Wervinge aan te dringen. Die van Middelburg namen aan, van alles verslag te zullen doen, en 't besluit hunner Vroedschap, ter naaster by-een-

(*q*) Notul. Zeel. 11 *Maart* 1684. *bl.* 94.
(*r*) Notul. Zeel. 14, 15, 16 *Maart* 1684. *bl.* 94, 97, 98.

MR. PIETER DE HUYBERT,
Heer van Burgt en Kraayenstein.
Raadpensionaris van Zeeland.

PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.

eenkomste, te zullen inbrengen. Midlerwyl, sprak de Prins, met de Leden der Vroedschap van Middelburg, die meest tegen de Werving geyverd hadden, elk in 't byzonder, zoekende dezelven, door allerlei redenen, over te haalen tot zyn gevoelen; doch zy bleeven by het hunne. Des anderendaags, verscheen zyne Hoogheid in de Vroedschap, op nieuws, sterk dringende op de Werving. Men verschoof het antwoord op 's Prinsen voorstel tot 's namiddags, wanneer men 't, ter Staatsvergaderinge, beloofde te zullen inbrengen. En toen verklaarden die van Middelburg, in hun antwoord, dat zy geene reden gehoord hadden, om van hun voorig besluit af te gaan; schoon zy geenszins dagten, dat zy, die op de Werving drongen, den Staat dagten in te wikkelen in eenen oorlog. Doch zy verstonden, dat de Werving, uit eigener aart, de verwydering grooter maaken zou, en veelligt, door den tyd, oorlog te wege te brengen; daar men, zonder Werving te doen, Spanje, door Verklaaringen, Resolutien en andere middelen van nadruk, zou konnen brengen tot het aangaan van een Verdrag met Frankryk. Voorts, merkten zy aan, dat, volgens de Unie des jaars 1579, over dit stuk, niet met meerderheid van stemmen kon besloten worden; waarom de Werving toch zou moeten agterblyven, zo lang 'er de Gewesten niet eenpaarig in bewilligd hadden. De Prins, niet gezind om 't stuk hierby te laaten steeken, beval den Raadpensionaris de Huybert, 't besluit op te maaken met de meerderheid. Doch als deezen hier-

1684.

Middelburg laat zig egter niet beweegen.

De Huybert weigert, op 's Prinsen last, met de meer-

1684.

derheid te besluiten. Zyne Hoogheid neemt zelf de stemmen op.

hierin zwaarigheid maakte, te kennen geevende, dat zulks met zynen eed streedt, nam zyne Hoogheid zelf de stemmen op. Zierikzee, Thoolen, Vlissingen en Veere stonden toe, dat, by meerderheid van stemmen, tot de Werwinge besslooten werdt. Doch die van Goes durfden zo veel niet over zig neemen. De Stad werdt dan bezonden; doch antwoordde, op den voorslag, dien men haar deedt, alleenlyk, dat *zy hoorde en zag*. Toen liet de Prins een Geschrift instellen, inhoudende, dat de Steden waren overeengekomen om op de Werving te besluiten, met meerderheid van stemmen. Alle de Leden zweegen, toen dit Ge-

Middelburg *protesteert.*

schrift, in de Vergaderinge der Staaten gelezen werdt, uitgenomen Middelburg, welk 'er een ernstig *Protest* tegen deedt. Men ging egter voort, met het opmaaken van 't Besluit tot de Werving, welk, op den negenentwintigsten van Lentemaand, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, werdt overgebragt (*s*).

Zierikzee keurt af, dat men by overstemming besslooten heeft.

Doch eenige weeken hierna, verklaarde de Vroedschap van Zierikzee, af te keuren, dat haare Afgevaardigden hadden toegestaan, dat men, op 't stuk der Wervinge, besluiten mogt by meerderheid van stemmen (*t*). 't Stondt, derhalve, over dit stuk, in Zeeland, niet minder verward en tweedragtig, dan in Holland. In beide de Gewesten, verklaarde de magtigste

(*s*) Notul. Zeel. 20, 21, 22, 23, 27, 28, 31 *Maart* 1 *April* 1684. *bl.* 101, 103, 104, 105, 107, 111, 113, 115, 120. *Voiez aussi* Negóciat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 275.

(*t*) Notul. Zeel. 1684. *bl* 311, 317. Holl Merc. *van* 1684. *bl.* 81-86. Consider. van Staatsz. *Num.* XXV. *bl.* 54.

ſte Stad zig ſtandvaſtiglyk tegen de Werving. 1684.
En in beide de Geweſten, vondt men eene voornaame Stad, welke oordeelde, dat men, over dit ſtuk, niet beſluiten mogt, by meerderheid van ſtemmen: in Holland, Delft: in Zeeland, Zierikzee.

De Staaten van Utrecht hadden hunne bewilliging tot de Werving reeds in 't begin van Sprokkelmaand ter Vergadering der algemeene Staaten ingebragt (*u*). Maar die van Friesland, dikwils aangemaand tot bewilliging, door de algemeene Staaten, hadden, eindelyk, op den vyfentwintigſten van Sprokkelmaand, eenpaariglyk, beſlooten, de Werving af te ſtemmen. Zy oordeelden, gelyk Amſterdam en Middelburg, dat de Werving aanleiding geeven zou tot oorlog, in welk geval, hun Geweſt in 't byzonder veel te lyden zou hebben van de Franſche Bondgenooten in Duitſchland: waarom zy verſtonden, dat men Spanje moeſt doen beſluiten, tot Vrede of Beſtand met Frankryk. De algemeene Staaten, van 't beſluit van die van Friesland onderrigt, vonden raadzaam, eene bezending derwaards te doen; van welk voorneemen zy, vooraf, kennis gaven aan de Landſchaps-Vergaderinge, die reeds op 't ſcheiden ſtondt. De Staaten van Friesland verzogten, dat hunne Hoog-Mogendheden deeze moeite, in dit ongunſtig jaargetyde, ſpaaren wilden: te meer, om dat, op 't ſtuk der Werving, zulke eenpaarige en vaſte beſluiten genomen waren, dat daarin niet de min-

XVIII. Utrecht bewilligt in de Werving; Friesland ſtemtze af.

Vrugtelooze bezending derwaards.

(*u*) Holl. Merc. van 1684. *bl.* 27.

1684. minste verandering te verwagten stondt. De algemeene Staaten bleeven by hun gevoelen. De Heeren *Fabricius*, *Voet van Winsen* en *Kuiper* trokken, in Lentemaand, naar Leeuwaarden. Doch deeze bezending was vrugteloos (*v*). De Staaten van Friesland verklaarden, schriftelyk, dat zy zig verpligt vonden, ten dienste van den Lande en tot behoudenis der gemeene ruste, de Werving te blyven afstemmen (*w*).

Overyssel draalt met besluiten.

In Overyssel, draalde men nog met besluiten; doch verscheiden' Leden toonden aldaar kleine genegenheid tot de Werving. Nogtans, meen ik, dat 'er, ook in dit Gewest, gelyk in Holland en Zeeland, eerlang, toe besloten werdt, by meerderheid van stemmen.

Stad en Lande stemt, met Friesland, tegen de Werving.

Doch Stad en Lande stemde, gelyk Friesland, de Werving plat af, voor 't einde van Lentemaand. De Staaten van Gelderland, die 't eerst bewilligd hadden, en, in geval van oorloge, groot gevaar liepen van de Keulsche troepen, drongen, daarentegen, op het beginnen der Werving; waartoe ook, in den aanvang van Grasmaand, een voorslag gedaan werdt, in de Vergadering van Holland. Doch de handel over een Bestand, die, sedert eenigen tyd, begonnen was, bragt te wege, dat de Werving eerst uitgesteld werdt, en, eindelyk, door het treffen van een Verdrag, van zelve agterbleef (*x*). De draad der geschiedenisse leidt ons nu tot het verhaal van 't gene aanleiding tot deezen handel gegeven heeft.

De

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 277.
(*w*) Resol. Friesl. 22 *Febr.* 15 *Maart* 1684. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 87-90.
(*x*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 91, 92.

1684. XIX. Aanleiding tot de handeling over een twintigjaarig Bestand tusschen Frankryk en Spanje.

De Koning van Spanje hadt Frankryk den oorlog verklaard, in de vaste verwagting, dat hy, door Groot-Britanje en door de Staaten, terstond, kragtiglyk, onderstennd zou geworden zyn. 't Ontschoot hem dan zeer, dat men, in Engeland, weigerde, zig te steeken in den kryg, en dat het besluit op de Werving der zestienduizend man zo lang agterbleef, in de Vereenigde Gewesten. Midlerwyl, werden de Spaansche Nederlanden deerlyk afgeloopen door de Franschen, die geheele Steedjes en Dorpen aan koolen leiden, of zwaare brandschattingen deeden betaalen. De tyd, door Frankryk gesteld, om één' der gedaane voorslagen aan te neemen, was nu verloopen, en de byeenkomst der Bondgenooten in den Haage, die, tegen den eenentwintigsten van Louwmaand aangelegd geweest was (y), deedt niets af. De Staaten, dit bespeurende, hielden by 't Fransche Hof aan, om nog twee, drie of vier maanden tyds, binnen welken, zy begeerden, dat de vyandlykheden in de Spaansche Nederlanden ophielden, mids zy zig verbonden, hun werk te zullen maaken, om Spanje over te haalen tot een redelyk verdrag. D'Avaux, wien men dit voorsloeg, antwoordde „ dat hy de „ Staaten, uit 's Konings naam, verzekeren „ kon van het begeerde uitstel, zo zy zig sterk „ maaken wilden voor het aanneemen van „ een' zyner voorslagen; of om, in geval Span„ je weigerig bleeve, met zyne Majesteit, te „ verdraagen wegens de verzekerdheid der „ Spaan-

(y) Holl. Merc. van 1683. bl. 247. van 1684. bl. 106.

1684. „ Spaansche Nederlanden, en 't wenden van „ 's Konings wapenen naar elders; of om, eindelyk, te belooven, dat zy geenen stap doen „ zouden, waardoor de Spaanschen, op hoop „ van nieuwen onderstand van de Staaten, „ in hunne weigering zouden konnen gestyfd „ worden." De Stad Amsterdam, groot genoegen hebbende in deezen voorslag, zogt de Staaten van Holland, vergeefs, te beweegen, om 'er op te raadpleegen. Ook geschiedde zulks niet, ter algemeene Staatsvergaderinge.

Voorslag van d'Avaux hiertoe.

D'Avaux, sedert, naderen last van den Koning ontvangen hebbende, sloeg, op den zeventienden van Sprokkelmaand, ter algemeene Staatsvergaderinge voor „ dat zyne Majesteit nog aanboodt, een Bestand van twintig jaaren te willen sluiten met het Keizerryk; dat hy zig nog wilde genoegen met „ de aanneeming van een' der voorslagen, „ op den vyfden van Slagtmaand gedaan (z): „ en indien Spanje hiertoe niet mogt te brengen zyn; wilde hy, ook met dit Ryk, een „ Bestand voor twintig jaaren sluiten: alles „ onder deeze voorwaarden, dat de Staaten „ zig, onder borgtogt des Konings van Engeland, by Verdrag, verbonden, om Spanje, binnen twee of drie maanden, of een „ der gemelde voorslagen, of het Bestand te „ doen aanneemen: na 't sluiten van welk Verdrag, de Koning alle vyandlykheden in de „ Spaansche Nederlanden zou doen ophouden: zelfs na 't eindigen der twee of drie „ maan-

(z) Zie hier voor, bl. 138.

„ maanden, ſchoon Spanje dezelven mogt 1684.
„ hebben laaten verloopen, zonder Vrede of
„ Beſtand te maaken; mids dit Ryk zig ook
„ van vyandlykheden onder 't Franſch gebied
„ in de Nederlanden onthieldt, en de Staaten
„ beloofden, Spanje geenen nieuwen onder-
„ ſtand te zullen geeven, en hunne troepen
„ in de Spaanſche Nederlanden nergens an-
„ ders toe te zullen laaten gebruiken, dan tot
„ verdediging der Plaatſen, in welken zy ge-
„ legd waren. Doch zo de Staaten niet mog-
„ ten konnen beſluiten tot zulk een Verdrag,
„ en egter met zyne Majeſteit zouden willen
„ overeenkomen, wegens de middelen, om
„ het Hof van Madrid te beweegen tot eene
„ minnelyke overeenkomſt; zouden zy niet
„ van hem konnen vergen, dat hy naliet, zig
„ van zyne wapenen te bedienen, daar hy 't
„ geraaden vondt. Om egter te doen zien;
„ dat hy zyn voordeel niet doen wilde, met
„ den misſlag, dien Spanje begaan mogt, in
„ het afſlaan deezer aanbiedingen; zou hy,
„ van nu af, belooven, zo lang de tegenwoor-
„ dige oorlog duuren zou, niets te zullen on-
„ derneemen tegen eenige Stad in de Spaan-
„ ſche Nederlanden, zo de Staaten zig pleg-
„ tiglyk verbinden wilden, om Spanje, ner-
„ gens, noch in noch buiten de Nederlanden,
„ op eenigerlei wyze, tegen Frankryk of
„ Frankryks Bondgenooten, te zullen onder-
„ ſteunen, en het Krygsvolk, welk zy reeds
„ in de Spaanſche Nederlanden hadden, niet
„ dan tot verdediging der Plaatſen te laaten
„ gebruiken. Zelfs wilde zyne Majeſteit de
„ vyand-

1684. „ vyandlykheden ten platten Lande der Nederlanden doen ophouden, zo Spanje het „ zelfde wilde doen (*a*)."

XX. Handelingen der Haagsche byeenkomst.

De Haagsche byeenkomst hadt, eer dit voorstel geschied was, andere maatregels begonnen te neemen. En schoon alles, van wege de Staaten, zeer tegen den zin van die van Friesland en Stad en Lande, en van de Stad Amsterdam, zeer geheim, in dezelve, verhandeld werdt (*b*), bleek egter wel haast, dat men 't aldaar toegelegd hadt, op 't voortzetten van den oorlog. Doch alzo, op deeze byeenkomst, nog geene Gemagtigden verscheenen waren, dan die van den Keizer, den Koning van Zweeden, den Keurvorst van Beieren, de Vorsten van Lunenburg en Saxen-Weimar en Gotha, den Hertoge van Lotharingen en de Frankische en Overrynsche Kreitsen; twyfelde men, in 't gemeen, of de maatregels, welken hier beraamd werden, wel van eenige uitwerking zouden konnen zyn. Op 't einde van Sprokkelmaand, werdt, hier, besflooten, dat men den Koning van Groot-Britanje zou zoeken over te haalen, dat hy Frankryk bewooge, tot het aangaan van een algemeen Bestand, voor zeven of agt jaaren, mids de Koning te rug gave, 't gene hy, na 't sluiten der Nieuwmeegsche Vrede, op het Duitsche Ryk en op Spanje, veroverd hadt. De Ambassadeur van Citters kreeg last,

(*a*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 185. *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 99. Consider. van Staatsz. *Num.* V. *bl.* 18.

(*b*) Resol. Gener. *Jovis* 2 *Maart* 1684. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 107-116.

last, om deezen voorslag te doen aan Karel den II. die, terstond, verklaarde, dat Frankryk nimmer in den zelven bewilligen zou. Ook was 't, zeide hy, ongehoord, dat men iet afstondt by Bestand: brengende de natuur van deeze soort van Verdragen mede, dat de dingen bleeven in den staat, waarin zy, by het sluiten van dezelven, geweest waren. Van Citters hernam, dat dit wel doorgaans, maar niet altoos plaats hadt. Doch, na veel handelens over en weder, antwoordde de Koning, eindelyk, by geschrifte „ dat men zig houden „ moest aan den voorslag van d'Avaux tot een „ twintigjaarig Bestand, en dat hy reeds last „ aan Chudleigh gezonden hadt, om deezen „ voorslag te ondersteunen." Chudleigh kweet zig ook van deezen last (c), waarop de Staaten besslooten, op nieuws, by den Koning van Groot-Britanje, uit den naam der Bondgenooten, zo wel als uit hunnen eigen', aan te houden, dat hy de zaaken der Spaansche Nederlanden toch niet wilde laaten dryven, noch alles opofferen aan de overmagt van Frankryk, zonder op de regtvaardigheid der zaake agt te geeven; maar zig veeleer met hen verbinden, om Frankryk te brengen tot billyker voorwaarden (d). De Ambassadeur van Citters voldeedt, volkomenlyk, aan 't oogmerk zyner Meesteren. Doch de Koning bleef onverzettelyk, zig geduuriglyk beroepende op den toestand zyner zaaken binnens Ryks, die hem

1684.

De Koning van Groot-Britanje verklaart zig voor den voorslag van d'Avaux.

(c) Zie Consider. van Staaten. Num. XVIII. bl. 95.
(d) Resol. Gener. Lunæ 20 Maart 1684.

1684. hem verhinderde, eenig besluit te neemen, waardoor hy ook in uitheemsche onlusten zou konnen ingewikkeld worden. 't Scheen, nogtans, somtyds, dat zyne Majesteit gaarne gezien zou hebben, dat hy nog tot Scheidsman verkooren geweest ware: in welk geval, hy, veelligt, Spanje nog iet minder zou hebben doen afstaan, dan Frankryk gevorderd hadt (e). Doch men durfde zig op zyne uitdrukkingen niet te zeer verlaaten, en Spanje hadt zig van dit Scheidsmanschap ook zo afkeerig getoond, dat men geen' kans zag, om de geschillen, door dit middel, te doen byleggen (f).

XXI. Handeling met den Spaanschen Gezant.

Geduurende deeze handeling, zogt de Spaansche Gezant de Castel-Moncajo de Staaten te beweegen om Frankryk den oorlog te verklaaren, of ten minste, de Spaansche Nederlanden, met meerder manschap, te ondersteunen (g). Het eerste werdt volstrektelyk afgeslaagen. Doch de algemeene Staaten besflooten, op den zestienden van Lentemaand, onaangezien Amsterdam 'er, ernstelyk, tegen stemde, ter Vergaderinge van Holland (h), nog twaalf Regementen te voet en vyftien- of zestienhonderd paarden te zenden naar de Spaansche Nederlanden (i): gelyk, zonder uitstel, geschiedde. Ook zondt zyne Hoogheid eenig Krygsvolk, onder den *Markgraave* van

De Staaten zenden nieuwen onderstand naar de Spaansche Nederlanden.

(e) *Uit de* Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS. *MSS.*
(f) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 117-136.
(g) Resol. Holl. 9 *Febr.* 10 *Maart* 1684. *bl.* 23, 140. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 102, 136.
(h) Resol. Holl. 21 *Maart* 3 *Mey* 1684. *bl.* 160, 216.
(i) Resol. Genen. *Jovis* 16 *Maart* 1684.

van Mompelian, naar de grenzen van Gelderland, om op de beweegingen van den Keurvorst van Keulen te passen. De Staaten van Friesland en Stad en Lande verklaarden zig, sedert, ernstelyk tegen het verhaast besluit, om meerder onderstand te zenden naar de Spaansche Nederlanden, betuigende onschuldig te willen zyn aan de nadeelen, welken 'er van te wagten waren. Ook begeerden zy, kort hierna, op ontvangen berigt, dat de Koning van Frankryk den Keurvorst van Keulen met een Leger ondersteunen zou, dat men hunne Gewesten voorzage van meerder Krygsvolk, en hiertoe den onderstand uit de Spaansche Nederlanden te rug ontboode. Doch de algemeene Staaten hielden hun voor „ dat zy den „ Voormuur van den Staat niet onverzorgd „ konden laaten; dat hun egter leed deedt, „ dat Friesland en Stad en Lande eenig ge„ vaar zouden loopen, by gebrek van man„ schap; doch dat hieruit bespeurd kon wor„ den, hoe noodzaakelyk de voorgeslaagen „ Werving ware, waarin de twee Gewesten „ niet hadden konnen bewilligen; doch waar„ toe men hen nu, nog eens, op 't ernstigst, „ vermaanen moest (*k*)." Doch de twee Gewesten lieten zig niet afzetten met dit antwoord. Zy dreigden hun Krygsvolk onbetaald te zullen laaten, zo men ten minste het gedeelte, welk ter hunner betaalinge stondt, niet te rug ontboode uit de Spaansche Nederlanden. Zy verzogten, dat de Resolutie der Staaten,

1684.

Friesland en Stad en Lande begeeren, dat dezelve te rug ontbooden worde.

(*k*) Resol. Gener. *Jovis* 13 *April* 1684.

1684. ten, vervattende het antwoord, welk men hun gegeven hadt, uit het Resolutie-boek der algemeene Staaten, geligt en vernietigd mogt worden. Friesland in 't byzonder verklaarde, 't afzenden der troepen, in deeze gelegenheid, voor eene verkragting der Unie en eene krenking van het Regt der twee Gewesten. Die van Stad en Lande gaven te verstaan, dat zy hun Krygsvolk, zo 't niet ten spoedigste te rug gezonden werdt, zouden afdanken, ja, volgens een uitdrukkelyk Staatsbesluit, met der daad, hielden voor afgedankt (*l*). De twist zou, naar alle waarschynlykheid, hooger geloopen zyn, zo de voortgang der handelinge over een Bestand de oorzaak, waaruit hy gereezen was, niet hadt doen verdwynen.

XXII. De Staaten beginnen met Frankryk te handelen.

De algemeene Staaten, ziende dat de Koning van Groot-Britanje onverzettelyk bleef, vonden, eindelyk, geraaden, zig regelregt te keeren tot den Koning van Frankryk, dien zy ook een algemeen agt- of tienjaarig Bestand voorsloegen, mids hy eenige Plaatsen aan 't Ryk en aan Spanje afstondt, en eenigen behieldt (*m*). Doch deeze voorslag vondt geheel geenen ingang aan 't Fransche Hof. Van de andere zyde, verklaarde de Spaansche Gezant, dat de Koning, zyn Meester, geen Bestand aangaan zou dan met insluiting van alle zyne Bondgenooten. Te gelyk, leverde hy een' Lyst over, vervattende, aan de eene zyde, de Plaatsen, die Frankryk, in den omtrek van Kortryk, ge-

(*l*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 137-157. Vervolg der Consid. van Staatsz. *Num.* XVII. XVIII. *bl.* 29, 39.
(*m*) Resol. Gener. *Mercurii* 12 *April* 1684.

gevorderd hadt, en aan de andere, de Plaatsen, die, na de afkondiging der Nieuwmeegsche Vrede, door de Fransche wapenen, veroverd waren; welke laatsten de eersten zeer verre overtroffen. De Staaten, uit den Heere van Sterrenberg, hunnen Ambassadeur aan 't Fransche Hof, vernomen hebbende, dat de Koning hunnen laatsten voorslag volstrektelyk verworpen hadt, overleiden met de Gezanten hunner Bondgenooten, wat 'er, in deezen staat der dingen, te doen ware, en wel *vooreerst*, of men zig niet onderling zou behooren te verbinden, om het Verdrag te handhaaven, welk, tusschen Frankryk en Spanje, zou mogen gesloten worden? en *ten tweeden* of men, in aanmerking van den tegenwoordigen staat der zaaken, niet iets meer aan Frankryk zou behooren toe te staan? De Spaanschen antwoordden „ dat men zig, of verweeren, of ter bescheidenheid van Frankryk „ overgeeven moest. Dat Spanje nimmer tot „ het laatste besluiten zou. Daar schoot, derhalve, niets over, dan zig te verdedigen. „ De Bondgenooten zouden zig, hoopten zy, „ houden aan de Verdragen, en hen niet alleen in den nood laaten. Ondertusschen „ was 't redelyk, dat men borg stonde voor „ 't Verdrag, welk zou mogen gesloten worden. En zo 'er nog iet kon afgestaan worden, „ om het sluiten van dit Verdrag te bevorderen; zy wilden 't gaarne doen." De Keizerlyke Gezant Kramprigt hieldt staande „ dat de „ handhaaving van 't gene men sluiten zou al„ reeds vastgesteld was, en slegts moest uit-

1684.

Hun voorslag wordt verworpen.

Zy raadpleegen met de Gezanten der Bondgenooten.

1684. „ gevoerd worden. Voorts, besloot hy, ge„ lyk de Spaanschen, dat men zig behoorde „ te verweeren, en gaf breed op van het Le„ ger van den Keurvorst van Beieren; waar„ by eenige Keizerlyke manschap gevoegd „ zou worden; doch hy wist niet te zeggen, „ wanneer deeze troepen in staat zyn zou„ den, om op te konnen trekken." De Zweedsche Gezant Guldenstolpe voerde omtrent de zelfde taal: „ 't Krygsvolk van den Koning, „ zynen Meester, was gereed. 't Ontbrak al„ leen aan schepen, om het over te voeren. „ Ook moest men verzekerd zyn, dat de Staa„ ten eene Vloot in zee zouden brengen." De Gezant der Frankische en Overrynsche Kreitsen verklaarde „ dat zyne Meesters de Ver„ dragen zouden naarkomen, zo de andere „ Bondgenooten zulks insgelyks deeden. Hun„ ne troepen waren reeds aan 't beweegen." De Lunenburgsche Gezant stemde „ voor de „ handhaaving van 't Verdrag; doch hadt „ geen' last om op verderen afstand te drin„ gen. Zyne Meesters verwagtten eenen oor„ log, en konden hierom geenen onderstand „ zenden. Ook meenden zy genoeg te doen, „ als zy de oogmerken van Deenemarke en „ Keur-Brandenburg zogten te verydelen." De Gezant des Hertogs van Lotharingen verklaarde „ geenen last te hebben dan tot het „ maaken van een Bestand; doch zyn Mees„ ter zou zig naar de andere Bondgenoo„ ten schikken, en, met 's Keizers bewilli„ ging, nog eenige regementen voegen by „ hun Leger."

De Staaten, uit deeze redenen bespeurende, dat de meeste Bondgenooten weinig meer dan goede woorden hadden in te brengen, zagen, eindelyk, dat men tot handeling met Frankryk zou moeten komen. Een magtig Fransch Leger zakte vast af naar de Spaansche Nederlanden. Men wist, dat de Koning zig aan 't hoofd van het zelve stellen, en ongetwyfeld iet van gewigt onderneemen zou. 't Krygsvolk, welk de Staat op de been hadt, kon Spanje kleinen dienst doen, alzo men het, grootendeels, gebruiken moest, om de grenzen te dekken, tegen eenen gedreigden inval van den Keurvorst van Keulen. En de voorgeslaagen' Werving, al gelukteze op 't spoedigste, kon weinig helpen, om Frankryk te stuiten. Alle deeze redenen, waarvan sommigen de kragt al vroeger gevat hadden, deeden, eindelyk, de Staaten van alle de Gewesten besluiten, om Spanje te raaden tot het aanneemen van het twintigjaarig Bestand, op de voorwaarden, door Frankryk voorgesteld. Koning Karel werdt 'er met moeite toe overgehaald. De Heer van Heemskerk hadt 'er de eer van. Men tradt, eerlang, te Regensburg, over het voorgeslaagen Bestand in onderhandeling (*n*).

1684. XXIII. De Staaten besluiten tot handeling op den voorslag van d'Avaux.

Midlerwyl, was de Koning van Frankryk van Versailles vertrokken, om zig aan 't hoofd van zyn Leger te stellen. Op den zevenentwintigsten van Grasmaand te Peronne gekomen zynde, kreeg hy de tyding, dat Luxemburg

Luxemburg wordt belegerd door de Franschen.

(*n*) Holl. Merc. van 1684. *bl.* 171-178.

1684. burg berend was, door den *Maarschalk van Crequi.* Twee dagen laater, gaf de Graaf d'Avaux kennis van dit gewigtig nieuws aan de Staaten, hun te gelyk voorslaande „ dat de „ Koning, zyn Meester, eenige Plaatsen, hem „ te vooren afgestaan, of door hem bemag„ tigd, te rug wilde geeven, zo de Markgraaf „ van Grana, voor den twintigsten van Bloei„ maand, de Stad Luxemburg, nevens veer„ tien of vyftien Dorpen, daaronder behoo„ rende, aan hem overgave." Hy voegde hierby „ dat de Koning voorhadt, op de eerste „ daad van vyandlykheid, die de Staatsche „ troepen tegen de zynen bedryven zouden, „ buiten de sterke Plaatsen in de Spaansche „ Nederlanden, alle Schepen, Koopman„ schappen en goederen, den ingezetenen der „ Vereenigde Gewesten toekomende, aan te „ slaan, en de Staaten te handelen, als zul„ ken, die met al hunne magt de Spaansche „ hardnekkigheid styfden, en hem, niet min„ der dan zyne openbaare vyanden, den oorlog „ aandeeden. Hy wagtte, hierop, binnen veer„ tien dagen, antwoord, begeerende, na dien „ tyd, noch aan zyne voorige voorslagen, „ noch aan deezen, gehouden te zyn (*o*)."

Nieuwe voorslag van d'Avaux.

Hy dreigt de Staaten.

Besluit der Vergaderinge.

Friesland en Stad en Lande vorderden, dat men de Spaanschen terstond zogte te beweegen tot het aanneemen van den voorslag van d'Avaux; hun dreigende, dat men, by weigering hiervan, de hulptroepen te rug ontbieden zou. Doch de meeste Gewesten besflooten, op den zes-

(*o*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 128.

zesden van Bloeimaand „ de Bondgenooten 1684.
„ over te haalen, om, nevens hen, te bear-
„ beiden, dat Spanje bewilligde in het twin-
„ tigjaarig Bestand, op zulke voorwaarden,
„ als men best zou konnen bedingen." Men D'Avaux neemt 'er klein genoegen in.
gaf van dit besluit een Afschrift aan den Graave d'Avaux, die 'er weinig genoegen in nam, te kennen geevende „ dat het niet te verwagten ware dat de Koning, zyn Meester, zig
„ zou willen houden aan den voorslag van 't
„ Bestand, op den zeventienden van Sprokkelmaand gedaan. Ook mogt men wel denken, dat hy Luxemburg niet om niet belegerd hadt." Doch terwyl de Staaten begonden te neigen naar 't gene Frankryk voorheen gevorderd hadt, werden zy, door Spanje en door de andere Bondgenooten, sterk aangezet, om Frankryks eisch van de hand te wyzen, en op het ontzetten van Luxemburg bedagt te zyn. De Staaten zogten Frankryk te beweegen, dat hy van zynen jongsten eisch op Luxemburg afstondt; wanneer zy Spanje zouden zoeken te brengen tot aanneeminge van het Bestand op de voorige voorwaarden. Doch de Koning bleef onverzettelyk. Zelfs wilde hy den tyd van beraad niet langer uitstrekken, dan tot den voorheen bepaalden twintigsten van Bloeimaand (*p*). Midlerwyl, hadt men, ter Vergaderinge van Holland, beslooten, zyne Hoogheid te verzoeken, dat hy niet vyandelyks wilde onderneemen tegen Frankryk, met het Krygsvolk van den Staat. Amsterdam

(*p*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 188-197, 198.

1684. dam ſtondt 'er op, dat men van dit beſluit kennis gave aan d'Avaux (*q*); 't welk ik egter niet vind, dat geſchied is.

XXIV. Luxemburg geeft zig over. De Loopgraaven voor Luxemburg waren, op den agtſten van Bloeimaand, geopend, en de belegering werdt, ſedert, vlytiglyk voortgezet. De belegerden deeden eenige uitvallen; doch op den eenendertigſten beſlooten zy in beſprek te treeden. Men handelde tot op den vierden van Zomermaand, wanneer het Verdrag, waarby de Stad zig opgaf, getekend werdt (*r*). D'Avaux gaf 'er den Staaten, terſtond, kennis van, en te gelyk, dat zyn Meeſter hun nog twaalf dagen na 't overgaan van Luxemburg verleende, om zig op zynen jongſten voorſlag te beraaden; binnen welken tyd, hy verhoopte, dat zy, of alleen, of te gelyk met Spanje, 's Konings aanbieding zouden omhelzen. Terſtond hierop, vertrok zyne Hoogheid, ziende waarop de ſpil der handelinge ſtondt te draaijen, naar 't Leger der Staaten by Vilvoorden: alwaar hy vertoefde, tot na 't ſluiten van 't Verdrag (*s*).

De Spaanſche Gezant houdt zig nog fier. De Markgraaf van Caſtel-Moncajo hieldt zig egter nog fier, verklaarende, dat Spanje Luxemburg nimmer afſtaan zou. Maar de Gezanten der andere Bondgenooten ſpraken zo hoog niet. De Staaten verzogten d'Avaux om nog wat langer tyd van beraad; doch hy begeerde dien niet toe te ſtaan dan aan Spanje, en

(*q*) Secr. Reſol. Holl. 13 *May* 1684. V. *Deel*, *bl.* 161.
(*r*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 197, 199, 204 *enz.* DANIEL Journal *p.* CXLIIJ.
(*s*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 201, 202.

en wanneer de Staaten het Bestand zouden hebben getekend; in welk geval, hy, nog twee maanden na den dag der tekening, op de bekragtiging van Spanje, toeven wilde, en eene maand, na het besluit van het Duitsche Ryk (*t*). 1684.

XXV. De Stad Amsterdam wil in geene gemeene lasten draagen, zo men haare Papieren niet ontzegele.

Terwyl de handeling, op deezen voet, stondt, zag de Stad Amsterdam ligtelyk, dat de zaaken zig meer en meer schikten naar haaren zin. Zy hadt, hierom, omtrent het midden van Bloeimaand, wederom Afgevaardigden gezonden naar den Haage; doch de ontzegeling haarer Papieren, tot nog toe, niet konnen verwerven. De Vroedschap, zulk een' hoon niet langer willende verdraagen, besloot, op den tweeden van Zomermaand, der Vergaderinge van Holland te doen aanzeggen „ dat, zo men, eindelyk, de vereischte orde niet stelde, tot ontzegeling haarer Papieren, zy niet zou bewilligen, in den ophef van eenige middelen, binnen haare Stad; noch verstaan, langer, met goede oogen, aan te zien, dat, zonder haare toestemming, voortaan, op de posten van den Staat van oorloge, betaalingen geschiedden. En zo men, onverhoopt, hiermede, goedvondt voort te gaan, zou zy zig genoodzaakt vinden, daartegen, zulke besluiten te neemen, en zulke middelen te gebruiken, als zy, tot voorstand van haar regt en van de waardigheid der Stad, zou dienstig oordeelen: betuigende zy, eindelyk, onschul-

„ dig

(*t*) Holl. Merc. van 1684, bl. 213, 214.

1684. In 't raadpleegen op de handeling met Frankryk, oordeelden de Gewesten eenpaariglyk, dat men, by 't sluiten van 't Bestand, ook zorg draagen moest, voor de belangen van den Prinse van Oranje. Men verstondt, dat hy, geduurende 't Bestand, in 't bezit van zyn Prinsdom en van de Luxemburgsche goederen behoorde te blyven. Ook moest, meende men, het vonnis, in zyn nadeel en ten behoeve der Graavinne van Isenghien, door het Leenhof van Brabant, uitgeweezen, vernietigd worden. Veelen verstonden ook, dat de geschillen in 't Noorden moesten worden vereffend (y). Doch Amsterdam oordeelde, dat de Staaten zig met de vereffening deezer geschillen niet te moeijen hadden. Ook weigerde d'Avaux, over de Noordsche geschillen, te handelen. Van de belangen des Prinsen van Oranje wilde hy mede niet gewaagd hebben in 't Verdrag; schoon hy te verstaan gaf, dat de Koning, zyn Meester, uit inzigt voor den Keurvorst van Brandenburg, meer voor den Prinse doen zou, dan hy, by Verdrag, zou willen belooven. De Leden der Staaten van Holland verschilden zeer, of men, op den handel over 't Bestand, by eenpaarige stemmen alleen, of by meerderheid van stemmen, behoorde te besluiten. De Raadpensionaris dreef het eerste; de Stad Amsterdam het laatste, met veel hevigheid. 't Besluit viel, aan de zyde van Amsterdam, en men stelde, op den zestienden van Zomermaand, ter Vergaderinge van Holland, met zestien stemmen vast, het Verdrag, om Spanje tot het Bestand te

XXVII. Raadpleegingen over 't waarneemen der belangen des Prinsen van Oranje.

Daar d'Avaux niet van hooren wil.

(y) Holl. Merc. van 1684. bl. 225, 226.

te beweegen, aan te gaan met Frankryk. De Edelen, Rotterdam en Medenblik waren de eenigste Leden, die in dit besluit niet hadden konnen bewilligen (z). Het werdt, ten zelfde dage, ter algemeene Staatsvergaderinge, overgebragt. Friesland en Stad en Lande bewilligden 'er, terstond, in. Doch de vier andere Gewesten verzogten eenige dagen tyd van beraad. De algemeene Staaten leverden, midlerwyl, den Gezanten der Bondgenooten een ontwerp van het voorgenomen Verdrag met Frankryk over. De meesten antwoordden, dat het hun aan last ontbrak, om dit ontwerp goed te keuren; doch dat zy 'er hunnen Meesteren over schryven zouden. Maar de Markgraaf de Castel-Moncajo verklaarde „ geen „ punt in 't ontwerp gevonden te hebben, „ dat niet vierkant aanliep tegen de erkente- „ nis, welke de Staaten den Koning van Span- „ je schuldig waren; tegen de verbindtenis en „ goede trouwe der onderlinge Verdragen; „ tegen de eer der Vereenigde Gewesten; te- „ gen de welvaart van derzelver ingezetenen; „ tegen de verzekeringen, welken de Staaten „ aan alle hunne Bondgenooten gegeven, en „ tegen de grondregels, welken hunne Hoog- „ Mogendheden, tot hiertoe, gevolgd had- „ den: waarom hy, tegen de uitvoering van „ dit ontwerp, op de kragtigste wyze, *pro-* „ *testeerde*." Kort hierna vertrok hy, zonder afscheid van de Staaten genomen te hebben, naar Brussel (a).

1684.

De Staaten neigen tot het Verdrag met Frankryk.

Misnoegen van den Spaanschen Gezant.

De

(z) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 129. *p.* 1209, 1210.
(a) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 226-229.

1684. XXVIII. Verschil in de byzondere Gewesten.

De Staaten van Utrecht hadden, reeds in Bloeimaand, bewilligd, in 't Verdrag met Frankryk. Doch hunne Afgevaardigden beweerden nu, dat deeze bewilliging niet verder getrokken kon worden, dan tot eene toestemming van dit Verdrag, indien 't met eenpaarigheid van alle de Gewesten werdt aangenomen. Ook meenden zy, dat men 'er de belangen des Prinsen van Oranje aan verbinden moest. De twee eerst stemmende Leden der Staaten van Utrecht vielen hun toe; waarom de algemeene Staaten besflooten, die van Utrecht te bezenden: gelyk geschiedde (*b*). De bezending was niet vrugteloos. De Staaten van Utrecht voegden zig, eerlang, by die van Holland, Friesland en Stad en Lande. Overyssel bewilligde, ten zelfden tyde, in 't Verdrag. Toen gaf men den Graave d'Avaux kennis van den staat der zaaken, en verwierf nog twee dagen uitstel, alzo de bestemde tyd om te antwoorden nu verstreeken was.

Holland dryft het Besluit tot het Verdrag door, met vyf stemmen.

De Staaten van Holland, op den vierentwintigsten van Zomermaand, in vollen getale, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, verscheenen zynde, deeden, met vyf stemmen, besluiten tot het aanneemen van 't Verdrag. Gelderland en Zeeland hadden de andere Gewesten niet konnen beweegen, om d'Avaux om een nieuw uitstel van eenige dagen te verzoeken; waarom zy tegen dit besluit *protesteerden*. Terstond na dat het genomen was, werdt, van wege den Graave d'Avaux, en van wege de

(*b*) Resol. Holl. 4 *Mey* 20, 22, 24 *Juny* 1684. *bl.* 213, 298, 301, 307.

1684.

de Staaten, aan de Fransche en Staatsche Legers in de Spaansche Nederlanden, bevel gezonden, om, aldaar, niets vyandlyks, tegen elkanderen, te onderneemen (c). Ten zelfden dage, beslooten de algemeene Staaten, ter verdediging van hun gedrag, den Gezanten der Bondgenooten bekend te maaken „ dat „ zy, in aanmerking neemende de verschillende gevoelens tusschen de Bondgenooten, „ over de middelen om de gereezen' geschillen by te leggen, bewoogen waren geworden, om van den nood eene deugd te maaken, en te besluiten, om de geschillen liever te zien nederleggen door een Bestand, „ dan de Christenheid te zien storten in eenen algemeenen oorlog. Zy meenden, wyders, aan de gantsche weereld getoond te „ hebben, hoe zeer zy bezorgd waren voor „ de behoudenis der Spaansche Nederlanden, „ door het zenden van onverwylde hulpe derwaards. Maar 't stilzitten van Groot-Britanje; de verdeeldheid des Duitschen Ryks; „ de ronde verklaaring van Keulen, Munster „ en Brandenburg, dat zy, in geval van oorlog, genoodzaakt zouden zyn maatregels „ te neemen, die met de belangen van deezen Staat niet zouden overeenkomen; de „ bevinding, dat de Turksche oorlog en de „ beweegingen van andere Mogendheden niet „ gedoogden, dat de Keizer en andere Duitsche Bondgenooten het Verbond zo ernstig „ handhaafden, als zy betuigden wel te willen „ doen;

De Staaten verdedigen hun gedrag by de gezanten der Bondgenooten.

(c) Holl. Merc. van 1684. bl. 229, 230.

1684. „ doen; dat Spanje zelf, in verscheiden' zwaa„ righeden ingewikkeld, niet zo veel voor zy„ ne Nederlanden hadt konnen zorgen, als „ de nood wel vorderde; en dat zy alleen niet „ in staat waren, om Frankryk het hoofd te „ bieden: alle deeze redenen hadden hen, ein„ delyk, doen besluiten, om, voor zo veel „ hun aanging, te berusten in het voorgeslaa„ gen Bestand, tusschen Frankryk en Spanje, „ op de Fransche voorwaarden: in zulk een „ vertrouwen, dat de Bondgenooten, nevens „ hen, arbeiden zouden, om Spanje tot het „ aanneemen van dit Bestand over te haa„ len (d)." Vyf dagen na 't neemen van dit Besluit, op den negenentwintigsten van Zomermaand, werdt het Verdrag tusschen Frankryk en de Staaten in den Haage getekend. De Staaten verbonden zig, by het zelve „ om „ den Koning van Spanje te beweegen, tot „ het aanneemen van een Bestand van twin„ tig jaaren, binnen welken tyd, alle vyand„ lykheden, tusschen Frankryk en Spanje, al„ omme, zouden ophouden, en alles hersteld „ worden in den zelfden staat, waarin het „ door de Nieuwmeegsche Vrede gebragt „ was; behalve, dat de Koning van Frankryk, „ geduurende het Bestand, in 't bezit blyven „ zou van de Stad Luxemburg, en van de „ Steden Beaumont, Bouvignes en Chimai, „ met de Dorpen daar onder behoorende. „ Kortryk en Diksmuiden zouden, ontman„ teld, te rug gegeven worden aan Spanje, „ zo

Inhoud van het Verdrag tusschen Frankryk en de Staaten: waarby de laatsten zig verbinden om Spanje tot het aanneemen van het Bestand te beweegen.

(d) Resol. Gener. *Sabbathi 24 Junii 1684.*

„ zo zyne Katholyke Majesteit het Bestand, 1684.
„ binnen zes weeken, aannam en bekragtig-
„ de. Na 't uitwisselen der bekragtigingen,
„ zou Frankryk ook aan Spanje te rug gee-
„ ven alle de overige Plaatsen, welken, na
„ den twintigsten van Oogstmaand des jaars
„ 1683, door de Fransche wapenen, waren
„ ingenomen: zullende dus beide de Kroonen
„ blyven in den zelfden staat van bezittinge,
„ als zy geweest waren, ten tyde van het op-
„ ligten der blokkeeringe van Luxemburg. 't
„ Verschil, welk over de onderhoorigheden
„ deezer Plaatsen vallen mogt, zou aan de
„ uitspraak des Konings van Groot-Britanje
„ verbleeven worden. De brandschattingen
„ zouden, wederzydsch, nog drie maanden
„ na den genoemden tyd, geheeven worden.
„ Midlerwyl, zou Frankryk, van nu af aan,
„ alle vyandlykheden in de Spaansche Neder-
„ landen doen ophouden: zelfs ten platten
„ Lande, zo Spanje zig, hiertoe, insgelyks,
„ verbinden wilde. Doch zo Spanje 't Bestand,
„ in zes weeken, niet aannam, zouden de
„ Staaten, terstond, hun Krygsvolk te rug
„ ontbieden uit de Spaansche Nederlanden,
„ en Spanje, geduurende deezen oorlog,
„ geen' den minsten onderstand bewyzen,
„ noch eenige daad van vyandlykheid pleegen
„ tegen Frankryk. Zyne Allerchristelykste
„ Majesteit zou, daarentegen, geene Plaats
„ in de Nederlanden aantasten, zelfs 't platte
„ Land niet, zo Spanje zig hiervan, insge-
„ lyks, onthieldt, zullende hy de wapenen el-
„ ders voeren tegen Spanje. Frankryk ver-

1684. „ bondt zig, in geval hy, elders, eenige voor-
„ deelen behaalde op Spanje, dezelven nimmer te zullen verwisselen, tegen eenige Plaatsen in de Spaansche Nederlanden: van welken hy zig ook, op geene andere wyze, geduurende den gemelden tyd, zou mogen meester maaken. Hy gaf aan 't Duitsche Ryk nog eene maand tyds, om diergelyk een Bestand aan te neemen. Men zou den Koning van Groot-Britanje en andere Mogendheden ook in dit Verdrag aanneemen, zo zy gelyke verbindtenis als de Staaten wilden ondergaan. Ook zouden zy waarborgen konnen zyn voor het Verdrag, welk, op deezen voet, met Spanje mogt getroffen worden. Men verstondt, by dit Verdrag, geene verandering te maaken, in 't gene, te Nieuwmegen, tusschen den Koning van Frankryk en de Staaten, gesllooten was. Eindelyk, kwam men overeen, dat dit Verdrag, ter wederzyde, binnen drie weeken, bekragtigd zou worden (e)." De bekragtiging volgde, van de zyde van Frankryk, terstond. Doch in de Vereenigde Gewesten, draalde zy; alzo verscheiden' Leden van Gelderland, Zeeland, Utrecht en Overyssel oordeelden, dat men eerst beter behoorde te zorgen, voor de belangen van zyne Hoogheid; die, in zyn Prinsdom Oranje, in Luxemburg en in Walsch Brabant, veel van Frankryk geleeden hadt. Op den negentienden van Hooimaand, den laatsten dag van de drie weeken, wel-

De bekragtiging van dit Verdrag draalt by de Staaten.

(e) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 79. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 204.

welken tot de bekragtiging beſtemd waren, hadden 'er nog niet meer dan drie Gewesten, Holland, Friesland en Stad en Lande, toe bewilligd. Zy zou, derhalve, hebben moeten agterblyven, zo, dien zelfden dag, de bewilliging van Overyſſel niet ingebragt geweeſt was, in de Vergadering der algemeene Staaten. De drie overige Geweſten werden toen overſtemd; de bekragtiging geſchiedde, zonder verder uitſtel (*f*), en werdt, tegen die van Frankryk, uitgewiſſeld.

Doch geschiedt, eindelyk.

De Gevolmagtigden der Staaten, die dit Verdrag met den Graave d' Avaux geſlooten hadden, waren *Daniel van Wyngaarden*, Heer van Wyngaarden, uit de orde der Ridderſchap van Holland, Jakob Hop, Penſionaris van Amſterdam, Everard van Weede, Heer van Dykveld, *Sjouk Gerold van Burmania*, Grietman van Wimbritſeradeel, *Gysbert Kuiper*, Burgemeeſter van Deventer, en *Antoni Gerlacius*: allen Afgevaardigden ter Generaliteit, wegens Holland, Utrecht, Friesland, Overyſſel en Groningen en Ommelanden. Vreemd ſcheen 't, dat de Raadpenſionaris, gelyk de gewoonte medebragt, niet onder de Gevolmagtigden van Holland was. Doch men hadt hem, op zyne begeerte, verſchoond van deezen laſt (*g*). Ook hadt hy zig, te lang en te openlyk, verklaard tegen de handeling, om 'er nu nog in te werken. Schoon, wyders, de belangen des Prinſen van Oranje niet hadden konnen waargenomen worden, by dit Verdrag; hadt men, nog-

(*f*) Notul. Zeel. 14, 15, 17 *July* 1684. *bl.* 235, 237, 243. Holl. Merc *van* 1684. *bl.* 241, 242.

(*g*) PUFENDORF *Libr.* XVIII. §. 129. *p.* 1210.

1684. nogtans, onlangs, in Overyssel, getoond, dat men 'er, naar vermogen, voor zorgen wilde; den Prins, by Sententie der Leenkamer van 't Gewest, bevestigende in zyn regt op het Graafschap Lingen; en de Graaven *Adolf* en *Fredrik Maurits van Tekelenburg* van alle aanspraak op het zelve versteekende (*b*).

XXIX. Spanje wordt in de noodzaaklykheid gebragt om te sluiten. 't Verdrag tusschen Frankryk en de Staaten noodzaakte den Koning van Spanje, tot het aanneemen van het twintigjaarig Bestand, op de voorwaarden, by het zelve beraamd (*i*). Hy zag zig, door dit Verdrag, ontzet van den bystand der Staaten, den eenigsten, waarop hy, tot hiertoe, hadt konnen staat maaken. Ook tastte Koning Lodewyk hem niet alleen aan in de Nederlanden; maar hy hadt ook eene Vloot gezonden naar de Middellandsche zee, en den Maarschalk van Bellefonds, met een Leger, gezonden naar Navarre en Katalonie, alwaar hy eenige voordeelen behaald hadt op de Spaanschen, onder den Hertoge van Bournonville; hoewel hy, in Bloeimaand, 't beleg van Gironne hadt moeten opbreeken (*k*). De schatkist van Spanje was, daarenboven, uitgeput. Alle welke redenen Koning Karel besluiten deeden tot het zenden van volmagt aan den Keizer, om in zynen naam 't Bestand te sluiten te Regensburg, alwaar men ook over een diergelyk Bestand, tusschen het Keizerryk en Frankryk, in onderhandeling was.

Op

(*b*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Diplomat. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 413.

(*i*) Missive *van den* Ambass. VAN HEEMSKERK *van* 20 *July* 1684. *MS.*

(*k*) DANIEL Journal, *p.* CXLIV. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 214.

Op den vyftienden van Oogstmaand, werdt hier het twintigjaarig Bestand getekend, tusschen Frankryk en Spanje, juist op de zelfde voorwaarden, welken, by 't Verdrag met de Staaten, waren beraamd (*l*). Ten zelfden dage, werdt ook een twintigjaarig Bestand gesloote, tusschen Keizer Leopold en 't Roomsche Ryk ter eener en den Koning van Frankryk ter anderer zyde. Straatsburg en de Plaatsen, die Koning Lodewyk zig, tot den eersten van Oogstmaand des jaars 1681, hadt toegeëigend, werden hem, geduurende 't Bestand, gelaaten, mids hy, in dezelven, den Gereformeerden en Lutherschen vryheid van Godsdienstoefening liete (*m*). Om den Keizer te noodzaaken tot de aanneeminge van het Bestand, hadt de Koning den *Maarschalk van Schomberg*, die nu zyn Leger geboodt, in de plaats van d'Humieres, die, in 't beleg van Luxemburg, gesneuveld was, met een aanzienlyke gedeelte van het zelve, doen trekken naar de Elzas (*n*): en deeze optogt hadt het sluiten van het Verdrag met het Keizerryk verhaast.

1684. Twintigjaarig Bestand tusschen Frankryk en Spanje, en tusschen het Keizerryk en Frankryk.

De Fransche troepen bleeven in de Spaansche Nederlanden, tot na het bekragtigen van het Bestand, door den Koning van Spanje: waarvan men, eerst omtrent het midden van Herfstmaand, te Regensburg, tyding kreeg. Ook was men niet eerder eens, over de betaaling van de agterstallen der brandschattingen,

XXX. Gevolgen van het zelve.

(*l*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 83. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 244.

(*m*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 81. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 247.

(*n*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl* 243.

1684. gen, welken Frankryk vorderde. De Vestingwerken van Kortryk en Diksmuiden werden, midlerwyl, geslegt: doch 't liep aan tot in 't volgende jaar, eer deeze Steden den Spaanschen werden ingeruimd. In 't Noorden, verflaauwden de toerustingen ten oorloge, inzonderheid na dat Frankryk opgehouden hadt, den Koning van Deenemarke te ondersteunen (*o*). Ook sloot de Koning van Zweeden, eerlang, een verdedigend Verbond met den Keurvorst van Brandenburg (*p*): welk kragtiglyk strekte, tot bewaaringe van de rust in deezen oord. De oorlog in Hongarye was, dit jaar, wederom, gelukkig uitgevallen voor de Keizerschen. De Turken werden geslaagen by Waitsen. De Hertog van Lotharingen bemagtigde Wicegratz, Waitsen en eenige andere Plaatsen. Doch 't beleg van Buda of Offen, welk hy, insgelyks, ondernomen hadt, moest, eerlang, opgebroken worden. 't Verbond, welk de Keizer met Poolen en Venetie hadt gesllooten, deedt den Turken zeer veel afbreuk(*q*). Doch wy gewaagen van deezen kryg, slegts kortelyk en in 't voorbygaan, om dat 'er onze Staat niet dan een afgelegen belang by gehad heeft.

Aanmerkingen over den aanwas der Fransche magt, se-

Het twintigjaarig Bestand stelde den Staat gerust voor de onderneemingen van Frankryk, in de Spaansche Nederlanden, welken men, in 't algemeen, aanzag, als den Voormuur der Vereenigden. Ook scheenen de grenzen van den Staat, naar den kant van Duitschland,

(*o*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 251-254.
(*p*) *Voiez* Du Mont Corps Diplomat. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 123.
(*q*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 286-311.

land, meer beveiligd te zyn, sedert dat Frankryk, met het Keizerryk verdraagen zynde, minder reden hadt, om eenige Duitsche Vorsten op te hitsen tegen de Bondgenooten des Keizers, en met naame tegen de Staaten der Vereenigde Gewesten. Doch onaangezien deeze voordeelen, welken men zig, hier, uit het Bestand, belooven mogt; zagen opmerkenden, niet zonder groote bekommering, hoe geweldig de Fransche magt aangegroeid was, sedert omtrent vyftig jaaren, en inzonderheid, welk een aanzienlyk deel der Nederlanden, in dien tusschentyd, door de wapenen van Frankryk, op Spanje veroverd, en, by verscheiden' Verdragen, behouden was. Veelen verwonderden zig, ten deezen tyde, dat Frankryk, van Duitschland byna geenen, van Groot-Britanje geheel geenen, en van de Staaten maar kleinen tegenstand te wagten hebbende, zyne overwinningen niet voortzettede in de Spaansche Nederlanden, en zelf een twintigjaarig Bestand voorsloeg. Sommigen dagten, dat zulks alleenlyk toe te schryven was aan den slegten staat der geldmiddelen in Frankryk, die, gewisselyk, door den jongsten oorlog, door de onderstandgelden aan verscheiden' Mogendheden, en door andere uitgaaven, veel geleeden hadt, en nog leedt. Doch waarschynlyk is hierby gekomen de vrees, dat de schielyke uitbreiding van 's Konings gebied in de Nederlanden, de nabuurige Mogendheden, en veelligt Groot-Britanje zelf tegen hem in de wapenen helpen zou; waardoor zyne oogmerken, voor tegenwoordig niet alleen, maar mogelyk voor al-

1684. dert eene halve eeuwe.

1684. toos, zouden hebben konnen verydeld worden. De staatkundige Vorst besloot, hierom, liever den oorlog voor eene wyle te staaken, als hy, by Verdrag, iet van belang winnen kon; dan den naaryver der Bondgenooten te zeer te ontsteeken. Hy vergenoegde zig, met de geruste bezitting van Luxemburg voor eenen tyd; waardoor hy Spanje den weg affneedt, om zyne Nederlanden te voorzien van Duitsche hulpe, in geval het Bestand niet gehouden mogt worden: gelyk te dugten was. Het zelfde oogmerk was duidelyk te bespeuren, in alle de Verdragen, welken Frankryk, sedert vyfentwintig jaaren, met Spanje gesllooten hadt. De Pyreneesche, Akensche en Nieuwmeegsche Vreden strekten, zo wel als het tegenwoordig Verdrag, om Frankryk te bevestigen, in 't bezit van een merkelyk deel zyner overwinningen; en werden geslooten, in eenen tyd, als de argwaan der nabuuren, gaande geworden, op 't punt stondt, om zig, met meer geweld dan te vooren, te kanten tegen de uitvoering der Fransche oogmerken. Frankryk zou, op deeze wyze, by Verdrag op Verdrag, eindelyk, van alle de Spaansche Nederlanden meester geworden zyn: zo maar de Turksche oorlog verderfelyker voor 't Keizerryk geweest ware, of langer geduurd hadt; en zo Groot-Britanje altoos hadt konnen stil zitten. Doch de Turksche kryg, hoe lang hy ook duuren mogt, viel nadeelig uit voor den Grooten Heer; en in Engeland ontstonden, eerlang, veranderingen, die eene geheel nieuwe gedaante gaven aan den toestand, belangen en maatregels van dit Ryk.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENENVYFTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Staat van Engeland. Protestantsch Verraad. Monmouth komt in Holland.* II. *Verdrag met den Koning van Marokko. Onlusten te Gorinchem. Verandering in de Vroedschap, te Utrecht.* III. *Verschil tusschen zyne Hoogheid en de Regeering van Dordrecht, over 't verkiezen der goede Luiden van Agten.* IV. *De Stad Amsterdam trekt de streng van Dordrecht. Haare meening over 't gezag der Staaten en des Stadhouders.* V. *Zyne Hoogheid verkiest de goede Luiden van Agten, uit eene nieuwe Nominatie. Dordrecht maakt onderscheid, tusschen 't gezag van Willem den I. en dat der volgende Stadhouderen. De Stad protesteert.* VI. *Zyne Hoogheid verkiest vier Schepens te Leiden, buiten de Nominatie. Geschil hierover bygelegd.* VII. *Amsterdam dringt op vermindering der Land-, en vermeerdering der Zeemagt.* VIII. *De Edelen wederleggen 't gevoelen van Amsterdam. Staat van Oorloge.* IX. *De Keizer begeert onderstand tegen den Turk van de Staaten. Zyn verzoek wordt afgeweezen.* X. *Verdrag.*

drag met den Keurvorst van Brandenburg. Handeling met Deenemarke. Met Spanje. XI. *De Staaten zoeken den Graaf van Benthem te verzoenen met zyne kinderen.* XII. *Karel de II. sterft. Jakob de II. volgt hem op. Monmouth en Argyle verwekken eenen opstand.* XIII. *Handeling tusschen de Staaten, Keur-Brandenburg en den Prinse van Oranje. Van Beuningen verklaart zig tegen 't verminderen van 's Prinsen gezag. Argyle en Monmouth onthalsd.* XIV. *Gezantschap naar Engeland. Verbond met Jakob den II.* XV. *Bantamsche oorlog. De Engelschen worden uit Bantam verdreeven. Twist hierover met de Engelsche Maatschappye.* XVI. *Jakob de II. zoekt de Test-Akten te doen afschaffen.* XVII. *Herroeping van 't Edict van Nantes, en vervolging der Hervormden in Frankryk. 't Prinsdom Oranje verbeurd verklaard. Vervolging der Piemonteesche Dalluiden.* XVIII. *Jakob de II. vordert het vatten van eenige weêrspannelingen van de Staaten. Onlusten tusschen Frankryk en Spanje. Gevegt tusschen een Fransch en een Staatsch Oorlogsschip. Verbond tusschen verscheiden' Mogendheden. Tusschen Zweeden en de Staaten.* XIX. *Twist tusschen Deenemarke en Hamburg.* XX. *Ontdekking van pligtverzuim, in 't Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze. Groot verval in dit Kollegie. Uitslag der Regtspleeginge, hieruit ontstaan.* XXI. *Watersnood in Groningerland.* XXII. *Jakob de II. zoekt het Roomsch geloof in te voeren in zyn Ryk. Hy rust zig toe ter zee.* XXIII. *Gesprek tusschen den Prinse van Oranje en Doktor Burnet. Toeleg, om*

zyne

zyne Hoogheid te ligten. XXIV. *Burnets beschryving van den aart des Prinsen en der Prinsesse. Fraai gezeg der Prinsesse. 's Prinsen begrip van de Engelsche Regeering en Kerke.* XXV. *Bekommering der Staaten. Koning Jakob zoekt den Prins te winnen.* XXVI. *Handeling van den Engelschen Gezant Albyville in den Haage. Burnet wordt burger van Amsterdam. Dykveld naar Engeland gezonden.* XXVII. *Albyville handelt met hunne Hoogheden. Koning Jakob is misnoegd op den Prinse.* XXVIII. *Brieven van Steward aan Fagel, en van Fagel aan Steward.* XXIX. *Aanmerkingen over den invloed van Fagels schryven.* XXX. *Slegt beleid van Albyville.*

Ngeland was, gelyk wy, reeds meer dan eens, in't voorbygaan, hebben aangemerkt, sedert eenen geruimen tyd, ontrust geworden, door inwendige beweegingen, die voorbereidsels waren van de verandering des jaars 1688. In 't voorleeden jaar, was 'er, wederom, een waar of gewaand verraad ontdekt, in 't gemeen het *Protestantsch Verraad* genoemd, om dat 'er, naar men zeide, veele Protestanten deel aan hadden. Men meent, dat de toeleg was, eenen opstand te verwekken in't Ryk, en den Hertog van Jork te verwyderen van 't Hof. *Jakob, Hertog van Monmouth*, natuurlyke Zoon des Konings, hadt de hand in 't werk, of was 'er veelligt de hoofdbeleider van. Sommigen willen, dat men 't ook op 't leeven des Konings gemunt hadt. Doch het regt geheim van

1684.

I. Staat van Engeland.

Protestantsch Verraad.

1684. van dit verraad is nimmer aan den dag gekomen. De ontdekking kostte verscheiden' luiden van aanzien het leeven. Veelen weeken uit het Ryk, naar Holland en elders. Monmouth, die zig ook schuil hieldt, herwon, in deezen Zomer, 's Konings gunst. Doch 't leedt niet lang, of hem werdt, op nieuws, het Hof ontzeid (*a*). Hy begaf zig toen naar Holland, daar hy van den Prinse van Oranje, openlyk, en met byzondere tekenen van agtinge, ontvangen werdt (*b*). De Koning schreef den Prinse, hierover, brieven vol erkentenis, en hieldt zelfs goed verstand met Monmouth (*c*); waaruit men zou mogen vermoeden, dat deeze zig niet tegen den Koning vergreepen hadt; maar den Hertog van Jork, alleenlyk, gezogt hadt den voet te ligten. Sommigen willen, dat de Prins van Oranje de hand hadt in Monmouths aanslag. Doch hiervan is my geen zeker blyk voorgekomen. Vast gaat het alleenlyk, dat de Prins, al sedert eenigen tyd, aan 't Engelsche Hof en by den Koning, verdagt geweest was, dat hy gemeenschap hieldt met eenige Engelsche Heeren, die zig kantten tegen de maatregels der voornaamste Staatsdienaaren; en dat de Ambassadeur van Citters zig veel moeite gegeven hadt, om deezen argwaan te doen verdwynen (*d*). De Fransche Gezant aan 't Engelsche Hof arbeidde hier egter tegen aan, niet

Monmouth komt in Holland.

(*a*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 537-548, 553-555.
(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 575. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 56, 86, 117, 211, 225, 240.
(*c*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 555.
(*d*) Missive *van den* Ambass. *van* CITTERS aan zyne Hoogheid *van* 23 Juny / 3 July 1682. *MS.*

1684.

niet schroomende, openlyk te zeggen „ dat „ de Koning van Engeland geen' grooter' „ vyand hadt dan den Prins van Oranje; en „ dat zyne Majesteit hiervan niet onkundig „ was (*e*)." Ondertusschen, maakten sommigen, hier te Lande, hun werk, om Koning Karel eenigszins te behaagen. De Ridder *Thomas Armstrong*, een boezemvriend des Hertogs van Monmouth, die ook uit Engeland geweeken, en op wiens lyf vyf honderd pond sterlings gezet was, werdt, op den veertienden van Zomermaand deezes jaars, op verzoek van den Engelschen Gezant, Chudleigh, door *Kornelis Paats*, Schout van Leiden, in 't doorreizen deezer Stad, betrapt; terstond naar Rotterdam, en van daar naar Londen gevoerd, alwaar hy, eerlang, in 't openbaar, onthalsd werdt (*f*). De Staaten van Holland namen kwalyk, dat dit aantasten en vervoeren buiten hunne kennisse geschied was, en verbooden, sedert, allen Schouten en Baljuwen iet diergelyks te onderneemen, zonder 'er uitdrukkelyk bevel van hun toe ontvangen te hebben (*g*). Men hadt te meer reden, om over het vervoeren van Armstrong te onvrede te zyn, indien hy, gelyk sommigen aantekenen, te Nieuwmegen gebooren geweest was, en alleenlyk door ontsteltenis verzuimd hadt, zig, na dat hy gevat was, hierop te beroepen (*h*). Wyders, vind ik,

Armstrong wordt te Leiden gevat, en te Londen onthalsd.

(*e*) Missive *als boven van* $\frac{24\ Oct.}{3\ Nov.}$ 1682. *MS.*

(*f*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{17}{27}$ *Juny* 1684. *MSS.*

(*g*) Holl Merc. *van* 1684. *bl.* 274 *enz.*

(*h*) LURNET *Vol.* I. *p.* 577.

1684. ik, dat Armſtrong, eer hy in Holland kwam, te Kleeve, gezeid zou hebben „ dat hy om „ geene andere reden uit Engeland geweeken was, dan om dat de Paapſche aanhang, „ of die des Hertogs van Jork, welke aan 't „ Hof boven dreef, de rykſte en aanzienlykſte Proteſtanten, op allerlei wyze, zogt te „ onderdrukken en van kant te helpen: en „ dat alles wat men van een ontworpen verraad verſpreidde louter verzierd was (*i*)." Ondertusſchen, waren de ſtrenge ſtrafoefeningen, die, ten deezen tyde, in Engeland, geſchiedden, een der voornaamſte middelen ter beveſtiging van het willekeurig gezag, welk de Koning zig hadt begonnen aan te maatigen (*k*).

II. Verdrag van Vrede en Koophandel met den Koning van Marokko.

In Oogſtmaand deezes jaars, werdt, eindelyk, het Verdrag van Vrede, Scheepvaart en Koophandel bekragtigd, welk de Staaten, in Bloeimaand des jaars 1683, getroffen hadden, met *Mulei Iſmael*, Koning van Marokko en Fez. Het beſtondt uit eenentwintig punten. By het zelve was bedongen „ dat de ſchepen „ der ingezetenen van deezen Staat, in zee, „ niet zouden mogen doorzogt worden, door „ de onderzaaten des Konings; dat, eenig „ Nederlandſch ſchip ſtrandende op de kusten van Marokko, het volk niet tot Slaaven zou mogen gemaakt worden; dat geene ſchepen van onderzaaten des Konings „ op buit zouden vaaren, omtrent de kusten deezer Landen; dat de Nederlandſche „ Koop-

(*i*) Pufendorf *Libr.* XVIII. §. 117. *p.* 1201.
(*k*) Rapin *Tom.* IX. *p.* 556.

„ Koopluiden niet verpligt zouden zyn, huns „ ondanks, de goederen van de onderzaaten „ des Konings te koopen; dat de Nederlan- „ ders, in geval van Vredebreuke, met hun- „ ne goederen en huisgezinnen, vryelyk, zou- „ den mogen vertrekken uit de Staaten des „ Konings, en dat Nederlandsche Persoonen „ of goederen, bevonden wordende in vyand- „ lyke schepen, geen' overlast zouden te ly- „ den hebben" benevens meer diergelyke punten, den vryen en veiligen handel betreffende (*l*). De Staaten deeden, sedert, tot bevestiging der Vrede, den Koning eenig geschenk van schietgeweer. Doch de Marokische Gezant, *Mahomet Hisquiardo*, die, in Herfstmaand des jaars 1686, in den Haage kwam, klaagde, dat de loopen der Vuurroers te kort geweest waren, en vorderde honderd roers met lange loopen, waarvan hy een staal mede bragt (*m*). Ook meen ik, datze hem werden toegestaan.

1684.

Onlusten in de Regeeringe te Gorinchem.

Te Gorinchem, ontstondt, in de Lente deezes jaars 1684, eenige onlust onder de Wethouders, die hier, kortelyk, verdient gemeld te worden. De Drossaard der Stad Gorinchem en des Lands van Arkel plagt, oulings, groot gezag te hebben in de Regeeringe der Stad. Hy verkoos Burgemeesters, Schepens en Vroedschappen; deedt de Vroedschap, uit zynen naam, vergaderen, en hadt, als een Lid der Vergaderinge, zitting in dezelve. Doch

na

(*l*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 64, 77.
(*m*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 205, 206.

1684. na de dood van Willem den II, Prinſe van Oranje, en geduurende de Stadhouderlooze Regeeringe, welke hierop volgde, werdt het gezag des Droſſaards merkelyk beſnoeid door de Staaten van Holland, die, in de jaaren 1652 en 1662, verklaarden, dat de Droſſaard, voortaan, geene zitting noch ſtem hebben zou in de Vroedſchap (*n*). Willem de III., Prins van Oranje, in 't jaar 1672, tot Stadhouder verheeven zynde, ſtelde, eerlang, den Heer *Lodewyk Huigens* voor, om, door de Staaten, tot Droſſaard te worden aangeſteld: gelyk geſchiedde. En deeze, diep ſtaande in de gunſt van zyne Hoogheid, zogt zig, door den tyd, te herſtellen, in 't gezag, welk de Droſſaarden, oulings, gehad hadden. De verkiezing van Burgemeeſteren, Schepenen en Vroedſchap geſchiedde, nogtans, door den Stadhouder. Doch, tuſſchen de Wethouderſchap en den Droſſaard Huigens, rees, door den tyd, zulk een hevige twiſt, dat deeze eerſt in zyn ampt geſchorſt, en daarna, door 't Hof van Holland, in eene merkelyke geldboete, verweezen werdt (*o*). Sedert, nam hy zyn ampt wederom waar, tot klein genoegen der Regeeringe. Doch zyne Hoogheid hieldt hem de hand boven 't hoofd. In Grasmaand deezes jaars 1684, borſt het ſmeulend misnoegen wederom uit, ter gelegenheid der aanſtellinge van Kapiteinen, Luitenants en Vendrigs der Schutterye, waartoe, beide door den Droſſaard

(*n*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 414, 416.
(*o*) *Zie* Berigt van 't Hof *gedrukt* 1676. *en* andere Stukken *van dien tyd*.

saard en door de Burgemeesters, Vroedschap belegd was. De Drossaard hadt de Vergadering tegen tien, de Burgemeesters tegen elf uuren samengeroepen. De meeste Leden van de Vroedschap verscheenen, op de aanzegginge des Drossaards, op 't Stadhuis: doch de Burgemeesters hadden de Vroedschaps Kamer doen sluiten, en de sleutels naar zig genomen. Men liet dan de deur opsteeken, en tradt, terstond, tot de aanstelling der Burger-Officieren, die ook, zonder uitstel, beëedigd werden: waarna de Drossaard vertrok. De Burgemeesters en nog vier Vroedschappen, toen in de Kamer gekomen zynde, wilden tot de verkiezing van Burger-Officieren overgaan; toen zy vernamen, dat het werk reeds verrigt was. Hierop ontstondt veel hevigheid, tot zo ver zelfs, dat een Burgemeester en een Vroedschap genoegzaam handgemeen raakten. De Drossaard beval, des anderendaags, dat elk de aangestelde Officiers zou hebben te erkennen. De Burgemeesters geboden het tegendeel, en benoemden nieuwen. Ook klaagden zy aan de Staaten, over den Drossaard, en over twee Leden uit de Vroedschap. De Staaten hielden, by voorraad, de oude Officiers in dienst, en deeden 't geschil onderzoeken door Gemagtigden. 't Bleef eene geruime wyle onbeslist (*p*). Ook is 't, zo ver my bekend is, nimmer, volkomenlyk afgedaan. Maar op den

1684.

Uitspraak

(*p*) Resol. Holl. 21 *July* 1683. *bl.* 215. 4, 6, 8 *Mey* 3 *July* 1684. *bl.* 219, 227, 236, 340. 5 *Jany* 12 *Sept.* 1685. *bl.* 277, 415. Aantek. van een' Regent van Delft *van* 27 *Sept.* 1685. *MSS.* Holl. Merc. *van* 1684 *bl.* 257.

1684. den eerften van Lentemaand des jaars 1686, deedt zyne Hoogheid eene uitfpraak, volgens welke, de Droffaard beveftigd werdt, in 't regt om de Vroedfchap te beleggen, mids hy 'er Burgemeefteren kennis van gave. Voorts, mogt hy voorftellen in dezelve doen, de befluiten opmaaken, en alles verrigten, wat tot het beleid der raadpleegingen aldaar vereifcht werdt. Ook werdt hem zitting en ftem in Burgemeefters Kamer toegeftaan, en hy behieldt, voor zyn leeven, 't bezit van het geeven van 't Wagtwoord, en het bewaaren van de Stads fleutelen (q).

van zyne Hoogheid.

Verandering in de Vroedfchap te Utrecht.

De Prins van Oranje, oordeelende, naar 't fchynt, dat de Regenten, in fommige Steden, ten deezen tyde, niet allen even zeer 's Lands beft, gelyk hy 't inzag, begreepen en behertigd hadden, befloot, in 't najaar, hier en daar, eenige verandering in dezelven te maaken. Te Utrecht, daar hem, in den jaare 1674, het regt opgedraagen was, om de Vroedfchappen, jaarlyks, of in dienft te houden, of te ontflaan, werden, in Wynmaand, op den gewoonlyken tyd van de verandering der Regeeringe, negen Vroedfchappen verlaaten, in welker plaatfen, de Prins anderen aanftelde (r). Doch in de Hollandfche Steden, daar de Stadhouder minder gezag in 't aanftellen van Regenten plagt te hebben, hadt deeze verandering meer voeten in de aarde: gelyk, omtrent deezen tyd, te Dordrecht en te Leiden bleek.

De

(q) *Zie* Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 722.
(r) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 261. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 116, 121.

De Vroedschap of Oud-Raad te Dordrecht beſtaat uit veertig Perſoonen, by welken nog agt zyn gevoegd, die, door den Stadhouder, uit een driedubbel getal, welk de Gilden benoemd hadden, plagten verkooren te worden, om, of op zig zelven, of liever, nevens de veertig Raaden, de Gemeente te verbeelden, voorſlagen te doen ter verbetering der Stad, en te ſtemmen in de verkiezing van Burgemeesteren. Zy draagen den naam van *goede Luiden van Agten*, en brengen ſamen twaalf ſtemmen uit, om dat zy, in oude tyden, uit twaalf Perſoonen, plagten te beſtaan. De Gilden, die twee-endertig in getal waren, hadden, in Wynmaand deezes jaars, de gewoonlyke *Nominatie* van vierentwintig Perſoonen gedaan: die, door 't Geregt, den Prinſe toegezonden was (*s*), om 'er de Agten uit te verkiezen. Doch Gezyne Hoogheid, naar 't ſchynt, onderregt, dat, omtrent deeze benoeming, eenige kuiperyen en andere onbehoorlykheden zouden hebben plaats gehad, zondtze den Hove van Holland toe, met verzoek, dat zy hunne medebroeders in den Raade, Willem Goes, Kornelis Teereſtein van Halewyn en *Joan Munter*, wilden zenden naar Dordrecht, met laſt om op alles nader onderzoek te doen: gelyk geſchiedde. De drie Gemagtigden, verzeld van den Griffier *Antoni van Kinſchot*, kwamen, den tweeden van Slagtmaand, te Dordrecht, en ontbooden, zonder de Regeering kennis te geeven, terſtond, de Dekens van vier Gilden voor

1684.

III. Verſchil tuſſchen zyne Hoogheid en de Regeering van Dordrecht, over de Nominatie der goede Luiden van Agten.

De Prins doet Gemagtigden uit den Hove naar de Stad ſchikken, om onderzoek te doen.

(*s*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 115.

1684. voor zig, by welken, zy onderzoek begonden te doen, op 't gebeurde. Doch Burgemeesters, hiervan verwittigd, vergaderden den Oud-Raad, zonder uitstel. Hier werdt het bedryf der Gemagtigden van den Hove aangezien, als 't begin van een Regtsgeding, en derhalve als eene verkorting van de Privilegien der Stede, volgens welken, de ingezetenen alleen voor Schepenen te regt moeten staan.

Zy keeren onverrigter zaake te rug.

Men zondt dan aan de Gemagtigden, en verzogt hen „ hun onderzoek te willen staaken, „ alzo men zulks niet zou konnen gedoogen; „ even veel van wien zy ook derwaards zou„ den mogen gezonden zyn." Men verboodt, vervolgens, den Deurwaarder van den Hove, iemant te dagvaarden voor de Gemagtigden, en allen ingezetenen voor hun te verschynen. De Gemagtigden, dus gestuit in hun oogmerk, en zelfs geene kans ziende, om den Schout der Stad, *Willem Stoop*, te beweegen, dat hy hun behoorlyken bystand boodt, keerden, genoegzaam onverrigter zaake, te rug naar den Haage (*t*).

Die van Dordrecht klaagen over hen aan de Staaten.

Die van Dordrecht, midlerwyl, eene buitengewoone Vergadering der Staaten hebbende doen beschryven, klaagden ernstelyk, over de onderneeming der Gemagtigden, te gelyk begeerende, dat hunne Edele Groot-Mogendheden hiertegen waakten, voor het toekomende.

Zy verdedigen zig.

Doch de Gemagtigden van den Hove, hierop gehoord, verklaarden „ dat zy, „ op last van zyne Hoogheid en den Raade,

„ te

(*t*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 117, 121, 123.

„ te Dordrecht gekomen waren, niet om eenig Regtsgeding aan te vangen; maar alleen om onderzoek te doen op 't gene men den Prinse hadt aangediend, wegens de onbehoorlykheid der benoeminge van goede Luiden van Agten." Zy voegden 'er by, „ dat diergelyk onderzoek meermaalen geschied was in de Steden Haarlem, Amsterdam, Gorinchem, Schoonhoven en veele anderen, en nooit verstaan, te strekken tot verkorting der Privilegien, volgens welken de ingezetenen voor Schepenen en Geregten der Steden te regt behooren te staan. Dat ook zyne Hoogheid, als Stadhouder, ontwyfelbaar bevoegd was, om eene Nominatie, welker wettigheid hy verdagt hieldt, te doen onderzoeken, eer hyze, door zyne verkiezing, bekragtigde: alzo 't anders ligtelyk zou konnen gebeuren, dat de Nominatie persoonen inhieldt, die, uit hoofde van namaagschap, of vreemdelingschap, of om andere redenen, onbevoegd waren, om tot Vroedschappen of Wethouders verkooren te worden; 't welk aanloopen zou tegen de Privilegien, welken zyne Hoogheid gehouden was te handhaaven." De Staaten van Holland de eene en de andere party gehoord hebbende, verstonden sommige Leden „ dat men het aangevangen onderzoek staaken; anderen, dat men 'er mede voortgaan moest." 't Besluit werdt verschooven, tot dat men, in de Vroedschappen van elke Stad, nader op 't stuk zou geraadpleegd hebben. Zyne Hoogheid nam, onder- 1684. De Prins

1684. tusschen, de handelwyze van die van Dordrecht zo euvel, dat hy eenen brief zondt aan alle de Steden, waarin hy klaagde „ dat men, „ zyne goede oogmerken misduidende, hem „ aanmerkte, als hadt hy 't gemunt op het „ krenken en schenden van de Privilegien der „ Steden; dat men de Staaten, buiten gewoon, „ en in een ongunstig jaargetyde, hadt doen „ byeenkomen, om hun dit voor te houden; „ dat men, hierdoor, allerlei gedagten ver„ wekt hadt in 's Lands ingezetenen, welken „ men met vreemde gevoelens tegen hem en „ zyn bedryf zogt voor in te neemen." Voorts, beweerde zyne Hoogheid, dat, zynentwege, te Dordrecht, niets was ondernomen, dan waartoe hy, als Stadhouder, volkomenlyk geregtigd was door 's Lands Staaten, in welk zyn regt, men hem niet vergen kon eenige indragt te lyden.

Schryft aan de Steden.

Wat laater, zondt de Prins dezelfde Gemagtigden nog eens naar Dordrecht, met eenen brief van voorschryvens aan de Regeeringe, waarby dezelve verzogt werdt, hun de behulpzaame hand te willen bieden, in het voorgenomen onderzoek. Doch de Regeering bleef beweeren „ dat die van „ den Geregte, volgens de Privilegien, al„ leen bevoegd waren, om de Nominatie der „ goede Luiden van Agten te onderzoeken en „ goed te keuren; dat zulks geschied was, „ eer menze den Prinse hadt toegezonden, en „ dat men, hierom, verzogt en verwagtte, „ dat hy 'er de verkiezing uit geliefde te doen, „ of ten minste den Geregte kennis gave van „ 't gene hem aangaande de onbehoorlykheid „ der

De Gemagtigden komen, andermaal, te Dordrecht.

„ der Nominatie, was aangediend." De Prins vernieuwde zyn verzoek, andermaal, in eenen ernstigen brief. Maar die van Dordrecht stonden pal. De Gemagtigden werden genoodzaakt, ten tweede reize, onverrigter zaake, naar den Haage te rug te keeren. Die van Dordrecht vervoegden zig, op nieuws, aan de Vergadering der Staaten, begeerende „ dat men „ hen voortaan beveiligde, tegen diergelyke „ wettelooze onderneemingen. Doch alzo de „ Prins beweerd hadt, dat hem, als Stadhou„ der, het regt toekwam, om onderzoek te „ doen op de Nominatie, verklaarden zy zig „ genegen, om deswege met zyne Hoogheid „ te komen in eene minnelyke onderhande„ ling, waarin zy hem gaarne alle genoegen „ geeven wilden." Maar zyne Hoogheid weigerde, volstrektelyk, een regt, welk hy hieldt hem ontwyfelbaar toe te komen, in eene zogenaamde minnelyke onderhandeling, in geschil te laaten trekken. Ook meende hy, dat de Staaten het regt over de verkiezinge der Wethouderen en 't gene daartoe behoorde zo volkomen hadden opgedraagen aan de Stadhouders, dat zy zig, na die opdragt, daarmede, in 't geheel niet gemoeid hadden. Die van Dordrecht verstonden, daarentegen, dat den Stadhouderen nimmer regt gegeven was, om, * *op allerlei wyze en naar hun eigen welgevallen*, onderzoek te doen op de Nominatien: alzo van den afstand van zulk een uitsteekend regt byzonder blyk zyn moest, welk men nogtans niet te voorschyn bragt. Zy wilden zyne Hoogheid wel niet vergen, dat hy, uit de voorge-

1684.

Zy moeten, onverrigter zaake, te rug.

Voorslag der Regeeringe.

door den Prinse, van de hand geweezen.

* *Quovis modo & pro libitu.*

1684. wende onwettige Nominatie, de verkiezing deedt; maar alleen, dat hy den Geregte overleverde de bewyzen, welken hem van de onwettigheid der Nominatie waren voorgekomen: 't onderzoek daarvan, verder, den zelfden Geregte bevolen laatende. Midlerwyl, hadt het Hof eenige Dekens der Gilden van Dordrecht in den Haage gedagvaard, om aldaar te antwoorden op eenige vraagen, die hun, van wege zyne Hoogheid, als Stadhouder, zouden worden voorgehouden. De Schout Stoop zelf werdt in den Haage ontbooden, en door het Hof, terstond, geschorst in zynen dienst. Zelfs werdt 'er een ander aangesteld, om 't Schouts-ampt, by voorraad, waar te neemen. Doch Stoop beriep zig op den Hoogen Raade, voor welken 't Hof, terstond, gedaagd werdt. Men deedt veel moeite, om den daagbrief te doen intrekken. Maar Stoop, zig met een verzoekschrift vervoegd hebbende aan de Staaten van Holland, begeerde, dat men 't regt zynen gang liete gaan. Ondertusschen, hadden *Pompejus Berk, Heer van Goodschalksoord*, en *Samuel Everwyn*, Oud-Burgemeesters van Dordrecht, den Prinse, by geschrifte, kennis gegeven van de ongeregeldheden, huns oordeels, in 't doen der Nominatie, begaan, en tevens verzogt, dat de goede Luiden van Agten, die, vermids 'er nog geene verkiezing geschied was, hunne plaats in den Oud-Raad bleeven bekleeden, uit den zelven, mogten geweerd worden. De Regeering der Stad, door den Prinse, berigt van dit verzoek, antwoordde ,, dat het, haars oordeels, onbehoorlyk zyn

Het Hof ontbiedt eenige Dekens in den Haage, en schorst den Schout in zyn ampt.

,, zou,

„ zou, de tegenwoordige Luiden van Agten 1684.
„ te ontslaan, voor 'er nieuwen verkooren wa-
„ ren." Ook bleeven zy, met der daad, tot dien tyd toe, in dienst. Op de klagte der twee Oud-Burgemeesteren, over de onbehoorlykheden, in de benoeminge gepleegd, zeide de Regeering, alleenlyk, dat zy niets wist te voegen, by 't gene zy, desaangaande, zyne Hoogheid en den Staaten zelven, te vooren, berigt hadt. Evenwel zondt zy, wat laater, Gemagtigden naar den Haage, om met den Prinse te spreeken; doch alzo zyne Hoogheid hen niet begeerde te hooren, dan in 't byzyn van Gemagtigden uit den Hove, waartoe zy niet verstaan konden, keerden zy, zonder iet van belang met den Prinse gehandeld te hebben, in 't begin des volgenden jaars, te rug naar Dordrecht.

Die van Dordrecht zoeken, vergeefs, met den Prinsen alleen te handelen.

1685.

Zyne Hoogheid, bespeurende, dat de Regeering der Stad by haare meening bleef, besloot, den raad van den Hove in te neemen, over 't gene hem, in het tegenwoordig geval, te doen stondt: waarop het Hof hem, in een uitvoerig *Advis*, den agtsten van Louwmaand gedagtekend, vertoonde „ dat, naardemaal
„ de jongste onderhandeling tusschen zyne
„ Hoogheid en de Gemagtigden van Dor-
„ drecht vrugteloos was afgeloopen, inzon-
„ derheid, om dat de Gemagtigden verklaard
„ hadden, geenen last te hebben, om met zy-
„ ne Hoogheid te komen in onderhandeling,
„ over eenige byzonderheden, de Nominatie
„ betreffende; niemant zou konnen agten, dat
„ de Prins kwalyk deedt, zo hy, zonder zig

Raad van 't Hof aan zyne Hoogheid.

1685. „ verder met die van Dordrecht op te hou-
„ den, een einde van deeze zaake maakte. En
„ om hiertoe toe te komen, moest men, *voor*
„ *eerst*, de natuur der Regeeringe van Dor-
„ drecht in aanmerking neemen; en *ten ande-*
„ *ren*, onderzoeken, of aan het Geregt aldaar
„ alleen, en met uitsluitinge zelfs van den
„ Stadhouder, het regt toekwame, om de No-
„ minatie der goede Luiden van Agten te on-
„ derzoeken en te wettigen. Omtrent het *eer-*
„ *ste*, bleek, dat de Nominatie gemaakt moest
„ worden, door Dekenen der twee-endertig
„ Gilden, ten overstaan alleen van den voor-
„ zittenden Burgemeester, verzeld van de
„ Thesauriers en den Sekretaris der Stad;
„ zonder dat deezen, of iemant anders eenig
„ deel in het doen der Nominatie zelve heb-
„ ben mogte: alles volgens de overeenkomst
„ van den jaare 1647, en de verklaaringen en
„ veranderingen, daarop gemaakt by het Ok-
„ troi van den jaare 1674. Omtrent het *tweede*
„ punt, was niet minder klaar, dat aan het Ge-
„ regt van Dordrecht, zynde alleenlyk eene
„ Regtbank, ten opzigte der Nominatie, nooit
„ eenig regt opgedraagen was, dan om dezel-
„ ve * naar te zien, en voorts, zonder uitstel,
„ te zenden aan den Stadhouder. En onge-
„ rymd was 't, hieruit een regt van onderzoe-
„ ken en wettigen, zelfs met uitsluiting van
„ het Hof, den Stadhouder en de Hooge O-
„ verheid, af te leiden. *Naarzien* was meer
„ niet, dan letten; of de benoemde Persoo-
„ nen wel waarlyk op de Nominatie gebragt
„ waren. Hierby moest zig 't werk van die

* *resumeeren.*

„ van

„ van den Geregte bepaalen, ten ware, ee- 1685.
„ nig verschil over de Nominatie ontstaande,
„ de belanghebbenden, vrywilliglyk, besloo-
„ ten, zig, deswege, te onderwerpen aan het
„ onderzoek en de uitspraak van deeze Regt-
„ bank; waardoor nogtans de kennisneeming
„ van hooger' Regter niet zou konnen uitge-
„ slooten worden. Maar zulk eene onderwer-
„ ping van partyen was, in dit geval, niet
„ geschied. 't Kennis neemen van de ongere-
„ geldheden stondt dan aan den Stadhouder
„ en aan President en Raaden van den Hove.
„ Ook was aan Gemagtigden van den Hove
„ gebleeken, dat 'er verscheiden' ongeregeld-
„ heden hadden plaats gehad. Men hadt, in
„ gevolge van een besluit van die van den Ge-
„ regte, Overluiden doen stemmen, welken
„ geene Dekens waren. Men hadt eenige De-
„ kens op 't Stadhuis ontbooden, en gedwon-
„ gen, hunne gemaakte Nominatie te veran-
„ deren. Verscheiden' Schepens hadden on-
„ der de Dekens gekuipt, om stemmen te
„ winnen, hen, onder anderen, in byzondere
„ huizen, ontbiedende, en rykelyk met wyn
„ beschenkende. By het doen der Nominatie,
„ waren niet de voorzittende, maar de drie an-
„ dere Burgemeesters, de Schout en een Sche-
„ pen tegenwoordig geweest. Men hadt de
„ Dekens elkanderen doen overstemmen, te-
„ gen het gebruik. Kortom, daar waren ver-
„ scheiden' diergelyke ongeregeldheden be-
„ gaan. En schoon die van Dordrecht het
„ tegendeel, door eene beëedigde Verklaa-
„ ring der meeste Dekenen, dagten te bewy-
„ zen;

1685. „ zen; wist men wel, hoedanige middelen
„ men in 't werk gesteld hadt, om den Lui-
„ den deeze Verklaaring, die nog maar al-
„ gemeen was, af te dringen. Al het welke
„ vierkant streedt met veele Privilegien, Ok-
„ trojen en Wetten, Dordrecht betreffende,
„ tot welker handhaavinge, zyne Hoogheid,
„ als Stadhouder, verbonden was. Het Hof
„ moest dan, ten besluite, verklaaren, dat 'er,
„ in de Nominatie, verscheiden' ongeregeld-
„ heden begaan waren, welken dezelve on-
„ wettig maakten; en dat zyne Hoogheid, op
„ deeze Nominatie, geene verkiezing be-
„ hoorde te doen."

IV. De Stad Amsterdam trekt de streng van Dordrecht.

Terwyl het Hof, op deeze wyze, yverde, voor de handhaaving van het Stadhouderlyk gezag, toonden de meeste Leden der Vergaderinge van Holland kleine genegenheid, om die van Dordrecht te sterken, in 't gene zy, tegen 't gevoelen van den Prinse, oordeelden, hun geregtelyk toe te behooren. Eenige weinige Steden hielden egter de zyde van Dordrecht. Amsterdam, voor welke Stad, de Heer Gerard Bors van Waveren, de stoutmoedigste, schryft d'Avaux (*u*), van alle de Amsterdamsche Burgemeesteren, ten deezen tyde, het woord voerde, verstondt, onder anderen,
„ dat men de regtspleeging, by 't Hof aange-
„ vangen, zonder uitstel, moest doen staaken,
„ en dat men 't Hof zelfs rekenschap afvor-
„ deren moest van 't gene, tot hiertoe, in
„ deeze zaak, en vooral omtrent het schor-
„ sen

(*u*) Negociat. *Tom.* IV. *p.* 248, 307.

„ sen van den Schout Stoop, verrigt was (v)." 1685.
En toen, naderhand, de Prins, van nieuws, Gemagtigden van den Hove, met breeder' last, schikte naar Dordrecht, besloot de Vroedschap van Amsterdam, eenpaariglyk, ter Vergaderinge van Holland te doen verklaaren, „ dat het vertrek der Gemagtigden van den „ Hove, in eenen tyd, dat de Staaten over „ 't hangend geschil raadpleegden, en zonder „ kennis van derzelver Vergaderinge, moest „ aangezien worden, als eene ongeregeldheid „ zonder voorbeeld, en eene onverdraaglyke „ kleinagting voor de Leden van hunne Edele Groot-Mog. Vergadering, die in haare „ gevolgen geheel verderfelyk was: waarom „ men moest zoeken te wege te brengen, dat „ de Gemagtigden te rug ontbooden werden, „ en, ondertusschen, wetteloos verklaard, 't „ gene by hun verrigt mogt zyn. Ook moest „ men den anderen Leden te bedenken geeven, „ of het aanzien der Vergaderinge, tegen „ diergelyk eene kleinagting, niet behoorde „ te worden gehandhaafd (w)." Wyders, beweerden die van Amsterdam, in een wydluftig Vertoog, welk, den zeventienden van Louwmaand, ter Staatsvergaderinge overgeleverd werdt „ 1. dat de Gemagtigden te Dor„ drecht geen onderzoek hadden konnen „ doen, als Gemagtigden van den Hove, noch „ als Gemagtigden van zyne Hoogheid; om „ dat het Hof, over de meeste burgerlyke „ zaaken, alleenlyk ter tweeder aanleg, Reg„ ter

(v) Extract *uit de* Resol. der Vroedsch. van Amsterd. *van* 8 *Jan.* 1685.
(w) Extract *als boven van* 15 *Jan.* 1685.

1685. „ ter ware: en dat zy, zelfs uit den naam van „ zyne Hoogheid, geenerlei Regtsgebied mog„ ten oefenen, welk aan den gewoonlyken „ Regter opgedraagen was. 2. Dat, de klag„ ten, over ongeregeldheden in de Nomina„ tie, aan zyne Hoogheid moetende gedaan „ zyn, of door byzondere Persoonen, of door „ eenige Dekens zelven; men hadt aan te mer„ ken, dat byzondere Persoonen zig met de „ Nominatie niet te moeijen hadden, en dat „ de klagten der Dekenen, 't zyze op hunne „ medebroeders, of op den Burgemeester, die „ de Nominatie bywoonde, of op die van den „ Geregte zagen, niet behoorden tot de ken„ nisse van het Hof; maar, ter eerster aanleg, „ tot die van 't Geregt der Stad. 3. Dat om„ trent het regt van zyne Hoogheid om ken„ nis te neemen van de benoeming der goe„ de Luiden van Agten, die van Dordrecht „ voldaan hadden, door de aanbieding van „ redelyke voldoening, zo de Prins hun ope„ ning geliefde te geeven van de klagten, wel„ ken hem gedaan waren. 4. Dat, wegens het „ algemeen Regt van zyne Hoogheid om on„ derzoek te doen op Nominatien, naarge„ spoord moest worden, of hem zulk een Regt, „ in 't byzonder en uitdrukkelyk, was op„ gedraagen door de Staaten: 't welk men „ niet bevinden zou, geschied te zyn. Hem „ was wel het regt van verkiezinge afgestaan; „ doch niet volstrektelyk, maar uit eene No„ minatie. En te onderstellen, dat hy deeze „ Nominatie mogt onderzoeken en afkeuren, „ was zo veel als te onderstellen, dat hy regt

„ van

„ van Verkiezing zonder Nominatie hadt: 't 1685.
„ welk aanliep tegen het blykbaar oogmerk
„ der Staaten. Ook was de tyd om de Ver-
„ kiezing uit de Nominatie te doen zo kort
„ genomen, dat 'er geen tyd tot onderzoeken
„ overschoot: beweerende ook de Steden in
„ 't gemeen, dat zy zelven de Verkiezing
„ mogten doen, zo de Stadhouder dien tyd,
„ vrugteloos, verloopen liet. Zo egter, on-
„ der de benoemde Persoonen, luiden waren,
„ uit hoofde van derzelver geboorte, ouder-
„ dom of namaagschap, onverkiesbaar; mogt
„ zyne Hoogheid daar op berigt begeeren van
„ de Burgemeesters en Vroedschappen der
„ Steden; terwyl hy, met andere zaaken, de
„ Nominatie betreffende, de Regeering moest
„ laaten beworden. Indien egter de eene of de
„ andere Stad, somtyds, eenig onderzoek,
„ van wege den Stadhouder of het Hof, mogt
„ hebben gedoogd, stelde zulks geen' regel
„ voor de overige Steden. 5. Dat de opper- *Zy opent haare meening, over het gezag der Staaten en der Stadhouderen.*
„ ste magt des Lands, sedert de afzweering
„ van Filips den II., berustte in de Edelen en
„ Steden, of Burgemeesteren en Vroedschap-
„ pen der Steden; die, de hooge Overheid
„ aan Prinse Willem den I. hebbende opge-
„ draagen, na zyn overlyden, niet hadden
„ konnen goedvinden, zulk een uitsteekend
„ gezag te geeven aan deszelfs Zoon, Prinse
„ Maurits: die, in 't jaar 1585, alleenlyk aan-
„ gesteld was als Stadhouder, op * Lastbrief ** Commissie.*
„ en † Berigtschrift (1) der Staaten van Hol- *† Instructie.*
„ land,

(1) Zie wat wy, over deeze aanstelling, hebben aangemerkt, in het VIII. Deel, bl. 106, 108, 203.

1685. „ land, welken het veranderen, vermeerderen „ en verminderen van het Berigtschrift aan „ zig behouden hadden. De volgende Stad- „ houders hadden gelyk gezag verkreegen, „ als hunne voorzaaten; doch niet dan by op- „ dragt der Staaten, die eigenlyk de Prins van „ den Lande waren, en, niet min dan de Graa- „ ven oudtyds, het oppergezag hadden over „ de Stadhouders, aan welken zy egter het „ * gebruik van verscheiden † Heeren-Reg- „ ten, en onder anderen ook het doen der „ verkiezingen, in hunnen naam en op hun- „ nen Lastbrief, hadden opgedraagen. 6. Dat „ hieruit volgde, dat de Staaten kennis nee- „ men mogten van zaaken, die aan zyne Hoog- „ heid, hunnen Stadhouder, verbleeven wa- „ ren, vooral als 'er verschil viel, over de „ uitgebreidheid en paalen van het Stadhou- „ derlyk gezag, tusschen den Stadhouder zel- „ ven en eenig Lid der Vergaderinge. Nie- „ mant kon, in zulk een geval, den Lastbrief „ verklaaren dan de Staaten, die den zelven „ gegeven hadden. Ook zou 'er, indien men dit „ niet wilde toestaan, in het tegenwoordig ge- „ val, geen Regter zyn, tusschen zyne Hoog- „ heid en die van Dordrecht, alzo 't Hof zig „ reeds gevoegd hadt aan 's Prinsen zyde."

* *Exercitie.*
† *Regalien.*

V. De Gemagtigden van den Hove doen eene nieuwe Nomina-

Doch eer dit Vertoog ingeleverd werdt, waren de Gemagtigden van den Hove reeds vertrokken naar Dordrecht. Hier gaven zy den Geregte kennis van de ongeregeldheden, welken men, in de Nominatie, meende ontdekt te hebben, den Dekenen der Gilden te gelyk dag stellende, tot het doen eener nieuwe Nomi-

minatie. De Regeering, van de andere zyde, beweerende, dat de gedaane Nominatie wettig ware, kon niet bewilligen, dat 'er eene nieuwe geschiedde. Ook weigerden de tegenwoordige en jongst afgegaane voorzittende Burgemeester, de Dekens, ten deezen einde, byeen te roepen. De Gemagtigden deeden 't dan zelven, tegen den agttienden van Louwmaand. Doch de Regeering verboodt den Dekenen, voor de Gemagtigden te verschynen. Eenige weinigen kwamen egter. Maar de Gemagtigden deeden, twee dagen agtereen, alle weer, om een grooter getal te doen byeenkomen: 't welk, eindelyk, gelukte. Zelfs deeden zy den Drost van den Hove met eenige dienaars, wandelen voor 't Stadhuis, als ware het om schrik te verwekken onder eenige Dekens, die voor de Heeren van den Geregte ontbooden waren. Ook verstonden de Gemagtigden, dat de tegenwoordig zynde Dekens de afwezenden vervangen zouden, en eene nieuwe Nominatie doen; gelyk geschiedde. Zy werdt, zonder door 't Geregt gezien te zyn, gezonden aan zyne Hoogheid, die 'er, terstond, eene verkiezing uit deedt van agt Persoonen, welken, daarna, door de Gemagtigden, de eed werdt afgenomen. Te gelyk werdt den Ouden Agten, door eenen Deurwaarder van den Hove, aangezeid, dat zy zig, voortaan, van hunnen dienst zouden hebben te onthouden. Dit geschiedde, op den eenentwintigsten van Louwmaand. 's Daags te vooren, hadt de Oud-Raad een Vertoog aan de Staaten ingesteld, waarby het Advis van 't Hof, waar-

1685. ... tie maaken: waaruit zyne Hoogheid de goede Luiden van Agten verkiest.

Die van Dordrecht wederleggen

1685. van wy boven (x) gewaagden, omstandiglyk, wederlegd werdt. Hier werdt beweerd „ 1. Dat

't Advis van 't Hof. „ zyne Hoogheid, noch alleen als Stadhouder, noch te gelyk met den Hove van Holland, het regt hadt, om onderzoek te doen, „ over de wettigheid en onwettigheid der Nominatien in de Steden. Al het regt, welk „ den Prinse, als Stadhouder, toekwam, bezat „ hy alleen uit hoofde van de opdragt der „ Staaten. Doch dit regt van onderzoek was „ hem nimmer opgedraagen. Men zeide wel, „ dat de opdragt van het regt van Verkiezinge „ ook het regt om onderzoek op de Nominatien te doen onderstelde. Maar deeze twee „ regten waren zo onderscheiden, dat hy, die „ 't eerste opdroeg, moest begreepen worden, „ het tweede te ontzeggen. De benoeming of „ Nominatie was, zo duidelyk, gelaaten aan „ de Steden, als de Verkiezing afgestaan was „ aan den Stadhouder. Maar 't regt van Nominatie zou verydeld worden, zo de Stadhouder de Nominatie mogt onderzoeken en „ verwerpen. En Nominatie en Verkiezing „ werdt gesteld aan byzondere Persoonen, op „ dat zy beide, onafhangkelyk van elkanderen, zouden geoefend worden. De Kiezer „ kon geenerlei regt op de benoeming hebben, ten zy het hem uitdrukkelyk opgedraagen was: 't welk, in 't geval in geschil, geenszins geschied was. 't Beweeren van een strydig gevoelen, welk in 't Advis van 't Hof geschiedde, verzwakte de gronden van eenen „ vryen Staat, ja keerde dien het onderst boven:

(x) Bladz. 265.

„ ven: waartoe de Regeering van Dordrecht, 1685.
„ met hoogagting en eerbiedenis gesproken,
„ noch door vrywillige overgifte, noch uit ee-
„ nige andere inzigten, de hand leenen zou.
„ Uit den voorstand van de Privilegien en Ge-
„ regtigheden van de Landen en Steden, wel-
„ ke zyner Hoogheid aanbevolen was, te wil-
„ len afleiden, dat hy zou mogen onderzoe-
„ ken, en onafhangkelyk oordeelen, of, en
„ door wie de Privilegien gekrenkt waren,
„ was ver van den weg. De Stadhouder was
„ ook tot voorstand van de Hoogheid van
„ den Lande gehouden. Maar stondt het hier-
„ om aan hem, onderzoek te doen op, en een
„ onafhangkelyk oordeel te vellen over zaa-
„ ken, de hoogheid en opperste magt van
„ den Staat betreffende? Immers, neen. Wy-
„ ders, werdt ook ten onregte geoordeeld,
„ dat zyne Hoogheid bevoegd was, om on-
„ derzoek te doen op de Nominatien, om dat
„ hem 't gezag was opgedraagen, welk zyne
„ Voorouders bezeten hadden. Want, in dit
„ geval, moest Prins Willem de I., die, on-
„ der zyne Voorouders, het meeste gezag ge-
„ had hadt, niet worden aangemerkt, voor
„ zo ver hem de hooge Overheid des Lands
„ was opgedraagen; maar voor zo ver hy ook
„ Stadhouder geweest was: in welke waardig-
„ heid alleen, hy, door zyne nazaaten, was
„ opgevolgd, niet in die van hooge Overheid,
„ welke by de Staaten van den Lande verblee-
„ ven was: hebbende ook den gemelden Prin-
„ se het hoog gezag, welke hy hier geoefend
„ hadt, niet geoefend als Stadhouder; maar
„ in gevolge van de opdragt der hooge Over-

Zy maaken onderscheid tusschen het gezag van Willem den I. en dat der volgende Stadhouderen.

 „heid,

1685. „ heid, hem door 's Lands Staaten gedaan. „ Zyne Opvolgers, aan welken diergelyke „ eene opdragt niet geschied was, hadden, „ derhalve, geen ander dan Stadhouderlyk „ gezag konnen oefenen: hierin bestaande, dat „ zy, omtrent de Nominatien, konden vor- „ deren, dat op dezelven geene anderen dan „ bevoegde Persoonen, met opzigt op derzel- „ ver jaaren, geboorte en maagschap, gebragt „ werden." Ten 2. beweerden die van Dordrecht „ dat Burgemeesters en Regeerders „ hunner Stad, uitmaakende de Wet en het „ Geregt, alleen bevoegd waren, om de No- „ minatie der goede Luiden van Agten naar „ te zien, te onderzoeken en te wettigen. On- „ gerymd was het, te onderstellen, dat zulk „ een aanzienlyk Kollegie niet anders zou te „ doen hebben, dan de Nominatie te ontvan- „ gen en den Stadhouder over te zenden. Zy „ moestenze, ten minste, leezen en onder- „ zoeken; gelyk zy de Nominatie van Sche- „ penen, door de Mannen van Veertigen ge- „ daan, volgens de uitgedrukte letter der Pri- „ vilegien, naarzien en onderzoeken moesten. „ 't Woord *resumeeren* zelf, welk eigenlyk *her-* „ *neemen* of *hervatten* betekende, floot een ge- „ heel nieuw onderzoek van zaaken in, en „ werdt, zelfs in 't gemeen, in den zin van „ *wettigen* en *bekragtigen*, gebruikt. Zo moest „ het ook hier genomen worden. 't Naarzien, „ waarop het Hof dit woord wilde passen, was „ reeds geschied door de Dekens zelven. Ook „ was aan die van den Geregte, welken niet „ alleen een bank van Schepenen, maar ook „ een Kollegie van Regeeringe waren, het

„ on-

„ onderzoeken der Nominatie opgedraagen, 1685.
„ zonder eenige bepaaling. Voorts vertrouwde men niet, dat 'er, omtrent de Nominatie, eenige onbehoorlyke kuipery zou zyn omgegaan; doch, zo 't zo zyn mogt, behoorde de kennis daarvan tot die van den Geregte, en kon, niet dan by beroep of hooger betrek, voor zyne Hoogheid en den Hove, gebragt worden. De Overluiden mogten, met goedvinden van de Dekens, wel tegenwoordig zyn, by het ftemmen. De andere zogenoemde onbehoorlykheden waren of onbeweezen, of in een verkeerd licht voorgefteld. De beëedigde verklaaring, deswege door de Dekens gegeven, was hun ook niet door flinkfche wegen afgevergd. Uit al 't welke, ten 3., befllooten werdt, dat het onderzoek, door Gemagtigden van den Hove ondernomen, onwettig geweeft was; en dat dit onderzoek tot die van den Geregte, in de eerfte plaatfe, behoorde. Men verzogt, eindelyk, dat de Staaten alles, wat, uit hoofde van dit wetteloos onderzoek, gefchied ware, wilden vernietigen, en den Prins beweegen, om de goede Luiden van Agten te kiezen uit de eerfte Nominatie."
Doch dit verzoek kwam te laat. Zyne Hoogheid hadt, gelyk wy boven aantekenden, reeds uit de nieuwe Nominatie andere goede Luiden van Agten verkooren; en deezen, verneemende, dat de Oud-Raad, op den drie-entwintigften van Louwmaand, vergaderen zou, vervoegden zig, by tyds, in de Raadkamer, namen 'er zitting, en bleeven 'er, zonder zelfs, voor eene poos, in 't vertrek te willen gaan,

1685. terwyl 'er, op hunne toelaating, zou geraadpleegd worden. Midlerwyl, liep 'er een gerugt door de Stad, dat 'er een opstand te dugten ware, zo de Agten niet erkend werden. De Drost van den Hove hieldt zig, met zyne dienaars, op en omtrent het Stadhuis, tot bescherming der nieuwe Agten. De Gemagtigden van den Hove bleeven nog eenige dagen te Dordrecht, zo men meende, met oogmerk, om de verkiezing van Thesaurieren ook te doen uitvallen naar hunnen zin. De Regeering, geene kans ziende om de nieuwe Agten te weeren, besloot, eindelyk, derzelver zitting in den Oud-Raad en elders aan te zien, onder uitdrukkelyk *Protest*, welk, den agtsten van Sprokkelmaand, ter Vergaderinge van Holland ingeleverd werdt „ dat zy al 't bedryf der Gemagtigden van den Hove hieldt „ voor wetteloos en nietig, en dat zy de nieuwe Agten, in die hoedanigheid, niet kon „ erkennen; immers niet, zo lang, over 't „ geschil, nog geraadpleegd werdt, ter Vergaderinge van hunne Edele Groot-Mogendheden." Doch de zaaken zyn, sedert, in deezen staat gebleeven. De Agten dienden dit jaar, zonder dat zy eigenlyk erkend waren. De Staaten vonden ongeraaden, uitspraak te doen. Men deedt nog eenig onderzoek, wegens 't gedrag van den Schout Stoop. Doch alles geraakte, eerlang, in stilte (y).

Zy protesteeren tegen 't bedryf der Gemagtigden van den Hove.

Som-

(y) Resol. Holl. 8, 19 *Dec.* 1684. *bl.* 497, 582, 604. 20 *Jan.* 8, 9 *Febr.* 1685. *bl.* 11, 21, 22, 56, 60, 61. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 1-106. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 115, 121, 123, 134, 142, 148, 153, 173, 188, 192, 212, 218, 227, 248, 278, 343.

Sommigen verhaalen, dat de Raadpensionaris Fagel geen genoegen schepte in 't gene zyne Hoogheid te Dordrecht ondernomen hadt, en dat de Prins hiertoe voornaamlyk aangezet geweest was, door den Heere van Halewyn, die Burgemeester Arend Muis van Holy, op wien zyne Hoogheid misnoegd was, om dat hy sterk voor 't Bestand geyverd hadt, zogt te doen ontzetten van de Regeeringe; en die voor zig zelven op 't Raadpensionarisschap zou gevlamd hebben. Men voegt 'er by, dat Muis staat gemaakt hadt, dat hy door den Prinse vastgehouden, en naar Loevestein gevoerd geworden zou zyn, en dat hy zig des getroost zou hebben, indien 't gebeurd ware (z). Doch op deeze byzonderheden, is geen volkomen staat te maaken. Vast gaat het egter, dat Muis, in 't volgende jaar, uit de Regeering raakte. 1685.

VI. Verschil tusschen zyne Hoogheid en de Regeering van Leiden.

Wy hebben 't gebeurde te Dordrecht wat omstandiger verhaald, om dat het, by veele Steden, gehouden werdt, van verre uitzigt en groot gewigt te zyn. Over de verandering, die, ten deezen tyde, te Leiden, voorviel, zullen wy korter wezen. Hier werdt, in Hooimaand, volgens gewoonte, eene Nominatie gemaakt van zestien Persoonen tot Schepens: uit welken, zyne Hoogheid de verkiezing van agt dienende Schepens doen moest. Het meerder getal der Vroedschap, welke hier uit veertig Leden bestaat, hadt niet goed gevonden, op deeze Nominatie te brengen eenige Persoo-

(z) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 123, 136, 142, 200, 266, 278. *Tom* V. *p.* 232.

1685. ſoonen, die 't minder getal, dertien Raaden ſterk, gaarne zou benoemd gezien hebben. Doch om deezen mis te gaan, of om andere redenen, hadt men op de Nominatie geſteld *Nikolaas van Bankhem* en *Petrus Cunéus*: van welken de eerſte den vereiſchten ouderdom van agtentwintig jaaren nog niet bereikt hadt; de tweede in de Indiën geteeld was, van eenen Vader, die, voor en na des Zoons geboorte, te Leiden gewoond hadt; doch geen Burger der Stad, maar der Hooge Schoole geweeſt was. De Prins kreeg, uit de misnoegde Veertigen, wel haaſt kennis van 't gebrek, welk men hieldt, deezen twee onbekwaam te maaken, om als Schepens te dienen. Zyne Hoogheid ſchreef 'er over aan Burgemeeſteren en Vroedſchap, die hem berigtten „ dat aan van „ Bankhems ouderdom eenige maanden ont„ braken; doch dat men, de gevallen gunſtig„ lyk willende behandelen, wel meer gewoon „ geweeſt was, een begonnen voor een vol„ trokken jaar te neemen; dat Cunéus wel „ buitens Lands gebooren was; doch, zo „ men hem eenige dagen tyds gunde, aan„ nam te bewyzen, dat zulks hem niet on„ bevoegd maakte, om als Schepen te Lei„ den te dienen: en dat men hierom ver„ zogt, dat zyne Hoogheid de gewoone „ Verkiezing geliefde te doen, uit de overge„ zonden' Nominatie." De Prins vondt egter niet geraaden, aan dit verzoek te voldoen: maar verkoos vier Perſoonen uit, vier buiten de Nominatie. De Vroedſchap ſtondt verſteld over dit laatſte, 't welk, meende zy, niet kon ge-

De Prins verkieſt vier Schepens buiten de Nominatie.

geschieden, ten ware de overige zestien benoemden allen onbevoegd waren, of dat zyne Hoogheid magt hadt, om ook buiten de Nominatie Schepens te stellen. Doch van 't een en 't ander verklaarde zy t'eenemaal onkundig te zyn. Ook kwam haar 's Prinsen verkiezing te vreemder voor, om dat hy geschreeven hadt, dezelve te hebben gedaan, *uit de Nominatie, gemaakt in de Vroedschap der Stad Leiden*, onaangezien 'er vier Persoonen onder de verkoorenen waren, die niet op de Nominatie stonden. Doch deeze bedenkelykheid werdt, sedert, eenigszins opgelost. De dertien Leden uit de Vroedschap, die met het meerder getal verschilden, verklaarden, naderhand, dat zy den Prinse hunne Nominatie hadden toegezonden; alzo zy de Nominatie van 't meerder getal voor onwettig hielden, om dat 'er van Bankhem en Cunéus op stonden. Op deeze zogenaamde Nominatie van dertien Raaden, stonden alle de verkooren' Schepens. Zyne Hoogheid hadtze, voorzigtiglyk, genoemd eene Nominatie, gemaakt *in*, niet *door* de Vroedschap. Doch de meerderheid oordeelde, dat zulk eene stemming van eenige Leden den naam van *Nominatie* niet verdiende. Ook merkte men op, dat de minderheid zig zelve gestemd hadt, alzo 'er, onder de dertien misnoegde Leden der Vroedschap, zeven tot Schepens verkooren waren. Beide de partyen vervoegden zig aan de Staaten van Holland, met vertoogen, waarin elk zyne zaak, ten voordeeligste, voorstelde. De Schout hadt, ondertusschen, geweigerd, de nieuwe Sche- 1685.

1685. pens te beëedigen. Terwyl dit geschil dus hing, naderde de tyd van 't verkiezen der Burgemeesteren, dat, hier, vier maanden na 't aanstellen van Schepenen, door den Schout, die van den Geregte, en de Veertigen, geschiedt. De Prins verzogt, dat men de verkiezing eenige dagen verwylen wilde. Doch men hieldt zulks te stryden met de Privilegien. Men tradt dan tot de verkiezing van vier Burgemeesteren. Maar hierover vielen wederom klagten van sommigen. Eindelyk, werdt het geheele geschil, in deezer voege, vereffend door Gemagtigden „ dat van de vier verkooren' Burgemeesters, twee in dit, en de twee „ anderen, in 't volgende jaar, dienen zouden; dat de Schepens, door zyne Hoogheid „ verkooren, allen hunne ampten behouden en „ beëedigd worden zouden, en dat de Schout, „ die, om 't weigeren der beëediging, eenigen tyd geschorst geweest was, hersteld zou „ worden in zynen dienst (a):" waarmede de oneenigheid, tusschen zyne Hoogheid en die van Leiden, meest tot genoegen van den eersten, werdt weggenomen.

'T Geschil wordt bygelegd.

VII. Oneenigheid onder de Leden van Holland, o-

Zo dra was, in 't voorleeden jaar, het Verdrag tusschen Frankryk en de Staaten niet geslooten, of men begon, ter Vergaderinge van Holland, te spreeken van eene afdanking onder 't Krygsvolk van den Staat. De Stad Amsterdam hadt sterk gedrongen, dat men eenen aan-

(a) Missive van zyne Hoogh. *van* 3 *Sept.* 1685. *en van* de Gedeput. van Amst. *van* 17 *Octob.* 1685. *MSS.* Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 249-265. *Vergel. met les* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 61, 77, 89. *Tom.* V. *p.* 176, 182, 187.

aanvang maaken moest met de afdanking der knegten, die, onlangs, tot het voltallig maaken der Kompagnien, waren aangeworven. Doch de andere Leden hadden verstaan, dat men zulks niet behoorde te doen, zonder, hierop, vooraf, 't gevoelen van zyne Hoogheid te hebben ingenomen. Maar de Prins hadt geoordeeld, dat men om geene afdanking behoorde te denken, dan na dat de rust tusschen Frankryk en Spanje, en tusschen het Duitsche Ryk en Frankryk, hersteld zou zyn. Ook was dit aangeworven volk, niet voor 't einde van Wynmaand, afgedankt, door den Prinse, op last der algemeene Staaten. Doch die van Friesland deeden zelven de afdanking van 't volk, welk ter hunner betaalinge stondt, door aangestelde Gemagtigden; onaangezien de algemeene Staaten hun ernstelyk vermaand hadden, zulks door zyne Hoogheid te laaten verrigten (*b*). Doch toen zyne Hoogheid en de Raad van Staate, op het einde des jaars, den gewoonlyken Staat van Oorloge hadden ingeleverd, rees 'er, by de byzondere Gewesten, aan welken dezelve, volgens gewoonte, gezonden was, bedenking op verdere afdanking. Men bevondt, dat 'er, op deezen Staat van Oorloge, maar weinig minder manschap gebragt was, dan men, voorleeden jaar, in dienst gehad, of betaald hadt. Amsterdam drong, ter Vergaderinge van Holland, sterk op vermindering der Land-, en vermeerdering der Zee-

1685.

ver den Staat van Oorloge.

Amsterdam dringt op vermindering

(*b*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 259-261. Negociat. *du* Comte D'Avaux *Tom.* IV. *p.* 237.

1685. Zeemagt van den Staat. De Afgevaardigden deezer Stad merkten aan „ dat de laſten, die „ thans door de ingezetenen gedragen wer„ den, driemaal meer bedroegen, dan men, „ door den Landbouw, uit den grond van 't „ Geweſt, trekken kon; dat deeze laſten eer„ der verligt dan verzwaard behoorde te wor„ den, doordien de ingezetenen, ter oorzaa„ ke van 't verval der Scheepvaart en Koop„ handel, minder zouden konnen opbrengen „ dan voorheen. Vooral, moeſt men zig te „ Lande niet zo ſterk gewapend houden; maar „ eerder 's Lands Zeemagt herſtellen. Hier„ door zou men den Staat ontzaglyk maaken „ voor de nabuuren. Engeland deedt zulks, „ zonder byna eenige Landmagt op de been „ te hebben. Dit voorbeeld moeſt men vol„ gen, en, nevens de Bondgenooten, mees„ ters ter zee zoeken te worden. Beklaaglyk „ was 't, dat men, ſedert tien of twaalf jaa„ ren, zo veele millioenen gevorderd hadt, „ tot onderſtandgelden en tegenweer te Lan„ de, en dat men, ondertuſſchen, de Zee„ magt hadt laaten vervallen. Venetie hieldt „ ook geene geduurige Landmagt op de been, „ en ſteunde voornaamlyk op zyne Zeemagt. „ Men behoorde hier dan de Landmagt te „ verminderen, gelyk Frankryk, onlangs, ge„ daan hadt. Spanje maakte ook misbruik van „ de groote Landmagt van den Staat, en wa„ pende zig minder, naar gelang dat wy ſter„ ker gewapend waren. Bezoldigd Krygsvolk „ was hier zo noodig niet, om dat men de „ Burgery in de Steden, aangelokt door eene

der Land-, en vermeerdering der Zeemagt.

„ min-

„ minzaame Regeering, en geoefend in den 1685.
„ Krygshandel, zou konnen gebruiken tot be-
„ scherming der Steden, en, alleen by 't op-
„ komen van eenen oorlog, nieuw Krygsvolk
„ aanwerven. Op deeze wyze, bestondt het
„ Gemeenebest van Zwitserland. De Land-
„ magt van den Staat moest dan vooral niet
„ te talryk zyn, en op 't zuinigst onderhou-
„ den worden. Men moest overleggen, of
„ men de wedden van 't Krygsvolk ook naar
„ reden zou mogen verminderen, in tyd van
„ vrede. Ook stondt, ten opzigte van 't be-
„ kostigen van Vestingwerken, te bedenken,
„ of men den Staat, van de zyde der Spaan-
„ sche Nederlanden, niet zou konnen aan-
„ zien voor beveiligd, zo lang dezelven in
„ handen van Spanje waren; uitgenomen dat
„ men voor de Plaatsen, aan gene zyde der
„ Maaze en Schelde gelegen, en voor Maas-
„ tricht zou moeten zorgen. En zo Frankryk
„ de Spaansche Nederlanden overmeesteren
„ mogt, kwam in overweeging, of men in
„ staat zou zyn, om de bezettingen van Maas-
„ tricht, Graave, Heusden, Geertruidenberg,
„ 's Hertogenbosch, Breda, Willemstad, Klun-
„ dert, Hulst, Sluis, Bergen op Zoom en Sas
„ van Gend te onderhouden, en te gelyk or-
„ de te stellen op de bescherming van den Ryn
„ en Yssel, en andere oorden daaromtrent:
„ en of, door het diepen der stroomen, het
„ onder water zetten van Holland, en 't in-
„ houden van zulke Plaatsen over de stroo-
„ men, welken best gelegen waren, om op
„ den Brabantschen en Vlaamschen bodem te

„ ge-

1685. „ geraaken, de veiligheid van den Staat niet, om „ kostbaarder dan tegenwoordig geschiedde, „ zou konnen bezorgd worden." Wat laater, leverde de Stad Amsterdam nog een Vertoog ter Staatsvergaderinge over, waarin beweerd werdt, dat men, in tyd van vrede, niet meer dan omtrent dertigduizend man behoorde op de been te houden, gelyk men 't, na 't eindigen van den Spaanschen oorlog, in 't jaar 1650, begreepen hadt. „ De gelegenheid van den „ Staat was, zeide men, nu voordeeliger dan „ toen. Toen moest men de grenzen versterken tegen Spanje. Nu hadt Spanje zelf groot „ belang by de behoudenis van den Staat, en „ zyne Nederlanden verstrekten ons tot eenen „ voormuur. De Koophandel en Scheepvaart „ en de waarde der vaste goederen waren, „ daarentegen, sedert de Munstersche Vrede, „ wel tot op de helft verminderd. De Staat stak „ veel dieper in schulden. Men moest zig, derhalve, ontlasten van een goed deel Krygsvolks. Men kon toch nooit zo veel volks „ onderhouden, dat men, tegen eenen magtigen nabuur, bestaan kon, en moest meest „ staande gehouden worden, door het belang, „ welk andere min magtige nabuuren hadden „ by de behoudenis van den Staat." Voorts, leverde Amsterdam een ontwerp in, volgens welk, men de Wedden der Oversten van 't Krygsvolk, welk men in dienst hieldt, nog merkelyk zou konnen verminderen.

En beweert, dat men, in tyd van vrede, maar dertigduizend man Landmagt in dienst behoort te hebben.

VIII. Maar de Ridderschap en Edelen van Holland zagen 't stuk heel anders in, dan die van Amsterdam. Zy stonden wel toe „ dat de ver-

De Edelen wederleg-

„ ster-

„ ſterking der Zeemagt noodig ware; maar 1685.
„ de Landmagt moeſt, haars oordeels, niet zo
„ geweldiglyk verminderd worden. De buiten-
„ gewoone laſten, ſedert het jaar 1672, op de
„ Gemeente gelegd, dienden om de renten der
„ Penningen, in dat jaar geligt, niet om het
„ overtallig Krygsvolk te voldoen. Ook was
„ de vierhonderdſte penning, in 't jaar 1681
„ toegeſtaan, beſteed, om Amſterdam te vol-
„ doen, wegens verſchot, gedaan, tot het
„ maaken der Muider-ſluis en 't verbeteren
„ der Dykaadje daaromtrent; waarby deeze
„ Stad nogtans zelve het meeſte belang hadt.
„ Men wilde nu geen meer volks in dienſt
„ houden, dan na 't ſluiten der Nieuwmeeg-
„ ſche Vrede, ook met bewilliging van Am-
„ ſterdam, noodig was geoordeeld, tot be-
„ veiliging van den Staat. Gaarne ſtondt men
„ toe, dat 's Lands Krygsmagt die der mag-
„ tige nabuuren niet zou konnen evenaaren,
„ en dat men zig, daarbenevens, door goede
„ Bondgenootſchappen, ſterken moeſt: maar
„ de ondervinding van 't jaar 1672 hadt ge-
„ leerd, dat de hulp der Bondgenooten of
„ niet of ſpade bykwam, en dat eene aan-
„ zienlyke Landmagt den Staat veel waardig
„ geweeſt zou zyn. Ook kon men geene re-
„ kening maaken op Bondgenootſchappen, als
„ men zig zelven niet hieldt in goeden ſtaat
„ van tegenweer. Zy, Edelen, hadden altoos
„ zugt getoond, om den handeldryvenden en
„ zeevaarenden ingezetenen voordeel te doen,
„ door 't handhaaven der Zeemagt, en door
„ 't ſluiten van voordeelige Verdragen met
„ uit-

gen die van Amſterdam, in een uitvoerig Vertoog.

1685. „ uitheemsche Mogendheden: en zy hadden
„ nog den zelfden zin. Maar 't jaar 1672, toen
„ men niet wist, in welke Haven, men 's Lands
„ Oorlogsschepen zou doen invallen, hadt be-
„ weezen, dat men de Landmagt niet ver-
„ waarloozen moest, terwyl men de Zeemagt
„ vermeerderen wilde. Amsterdam meende,
„ dat men den Staat van Oorloge behoorde
„ te schikken naar dien van 't jaar 1650, en
„ bedagt niet, tot hoe veel twist en verwyde-
„ ring onder de Leden, deeze Staat van Oor-
„ loge aanleiding gegeven hadt. Ook was
„ Frankryk toen nog zo ver niet doorgedron-
„ gen in de Nederlanden, als tegenwoordig.
„ En de ondervinding hadt, sedert, doen
„ zien, dat men 's Lands veiligheid aan eene
„ ontydige spaarzaamheid hadt opgeofferd.
„ Spanje hadt wel groot belang by de behou-
„ denis van deezen Staat, en 't gene 'er van
„ de Spaansche Nederlanden overig was kon
„ als deszelfs voormuur worden aangezien:
„ maar men zou zig ten hoogste bedriegen,
„ zo men zyne behoudenis waagde, op de
„ voorzorg des Konings van Spanje. Men
„ moest zig dan houden aan den Staat van
„ Oorloge van den jaare 1678. De zaaken van
„ Europa waren, ten aanzien deezer Landen,
„ in geenen voordeeliger' staat geraakt, dan zy
„ toen geweest waren. Ja, zy waren, in de Spaan-
„ sche Nederlanden, zo nadeelig veranderd,
„ dat men, in 't kort, komen kon, tot voor de
„ poorten van Nieuwmegen, zonder dat men
„ behoefde te trekken over den bodem eener
„ Mogendheid, die in staat was, om den togt

„ te

„ te ſtuiten. De Koophandel en Scheepvaart 1685.
„ waren, ſedert het jaar 1650, zeer verminderd; doch zulks was meeſt toe te ſchryven aan eene verkeerde ſpaarzaamheid in de zeezaaken, hebbende men, door onmagt te water, voorwaarden moeten inwilligen, waarby men van een groot gedeelte der Vaart, in en buiten Europa, en dus van de regte kweekſchool voor 't Bootsvolk, verſteken geworden was. Maar wat Leden zouden de herſtelling der Zeemagt ter hand willen ſlaan, als zy zagen, dat men de Landmagt op zulk een' deerlyken voet brengen wilde? Men hadt, zonder argwaan, gezien, dat die van Amſterdam haare Stad merkelyk verſterkt hadden. Men zag ook gaarne, dat zy de Zeemagt wilden handhaaven. Maar zo zy de Landmagt, daartegen, wilden verwaarloosd hebben; zou men ligt in 't vermoeden vallen, dat zy, alleen voor zig zelven, niet voor 't gemeene Land, dagten te zorgen. Men moeſt het Krygsvolk ook onderhouden, op dezelfde wyze, als nu geſchiedde, en niet, zo als, voor 't jaar 1672, te geſchieden plagt: toen de ſoldaaten hunne hooge en mindere Overſten niet kenden; jaaren agtereen, in dezelfde Plaats, lagen; burgers werden en burgerneeringen deeden. Zyne Hoogheid hadt, door 't geduurig verleggen van 't Krygsvolk, en door de Overſten te verpligten, om zig te onthouden by hunne Regementen, de Landmagt zeer veel verbeterd. Maar hieruit volgde ook, dat men de Wedden der O-

1685. „ verſten of Soldaaten niet behoorde te beſnoeijen; konnende de mindere Officieren „ naauwlyks beſtaan van hunne Wedden, en „ zynde de Wedden der hooge Krygsbevelhebberen reeds op een derde verminderd."

De Staat van Oorloge wordt aangenomen.

De redenen der Edelen, en vooral, de bedekte en openbaare poogingen van zyne Hoogheid hadden zo veel indruk op die van Amſterdam, dat zy, te vrede dat men geneigd was, om 't verval van 's Lands Zeemagt te herſtellen, ook gaarne op het onderhouden eener behoorlyke Landmagt in onderhandeling treeden wilden. De Staat van Oorloge bleef, ſedert, op den voet, door den Prinſe en den Raad van Staate beraamd. Gelderland, Zeeland, Utrecht en Overyſſel hadden, terſtond, bewilligd. Friesland en Stad en Lande maakten kleine zwaarigheid. Holland bewilligde ook, na dat Amſterdam overgehaald was. Men raadpleegde, omtrent deezen tyd, ook op eenen aanbouw van zesennegentig Oorlogsſchepen. Doch men beſloot alleenlyk, den aanbouw der zesendertig Oorlogsſchepen, die, in 't jaar 1682, vaſtgeſteld was (c), ſterker voort te zetten (d).

IX. De Keizer verzoekt de Staaten om on-

Met den aanvang deezes jaars, hadt de Keizerlyke Reſident Kramprigt ernſtig aangehouden by de Staaten, om onderſtand tegen de Turken, in manſchap, of ten minſten, in krygsbehoeften of geld. Zelfs vorderde hy nog

(c) *Zie* hier voor, *bl.* 101.

(d) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 247, 249, 255, 273, 293, 305, 311, 317, 322, 341, *en* Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 106-128.

nog eenige agterstallen der onderstandgelden, by het Verbond van den jaare 1673 beloofd. Doch de Staaten, door 't belang van den Koophandel, verbonden, om geen misnoegen te verwekken met het Turksche Ryk, weezen 's Keizers verzoek van de hand. Zy gaven den Resident te verstaan „ dat men, op zyne vertoo-
„ gen, geen gunstig besluit neemen kon, om
„ dat men voorheen vastgesteld hadt, met
„ het begin van 't jaar 1675, geene onder-
„ standgelden meer te betaalen aan den Kei-
„ zer. 't Was wel waar, dat menze aan Dee-
„ nemarke,. Brandenburg en Lunenburg be-
„ taald hadt, tot het einde van 't jaar 1676,
„ en aan de Bisschoppen van Munster en Osna-
„ brugge, tot na 't sluiten van de Nieuwmeeg-
„ sche Vrede. Doch deeze Mogendheden
„ hadden den Staat meer dienst gedaan dan
„ de Keizer, die 't Verdrag, in veele opzig-
„ ten, niet naargekomen was. Voorts, hadt
„ men reden om te dugten, dat de Neder-
„ landsche Koopluiden in Turkye mishan-
„ deld zouden worden, zo de Staat den Kei-
„ zer onderstand in manschap toezondt. 't
„ Welk men nog te minder doen kon, om dat
„ deeze onderstand ook tegen den Tekeli en
„ tegen andere Hervormden in Hongarye zou
„ moeten gebruikt worden. Alle welke rede-
„ nen, gevoegd by 't onvermogen van den
„ Staat, hunne Hoog-Mogendheden ver-
„ hinderden den Keizer, verder dan tot het
„ begin van 't jaar 1675, eenige onderstand-
„ gelden te voldoen." Doch Kramprigt was kwalyk genoegd, met dit antwoord. Hy meen-

1685.

derstand tegen den Turk en voldoening eeniger agterstallen.

De Staaten wyzen dit verzoek van de hand.

1685. de „ dat men zig aan de Verdragen moest hou-
„ den, gelyk de Keizer, zeide hy, gedaan hadt;
„ dat de Staat wel volk onder andere vendels
„ steeken kon, zonder den Koophandel in
„ Turkye eenigszins te benadeelen; dat de
„ muiters in Hongarye zo wel Katholyk als
„ van andere gezindheid waren, en dat zy
„ niet beoorloogd werden om den Godsdienst;
„ dat, eindelyk, de Staat vermogens genoeg
„ hadt, om den beloofden onderstand op te
„ brengen, 't zy in geld, of in Obligatien,
„ Salpeter, Buskruid of andere Krygsbehoef-
„ ten: waarmede zyne Keizerlyke Majesteit
„ zig te vrede wilde houden (*e*)." Maar zyne redenen vonden geenen ingang. De Staaten bleeven by 't genomen besluit.

X. Verdrag met den Keurvorst van Brandenburg.

Met den Keurvorst van Brandenburg, stondt het geschil over de onderstandgelden, waarvan wy elders (*f*) gewaagd hebben, ook nog onvereffend. Doch in Oogstmaand, kwam men, in den Haage, overeen „ dat de Staa-
„ ten den Keurvorst, tegen alles, wat hy van
„ hun zou mogen te vorderen hebben, vier-
„ honderd en veertigduizend Ryksdaalers
„ voldoen zouden, honderd en vyftigduizend
„ Ryksdaalers binnen eene maand, en de o-
„ verigen tweehonderd en negentigduizend,
„ in den tyd van tien jaaren." Ten zelfden tyde, werdt het Verdrag van den jaare 1678 (*g*), in alle zyne deelen, voor nog twaalf jaa-

(*e*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 128-131.
(*f*) LVII. *Boek*, *bl.* 18.
(*g*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 472.

jaaren, vernieuwd (*b*). De verandering, onlangs in Engeland voorgevallen, van welke wy, terstond, nader spreeken zullen, hadt gelegenheid gegeven, tot deeze vernieuwinge des Verbonds van 't jaar 1678. D'Avaux hadt, zo hy schryft, voor eene geringe somme, terstond, een afschrift weeten te bekomen van dit Verdrag, welk hy aanmerkte, als regtstreeks strydig met de belangen van den Koning, zynen Meester (*i*). Ook spoorde hy deezen, een en andermaal, aan, om de wapenen op te vatten tegen de Staaten, hem verzekerende, dat de Prins van Oranje, in zulk een geval, geschaapen stondt, al zyn gezag te verliezen. Doch de Koning verstondt, in tegendeel, dat het beoorloogen der Staaten de regte weg was, om 's Prinsen gezag in top te vyzelen (*k*). 1685.

Handeling met Deenemarke.

De Koning van Deenemarke hieldt, ten deezen tyde, ook om agterstallen der beloofde onderstandgelden aan by de Staaten, weigerende een Verdrag van Koophandel, welk, in 't voorleeden jaar, getroffen was, te bekragtigen, en een nader Verbond te sluiten met de Staaten, zo lang hem geene voldoening gegeven werdt. Doch de Staaten hadden geene ooren naar zynen voorslag. De Deensche Gezant, Baron *Juel*, werdt, hierop, te rug ontbooden: en de onderhandelingen tusschen Deenemarke en deezen Staat, voor eene wyle tyds, afgebroken (*l*). Doch

(*b*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II *p.* 156. Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 131. *Zie ook* Notul. Zeel. 1685. *bl.* 167.
(*i*) Negociat. *du* Comte D'Avaux *Tom.* V. *p.* 128, 140.
(*k*) Negociat. *du* Comte D'Avaux *Tom.* V. *p.* 73, 86.
(*l*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 138.

1685.

Hande ling met Spanje.

Doch terwyl de Staaten, van verscheiden' kanten, om het voldoen van de agterstallen der beloofde onderstandgelden gemaand werden, hieldenze, by 't Hof van Madrid, aan, om betaalinge van 't gene de Koning den Prinse van Oranje en den Admiraliteiten deezer Landen schuldig was. Maar Spanje wist van geene voldoening. Ook beklaagde men zig, ten Hove, dat de Staaten Maastricht bleeven inhouden, tegen hunne belofte. Men slaagde hier, derhalve, kwalyk met handelen. Omtrent deezen tyd, verspreidde zig een gerugt, dat de Koning van Spanje van zins was, de Spaansche Nederlanden aan 's Keizers Dogter, die met den Keurvorst van Beieren stondt te trouwen, ten Bruidschat af te staan. Het Fransche Hof vatte hierover argwaan op, en hieldt het te stryden met het Bestand. D'Avaux leverde 'er zelfs, in Grasmaand, een Vertoog over in, ter algemeene Staatsvergaderinge. Doch de ongerustheid verdween, nadat de Koning van Spanje verklaard hadt „ dat „ het gerugt van eenen voorgenomen afstand „ der Nederlanden, of der hooge Regeeringe „ over dezelven, aan den Keurvorst van Beieren, voor een louter uitstrooisel gehouden „ moest worden; en dat hy het gesloten Bestand, heiliglyk, dagt naar te komen (*m*)."

Los gerugt van eene voorgenomen' vervreemding der Spaansche Nederlanden.

Genua gebombardeerd.

Toen Lodewyk de XIV., in 't voorleeden jaar, eene Vloot gezonden hadt naar de Middellandsche zee, hadt hy, onder anderen, voor, zig meester te maaken van de Stad en Staat van

(*m*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1685, *bl.* 135 138.

1685.

van Genua, tegen welken hy eenig misnoegen hadt opgevat (*n*). De Stad, hem geene voldoening gegeven hebbende, was jammerlyk gebombardeerd: en hadt, ſedert, vergeefs, om onderſtand aangehouden by de Staaten (*o*). Doch in Sprokkelmaand deezes jaars, werdt 'er een Verdrag getroffen, tuſſchen Frankryk en de Genueezen (*p*): waarmede de vyandlykheden ophielden.

XI. De Staaten tragten den Graaf van Benthem te verzoenen met zyne kinderen.

De Graaf van Benthem, wiens kinderen zig nog hier te Lande onthielden, hadt dezelven, ſedert zyn tweede Huwelyk, onterfd. De Staaten, zulks ongaarne verneemende, zonden, ten deezen tyde, den oudſten Zoon, met ernſtige brieven van voorſchryving, af, naar Benthem, op dat hy zig met zynen Vader verzoenen, en verandering in den gemaakten uiterſten wil te wege brengen mogt. Doch de Graaf bleef onverzettelyk. De Zoon keerde, onverrigter zaake, te rug in den Haage. Hy en zyne drie broeders vervoegden zig, in 't volgende jaar, aan de Ryksvergadering te Regensburg, met een wydluftig Vertoog, waarin zy hun goed regt op het Graafſchap verdedigden, en aanweezen, dat zy, alleenlyk uit haat van Godsdienſt, onterfd geworden waren (*q*). Doch dit Vertoog vondt weinig ingang. Sommigen willen, dat de Prins van Oranje, voor zig zelven, het oog op het Graafſchap

(*n*) Burnet *Vol* I. *p*. 592.
(*o*) Holl. Merc. *van* 1684 *bl*. 216-224.
(*p*) Daniel Journal *p*. CXLIJ, CXLIV. Holl. Merc. *van* 1685. *bl* 198-204.
(*q*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl*. 242-245. *van* 1686. *bl*. 191-193.

1685. ſchap Benthem hadt, en dat hy hierom hadt te wege gebragt, dat de Staaten zig de zaak der jonge Graaven hadden aangetrokken (r). Doch zulke byzonderheden zyn bezwaarlyk te bewyzen.

XII. Overgang tot eene ſchets der veranderingen in Engeland.

Wy roeren deeze dingen van klein belang, of van geringen invloed op den Staat der Vereenigde Nederlanden ſlegts aan ter loops, om wat uitvoeriger ſtil te ſtaan op de gewigtige verandering, die, ten deezen tyde, in Engeland voorviel, en waarin de Staaten en de Prins van Oranje in 't byzonder, eerlang, zulk een voornaam belang kreegen. 't Zal dan der moeite wel waardig zyn, dat wy de beginſels en loop deezer merkwaardige verandering, hier, eenigzins omſtandiglyk, aantekenen.

Karel de II. ſterft.

Wy hebben, reeds te vooren, aangemerkt, dat Koning Karel de II., ſedert het vernietigen van 't jongſte Parlement, geheel willekeurig geregeerd hadt. Ook hebben wy gezien, dat hy zig, genoegzaam eeniglyk, beſtieren liet, door den Hertoge van Jork, die elk, wie hem tegenſtondt, van 't Hof wiſt te doen verwyderen. De Koning nogtans, te laat beſpeurende, dat hy verkeerde maatregels gevolgd hadt, begon, omtrent den aanvang deezes jaars, zo men wil, te veranderen van gedagten. Hy nam, meent men, voor, den Hertog van Jork uit het Ryk te zenden, en een vry Parlement ſamen te roepen: waardoor de zaaken in 't Ryk eene gantſch andere gedaante gekreegen zouden hebben. Doch hy leefde niet lang genoeg, om

(r) Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. V. p. 229.

om deeze oogmerken uit te voeren. Hy werdt onverwagts overvallen van eene beroerte, waaraan hy overleedt, op den zestienden van Sprokkelmaand (*s*); niet zonder sterk vermoeden van vergiftigd te zyn (*t*). Zyn Broeder, de Hertog van Jork, werdt, terstond na zynen dood, tot Koning uitgeroepen, onder den naam van *Jakob den II.* Hy hadt, reeds te vooren, openbaare belydenis van den Roomsch-Katholyken Godsdienst gedaan, en ging, twee dagen na zyne komst tot de Kroon, openlyk, ter misse. Ook verspreidde hy, ten zelfden tyde, dat zyn Broeder Katholyk gestorven was (*u*). Zulk een gedrag, gevoegd by den afkeer, dien men, in 't gemeen, reeds onder de Regeering van Karel den II., tegen hem opgevat hadt, deedt sommigen denken, aan 't verwekken van eenen opstand tegen zyne Regeering, die den hoofdaanleideren zuur opbrak.

1685.

Zyn Broeder Jakob de II. volgt hem op.

De Hertog van Monmouth onthieldt zig nog in den Haage: en hadt, dikwils, geheime gesprekken met zyne Hoogheid (*v*). Doch zo dra hadt Jakob de II. de Regeering niet aanvaard, of men verwagtte, dat hy Monmouth opeischen zou; weshalve, de Prins van Oranje deezen riedt, dat hy zig naar elders begave. Hy vertrok dan naar Brussel (*w*); doch, zig

Monmouth en Argyle verwekken eenen opstand tegen zyne Regeering.

(*s*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{3}{13}$ *en* $\frac{6}{16}$ *Febr.* 1685. *MSS.*
(*t*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 563 *& suiv.*
(*u*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 3.
(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 277, 281, 356, 347.
(*w*) BURNET *Vol.* I. *p.* 624.

1685. zig aldaar niet veilig rekenende, keerde hy, heimelyk, naar Amſterdam, daar hy zig, eenige maanden, verborgen hieldt. Hy hadt, hier, dagelyks, bedekte onderhandelingen met den *Graave van Argyle*; die, over het zogenaamd Proteſtantſch Verraad, te Londen, gevat en veroordeeld zynde, uit de hegtenis ontſnapt, en herwaards geweeken was. Argyle bewoog Monmouth, eerlang, om eenen inval in Engeland te doen, terwyl hy zelf naar Schotland zeilen zou, om aldaar eenen opſtand te verwekken, aan welks uitſlag men niet twyfelde, gemerkt den algemeenen haat, in welken de Koning gehouden werdt vervallen te zyn (x).

XIII. Handeling tusſchen de Staaten, Keur-Brandenburg, en den Prinſe van Oranje.

Midlerwyl, verwekte de verandering in Engeland groote opmerking by de Proteſtantſche Mogendheden van Europa, en, onder anderen, by de Staaten en by den Keurvorſt van Brandenburg. Men was bedugt, dat 's Konings yver voor het Roomſch geloof nadeelige gevolgen hebben mogt voor het Proteſtantſch belang in 't algemeen. De Keurvorſt hadt, hierom, in Grasmaand, Fuchs herwaards gezonden, niet ſlegts om wegens de agterſtallen af te rekenen; maar vooral, om te onderſtaan, hoe de Staaten en de Prins van Oranje de Engelſche zaaken inzagen; en om, ware 't mogelyk, de verflaauwde vriendſchap, tusſchen zyne Keurvorſtelyke Doorlugtigheid en den Prinſe, te herſtellen, en het voorige Verbond te vernieuwen met de Staaten. Zyne Hoogheid, in

De Prins

(x) RAPIN *Tom.* X. *p.* 17, 18.

in gesprek geraakt met Fuchs, verdedigde zyn gedrag omtrent Frankryk, waaruit het meeste misnoegen gereezen was, met verscheiden' redenen: onder anderen, ook zeggende „ dat „ hy zig, na 't sluiten van 't Bestand, byna „ niet gemoeid hadt met zaaken van Regee„ ringe, en zig geheel niet gekant tegen ee„ nigen voorslag, waarby Frankryk belang „ hadt. Doch Frankryk hadt, daarentegen, „ byna de helft van zyn Vaderlyk erfgoed aan„ geslaagen, het zelve laatende bestieren, als „ of hy 'er geheel geen regt op hadt. Nog „ klaagde het Fransche Hof over zyn gedrag, „ hem vergende dat hy, hoe zeer beledigd, „ schuld bekennen en vergiffenis verzoeken „ zou. Doch men hadt nog niet duidelyk ver„ klaard, wat men eindelyk van hem begeer„ de. Ook was hy bekommerd voor een af„ zonderlyk Verdrag met Frankryk, op dat „ hy geen' argwaan geeven mogt aan de Staa„ ten, by welken hy, reeds meer of min, ver„ dagt geworden was." Ten opzigte van dit laatste, zeide van Beuningen egter, omtrent deezen tyd, tegen Fuchs „ hoe 't bleek, dat „ de Prins niet voorhadt, verandering in den „ vorm der Regeeringe te maaken, 't welk „ hy ook hieldt, boven deszelfs vermogen te „ zyn; doch de wyze, waarop zyne Hoog„ heid de zaaken behandelde, kwam niet al „ te wel overeen met de grondwetten van „ den Staat, en zweemde te veel naar ge„ weld. De Amsterdammers, voegde hy 'er „ by, waren 'er thans zo ver van af, om 's „ Prinsen gezag te besnoeijen, dat zy 't ver-
„ derf

1685.

Verdedigt zyn gedrag, omtrent Frankryk.

Van Beuningen verklaart zig tegen 't verminderen van 's Prinsen gezag.

1685. „ derf van den Staat onvermydelyk hielden, „ zo zyne Hoogheid hun tegenwoordig ontviel. De magt, welke hy, boven zyne voorzaaten, bezat, was hem, in tyden van oorloge en beroerte, opgedraagen; doch men „ konze, zonder de welvaart van den Staat „ in de waagſchaal te ſtellen, tegenwoordig, „ niet verminderen." 't Gene, wyders, van wege den Keurvorſt van Brandenburg, over de Engelſche zaaken, met de Staaten en met den Prinſe van Oranje, gehandeld werdt, vind ik niet klaarlyk gemeld. Zo veel is 'er van, dat de oneenigheid, tuſſchen den Prinſe en eenige Geweſten en Steden, verdween, naar maate, dat de toeſtand der zaaken in Engeland nadeeliger werdt, voor het gemeen belang der Proteſtanten. D'Avaux zogt, zo ſommigen melden, en, zo als klaar genoeg blykt, uit zyne onlangs uitgegeven' *Handelingen*, deeze oneenigheid te voeden: doch Fuchs deedt zyn beſt, omze weg te neemen. 't Gelukte hem eerlang ook, de Staaten en den Prins, naauwer dan ſedert eenigen tyd, te verbinden met den Keurvorſt, door het vereffenen der geſchillen over de agterſtallen, en door het vernieuwen des voorigen Verbonds (y): waarvan wy, boven (z), reeds gewaagd hebben.

Argyle wordt gevangen, en te Eden- De Graaf van Argyle, honderdduizend guldens bekomen hebbende van eene ryke Weduwe te Amſterdam, hadt een' merkelyken voorraad van wapenen en krygsbehoeften doen

(y) PUFFENDORF *Libr.* XIX. §. 5, 6. *p.* 1222, 1223.
(z) *Bladz.* 292.

doen koopen, op den naam van den Staat van Venetie (*a*), en scheepte zig, met denzelven, en eenige Duitsche Oversten en Hollandsche soldaaten, op drie kleine schepen, met welken hy, in 't midden van Bloeimaand, eene Landing ondernam, in 't Noorden van Schotland. Doch hy werdt, hier, eerlang, overvallen, gevat, naar Edenburg gevoerd, en openlyk onthalsd. Monmouth was, maar omtrent drie weeken na Argyle, uit Texel gezeild, met een klein Oorlogsschip van dertig stukken geschuts, en twee andere Vaartuigen (*b*). Koning Jakob, kennis gekreegen hebbende van zynen toeleg, hadt *Skelton*, die, onlangs, in Chudleighs plaats, herwaards gezonden was, om, uit den naam zyner Majesteit, eene vertrouwelyke vriendschap op te regten met de Staaten, en met den Prinse van Oranje (*c*); last gegeven, om hem hier te doen vasthouden. De Staaten hadden hiertoe verlof verleend: 't welk Monmouths vertrek verhaast hadt. Hy landde te Lyme, in 't Westen van Engeland, deedt zig te Taunton uitroepen voor Koning; doch kreeg zo weinig aanhang, dat men voor eenen slegten uitslag zyner onderneeminge vreesde. Het Geschrift, welk hy, ten deezen tyde, tegen den Koning, hadt laaten uitgaan, werdt, ook hier te Lande, gedrukt en verspreid; doch terstond, door 't Hof, verbooden (*d*). De Ko-

1685.

burg onthalsd.

Monmouth doet zig voor Koning uitroepen.

(*a*) Burnet *Vol.* I. *p.* 629.
(*b*) Missive van de extr. Ambass. der Staaten van 18/28 *May* 1685. *MS.* Rapin *Tom.* X. *p.* 19, 22, 23.
(*c*) Burnet *Vol.* I. *p.* 623.
(*d*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 381.

1685. Koning hadt, ondertusschen, een Leger byeengebragt, met welk hy den Hertoge dagt tegen te trekken. De Prins van Oranje zondt den Heer Bentink af aan zynen Schoonvader, om hem, van zynen wege, aan te bieden, dat hy 't bevel wel wilde voeren over 't Koningklyk Leger (*e*). Doch deeze aanbieding werdt van de hand geweezen: schoon de Koning zig zeer vergenoegd toonde, over het affcheepen van drie Schotsche Regementen in Staatschen dienst, welken hy van hunne Hoog-Mogendheden ter leen verzogt hadt (*f*). De Koning stelde den Graaf van Feversham aan tot Generaal. De beide Legers raakten slaags, op den zestienden van Hooimaand. Monmouth kreeg de nederlaag, en werdt gevangkelyk naar Londen gevoerd, alwaar hy, na weinige dagen zittens, ter dood veroordeeld en onthalsd werdt (*g*). Sommigen tekenen aan, dat het gemeen in de Vereenigde Gewesten Monmouth, die den Hervormden Godsdienst beleedt, een goed hert toedroeg. Doch de Grooten zouden meer genegenheid getoond hebben, om den Koning te ondersteunen, op dat hy niet in de noodzaakelykheid gebragt werdt, om hulp te zoeken in Frankryk: in welk geval, men geloofde, dat het met den Hervormden Godsdienst in Engeland gedaan zou geweest zyn. Men vindt ook, dat d'Avaux, toen men

Hy wordt onthalsd.

(*e*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 84, 90.

(*f*) Resol. Gener. *Sabbathi* 9 *Juny* 1685. *MS.* Resol. Holl. 5 *Juny* 1685. *bl.* 276. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 39, 82.

(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 640-646. RAPIN *Tom.* X. *p.* 26-29.

men in den Haage kennis kreeg van Monmouths onderneeming, gezeid zou hebben, *dat Oranje beter herſens hadt dan deeze (h).* 1685.

De Staaten hadden, midlerwyl, beſlooten, een buitengewoon Gezantſchap te zenden naar Engeland, om Jakob den II. geluk te wenſchen met zyne komſt tot de Kroon (i), en om de Verbonden, voor deezen met Karel den II. gemaakt, met hem, te vernieuwen (k). Tot dit Gezantſchap werden benoemd *Jakob, Vryheer van Waſſenaar en Duivenvoorde*; der Staaten gewoonlyken Ambaſſadeur, Arnoud van Citters, en Everard van Weede, Heer van Dykveld. De Gezanten vertrokken, in den Zomer, naar Londen, en ſommigen verhaalen, dat de laatſte, byzonderlyk, gelaſt was van den Prinſe van Oranje, om deszelfs vrienden, in Engeland, te verzekeren van zynen yver voor 't Proteſtantſch geloof. Ook zou hy, om de Kerkelyken in Engeland te ondertaſten, zig van de hulpe van eenen Utrechtſchen Predikant, den ſchranderſten en bedreevenſten in den gantſchen Vereenigden Staat (2), bediend hebben (l). Doch van deeze laatſte byzonderheid

XIV. Gezantſchap der Staaten naar Engeland.

(h) PUFENDORF *Libr.* XIX. §. 5. *p.* 1223.
(i) BURNET *Vol.* I. *p.* 648.
(k) Notul. Zeel. 17 *Maart* 1685. *bl.* 9. Inſtr. der Extr. Ambaſſad. *MS.*
(l) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 304. *Tom.* V. *p.* 185.

(2) *Vicius* wordt hy genoemd, in de *Negociat. du Comte* D'AVAUX. Ongetwyfeld, ziet men op den vermaarden *Hermannus Witſius*, die thans Profeſſor en Predikant was, te Utrecht (*Vide* BURMANNI *Trajeƈt. erudit.* p. 452.) en die inderdaad in Engeland geweeſt is.

1685.

heid heb ik geene genoegzaame verzekering.

Klagten van Jakob den II. over Amsterdam.

De Gezanten waren zo dra niet in onderhandeling getreden met Koning Jakob, of de Engelsche Staatsdienaars, en de Koning zelf klaagden zeer, over den onderstand, dien men Monmouth en Argyle, hier te Lande, verleend hadt. Veelen stelden vast, dat de Prins van Oranje de hand gehad hadt in de uitrusting, die, ten behoeve van den ongelukkigen Hertog, te Amsterdam, geschied was (*m*). Ook meenden sommigen, dat zyne Hoogheid alleen van gedrag was veranderd, na dat Monmouth zig voor Koning hadt doen uitroepen, 't welk de Prins niet scheen verwagt te hebben (*n*). Doch aan 't Engelsche Hof sprak men, in 't eerst, niet van den Prinse. Alleenlyk, werdt 'er geklaagd over de Stad Amsterdam, die 't schip den *Helderenberg*, welk van eenen *Klaas Jakobszoon de Vries* gekogt, en waarmede Monmouth, sedert, vertrokken was, niet in beslag genomen hadt, schoon 't, door den Engelschen Gezant Skelton, verzogt, en door de Staaten belast geweest was (*o*). Maar de Admiraliteit te Amsterdam, welke deeze beschuldiging, eigenlyk, betrof, verdedigde zig, eerlang, omstandiglyk. Zy wees aan „ dat, den „ Engelschen Gezant geene behoorlyke aan„ wyzing hebbende konnen doen, waar het „ schip de Helderenberg en nog drie andere „ sche-

De Admiraliteit aldaar en de Regeering der Stad verdedigen zig.

(*m*) *Volez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 16, 21, 57, 106, 276. DE CHOISY Memoir. *Tom.* II. *p.* 29.

(*n*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 92.

(*o*) Resol. Holl. 7 *Juny* 1685. *bl.* 278. Resol. Gener *Jovis* 7 *Juny* 1685. Verbaal der Extr. Amb. naar Engel. *MS.*

„ schepen te vinden waren, zy buiten staat „ waren geweest, om het begeerde beslag ter „ uitvoeringe te doen brengen, onaangezien „ zy, daartoe, terstond, de vereischte poo- „ gingen hadden aangewend (p)." De Regeering der Stad, daarenboven, beschuldigd wordende in Engeland, dat zy Monmouths verblyf in Amsterdam, en zyn vertrek van daar, met goede oogen, aangezien hadt, en nog tegenwoordig een groot getal van Engelsche wederspannelingen ophieldt, onder welken, zekere *Abraham Kick* (3) met naame gemeld werdt; schreef, tot haare verdediging „ dat „ zy zo dra niet vernomen hadt, dat zeker „ schip, de Helderenberg, voor de Stad lag, „ in meening om, met krygsbehoeften, te „ vertrekken naar Engeland, of zy hadt den „ Waterschout gelast, 't vertrek van dit schip, „ geweldiglyk, te beletten; doch de Schout „ was, ongelukkiglyk, te laat gekomen, zyn- „ de 't schip, drie dagen te vooren, reeds ver- „ trokken. Dat zy, wyders, wel wist, dat Mon- „ mouth zig eenen geruimen tyd in den Haa- „ ge hadt opgehouden; doch niet, werwaards „ hy zig, sedert, begeven hadt, en of hy in „ Amsterdam geweest ware, of niet. Dat „ zy, op 's Konings begeerte, onderzoek naar „ Monmouth gedaan hadt, met meening om „ hem 1685.

(p) Missive der Adm. te Amst. *van* 20 *Juny* 1685. *in de* Resol. Gener. *Luna* 25 *July* 1685. *MS.*

(3) Deez' werdt, in den jaare 1690, door Koning Willem aangesteld, tot Consul der Engelsche Natie, te Rotterdam. *Resol. Holl.* 30 Maart 1690. bl. 154.

1685. „ hem de Stad te doen ruimen, zonder hem „ te hebben konnen aantreffen. Dat, eindelyk, Amsterdam, gelyk alle andere Koopsteden, vervuld was met allerlei slag van „ menschen, en onder deezen ook met zulken, die niet altoos met de vereischte regtmaatigheid oordeelden, over de handelingen van uitheemsche Mogendheden: zy „ deeden 't zelfs, dikwils, niet, over die van „ hunne eigene Overheid. Doch hier kwam „ te pas het oude zeggen *regium est, bene facere & male audire*, [dat is, *'t is 't lot der Vorsten, wel te doen, en gelasterd te worden*]: „ 't welk egter niet gezeid werdt, om dat men „ ongezind ware, te waaken tegen den hoon „ en de beledigingen, die iemant, in Amsterdam, den Koning van Groot-Britanje zou „ mogen willen aandoen: hiertoe zou men „ altoos overboodig blyven, terwyl men vertrouwde, dat de gegeven redenen van verontschuldiging 's Konings misnoegen tegen „ de Regeering zouden doen bedaaren (*q*)." De buitengewoone Ambassadeurs hielden deeze redenen den Koning voor, by bekwaame gelegenheid. Ook scheen hy 'er zig mede te laaten vergenoegen, tot zo verre zelfs, dat hy, eerlang, zekeren *Izaak de Bra*, die voor Heelmeester op den Helderenberg gevaaren hadt, en, na dat Monmouth aan land was gezet, met het schip, verzeild was naar Bilboa, van waar men hem geboeid naar Engeland hadt gezonden;

(*q*) Missive van Burgem. van Amst. *aan de* extr. Ambass. in Engel. *van* 26 *Juny* 1685. *MS.*

den; op verzoek van den Ambassadeur van Citters, op vrye voeten deedt stellen (*r*). Ook verwierf de Kapitein *Pieter Abrahamszoon Brakel*, die 't schip gevoerd hadt, en nu te Londen in hegtenis zat, eerlang, vergiffenis van den Koning (*s*). Maar 't schip zelf, sedert, wederom herwaards gekomen, werdt, op 't einde des jaars, in beslag genomen, te Amsterdam: van waar het, eindelyk, naar Engeland gezonden, en ten behoeve des Konings verbeurd verklaard werdt: wordende den tegenwoordigen eigenaar, uit 's Lands Kasse, met elfduizend guldens, schadeloos gesteld (*t*). Ondertusschen, was het den buitengewoonen Gezanten, in Engeland, na eenige handeling (*u*), gelukt, op den twee-entwintigsten van Oogstmaand, een Verdrag te sluiten, waar by de Verdragen van de jaaren 1667, 1668, 1674, en van Lentemaand des jaars 1678 vernieuwd en bevestigd werden (*v*). De Heeren van Wassenaar-Duivenvoorde en Dykveld keerden, in Slagtmaand, herwaards te rug (*w*).

1685.

Verbond met Jakob den II.

XV. Oorsprong en uitslag

Doch van wege de Nederlandsche Oostindische Maatschappye, onthielden zig, ten deezen

(*r*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{18}{28}$ *May* 1686. *MS.*

(*s*) Missive *van den* Raadp. FAGEL *van* 12 *July* 1686. Missive *van den* Ambass. *van* CITTERS *van* $\frac{27\ July}{6\ Aug.}$ 1686. *MSS.*

(*t*) Resol. Holl. 16 *Aug.* 15 *Sept.* 30 *Nov.* 1685. *bl.* 393, 434, 674. 17, 18, 30 *May* 19 *Juny* 1686. *bl.* 244, 249, 261, 325. 13 *Jan.* 1699. *bl.* 14.

(*u*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 100, 112, 151, 192.

(*v*) *Voiez* DU MONT Corps Diplomat. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 110. Notul. Zeel. 1685. *bl.* 174.

(*w*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 190-192.

1685. zen tyde, Gemagtigden te Londen, onlangs, derwaards gezonden, tot vereffening van een zwaar geschil, welk, sedert eenige jaaren, tusschen de twee Maatschappyen, ontstaan was, en waarvan wy hier een beknopt verslag moeten invoegen. *Sultan Agon*, Koning van Bantam, die, van ouds, byna in geduurige vyandschap plagt te leeven met de Nederlandsche Oostindische Maatschappye, waarvan den Engelschen de voornaamste schuld gegeven werdt, hadt, in 't jaar 1680, de Regeering aan zynen oudsten Zoon, *Abdul Kabar Aba Nazar*, overgegeven, en besloten, zyne dagen te eindigen, op eene Landhoeve, niet verre van Bantam, alleenlyk een jaarlyks inkomen bedingende, tot zyn onderhoud. De jonge Koning, die de zaaken der Nederlandsche Maatschappye altoos begunstigd hadt, vaardigde, terstond, een Gezantschap af naar Batavia, om der Hooge Regeeringe aldaar kennis te geeven van zyne komst tot de Kroon, en om de Vrede te herstellen, en de oude Verbonden te vernieuwen: gelyk geschiedde. Doch, in 't volgende jaar, zondt de Koning ook Gezanten naar Engeland, met gelyke boodschap. Karel de II. beloofde, dat hy iemant afvaardigen zou naar Bantam, om een nader Verbond te maaken met den Koning. Ondertusschen, hadt de Nederlandsche Maatschappy, door middel van *Willem Kalf*, haaren bewindsman te Bantam, de gunst des jongen Konings t'eenemaal weeten te winnen, en eenen voordeeligen handel gevestigd in deeze Stad. De Franschen, de Deenen, en vooral de Engelschen, die allen hier ook hunne

van den Bantamschen oorlog.

Komp-

Komptoiren hadden, zagen dit aan met afgunst, en zogten den Koning te vervreemden van de onzen. Doch dit gelukte niet. Men stookte, daarna, het misnoegen aan, welk ontstaan was, tusschen den Koning en eenige Grooten, die hunne rekening niet vonden by de tegenwoordige Regeering. De oude Koning zelf, wiens inkomsten wat te traag voldaan werden, liet zig ophitsen tegen zynen Zoon, en belegerde, in 't begin des jaars 1682, de Sterkte, door den jongen Koning, onlangs, te Bantam, opgeworpen. De Engelschen en Deenen sprongen den ouden Vorst by. De jonge Koning zondt toen om hulp naar Batavia. De Regeering aldaar vaardigde eerst eenigen af naar Bantam, en boodt zig als middelaar aan, tusschen den Vader en den Zoon; doch de oude Koning weigerde den gezanten gehoor. Men besloot dan, eenige manschap, onder *Karel Hartsink*, af te zenden, met last om 't beleg te slaan voor Tangerang, en hierdoor, ware 't mogelyk, den ouden Vorst uit Bantam te trekken. Tangerang werdt, stormenderhand, veroverd. Hierna, werdt *Izaak de S. Martin*, met meerder volk, gezonden naar Bantam, welk, reeds te vooren, geplonderd en verbrand was, behalve dat de Fransche, Engelsche en Deensche Logien verschoond waren. De oude Vorst lag nog voor 't Kasteel. Doch men dwong hem, na eenigen tegenstand, hals over hoofd, de vlugt te neemen uit Bantam. Hiermede was de jonge Koning hersteld op den Troon. Hy deedt, om zyne erkentenis te toonen aan de onzen, en uit haat tegen de andere Europeaa- nen,

1685.

De Engelschen worden

1685. behoorde te geſchieden. De Staaten beſlooten, hierop, Antoni Heinſius, Penſionaris van Delft, *Izaak van den Heuvel*, Oud-Schepen en Raad van Amſterdam, Kornelis Teereſtein van Halewyn, Raad in den Hove van Holland, en *Adriaan van Borſsele van der Hooge*, Raad in den Hoogen Raade, te magtigen, om de geſchillen met de Engelſche Maatſchappye te vereffenen. Hun waren, tot hunne onderrigtinge, toegevoegd Gerrit Hooft, Oud-Schepen en Raad van Amſterdam, *Jakob van Hoorn*, Oud-Burgemeeſter van Vliſſingen, *Salomon de Blocquery*, en Adriaan Paats, Vroedſchap te Rotterdam. Doch 't leedt tot in 't begin deezes jaars 1685, eer zy op reis gingen (*a*). De dood des Konings ſtremde de onderhandelingen voor eenen tyd; en toen men 'er mede voortging, rees 'er zo veel geſchil (*b*), dat de Gemagtigden, eindelyk, onverrigter zaake, in de Lente des jaars 1686, naar huis keerden. De Engelſche Gezant Skelton klaagde, daarna, over nieuwe mishandelingen, welken de Engelſchen voorgaven van de onzen in de Indien geleeden te hebben. De onzen verantwoordden zig. Doch deeze nieuwe twiſt maakte het vereffenen des Bantamſchen geſchils te moeilyker. De Nederlandſche Maatſchappy leverde, eerlang, een wydluftig Vertoog, ter algemeene Staatsvergaderinge, over, waarin zy 't gebeurde te Bantam van den grond ophaalde, zig zelve verdedigde, en aanwees, dat de Engel-

De Staaten zenden Gemagtigden naar Londen.

die, onverrigter zaake, terug keeren.

Nieuwe klagten der Engelſchen.

(*a*) Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 266-268. *van* 1685. *bl.* 153.
(*b*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{8}{19}$ *Maart* 1686. *MS.*

gelſchen, door het byſtaan des ouden Koonings, den jongen tot toorn verwekt hadden. Ook werden de andere klagten der Engelſchen, ſtukswyze, wederlegd (*c*). Midlerwyl, baarde de ééne vyandlykheid de andere, in de Indien. De Engelſchen klaagden, in 't jaar 1687, dat de onzen hun, te Mazulipatnam, op de kuſt van Koromandel, en te Betancapas, op de weſtkuſt van Sumatra, groote ſchade hadden toegebragt. De Bewindhebbers verdedigden zig, naar gewoonte, tegen deeze klagten, ter algemeene Staatsvergaderinge (*d*). Doch de gevaarlyke toeſtand, in welken het Ryk zig toen bevondt, was oorzaak, dat de hangende geſchillen tuſſchen de twee Maatſchappyen niet werden afgedaan. 1685.

XVI. Poogingen van Jakob den II. om den Roomſchen Godsdienſt in zyne Ryken in te voeren.

Men begon, terſtond na de verheffing van Jakob den II. op den Troon, reeds te dugten, dat de Koning niet ſlegts willekeurig zogt te regeeren; maar zelfs den Roomſchen Godsdienſt, openlyk, te doen oefenen en voortplanten in zyne Ryken. De uitvoering van beide deeze oogmerken moeſt noodwendig opſchudding verwekken onder 't gemeen, vooral, om dat de Koning zig, door de Roomſche Geeſtelyken, liet aanzetten, om het laatſte oogmerk, niet allengskens, maar terſtond, en met veel drift, ter uitvoeringe te doen brengen (*e*): eiſchende hy, in de eerſte plaats, dat het Parlement zorg droege voor het onderhoud eener aan-

(*c*) Reſol. Gener. *Jovis* 2 *May* 1686. *MS.* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 1-42.
(*d*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 123-147.
(*e*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 33, 35, 37.

1685. aanzienlyke Landmagt, en niet vreemd vondt, dat de bevelhebbers, voor een groot gedeelte, Roomſchgezind waren. Het laatſte ſtreedt vierkant met de wetten, welken vorderden, dat niemant eenig voornaam Ampt bekleedde, dan die gezwooren hadt „ dat hy de Roomſche „ Kerk niet hieldt voor de algemeene; dat hy „ den Paus geenerlei gezag toeſchreef, noch „ over de Kerk in 't gemeen, noch over zy„ nen Perſoon in 't byzonder; dat hy de *Tran„ ſubſtantiatie* verwierp, en niet verſtondt, dat „ de Roomſche Kerk alleen regt hadt, om de „ Schriftuur uitteleggen." Het bewys, welk ieder, die tot eenig ampt begeerde bevorderd te worden, toonen moeſt, en welk inhieldt, dat hy deezen eed hadt afgelegd, droeg den naam van *Teſt-Akte*, of *Akte van beproevinge*, en diende om de Roomſchen inzonderheid te onderſcheiden van de Onroomſchen (*f*). Zo dra de Koning, derhalve, begeerde, dat men de Teſt-Akte niet vorderde van de Krygsoverſten, ontdekte zig zyn oogmerk. Het Huis der Gemeenten was ongezind, om het te bevorderen. Doch de Koning ſtoorde 'er zig luttel aan. De voornaamſte Ampten werden aan Roomſchen gegeven, en de Roomſch-Katholyke Godsdienſt openlyk geoefend (*g*).

Hy zoekt de Teſt-Akte te doen afſchaffen.

XVII. Herroeping van 't Edict van Nan-

Veelen begonden nu te dugten, dat men 't op de uitrooijing van den Hervormden Godsdienſt hadt toegelegd: waartoe te meer reden ſcheen, om dat Lodewyk de XIV., zig naar 't

(*f*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 354.
(*g*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 48.

't schynt willende bedienen van de gelegenheid, die thans, ook in Groot-Britanje, gunstig was voor den Roomschen Godsdienst (*h*), in Wynmaand deezes jaars 1685, het *Edict* of Gebod van Nantes, waarby Henrik de IV., in 't jaar 1598, den Gereformeerden in zyne Ryken vryheid van Godsdienst-oefening hadt toegestaan, openlyk herroepen hadt (*i*). De Koning hadt, sedert eenen geruimen tyd, besloten, den Gereformeerden de vryheid te beneemen, welke zy zo lang genooten hadden in Frankryk. In 't jaar 1680, hadt hyze uitgesloten van eenige kleine Ampten, welken zy, tot hiertoe, hadden mogen bekleeden, ten zelfden tyde, verbiedende, dat eenig Roomsch-Katholyk de zogenaamde Hervormde Leer zou mogen aanneemen, op zekere zwaare straffe. Ook beval hy, dat alle zulke Gereformeerde Kerken, alwaar een Katholyk afzweering van zyn gevoelen gedaan hadt, voor altoos, gesloten zouden worden (*k*). In 't volgende jaar, verklaarde hy, op 't aanhouden der Geestelyken, dat de kinderen der Gereformeerden, zo dra zy zeven jaaren bereikt zouden hebben, tot den Katholyken Godsdienst zouden mogen aangenomen worden: en deeze verklaring bewoog veele Gereformeerden, om met hunne kinderen het Ryk te verlaaten, en zig, met der woon, te begeeven naar Engeland en Holland, alwaar zy met

1685.

tes in Frankryk.

Zwaare vervolging der Hervormden.

(*h*) *See* BURNET *Vol.* I. *p.* 655.
(*i*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 117.
(*k*) DANIEL Journal, *p.* CXXXVIJ.

1685. met opene armen ontvangen werden (*l*). Midlerwyl, werden veele Gereformeerde Kerken gesflooten, of afgebroken, onder voorwendsel, dat men, aldaar, Roomsch-Katholyken hadt aangenomen: 't welk egter niet was toegegaan, zonder hier en daar eenige opschudding verwekt te hebben. De Roomsche Geestelyken maakten, in 't jaar 1682, een ontwerp, strekkende om de Gereformeerden met de Roomschen te vereenigen. Het werdt, op last des Konings, aan de Gereformeerden te Charenton overhandigd, die 't niet hadden konnen goedkeuren (*m*). Om hen hiertoe te noodzaaken, werden zy, sedert, aan veele oorden, gekweld en verdrukt. De Koning verboodt hun, uit het Ryk te vertrekken, en zondt Dragonders in hunne huizen, die, aldaar, op bescheidenheid, leefden, tot dat de bewooners zig, gelyk men 't noemde, vereenigd hadden met de Kerke. Die dit geweld zogten te ontvlugten, en betrapt werden, bande men op de galeien, zo 't mans waren: de vrouwen werden in Kloosters gesteken. Veelen verlieten toen het aangenomen geloof (*n*). De vervolging wakkerde sterk, na 't herroepen van 't Edict van Nantes, in deezen jaare 1685. 't Voorwendsel deezer herroepinge was, dat de redenen, waarom dit Edict verleend was, nu geene plaats meer hadden; en dat de Koning maar

(*l*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom*. I. *p*. 151, 157, 264, 266. Holl. Merc. *van* 1681. *bl*. 146-153.

(*m*) Holl. Merc. *van* 1682. *bl*. 147-157.

(*n*) BURNET *Vol*. I. *p*. 658-660. PUFENDORF *Libr*. XIX. §. 16. *p*. 1230.

maar éénen Godsdienst begeerde geoefend te hebben, in zyn Ryk. Men verschoonde zelfs geene gebooren' Hollanders, die zig in Frankryk hadden nedergezet, van de algemeene vervolging; hoe zeer de Heer van Starrenberg hierover klaagde, uit den naam der Staaten (*o*). In 't Prinsdom Oranje, werdt, zo sterk als ergens, gewoed tegen de Hervormden, schoon 'er de Prins, meer dan eens, over schreef aan den Koning: die hem zo luttel gehoor gaf, dat hy, weinige maanden laater, het Prinsdom verbeurd verklaarde, en met Provence vereenigde (*p*).

1685.

't Prinsdom Oranje wordt verbeurd verklaard.

De meeste Gereformeerden verlieten alles, wat zy in Frankryk hadden, om de woede der vervolgeren te ontwyken, en begaven zig, in grooten getale, naar Engeland, Holland, Duitschland en Zwitserland (*q*). In Holland, werdt terstond gezorgd voor het onderhoud der gevlugte Predikanten, wordende aan hun, die met kinderen belast waren, vierhonderd, en aan hun, die vrouwen noch kinderen hadden, tweehonderd en vyftig guldens 's jaars toegelegd (*r*). Ook werdt zeker gezelschap van Fransche juffers, die zig, onder 't bestier van *Maria du Moulin*, te Haarlem, nederzetteden, veele jaaren agtereen, met tweeduizend guldens in 't jaar, ondersteund (*s*). De Maarschalk van Schom-

De Hervormden vlugten naar Holland en elders.

(*o*) Resol. Holl. 26 *Sept.* 10, 11 *Oct.* 1685. *bl.* 448, 620, 641. 3 *April* 1686. *bl.* 176.

(*p*) BURNET *Vol.* I. *p.* 663. Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 127.

(*q*) Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 204-207. DANIEL Journal, *p.* CXLV.

(*r*) Resol. Holl. 23 *Jan.* 1686. *bl.* 19. *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 348.

(*s*) *Zie*, onder anderen, Resol. Holl. 23 *Jan.* 1686. *bl.* 19 en veele volgende jaaren.

1685. Schomberg, die den Hervormden Godsdienst beleedt, kreeg, wat laater, verlof van den Koning van Frankryk, om zig met der woon te begeeven naar Engeland (*t*). De vervolging duurde eenige jaaren (*u*), en hieldt niet op, voor dat alle de Hervormde Kerken verdelgd, en de Hervormden, in schyn of waarlyk, tot het Roomsche geloof bekeerd, of gevangen, of gebannen, of ten Lande uit geweeken waren.

Vervolging der Piemonteesche Dalluiden.

't Jaar 1685, waarin de zwaarste vervolging in Frankryk aanhief, was, ook aan andere oorden, nadeelig voor den Hervormden Godsdienst. Van de verandering in Engeland, daar de Koning zig openlyk Roomsch verklaard hadt, hebben wy reeds gewaagd. In den Zomer deezes zelfden jaars, overleedt de Paltsgraaf Karel Lodewyk, zonder kinderen na te laaten. De Keurvorstelyke waardigheid verstierf toen op den Hertoge van Nieuwburg, die sterk yverde voor het Roomsche geloof. In Wintermaand, herriep de Hertog van Savoje de Edicten, waarby zyn Vader, den Piemonteezen of Waldenzen vryheid van Godsdienst vergund hadt. Hy was, zo men wil, tot deeze strengheid bewoogen, door de redenen, of liever door de bedreigingen van het Fransche Hof (*v*). Verscheiden' Mogendheden, en onder anderen de Staaten der Vereenigde Gewesten, schreeven den Hertoge ernstelyk, ten behoeve der Dalluiden: 't welk meer niet uitwerkte, dan dat de Hertog hun verlof gaf, om,

(*t*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 128.
(*u*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 186. *Voiez aussi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. 290. *Tom.* V. *p.* 240.
(*v*) BURNET *Vol.* I. *p.* 655.

om, binnen agt dagen, uit zyn Land te vertrekken, en hunne goederen vooraf te gelde te maaken, of zes Gemagtigden te ſtellen, die 't, naderhand, doen zouden. Doch de Piemonteezen, hierin geenen zin hebbende, verſterkten zig, binnen de ontoegangkelyke Valeijen, waar zy woonden. Hier werden zy, door de Savooiſche en Franſche troepen, in de Lente des jaars 1686, overvallen, en eerlang gedwongen, zig, op genade en ongenade, te onderwerpen (*w*). Veelen waren, midlerwyl, geweeken naar Zwitſerland en Geneve, alwaar 't hun egter aan behoorlyk onderhoud ontbrak: waarom 'er, in verſcheiden' Landen, en onder anderen in deezen Staat, in 't jaar 1687, eene liefddaadige gifte voor hun verzameld werdt (*x*). 1685.

XVIII. Jakob de II. vordert dat de Staaten een groot getal van gevlugte weêrſpannelingen doen vatten.

De Koning van Groot-Britanje liet het, ondertuſſchen, niet, by het ſtraffen van Monmouth en Argyle; maar allen, die men hieldt deel aan den opſtand gehad te hebben, werden ſtrengelyk vervolgd, en openlyk of heimelyk ter dood gebragt. Men houdt voor zeker, dat 'er, by deeze gelegenheid, veele onſchuldige Proteſtanten in lyden raakten. Een groot getal, ſchuldigen en onſchuldigen, verliet toen het Ryk. De Koning hadt, reeds in Bloei- en Zomermaand, lyſten van omtrent honderd zogenaamde wederſpannelingen overgezonden aan de Staaten, met verzoek, eerſt, dat zy uit de Vereenigde Geweſten gebannen, daarna, dat zy gevat mogten worden. Onder dit

(*w*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 134-156.
(*x*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 187-190.

1685. dit getal, waren ook de beroemde *Joannes Locke*, gewezen Geheimſchryver van den Graave van Shaftsbury, en verſcheiden' andere Luiden van naame. De Staaten gaven, om den Koning te believen, laſt tot het opzoeken deezer luiden (*y*). Doch dit geſchiedde zo traag of zo agteloos, dat 'er geenen gevonden werden
1686. (*z*). De Gezant Skelton leverde den Staaten, daarna, nog een veel grooter lyſt over, van mans- en vrouwsperſoonen van allerlei rang, tot het opzoeken van welken, wederom, openbaar bevel gegeven werdt: 't welk ook behoorde te geſchieden, in gevolge der Bredaſche Vrede, die nu vernieuwd en bekragtigd was. Doch, by een nader Plakaat, werdt hun, insgelyks ingevolge der genoemde Vrede, vyftien dagen tyds gegeven, om deeze Landen te verlaaten (*a*). Ook weet ik niet, dat 'er, ten deezen tyde, hier, eenige Engelſchen in hegtenis raakten.

Onluſt tuſſchen Frankryk en Spanje.

Tuſſchen Frankryk en Spanje, was, in den aanvang des jaars 1686, wederom eenige onluſt ontſtaan, die egter ſpoedig geſliſt werdt. Lodewyk de XIV. vorderde van het Spaanſche Hof vergoeding van vyftigduizend ſtukken van agten, wegens eene belaſting, door Koning Karel, gelegd op de Franſche goederen in de Indien. Ook was 'er, in de Corunha, een Franſch ſchip aangehaald, welk Koning Lodewyk begeerde ontſlaagen te hebben. Doch men

(*y*) Reſol. Gener. *Lunæ* 20 *May* 1685. *MS.* Reſol. Holl. 16, 18 *May* 8 *Juny* 12, 17 *July* 1685. *bl.* 199, 214, 281, 282, 323.

(*z*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* 8/18 *Maart* 1686. *MS.* Holl. Merc. *van* 1685. *bl.* 176.

(*a*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 382, 384.

men gaf zynen Ambaſſadeur te Madrid geen antwoord naar genoegen. Hy lei dan eerſt beſlag op eenige Nederlandſche goederen in Frankryk, en zondt, daarna, vyftig Oorlogsſchepen in zee, onder den Maarſchalk d'Estrées, die zig, in Bloeimaand, vertoonden voor de baaije van Kadix, en zo veel ſchriks verwekten in Spanje, daar men ſlegts twintig Oorlogsſchepen gereed hadt, dat 'er, in Zomermaand, een Verdrag geſlooten werdt, waarby Spanje aan Frankryk de gevorderde vyftigduizend ſtukken van agten beloofde te zullen voldoen: gelyk, ſedert, geſchiedde: waarna de Franſche Vloot naar huis keerde (*b*). 1686.

Doch terwyl de Hertog van Montemar, met agt Franſche Oorlogsſchepen, nog voor Kadix lag, viel 'er een ſcherp gevegt voor, tuſſchen een Franſch en een Staatſch Oorlogsſchip, waarvan wy de gelegenheid en uitſlag, kortelyk, melden moeten. De Staaten hadden, in de Lente deezes jaars, den Graaf van Styrum, met een Esquader Oorlogsſchepen, gezonden naar de Straat, om eene Koopvaardyvloot derwaards te geleiden; om op de Algierynen, die thans met den Staat in oorlog waren, en veele ſchepen wegnamen (*c*), te paſſen; en vooral, tot beſcherminge der Spaanſche Gallioenen, die uit Amerika verwagt werden. Twee ſchepen van dit Esquader, gevoerd door de Kapiteins *Manert* en *Ewyk*, kwamen, den twee-en-

Scherp gevegt tuſſchen een Franſch en een Staatſch Oorlogsſchip.

(*b*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 75-80, 94, 95. DANIEL Journal, *p.* CXLVI.
(*c*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 204.

1686. entwintigsten van Bloeimaand, op de reede van Lagos, om rondhout in te neemen. Doch de Franschen, hun dit belettende, noodzaakten ze, door dreigen, om, nevens hen, naar Kadix, of naar 't naauw van de Straat te zeilen. Ewyk zogt, nogtans, met het vallen van den avond, af te raaken van de Franschen. Maar Montemar zondt hem een Fregat van zestig stukken, gevoerd door den Heere de *Belisle*, agter na; die met scherp op hem schoot. Ewyk, hierop wendende, gaf den Franschman de volle laag. Toen ontstondt 'er een vinnig gevegt, welk drie uuren duurde. Ewyk en vier der zynen werden dood geschooten. Van de Franschen, waren veertig man gesneuveld. 't Gevegt nam een einde, op de aankomst van Montemar, met de overige schepen. De Franschen, te Kadix gekomen, gaven voor, dat alles misverstand geweest was, en lieten de Staatsche Oorlogsschepen vertrekken, werwaards zy wilden. De Staaten, kennis gekreegen hebbende van deeze ontmoeting, klaagden, over 't geleeden ongelyk, aan den Graave d'Avaux, en verzogten, deswege, voldoening. Maar d'Avaux beweerde „ dat Manert „ en Ewyk zig, door beloften, verbonden hadden, om met Montemar te zeilen; dat de „ laatste zig van 't Fransche Esquader hadt „ gezogt te ontdonkeren, en hierom het ongeluk, welk hem overgekomen was, zig zelven te wyten hadt (*d*)." Voorts, deeden de Staa-

Wederzydsche klagten over deeze ontmoeting.

(*d*) Resol. Gener. *Lunæ* 10 *Martis* 11 *Junii* 1686. *bl.* 235, 237.

Staaten ook klaagen aan den Koning, door den Heere van Starrenberg, hunnen Ambassadeur aan 't Fransche Hof. Doch men gaf deezen genoegzaam te verstaan „ dat de „ Maarschalk d'Estrées, vernomen hebbende, dat het Spaansche Hof agterlyker werdt, „ om met Frankryk te sluiten, doordien het „ zig vleide met de hulp der Staaten, argwaan hadt opgevat, over de aankomst der „ Staatsche Oorlogsschepen, omtrent de kusten van Spanje; en dat, hieruit, de afspraak „ om samen te zeilen, en daarna ook het gevegt gevolgd was." Starrenberg verzekerde den Franschen Staatsdienaaren, dat de Staaten, zyne Meesters, geen voorneemen altoos gehad hadden, om den Koning van Spanje eenige hulp toe te schikken; dat hunne uitrusting hier niet naar geschikt geweest was, en dat Koning Karel hun zelfs geene kennis gegeven hadt van de verschillen met het Franschе Hof. De Franschen scheenen dit te gelooven; doch wilden van geene voldoening hooren (e): en na dat men zig met Spanje verdraagen hadt, werdt 'er niet meer gerept van het gevegt tusschen de twee Oorlogsschepen.

1686.

Het twintigjaarig Bestand, in Oogstmaand des jaars 1684, door Frankryk, met het Keizerryk en met Spanje, gesloten, stelde den Keizer, de Ryksvorsten, die 't met hem hielden, en den Koning van Spanje, zo weinig ge-

Verbond tusschen den Keizer, de Koningen van Spanje en

(e) Missive van den Ambass. VAN CITTERS van $\frac{8}{18}$ *Juny* 1686. *MS.* *van den* Ambass. VAN HEEMSKERK *van* 29 *May* 1686. *MS.* Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 80-94. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 281.

1686.

Zweeden, en verscheiden' Vorsten en Stenden des Duitschen Ryks.

gerust tegen de onderneemingen van Frankryk, dat men, sedert eenigen tyd, reeds heimelyk gearbeid hadt, aan een nader Verbond, tusschen verscheiden' Mogendheden, die Frankryk mistrouwden. De Prins van Oranje deedt, zo sommigen schryven (*f*), zyn best, om dit Verbond, onder de hand, te bevorderen. Men handelde 'er over, te Augsburg, daar het, eindelyk, in Hooimaand deezes jaars, gesloоten werdt, tusschen den Keizer, den Koning van Spanje, wegens den Bourgondischen Kreits, waaronder de Nederlanden gerekend werden; den Koning van Zweeden, wegens zyne Ryks-Landen, in verscheiden' Kreitsen gelegen; den Keurvorst van Beieren en den Beierschen Kreits, den Frankischen Kreits en het Huis van Saxen, en eenige andere Duitsche Stenden. Men verbondt zig tot de handhaaving van het Bestand, en kwam overeen, wegens de manschap, die elk der Bondgenooten, ten deezen einde, opbrengen zou (*g*). De Koning van Frankryk hadt zig veel moeite gegeven, om het sluiten van dit Verbond te voorkomen. Doch zyne poogingen waren vrugteloos uitgevallen. Hy hadt, midlerwyl, eene Sterkte en brug over den Ryn by Hunningen laaten maaken, op den bodem des Markgraafs van Baden-Durlach, zonder zig te kreunen aan de Vertoogen, welken hiertegen gedaan werden (*h*). Ook wist hy, om zyne party in Duitschland

(*f*) DANIEL Journal, *p.* CXLVJ.

(*g*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 131, 135.

(*h*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 97-114. BOLINGBROKE Letters *Vol.* I. *p.* 304.

land te styven, te wege te brengen, dat aan Prinse Willem van Furstemberg, van wien wy, in 't voorgaande gedeelte deezer geschiedenisse, meermaalen, gewaagd hebben, in Herfstmaand deezes jaars, een Kardinaals-hoed vereerd werdt (*i*). 1686.

Verbond tusschen Zweeden en de Staaten.

De Staaten der Vereenigde Gewesten hadden, op den twaalfden van Louwmaand deezes jaars, de Verbonden, voor deezen gemaakt met Karel den XI., Koning van Zweeden, vernieuwd en bevestigd, voor den tyd van twintig jaaren (*k*).

XIX. Onlusten tusschen den Koning van Deenemarke en de Stad Hamburg.

De Koning van Deenemarke, heimelyk verstand houdende met eenigen uit de Regeeringe van Hamburg, begeerde, in Zomermaand deezes jaars, te Glukstad zynde, tot Erfheer deezer vrye Rykstad ingehuldigd te worden: en trok, toen men hem dit weigerde, met een Leger, voor de Stad, die, eerlang, vinnig beschooten werdt. 's Konings Gezant in den Haage hadt den Staaten, terstond, kennis gegeven van deeze onderneeming, en te gelyk verklaard „ hoe de Koning, zyn Meester, vertrouwde, dat hunne Hoog-Mogendheden „ de zyde niet kiezen zouden van eene Stad, „ op welke hy een gegrond regt hadt: te minder, om dat zy den Koophandel van deezen Staat, en dien van Amsterdam in 't byzonder, door het aanregten van verscheiden' nieuwigheden op de Elve, grooten overlast hadt aangedaan: voor welken men „ niet

(*i*) Daniel Journal, p. CXLVIJ.
(*k*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 122.

1686. „ niet te dugten zou hebben, wanneer de Stad „ in de handen zyner Majesteit van Deenemarke zyn zou." De Gezant der Hanze-Steden, onder welken Hamburg was, verzogt, daarentegen, de Staaten, dat zy, door hunne tusschenspraak, den Koning beweegen wilden, om de Stad in rust te laaten. Doch ik vind niet, dat de Staaten hiertoe gearbeid hebben. De Stad, midlerwyl, versterking van Brandenburgsche en Lunenburgsche troepen bekomen hebbende, stondt het beleg wakkerlyk door, en noodzaakte de Deenen, eindelyk, haar te verlaaten, in Wynmaand. Twee Leden van een dertigtal van bewindsluiden, door de burgery gekooren, beschuldigd, dat zy heimelyk verstand, ten nadeele der Stad, gehouden hadden met de Deenen, werden, sedert, met de dood gestraft (*l*).

XX. Ontdekking van pligtverzuim in 't Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze.

Op 't einde des voorleeden jaars of al eerder, hadt men, in Holland, ontdekt, dat verscheiden' *Kommisen ter recherche* of *onderzoek*, gelykze genoemd worden, zig kwalyk gekweeten hadden van hun ampt en pligt, welk bestaat, in zorg te draagen, dat 's Lands inkomende en uitgaande regten niet verkort worden. Inzonderheid, vondt men, te Rotterdam, eenigen deezer Luiden, die gehouden werden, zig meer dan anderen vergreepen te hebben (*m*).

Eenige Kommisen ter recher-

Verscheiden' van deezen werden dan, in Louwmaand deezes jaars, gevat, en naar den Haage op de Voorpoorte van den Hove ge-

(*l*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl* 157-191.

(*m*) Resol. Holl. 14 *July* 1684. *bl*. 344. 20 *Jan*. 27 *Nov*. 28 *Dec*. 1685. *bl*. 11, 668, 700.

gevoerd, daar zy lang zaten, eer zy onderzogt werden, om dat men verschilde, over de Regtbank, voor welke zy behoorden te regt te staan. Eindelyk, magtigden de algemeene Staaten drie Raadsluiden uit den Hove, twee uit den Hoogen Raade, twee uit den Raade van Brabant, en twee regtsgeleerde Schepens der Stad Rotterdam, om regtspraak te doen over de gevangenen. Zy begonden hunne zittingen in Bloeimaand, in 't Huis van den gewezen Veldmaarschalk, Prinse Joan Maurits. En naauwlyks hadden zy eenen aanvang gemaakt van 't verhooren der Kommisen, of zy vernamen, dat ook sommige Raaden ter Admiraliteit zig hadden verdagt gemaakt: en onder deezen, ook Joan Kievit, die, in 't jaar 1666, van zyne ampten verlaaten, en ten Lande uit gebannen geweest zynde (n), in 't jaar 1672, hersteld, tot Pensionaris van Rotterdam benoemd (o), en sedert, tot Raad en Advokaat-Fiskaal, in 't Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, aangesteld was. Men bragt deezen, in 't laatst van Hooimaand, ook op de Gevangenpoorte: daar hy, insgelyks, niet dan na lang zitten, ondervraagd werdt. Hy verzogt het den Regteren egter meer dan eens, en scheen aan geheime oorzaaken toe te schryven dat men hem, voor anderen, uitgekipt hadt. Hy gaf zelfs, schriftelyk, op den zestienden van Herfstmaand, te kennen „ dat de andere „ Raaden ter Admiraliteit te Rotterdam, zo „ min

1686. —— che en de Fiskaal Kievit worden op de Gevangenpoort gezet.

Kievit beschuldigt ook andere Raaden

(n) Zie XIII. Deel, bl. 223.
(o) Zie XIV. Deel, bl. 115, 194.

1686. „ min als hy, Engelen waren; en dat, zo men„ze, naar ſtrengheid van Regte en volgens „den letter der Inſtructie, wilde onderzoe„ken, niemant hunner onſchuldig bevonden „zou worden: ja de overleeden' Raaden ter „Admiraliteit zouden dan, zo weinig als de „leevenden, konnen worden vrygeſproken „(p)." Ondertuſſchen, vonden de Regters zig belemmerd met het geding, by mangel van gelegenheid en magt, om onderzoek te doen, daar zy 't dienſtig oordeelden. De algemeene Staaten drongen hen, daarentegen, meer dan eens, om een einde van zaaken te maaken. Zy hernamen dan hunne zittingen: en verſtonden, uit eenen der gevangen' Kommiſen „, dat de oogluiking der Kommiſen om„trent de ſluikeryen, niet alleen te Rotter„dam; maar te Dordrecht, te Amſterdam, „in 't Noorderkwartier, met één woord, „door gantſch Holland en in de andere Ver„eenigde Geweſten, plaats hadt; dat de Kol„legien ook de aangehaalde goederen niet „verbeurd verklaarden, gelyk 's Lands Pla„kaaten vorderden; maar dat dezelven, voor „eene geringe ſomme, werden vrygegeven, „zelfs na de verbeurdverklaaring: of dat men „zig, deswege, verdroeg met den Koopman. „Dat verſcheiden' Kommiſen en andere Be„dienden, om hunne ampten te bekomen, of „om verplaatſt te worden, verſcheiden' hon„derden, ja tot drie- en zesduizend guldens „toe, hadden moeten opbrengen. Dat de „Kom-

ter Admiraliteit.

Getuigenis van eenen der gevangen' Kommiſen.

(p) Zie Holl. Merc. van 1686. bl. 193.

„ Kommisen van 't scherp passen op hun beroep zeer werden afgeschrikt, om dat het hun dikwils kwalyk werdt afgenomen, of door de Regeering der Steden, of door de Raaden ter Admiraliteit zelven, die hun, om den Koophandel te bevoordeelen, zo veel hulp niet beweezen, als wel vereischt werdt; inzonderheid, wanneer zy aanhaalingen deeden van eenig belang." De Regters bevonden, sedert, dat de verklaring van deezen Kommis veel waarschynlykheids inhadt. Een der Kommisen-Generaal verhaalde hun, onder eede „ hoe het middel der Convoojen en Licenten in zulk een algemeen verval gekomen was, dat het geschaapen stondt, geheel te niet te zullen loopen, zo 'er geen herstel in gemaakt werdt. In Zeeland liep, zeide hy, alles in 't wilde, vooral ten opzigte van de Boter. Men verleende daar, naar welgevallen, ontslag van het Plakaat en de Lyste. Verscheiden' Schippers van Zaandam, Oost- en Westzaanen en andere Plaatsen daaromtrent, die men *Noompjes* noemde, hadden Jaarbrieven, en wisten, onder dekfel derzelven, goederen te haalen uit de Zeeschepen, enze, in 't Noorderkwartier of elders, aan land te brengen, vanwaar zyze, naderhand, naar Amsterdam voerden. Men flook ook te Amsterdam sterk. De Vlotschuitevoerders hadden dubbele bodems in hunne schuiten, en voerden de goederen naar binnen, zonder dat zy gezien werden. De Regeering der Stad nam daar kwalyk, dat de Raaden ter Admiraliteit den

1686.

Verklaaring van eenen Kommis-Generaal.

1686. „ Kommisen bevalen, scherp op hun stuk te „ passen. Te Rotterdam, werden geheele „ scheepslaadingen gesmokkeld: waarna men „ voorgaf, dat de schepen alleen met ballast „ waren ingekomen. Men hinderde, aldaar, „ de Kommisen, van wege de Regeeringe der „ Stad, in het doen van aanhaalingen. De „ aangehaalde goederen werden 'er ook niet „ verbeurd verklaard: of, zo dit al geschied „ mogt zyn, voor eene geringe somme, we„ derom vry gegeven. Hierdoor, misten de „ Kommisen het meeste van hun aandeel in „ de aanhaalingen: 't welk hen bewoog, tot „ het inslaan van onbehoorlyke wegen, om „ aan geld te geraaken, alzo zy van hunne „ gewoonlyke winst niet bestaan konden. In „ Gelderland, en in de Boven-kwartieren, „ durfden de Kommisen geene aanhaalingen „ doen, om den Regenten der Steden geen „ ongenoegen te geeven. In Friesland en Gro„ ningen, werdt ook groot bedrog gepleegd, „ omtrent den uitvoer der Paarden; heffende „ de Ontvangers aldaar veel meer uitgaande „ regten, dan zy in den Haage verantwoord„ den: 't welk, somtyds, op ieder Paspoort, „ wel honderd guldens verschilde. Ook werdt „ de derde Verhooging aldaar wel ontvan„ gen; maar niet verantwoord." Wyders, hadt ook de Fiskaal Kievit den Regteren aangediend „ dat het Kollegie ter Admiraliteit te „ Rotterdam, sedert eenige jaaren, zeer ver„ vallen was; dat de Ampten ter Sekretarye, „ aan onbekwaame vrienden, of aan vreemde„ lingen, by * gespan, vergeven werden; dat „ van

en van den Fiskaal Kievit.

* *Cabale.*

„ van vierhonderd punten der Instructie en 1686.
„ Plakaaten geene vyftig werden naargeko-
„ men; dat men de meeste verbeurdverklaar-
„ de goederen liet vrykoopen; dat men on-
„ kundige Kommisen stelde, die zig de han-
„ den lieten vullen, en 't Land, in één jaar,
„ wel driehonderdduizend guldens schade
„ deeden; dat hy, Fiskaal, hierover, dikwils,
„ in den Raad geklaagd, en sommigen van
„ deeze Kommisen, op heeter daad, betrapt
„ hadt; doch dat zy, hunne vrienden of be-
„ kenden hebbende onder de Raaden, nim-
„ mer gestraft waren. Dat men deeze luiden
„ nu hadt opgemaakt, om tegen hem te ge-
„ tuigen, na dat men hem, op meer dan ee-
„ ne wyze, gedwarsboomd hadt, in 't waar-
„ neemen van zyn ampt; welk hy gezind was,
„ zo vlytig gade te slaan, dat hy den Landen
„ tonnen, en door den tyd millioenen meen-
„ de te konnen aanbrengen, zonder den Koop-
„ handel meer te bezwaaren." De Regters vonden zig, derhalve, verlegen met alle deeze Verklaaringen: waardoor de schuld van 't misdryf der gevangenen, grootendeels, gelegd werdt op de Raaden ter Admiraliteit zelven, over welken hun geene Regtspraak aanbevolen was, moetende zy alleen over Amptenaars zitten. Zy gaven, hierom, den algemeenen Staaten, op den negenden van Wynmaand, te bedenken „ of het niet veel
„ toebrengen zou, tot verligting of bezwaa-
„ ring der gevangen' Kommisen, zo bevon-
„ den werdt, waar of onwaar te zyn. 1. dat
„ 'er een algemeen verval plaats hadt, om-

Voorslag der Regteren aan de algemeene Staaten.

„ trent

1686. „ trent den ophef der Convoojen en Licenten. 2. dat de Kommisen, door 't gantsche Land, gelyke oogluiking gebruikten, als de gevangenen gedaan hadden. 3. dat zy niets deeden dan 't gene zy, door hunne voorzaaten, meer dan dertig jaaren geleeden, alomme, hadden zien doen. 4. of eenige Kommisen veele duizenden, voor hunne ampten, of om verplaatst te worden, zouden hebben moeten opbrengen. 5. of de Ampten in de Admiraliteiten, by gespan of om geld, zouden vergeven worden, en of 'er regt zou worden gedaan, naar willekeur, en niet naar de bezwooren' Instructie en Plakaaten; zo dat 'er, van vierhonderd punten, geene vyftig in gebruik zouden zyn. 6. dat men de meeste verbeurdverklaarde goederen zou laaten vrykoopen. 7. dat, dikwils, op de aanhaaling, geene verbeurdverklaaring volgen zou, tegen de Plakaaten. 8. dat de Kommisen, in 't waarneemen van hun Ampt, zouden worden gehinderd, door de Regenten der Steden. en 9. dat de vrykooping en afmaaking, voor eene geringe somme, geschieden zou, tot verkorting van 't Land, van de Kommisen en van de armen." De Regters zagen geen' kans, om op de gemelde punten onderzoek te doen, zonder naderen last van de algemeene Staaten, en verklaarden, dat zy, by ontstentenis van zulk een' last, de gevangens zouden moeten ontvangen in een gewoonlyk Regtsgeding (q).

Het

(q) Missive der gedeleg. Regt. *van* 9 *Octob.* 1686. *in de* Holl. Merc. *van dat jaar*, *bl.* 194 *enz.*

Het schriftelyk Vertoog, waarby zy deeze Verklaaring deeden, ter algemeene Staatsvergaderinge gelezen, en door de Afgevaardigden tot de Zeezaaken nader onderzogt zynde, oordeelden deezen „ dat de Regters, tot het „ onderzoek op de gemelde punten, behoor„ den te worden gemagtigd." Zes Gewesten bewilligden hierin. De Afgevaardigden van Holland alleen begeerden eerst verslag te doen. De Staaten van dit Gewest draalden met hun besluit, tot in Zomermaand des jaars 1687. Sedert, werdt het Kollegie op de Maaze ernstelyk aangeschreeven, dat het den Regteren de vereischte Boeken, Registers en Papieren leveren zou: waarin schoorvoetende bewilligd werdt. De Regters, toen overgaande tot een onderzoek deezer stukken, bevonden wel behaast, dat zy, hier, niet alleen konden oordeelen naar de Plakaaten, en daarmede, het gedrag der gevangenen vergelyken; maar dat 'er, in der daad, een groot verval plaats hadt, in het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, alwaar de Kommisen, ter oorzaake, voornaamlyk, der menigvuldige afmaakingen en vrykoopingen, zeer veel hadden moeten missen van 't gene hun, by hunne Instructie, was toegelegd. Zy vonden de Contra-Rolle der aangehaalde goederen zeer onvolkomen. Verscheiden' bladen waren 'er uit gescheurd: anderen, op onregte plaatsen, ingelast. Verscheiden' Inventarissen hadden noch slot noch dagtekening: van sommigen was alleen het hoofd geboekt. Zy vonden, dat veele goederen vrygegeven waren, zonder dat 'er *Sententie* over ge-

1686.

De Regters bevinden groot verval in het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze.

1686. gegaan was, en alleen op raade van den Fiskaal of Kommis-Generaal. De Raaden hadden zig ook *Emolumenten* toegelegd, boven de Instructie. 's Lands aandeel in de verbeurdverklaarde goederen was, na 't jaar 1674, van jaar tot jaar, verminderd. Verscheiden' Amptenaars hadden merkelyke sommen gegeven, voor hunne ampten. Ook was 't wel gebeurd, dat men de ampten, by gespan, begeven hadt. Kortom, 't verval werdt genoegzaam zo groot bevonden, als het, door de gevangens, beschreeven geweest was (*r*). En dit maakte, in hunne zaak, zo groot eene verandering, dat zy, in Herfstmaand des jaars 1688, in een gewoonlyk Regtsgeding, ontvangen werden (*s*). Het Geregtshof van Utrecht hadt reeds, in Lentemaand des jaars 1687, (4) eenen der Raaden ter Admiraliteit wegens dit Gewest, die vyfduizend guldens voor eene Kommisplaats getrokken hadt, veroordeeld tot uitkeeringe deezer somme, en hem, daarenboven, onbekwaam verklaard, om eenig Ampt te bekleeden (*t*). De Fiskaal Kievit geraakte, eerst in Oogstmaand des jaars 1689, uit de hegtenis, hebbende zyne Dogter den Lande twintigduizend guldens betaald, om hem los te krygen (*u*). Doch in Lentemaand te vooren, was hy, by vonnis der regteren, eerloos en

De gevangens worden in een gewoonlyk Regtsgeding ontvangen.

(*r*) Resol. Holl. 12, 26 *Jan.* 1686. *bl.* 53, 58. 13 *Juny* 1687. *bl.* 289. 16 *Juny* 1688. *bl.* 324. Memorie der gedeleg. Regt. *van* 25 *May* 1688. *in de* Holl. Merc. *van dat jaar bl.* 123.
(*s*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 149.
(*t*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 174.
(*u*) Resol. Holl. 22 *July* 1689. *bl.* 426.

(4) GERARD SAS VAN DEN BOSSCHE.

en meineedig verklaard, in vierdubbele voldoening van 't gene hy ten onregte getrokken hadt verweezen, en ten eeuwigen dage gebannen uit de Vereenigde Gewesten (v). Zes der gevangen' Kommisen zaten tot in 't jaar 1691. In Bloeimaand van dit jaar, werden zy eerst gevonnist, door de gemagtigde Regters. Drie werden meineedig en eerloos verklaard, en voor altoos ten Lande uit gebannen. De eerste werdt, daarenboven, verweezen in zesduizend, de tweede in vierduizend, de derde in tweeduizend guldens boete, of in openbaare geesseling, zo deeze boeten, binnen drie maanden, niet werden opgebragt. De vierde moest tweeduizend guldens aan boete betaalen, en werdt, voor drie jaaren, gebannen. De vyfde en zesde werden, alleenlyk voor drie jaaren, in hunne ampten geschorst (w). 1686.

XXI. Watersnood in Groningerland.

Op den twee-entwintigsten van Slagtmaand des jaars 1686, ontstondt 'er een felle storm, die Groningerland en Oostfriesland merkelyke schade aanbragt. De wind, des avonds ten agt uuren, opgesteken uit den Zuid-oosten, zwaaide en wankelde eenigen tyd; doch keerde, eerlang, naar 't Noordwesten, daar hy, den gantschen nagt, staan bleef, blaazende zo hevig, dat het zeewater, alomme in Groningerland, en op sommige Plaatsen, wel agt voeten hoog, over de dyken liep. Men rekende, dat 'er, in deezen Watersnood, meer dan twaalfhonderd menschen, en omtrent vyfduizend

(v) *Zie zyne Sentent. gedr. te Leeuw.* 1689. Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 272.
(w) Europ. Merc. *April—Juny* 1691. *bl.* 128.

1686. zend Paarden, Koeijen, Schaapen en Varkens verdronken waren, in dit Gewest. 't Getal der omverre gespoelde huizen werdt op omtrent vierhonderd en vyftig begroot (x).

XXII. De Koning van Groot-Britanje yvert, om het Roomsch geloof in zyn Ryk in te voeren.

Doch hoe zeer deeze ramp dit Gewest in 't byzonder drukken mogt; de oogen der aanzienlykste Mogendheden van Europa en van de Staaten zelven waren thans voornaamlyk gevestigd, op de omkeering, met welke Engeland gedreigd werdt, in geval, de Koning zyne oogmerken bereikte, en den Roomschen Godsdienst en een onbepaald gebied invoerde in dit Ryk. Hy hadt, kort na zyne komst tot de Kroon, openlyk, beloofd, den vastgestelden Godsdienst te zullen handhaaven. Doch sommige Regtsgeleerden en Predikanten zelven begonden, na verloop van eenigen tyd, te dryven „ dat de Koning de onderzaaten ontslaan kon van 't opvolgen der wetten, en dat men hem niet te sterk dringen moest, tot het naarkomen zyner beloften, de uitlegging daarvan laatende aan hem zelven :" welk laatste den Koning zo wel smaakte, dat hy *Cartwright*, die 't van den Predikstoel geleerd hadt, kort daarna, Bisschop van Chester maakte. In 's Konings Kapel, werden vier Roomsch-Katholyke Bisschoppen ingewyd, die, in verscheiden' gedeelten van 't Ryk, dienst deeden, onder den titel van *Apostolische Stedehouders*. De voornaamste Ampten werden gegeven aan Roomsch-Katholyken, of aan zulken, die 't gaarne scheenen te willen worden.

De

(x) Zie Holl. Merc. van 1686. bl. 207.

1686.

De Koning verboodt den Engelſchen Predikanten het openbaar verhandelen der Geloofsgeſchillen. Doch veelen weigerden hem hierin te wille te zyn. Hy regtte een Kerkelyk Geregtshof op, beſtaande, onder anderen, uit Roomſchgezinden, en uit eenige voornaame Amptenaars van 't Hof. Hy ſprak luiden van aanzien, in perſoon, aan, om hen over te haalen tot den Roomſchen Godsdienſt. Ook hieldt hy, ten zelfden einde, briefwiſſeling, met zyne oudſte Dogter, de Prinſes van Oranje; doch zonder eenige vrugt (y). Hy zondt zelfs den *Graaf van Caſtelmaine*, in gezantſchap, aan den Paus, thans *Innocent den XI.*, om zyne drie Ryken wederom te vereenigen met den Heiligen Stoel, van welken zy, meer dan eene eeuw, geſcheiden geweeſt waren. Doch de Paus, die thans overhoop lag met den Koning van Frankryk, dien hy wiſt, grooten invloed te hebben op het Engelſche Hof, ontving Castelmaine zo koel, dat deeze, na een kort verblyf, misnoegd, te rug keerde naar Engeland (z). Al deeze bedryven deeden duidelyk zien, wat Koning Jakob in den zin hadt. Doch 't geene den meeſten argwaan verwekte, in de Staaten der Vereenigde Geweſten, was de toerusting ter zee in Engeland, waarvan, in 't najaar, ſterk geſproken werdt, en welke de Roomſchgezinden zeiden, tegen dit Gemeenebeſt gerigt te zyn (*a*). Ook vondt dit geloof by veelen, doordien de Koning van Frankryk, die

Hy ruſt zig toe, ter zee.

(y) BURNET *Vol.* I. *p.* 720-726.
(z) *Uit* Verſcheiden' Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *MSS.* *Voiez auſſi* RAPIN *Tom.* X. *p.* 41-54.
(*a*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 57.

1686. die thans naauw verbonden was met Jakob den II. (*b*), geoordeeld werdt, groot belang te hebben, om onlust te verwekken tusschen den Prins van Oranje en zynen Schoonvader: 't welk niet beter scheen te konnen geschieden, dan door 't ontsteeken van eenen oorlog tegen deezen Staat, die, gelukkig uitvallende voor Koning Jakob, deezen, veelligt, beweegen zou, om zynen Schoonzoon te versteeken van de opvolging tot de Kroon van Groot-Britanje, waartoe hy anders, uit hoofde zyner Gemaalinne, of, zo deeze en haare Zuster zonder kinderen overleeden, uit eigen hoofde, zou konnen regt verkrygen. 't Belang der Roomschgezinden vorderde dit, insgelyks. Hun toeleg, om hunnen Godsdienst in te voeren in 't Ryk, moest te niet loopen, zo de Koningin geenen Zoon ter weereld bragt, en zo de Prinses van Oranje, 's Konings oudste dogter, haaren Vader, t'eenigen tyde, opvolgde (*c*). De Prins van Oranje was niet onkundig van deeze inzigten, en kon, derhalve, niet nalaaten, een zorgvuldig oog te laaten gaan over 't gene in Engeland omging. Ook hieldt hy naauwe gemeenschap met luiden van aanzien, die, sedert eenigen tyd, uit Engeland, herwaards geweeken waren, en hem dikwils, in 't heimelyk, kwamen spreeken. En werdt geloofd, dat men, in deeze samenkomsten, somtyds, dronk, op de vernedering der Papisten in Engeland (*d*).

In

(*b*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 300, 303.
(*c*) BURNET *Vol* I. *p.* 685, 686.
(*d*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 124, 226, 275, 297. *Tom.* VI. *p.* 20, 46.

In den Zomer deezes jaars, hadt hy gelegenheid gekreegen, om, wegens den toestand van Engeland, nader onderrigt te worden, uit den mond van Doktor *Gilbert Burnet*, die, verdagt van de hand gehad te hebben in het zogenaamd Protestantsch Verraad, en in de onderneemingen van Monmouth en Argyle, in 't voorleeden jaar, uit Engeland geweeken, en, na 't doen eener reize door Frankryk, Italie en Zwitserland, langs den Ryn, benedenwaards gekomen was, van zins om zig, in Friesland of Groningen, neder te zetten. Doch te Utrecht vondt hy brieven uit den Haage, waarby men hem riedt, vooraf, een' keer derwaards te doen, en den Prins en Prinses van Oranje te begroeten. Hunne Hoogheden traden, terstond, met hem, in een openhartig gesprek, over den toestand der zaaken in Engeland: waarvan wy hier, meest met zyne eigene woorden, verslag zullen doen. „ De „ Prins," schryft hy „ schoon uit der aart „ koel en agterhoudend, ontdeedt zig, ten „ mynen opzigte, van een groot gedeelte dee„ zer hoedanigheden. Hy scheen zeer onvol„ daan, over 's Konings handelwyze. Hy was „ bedugt, dat zyne Majesteit zulk een' arg„ waan tegen zig zelven verwekken zou, en „ zo veel agterdogt opvatten tegen zyn volk, „ dat hy, de Fransche maatregels volgende, „ wanhoopige besluiten zou uitvoeren, waar„ van de gevolgen, niet dan door geweldige „ middelen, zouden konnen gestuit worden." Burnet was zeer getroffen, door de deftigheid van 's Prinsen voorkomen. Hy scheen, naar

1686.

XXIII. De Prins van Oranje houdt een mondgesprek met Doktor Gilbert Burnet.

1686. 't verhaal van den Doktor, weinig zorg te draagen voor zig zelven, en geen vermoeden altoos te hebben, dat men 't op zyn' Persoon gemunt hadt. Doch Burnet was onderrigt van den aanslag van zekeren Savojaard, die, een moord in zyn Vaderland gedaan hebbende, naar 't Land van Geneve gevlugt was: van waar hy den Heer de Louvois te Parys geschreeven hadt „ hoe hy kans zag, om den Prins van O- „ ranje van 't strand by Scheveningen te lig- „ ten, en naar Frankryk te voeren, zo men „ hem, alleenlyk, een klein Vaartuig, voor- „ zien van twintig stukken geschuts, bezor- „ gen wilde." En scheen deeze toeleg zo vreemd niet bedagt, om dat zyne Hoogheid gewoon was, zig, dikwils, met een' koets, naar Scheveningen te laaten ryden, om zig te verlustigen; zonder van meer dan een' Heer in 't rytuig, en een of twee Paadjes agterop verzeld te zyn. De Savojaard was voorneemens, een stuk wegs van 't strand, op 's Prinsen komst, te blyven wagten; en, wanneer hy hem vernam, in eene boot, met zeven persoonen verzeld, naar land te roeijen, den Prins te overvallen, aan boord te voeren, en terstond met hem onder zeil te gaan, naar Frankryk. Louvois scheen zin te hebben, in de onderneeming. Immers, hy ontboodt den Savojaard naar Parys, en schikte hem reisgeld toe. Doch deeze, verkuischt met zulk eene eer, vertoonde Louvois brief en een afschrift van den zynen aan verscheiden' luiden, en onder anderen aan den beroemden Wiskonstenaar *Fatio*, in wiens Vaders huis, hy zyn verblyf

Toeleg om zyne Hoogheid te ligten, en naar Frankryk te voeren.

blyf gehad hadt. Fatio hadt 'er Burnet kennis van gegeven, en bevestigde het verhaalde, in den Haage, daar hy zig thans onthieldt. Burnet verzuimde niet, hunne Hoogheden hiervan te onderrigten. Doch de Prins scheen zig 't verhaal luttel aan te trekken. De Prinses tóonde meer vreeze. Op haar verzoek, sprak 'er Burnet van met den Raadpensionaris Fagel en met eenigen der Staaten, aan welken de aanslag niet onuitvoerlyk voorkwam. Men verzogt dan den Prinse, dat hy nimmer zonder Lyfwagt wilde uitryden: waartoe hy, niet zonder eenige moeite, werdt overgehaald. Burnet dagt, dat zyn geloof aan de Goddelyke Voorschikking hem onbezorgder maakte, dan noodzaakelyk was. Maar als men hem dit voorhieldt, antwoordde hy „ dat hy vastelyk geloofde in eene Voorzienigheid, en „ dat hy zynen gantschen Godsdienst haast „ kwyt zyn zou, zo hy dit geloof vaaren liet: „ ook kon hy niet zien, hoe de Voorzienigheid zeker zyn kon, zo alles niet gebeurde, volgens een volstrekt besluit van Gods „ wil." Doch Burnet oordeelde „ dat zy, „ wien de zorg voor 's Prinsen opvoeding aanbevolen geweest was, hun werk meer gemaakt hadden, om hem de Kalvinistische „ bevattingen van Gods volstrekte besluiten „ in te drukken, dan om hem te wapenen, „ tegen de verkeerde uitwerksels, die deeze „ gevoelens op het gedrag hebben konden. „ Want, voegt hy 'er by (met hoeveel of hoeweinig reden, mogen anderen oordeelen) „ in „ Holland, drukken de Predikanten den Le- „ den

1686.

De Prins slaat 'er weinig agt op.

Reden, die sommigen hiervan gaven.

1686. „ den hunner Gemeenten niets sterker in, „ dan eenen diepen afkeer van de Arminiaansche Leere, die aldaar zo veel veld wint, „ dat de agterdogt, welke zy 'er over opvatten, hen meer doet zorgen voor het stuiten deezer Leere, dan voor het voortplanten der gewigtigste waarheden."

XXIV. Aart van den Prinse en Prinsesse van Oranje, volgens Burnets beschryving.

De Doktor geeft, eer hy het verder gehandelde met den Prinse en de Prinsesse te boek stelt, eene korte beschryving van den aart hunner Hoogheden; die wy niet nalaaten konnen, hier, in te lassen. „ 's Prinsen opvoeding was, schryft hy, zeer verwaarloosd. Zyn gantsche leeven door, hadt hy den hoogsten weêrzin in bedwang. Hy sprak weinig. Hy geliet zig, somtyds, als of hy zig ergens op toeleide; doch hy haatte allerlei bezigheid, „ zonder uitzondering. Van kouten hadt hy „ een' sterken afkeer: nog grooter' van 't spel. „ Dit deedt hem zig, geduuriglyk, ophouden „ met de jagt, waaraan hy meer overgegeven was, dan iemant dien ik immer kende. „ Doch ik merkte zyn jaagen altoos aan, als „ een ontvlieden van gezelschap en van bezigheid. Frankryk kleiner te maaken was „ de heerschende zugt van zyn gantsche leeven. Hy hadt maar ééne ondeugd, welke „ hy egter, zeer zorgvuldiglyk, zogt te verbergen. Zyne houding kwam den Hollanderen bevallig en verpligtend voor; doch „ hy kon zig niet voegen naar den aart der „ Engelschen, met welken, zyne koele en loome geestgesteltenis niet overeenkwam." Wat de Prinsesse betreft; Burnet pryst haare

uit-

uit- en inwendige hoedanigheden zeer hoog. 1686.
Zy hadt, zegt hy, eene Vorstelyke houding, eene groote kennis, een gezond verstand, en eene deftige bevalligheid van spraak. Zy besteedde veel gelds in liefddaadige giften, schoon de Koning, haar Vader, haar „ geen „ inkomen toeleide, waarvan zy, naar haa„ ren Staat, leeven kon; gelyk hy, meent „ Burnet, behoorde gedaan te hebben, zo hy „ zyn belang wel begreepen hadt. Want, ver„ volgt de Doktor, het toeleggen van een „ aanzienlyk inkomen, aan haar en aan den „ Prinse, zou de Engelschen hebben doen ver„ moeden, dat 'er goed verstand en geheim „ vertrouwen was, tusschen den Koning en „ den Prins en Prinsesse;" en het volk zou zig niet zo ligt op hunne Hoogheden verlaaten hebben, als het naderhand deedt. Voorts, schryft hy „ dat haare Koningklyke Hoogheid „ zeer belezen was in de Historien en in God„ geleerde schriften: doch dat zy zig ook, met „ veel lust, aan eenig handwerk bezig hieldt, „ als zeker ongemak aan 't gezigt haar 't lee„ zen belettede." Doch van den staat der Engelsche zaaken en van de streeken van 't Hof wist zy weinig, voor dat Burnet verlof kreeg, om haar daarover te onderhouden. Zy vraagde hem, onder anderen, by zekere gelegenheid, waarom de Koning, haar Vader, zo gebeeten was op *Jurieu*, een' bekend' Fransch' Schryver van dien tyd? Hy antwoordde „ dat „ dit voornaamlyk aan Jurieus scherpen schryf„ styl te wyten ware, hebbende hy, onder „ anderen, zeer onbetaamlyk gesproken van

1686. „ Maria, Koninginne van Schotland: waardoor hy een' blaam gebragt hadt over allen, die uit deeze Vorstinne gesprooten waren." Doch de Prinses hervatte „ dat Jurieu niet te beschuldigen was, indien, 't gene hy van Koningin Maria geschreeven hadt, overeenkwam met de waarheid." *Zo*, vervolgde zy, *de Vorsten kwaad willen doen, moeten zy verwagten, dat de weereld zig wreeken zal op hunne nagedagtenis, wanneer hunne persoonen buiten haar bereik zyn: en dit is maar eene geringe smert in vergelyking van het leed, welk zy anderen hebben doen verdraagen.*

Fraai gezeg der Prinsesse.

Burnet toetst den Prins over zyn begrip van eene vrye Regeeringe en van de Engelsche Kerke.

De Prins, voorhebbende zig van Burnet te bedienen, begeerde, dat hy in den Haage bleeve, alwaar zig thans, schryft de Doktor, geene Engelsche ballingen onthielden. Hy riedt hem ook, vertrouwelyk om te gaan met den Raadpensionaris Fagel, den Heere van Dykveld en den Raadsheer Teerestein van Halewyn, met welken zyne Hoogheid, voornaamlyk, raadpleegde. Doch Burnet vondt niet geraaden, zig in te wikkelen met den Prinse, voor hy deszelfs begrippen, omtrent sommige punten, wat nader, getoetst hadt. Hy was bedugt, dat 's Prinsen verschil met die van den Loevesteinschen aanhang, gelyk menze noemde, hem eenen argwaan van de Vryheid en van eene vrye Regeeringe mogt ingeboezemd hebben. Doch zyne Hoogheid verzekerde hem van het regte tegendeel. *Eene vrye Regeering alleen was*, zeide hy, *in staat, om eenen magtigen vyand tegen te staan, en zo veel gelds op te brengen als vereischt werdt om eenen lang-*

duu-

duurigen oorlog te voeren. Voorts, verklaarde de Prins, dat hem de dienst en gebruiken der Engelsche Kerken wel aanstonden; doch dat hy 't veroordeelen van andere Kerken afkeurde: 't welk Burnet insgelyks deedt. De Prins was, zo hy verklaarde, ook niet van zins om de Kalvinische begrippen van de Goddelyke besluiten in Engeland te doen vaststellen. Alleenlyk, wenschte hy, dat zy 'er mogten verdraagen worden. Ook zou hy gaarne zien, dat men eenige uiterlyke plegtigheden van klein gewigt aan een zyde stelde, in de Engelsche Kerke. Wyders, herinnerde Burnet hem, dat het noodig was, tot bevordering van zynen dienst, dat de Vloot der Staaten in gereedheid gebragt werdt. Ook werdt, hiertoe, eerlang, besllooten, ter algemeene Staatsvergaderinge. 't Gesprek, waarin alle deeze dingen verhandeld werden, duurde verscheiden' uuren. By eene andere gelegenheid, vraagde Burnet de Prinses alleen, wat zy dagt, dat de Prins zyn zou, wanneer zy eens Koningin van Engeland werdt? en hy bragt haar, ligtelyk, tot het besluit „ dat zy zig vergenoegen zou,
„ met den naam van Koninginne; dat zy den
„ Prinse den naam en 't gezag van eenen Ko-
„ ning zou doen opdraagen, en dat zy, vol-
„ gens de lesse der Schriftuure, hem, als haa-
„ ren man, in alles, gehoorzaam zou zyn, zo
„ hy haar, als zyne vrouw, beminnen wilde."
De Prins was zeer in zynen schik met dit besluit, welk de Prinses hem, in Burnets tegenwoordigheid, verklaarde. *Hy was*, zeide hy, naderhand, tegen iemant, *nu negen jaaren getrouwd*

1686.

Hy beweegt de Prinses om te beloven, dat zy, niet zonder den Prins, over Groot-Britanje, regeeren zal.

1686. *trouwd geweest, zonder dat hy 't hart gehad hadt, om de Prinses te brengen op een stuk, welk Burnet, in éénen dag, badt weeten af te handelen* (e).

's Prinsen gevoelens worden overgeschreeven naar Engeland.

Wy hebben van alle deeze byzonderheden, dus omstandiglyk, willen gewaagen, om te doen opmerken, dat zyne Hoogheid, in deezen tyd, reeds begon te voorzien, 't gene, naderhand, gebeurde. Hy hadt veele vrienden in Engeland, die, zo wel als hy, 's Konings gedrag veroordeelden. Burnet en hy zelf hielden briefwisseling met deeze vrienden: die, van tyd tot tyd, onderrigt werden van 's Prinsen inzigten, omtrent de zaaken van Engeland (f). Men zag aldaar eene geweldige verandering te gemoet, zo de Koning niet van maatregels veranderde, 't zy hy zyn oogmerk bereikte of te kort schoot; en 't kon niet agterblyven, of de party, die door den Koning verdrukt werdt, moest, in allen geval, heul zoeken aan den Prinse van Oranje, wiens Gemaalin naast geregtigd was tot de Kroon. Hoe meer Jakob de II. zig dan in staat zogt te stellen, om zyne oogmerken, met geweld, uit te voeren; hoe grooter belang de Prins van Oranje en de Staaten zelven neemen moesten, in 't gene in Engeland omging. De tyding van de uitrusting ter zee deedt hen, meer dan iets anders, dugten, dat Frankryk en Groot-Britanje beide hun, wederom, gelyk in 't jaar 1672, den oorlog mogten willen aandoen. Zy gaven, derhalve, den Ambassadeur van Citters last, om

Bekommering der Staaten.

(e) BURNET *Vol.* I. *p.* 688-693.
(f) BURNET *Vol.* I. *p.* 691, 692.

om den Koning van Groot-Britanje te onder- 1686.
tasten, wegens 't gene hy met zyne uitrusting mogt voorhebben. Doch zyne Majesteit verzekerde den Ambassadeur, op de kragtigste wyze „ dat hy geenen oorlog tegen den Staat „ in den zin hadt; dat hy ook met Frankryk „ geen ander Verdrag hadt gemaakt, dan 't „ gene de onderlinge geschillen in Amerika „ betrof; en dat de gerugten, heel uit Kon- „ stantinopole overgebriefd, dat, naar 't zeg- „ gen van den Franschen Ambassadeur aldaar, „ Frankryk en Groot-Britanje den Staat, te- „ gen 't aanstaande voorjaar, zouden beoor- „ loogen, verdigt en ydel waren (g)." Van Citters schreef deeze verklaaringen herwaards over. Doch zy bragten luttel toe, om de ongerustheid, hier te Lande, geheellyk, te doen verdwynen (h).

Koning Jakob zendt Pen herwaards, om den Prins te winnen.

Koning Jakob de II., midlerwyl, onderrigt van Burnets gemeenzaamheid aan 't Hof van den Prinse van Oranje, schepte, hieruit, zo veel argwaan, dat hy, in 't najaar, den Kwaaker *William Pen* herwaards zondt, om zyne Hoogheid te beweegen, dat hy 's Konings maatregels goedkeurde, en zig openlyk verklaarde, voor het verdraagen van allerlei gezindheden. De Prins hadt zig hiervoor meermaalen verklaard, en men verspreidde reeds, in Engeland, dat hy 't eens was met den Koning (i).

Hy

(g) Missive van den Ambass. VAN CITTERS van $\frac{30\ July}{9\ Aug.}$ 1686. MS.

(h) Missive als boven van $\frac{12}{22}$ Nov. 1686. MS.

(i) Missive als boven van $\frac{26\ Nov}{6\ Dec.}$ 1686. MS.

1686. Hy herhaalde deeze verklaaring van zyn gevoelen, nogmaals, tegen Pen, betuigende, zelfs van verſtand te zyn, dat men de Roomſchgezinden behoorde te dulden, zo 't Parlement 'er toe bewilligen kon. Doch, onaangezien zulke verklaaringen, bleef 'er groot verſchil van bevatting, tuſſchen den Koning en den Prinſe. De Koning zogt, onder voorwendſel van de verſchillende Gezindheden te verdraagen, de Teſt-Akte te doen vernietigen, en, daardoor, de Roomſchgezinden, tot het bekleeden van allerlei ampten, bekwaam te maaken. De Prins verſtondt, daarentegen, dat het vernietigen deezer Akte de ondergang zyn zou van den ProteſtantſchenGodsdienſt. Pen deedt zyne Hoogheid, uit 's Konings naam, allerlei beloften, om hem van verſtand te doen veranderen: doch de Prins bleef beſtendig by zyne meening, en Pen keerde, onverrigter zaake, naar Engeland (*k*); alwaar hy, ſedert, zyn beſt deedt, om 't vertrouwen tuſſchen den Koning en den Prinſe te herſtellen (*l*).

XXVI. Albyville komt, als buitengewoone Engelſche Gezant, in den Haage.

De Koning, die 't van zyn belang rekende, ten minſte voor eerſt en uiterlyk, goed verſtand te houden met de Staaten en met den Prinſe van Oranje, ontboodt Skelton, die hem hier luttel dienſt deedt, en zig de ongunſt van zyne Hoogheid op den hals gehaald hadt, in 't najaar, uit den Haage, te rug, en ſloeg, ſedert, het oog op zekeren *White*, een' Ierſchman, die, ſchryft Burnet, lang een verſpieder der

(*k*) BURNET *Vol.* I. *p.* 693, 694.
(*l*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 21.

der Spaanschen in Engeland geweest zynde, 1686.
by mangel van voldoeninge zyner wedde, den titel van *Markgraaf van Albyville*, in de plaats van geld, van hun verkreegen hadt (*m*). Deez' kwam, in Louwmaand des jaars 1687, in Hol- 1687.
land, als buitengewoone * Gezant des Konings van Groot-Britanje, en verzekerde de Staaten, in zyn eerste gehoor, dat de Koning, zyn Meester, de geslooten' Verdragen, heiliglyk, dagt te houden, hebbende zyne uitrustingen ter zee geen ander oogmerk, dan het beter bewaaren der Vrede. Voorts, hadt de Gezant last, om het ontslag te bevorderen van eenige Engelsche Officiers, in Staaten dienst (*n*), die, onlangs, op 's Konings bevel, zekeren *Robert Peyton* uit Rotterdam hadden gezogt te ligten, en hierom in hegtenis genomen waren. De Staaten ontsloegenze, eindelyk; doch bandenze ten Lande uit, zonder zig aan 's Konings aanhoudende klagten hierover, eenigszins, te stooren (*o*). In Oogstmaand des voorleeden jaars, hadt Skelton, die toen nog niet naar Engeland gekeerd was, twee Persoonen naar Amsterdam gezonden, om Ferguson te doen vatten. Doch de Schout, by wien zy zig vervoegd hadden, kwam te laat. De Engelschman hadt zig reeds t'zoek gemaakt (*p*). Koning

* *Envoyé.*

Zyne handeling met de Staaten.

(*m*) BURNET *Vol.* I. *p.* 70-. *Voiez aussi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 317.

(*n*) Resol. Holl. 29 *Nov.* 1686. *bl.* 643. 25 *Maart* 9 *May* 1687. *bl.* 208, 241.

(*o*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* 8/18 *April* 1687. *MS.* en ook andere geschr. Stukken. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 117, 122.

(*p*) Missive *van den* Hoofd-Officier BOREEL *aan* Gekommitt. Raaden *van* 28 *Aug.* 1686. *MS.*

1687. ning Jakob nam hieruit gelegenheid, om wederom te klaagen over de Regeering van Amsterdam, die de wederspannelingen, geduuriglyk, ontsnappen liet. Zy verdedigde zig, zo goed als zy kon (*q*). Doch 't klaagen hieldt aan, in Engeland, en werdt vernieuwd door d'Albyville, die, zelfs met den Prinse en Prinsesse van Oranje, niet in onderhandeling begeerde te treeden, voor dat hunne Hoogheden beloofd hadden, Burnet niet meer te zullen zien (*r*). De Doktor werdt, kort hierna, openlyk, ingedaagd, door den Koning, om zig wegens eene beschuldiging van hoog verraad te verantwoorden. Doch hy verwierf, sedert, het burgerschap te Amsterdam, schoon hy zig meest in den Haage bleef ophouden. Albyville viel den algemeenen Staaten, eerlang, klagtig, over eene verdediging tegen de indaaging, welke Burnet hier hadt doen drukken, en waarin hy beweerde, dat men hem om den Godsdienst vervolgde: 't welk de Gezant ontkende. Doch hunne Hoog-Mogendheden weezen d'Albyville aan de Staaten van Holland, van welken Burnet een onderzaat geworden was (*s*). Ik vind egter niet, dat deeze zaak toen eenig verder gevolg gehad heeft. Maar Burnet was zo gehaat aan 't Engelsche Hof, dat de Koning hem beschreef *als snooder dan Ferguson, en als den grootsten verraader, dien Enge-*

Burnet wordt door Jakob den II. ingedaagd. Hy verwerft het burgerschap van Amsterdam.

(*q*) Missive *van* Burgem. van Amst. *aan* Gekomm. Raaden *van* 18 *Octob.* 1686. *MS.*

(*r*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 48. BURNET *Vol.* I. *p.* 708.

(*s*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 29, 71, 74. Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 147-162. BURNET *Vol.* I. *p.* 726, 727.

geland immer hadt voortgebragt (*t*); te gelyk verklaarende, niet te zullen rusten, voor dat hy hem Holland hadt doen ruimen (*u*). Ook deedt hy, in 't begin des jaars 1688, nog ernstelyk aanhouden by de Staaten van Holland, dat men Burnet strafte, of 't Land deede ruimen (*v*). Doch zyn verzoek vondt geen' ingang. 1687.

De Staaten zenden den Heer van Dykveld naar Engeland.

De algemeene Staaten hadden, midlerwyl, kort na dat Albyville hier aangekomen was, den Heer van Dykveld, als hunnen buitengewoonen Gezant, afgevaardigd naar Engeland (*w*), met heimelyken last, die door Burnet ontworpen was, hoe hy zig, omtrent den Koning, omtrent die van de Engelsche Kerke, en omtrent de verschillende gezindheden, hadt te gedraagen. Den Koning moest hy, gelyk men Albyville hier deedt, verzekeren van de vreedzaame gevoelens der Staaten. Ook moest hy het misnoegen, ontstaan tusschen zyne Majesteit en den Prinse van Oranje, zoeken weg te neemen. Andere luiden moest hy een goed gevoelen zoeken in te boezemen van den Prinse, die, by veele Leden van de Engelsche Kerke, voor eenen Presbyteriaan ging, en by de verschillende gezindheden in 't gemeen aangezien werdt, als heerschzugtig en ingenomen met het oefenen van een willekeurig gezág. Sommigen waren zelfs onbeschaamd genoeg,

Zyn geheime last.

(*t*) Missive *van den* Ambassad. VAN CITTERS *van* $\frac{17}{27}$ *Jan.* 1688. *MS.*

(*u*) Missive *als boven van* $\frac{24\ Febr.}{5\ Maart}$ 1686. *MS.*

(*v*) Resol. Holl. 23 *Jan.* 12 *Maart* 1688. *bl.* 44, 188.

(*w*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 117.

1687. noeg, om hem voor eenen Papist uit te maaken. Dykveld moest die van de Kerke verzekeren, dat zyne Hoogheid derzelver belangen en die van 't volk in 't gemeen ter herte neemen zou. Ook liet hy zig door den Bisschop van Londen en anderen overhaalen, om den verschillenden Gezindheden voor te houden, dat zy zig vooral nu niet moesten laaten winnen door 't Hof. Hy bediende zig, hiertoe, van eenige Predikanten, die, te vooren, naar Holland geweeken, en nu door den Prinse van Oranje te rug geschikt waren. Zyne Hoogheid hadt deezen zulke geschenken gedaan, dat zy hunne schulden betaalen, en de te rug reize onderneemen konden. Dykveld verzekerde hun en den hunnen, dat zy volkomen' vryheid van Godsdienst genieten, of zelfs, zo 't mogelyk ware, onder de Engelsche Kerk begreepen zouden worden, wanneer de Kroon, t'eenigen tyde, verviel op de Prinsesse van Oranje. 't Kwaad gevoelen, welk men van den Prinse hadt, verdween allengskens, na dat het misnoegen tusschen den Koning en hem openbaar geworden was. Dykveld slaagde, derhalve, naar genoegen, in 't uitvoeren van zynen geheimen last. Hy bragt zelfs byeenkomsten te wege van luiden, die, gelyk hy zig uitdrukte, het heil van hun Vaderland en van hunnen Godsdienst ter herte namen. De voornaamsten van deezen waren de Markgraaf van *Halifax* en de Graaven van *Shrewsbury*, *Devonshire*, *Danby* en *Nottingham*; de Heeren *Mordaunt* en *Lumley*, de Zeeoversten *Herbert* en *Russel*, en de Bisschop van Londen. De byeen-

En de wyze, op welke, hy dien ter uitvoeringe brengt.

De vrienden des Prinsen van Oranje houden byeenkomsten te Londen.

eenkomften werden, veeltyds, gehouden, aan 't Huis van den Graave van Shrewsbury. De maatregels, welken de Prins van Oranje te houden hadt, werden, in deeze byeenkomften, ontworpen en geregeld, en van tyd tot tyd naar Holland overgefchreeven (*x*). Mordaunt was, onder deeze vrienden des Prinfen, de eerfte geweeft, die, reeds in 't voorleeden jaar, een' keer herwaards gedaan hadt, om een mondgefprek te houden met zyne Hoogheid, dien hy fterk hadt gedrongen, om zig te fteeken in de Engelfche zaaken. Doch de Prins hadt hem, toen, alleenlyk, geantwoord „ dat „ hy een waakend oog zou houden over 't ge- „ ne in Engeland omging, en de zaaken der „ Vereenigde Gewesten in zulk een' goeden „ ftaat zoeken te ftellen, als mogelyk ware, „ om, des noods, iet te konnen uitvoeren." Hy hadt 'er bygevoegd „ dat hy beproeven „ zou, wat hy doen kon, zo de Koning on- „ dernam, den vaftgeftelden Godsdienft te „ veranderen, of de Prinfes te verfteeken van „ haar regt tot de opvolginge." Eenige maanden laater, kwam de Graaf van Shrewsbury over. Doch deeze gaf den Prinfe alleenlyk opening van den ftaat der zaaken in Engeland, zonder hem fterk te perfen (*y*).

1687.

De Engelfche Grooten en anderen, die met zyne Hoogheid hier, en met Dykveld in Engeland handelden, wiften egter niet allen, dat men

Geheime toeleg van Dykveld.

(*x*) Burnet *Vol.* I. *p.* 708, 709, 712. Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* VI. *p.* 28, 30, 33, 40, 54.
(*y*) Burnet *Vol.* I. *p.* 762, 763.

1687. men 't, van hier, ook op 't verkrygen der Kroone hadt toegelegd. 't Geheim hiervan was slegts aan weinigen bekend, met welken Dykveld in 't meeste vertrouwen omging: de overigen wisten alleenlyk, dat men 't, van wege den Prinse, gemunt hadt op de herstelling der voorregten van 't volk, en op het we[illegible] der vervolginge. Doch naderhand is kl[illegible] gebleeken, dat de Heer van Dykveld v[illegible] uitzigten hadt, en Jakob den II. zogt t[illegible] versteeken van de Koningklyke waard[illegible] Hy handelde hierover heimelyk zelfs m[illegible] de Prinsesse van Deenemarke, met wel[illegible] nu reeds, het stuk der opvolginge re[illegible] Ook heeft hy, naderhand, roem ged[illegible] op 't gene hy, in 't bewerken der omk[illegible] van de hooge Regeeringe in Groot-Br[illegible] verrigt hadt. Burnet zelf schroomde niet, [illegible] in Sprokkelmaand des jaars 1689, te Londen, openlyk, de meeste eer te geeven van dit gewigtig werk; onder anderen, zeggende „ dat „ hy hierom waardig was, dat hem een mar- „ meren eerenbeeld werdt opgeregt (z)."

XXVII. Handeling van Albyville met hunne Hoogheden.

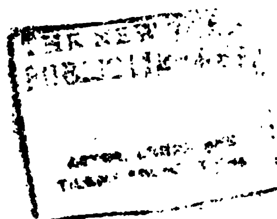
Doch terwyl Dykveld, te Londen, arbeidde, om elk te verzekeren van de goede gevoelens des Prinsen van Oranje, en om, in zulken, die 't gedrag van 't Hof en van den Koning veroordeelden, vertrouwen te verwekken op zyne Hoogheid; arbeidde d'Albyville, in den Haage, om den Prins over te haalen, tot het goedkeuren van 's Konings maatregels: ten wel-

(z) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Deputatie van 1689. *f.* 6. *col.* 4. *f.* 19. *col.* 1. *f.* 28. *col.* 1. *f.* 89. *col.* 1. *f.* 90. *col.* 4. *MS.*

Mr. EVERARD VAN WEEDE,
HEER VAN DYKVELD,
Extraordinaris Ambassadeur
in Groot Britanje enz.

Is. Tirion excudit.

welken einde hy, dikwils, met hem en met de Prinsesse, in heimelyke onderhandeling tradt. Hy verzekerde hun, ernstelyk „ dat de Koning niet voorhadt, hun eenigszins te benadeelen in hun regt van opvolginge; dat hy de voorregten der Kroone alleenlyk zogt te vestigen: waarvan zy, ten zynen tyde, de vrugten smaaken zouden. De Test-Akte bepaalde de Koningklyke magt te zeer. Hierom, hadt hy besloten, dezelve te doen vernietigen. Ook wilde hy de * Strafdreigende Wetten, over zaaken van Godsdienst gemaakt, doen afschaffen. De Engelschen zagen te klaar, welke voordeelen hier te Lande getrokken werden, uit de algemeene Vryheid van geweeten, welke men 'er genoot, dan dat zy zyner Majesteit, hierin, zouden willen wederstreeven. De vervolging, in Frankryk aangevangen, veroordeelde de Koning ten hoogste, merkende hy Lodewyk den XIV. aan, als verslaafd aan bygeloof, en zig laatende beheerschen, door den Aartsbisschop van Parys, en door *Mevrouwe de Maintenon*, schoon Vader *de la Chaise* de vervolging zo lang tegengehouden hadt, als hem mogelyk geweest ware. Maar de Koning, om te doen zien, welk een' afkeer hy hadt van vervolginge, hadt de Fransche vlugtelingen minzaamlyk ontvangen, en, tot vervullinge van derzelver behoeften, eene verzameling van aalmoesen laaten doen, door het gantsche Koningkryk." De taal, die Albyville voerde, in den Haage, voerde Koning Jakob, te Londen, tegen den

1687.

* *Poenal Laws.*

 Hee-

1687. Heere van Dykveld. Doch de Prins en Prinses van Oranje, en Dykveld, in derzelver naam, antwoordden, op deeze redenen „ dat zy al„ le vervolging ter oorzaake van den Gods„ dienst, ernstelyk, veroordeelden; doch dat „ zy niet zouden konnen goedkeuren, dat „ men de Papisten in 't Parlement zitten, en „ openbaare Ampten bekleeden liet. De woel„ zieke aart van eenigen deezer luiden en van „ derzelver Priesteren inzonderheid liet hun „ niet toe te rusten, voor zy 't spel meester „ waren. 't Vermogen, welk zy op den Ko„ ning hadden, en waardoor zy hem hadden „ doen vergeeten, 't gene hy, by zyne komst „ tot de Kroon, zo plegtiglyk, beloofd hadt, „ bragt hen billyk in verdenking. 't Scheen, „ dat zy geen bedwang altoos veelen konden, „ noch genooten' gunsten langer onthouden, „ dan zy, dieze hun beweezen hadden, in „ alles, wat op hen begeerd werdt, konden „ bewilligen. Het Koningklyk voorregt, zo „ als het, by de wetten van het Ryk, was „ vastgesteld, was, dagt hun, groot genoeg. „ Zy begeerden zulk een uitsteekend gezag „ niet, welk boven alle wetten was. Zulk „ eene inbreuk op de inwendige gesteldheid „ der Regeeringe zou, vreesden zy, het Ko„ ningkryk wederom in eene Republiek doen „ veranderen. De beste en veiligste wyze van „ regeeren was, huns oordeels, te regeeren, „ volgens de wetten. De Kerk van Engeland „ hadt den Koning duidelyke bewyzen gege„ ven van haare toegenegenheid en trouwe, „ en was hem, in alles, te gemoet gegaan,

Verklaaring van den Prinse en Prinsesse.

„ tot

„ tot dat hy haar hadt begonnen aan te taſten, „ in zulk een teder punt, als was de veiligheid voor haaren Godsdienſt, welke haar „ de Wetten verleenden. 't Was zeer natuurlyk, dat zy deeze veiligheid zogt te behouden: en dat de Koning dit euvel nam, werdt, „ met reden, berispelyk gevonden. Zyne Majeſteit kon, zo hy zig anders wilde bedienen van de voordeelige omſtandigheden, „ waarin hy zig bevondt, ryk en groot zyn „ in zyn eigen Ryk, en een Scheidsman der „ geſchillen onder vreemde Mogendheden: „ doch hy hadt zig laaten verſchalken, door „ het laſtig aanzoek van woelzieke Geeſtelyken, die, om hunne oogmerken te bereiken, alle zyne zaaken in de war geholpen „ hadden. Zy konden dan nimmer goedkeuren, dat men wetten afſchafte, waarin, de „ Godsdienſt, dien zy zelven voor waaragtig hielden, de beſte, ja de eenigſte beſcherming vondt." De Prinſes ſprak, zo Albyville naderhand verklaarde, op deeze wyze, ernſtiger en met volkomener overtuiging van 't gene zy beweerde, dan de Prins zelf. Dykveld hieldt diergelyke geſprekken met den Koning, die onverzettelyk bleef by zyne meening, onder anderen zeggende „ dat de Prins „ van Oranje zig naar hem, zynen Schoonvader, behoorde te voegen; doch dat hy, „ altoos, zyn werk gemaakt hadt van hem „ te wederſtreeven." Dykveld hernam, hierop „ dat de Prins de toegeevendheid zo ver „ niet brengen kon, dat hy 'er zynen Godsdienſt aan opofferde; doch dat hy, in alle „ an-

1687.

Koning Jakob is misnoegd op den Prinſe.

Dykveld verdedigt zyne Hoogheid.

1687. „ andere gelegenheden, gereed geweest was,
„ om zig te onderwerpen aan 's Konings wil.
„ Dat de Nieuwmeegsche Vrede, in het punt,
„ welk het Prinsdom Oranje betrof, openlyk,
„ geschonden geweest was; doch dat zyne
„ Hoogheid, bespeurende, dat de Koning on-
„ genegen was, om zig, hierin, zyne belan-
„ gen aan te trekken, deswege, geene bewee-
„ ging gemaakt hadt. Hieruit, zag zyne Ma-
„ jesteit, dat de Prins zo groot een' hoon stil-
„ zwygens verdraagen kon, eerder dan ee-
„ nige belemmering toebrengen aan den staat
„ van 's Konings zaaken." Op deeze aanmer-
king, hadt Koning Jakob geen verzet. De
Graaf van Sunderland en anderen zogten Dyk-
veld te beduiden, dat hy den Prins behoorde
over te haalen, om zig te voegen naar den
Koning; hem beloovende, dat zyne Majesteit,
in zulk een geval, met hem wilde aanspannen
tegen Frankryk. Doch Dykveld verzekerde
elk, dat de Prins nimmer naar zulke voorsla-
gen luisteren zou (a).

XXVIII. Stewards brieven aan den Raadpensionaris Fagel.

De Koning gaf egter den moed nog niet op, om den Prins en de Prinses van Oranje over te haalen, tot zyn gevoelen. Doch hy sloeg, hiertoe, eerlang, eenen omweg in, op dat men niet merken zou, dat hy de hand in 't spel hadt (b). *Jakob Steward*, Advokaat in Schotland, hadt, sedert eenigen tyd, de zyde gevolgd, die zig meest tegen Karel den II. en Jakob den II. gekant hadt, en was, zo men dagt, ge-

(a) BURNET *Vol.* I. *p.* 709, 710, 711.
(b) RAPIN *Tom.* X. *p.* 72.

gemengd geweest, in de meeste heimelyke muiteryen, die, sedert twintig jaaren, ondernomen waren. Vooral, werdt hy gehouden, de hand gehad te hebben, in de onderneeming van den Graave van Argyle. Van deezen, op wien geen vermoeden vallen kon, dat hy 's Konings zyde hieldt, dagt men zig te bedienen, om den Prins van Oranje te winnen. Hy was een zeer bekwaam man; doch niet misdeeld van staatzugt. Pen, de Kwaaker, kende hem, en verzogt hem, in Londen te komen, hem verzekerende, dat hy niet alleen in 's Konings gunst hersteld zou worden; maar het vertrouwen zyner Majesteit, geheellyk, konnen winnen. Steward was gereed, om van party te wisselen; doch eer hy ten Hove kwam, deedt hy een' keer naar Holland, waarschynlyk met medeweeten van, en volgens afspraak met Pen. Hy maakte zig bekend by den Prinse, dien hy eene onverbreekbaare getrouwheid toezeide. Ook was hy, dikwils, by den Raadpensionaris Fagel geweest, en hadt een groot deel van deszelfs vertrouwen weeten te winnen. Toen hy in Engeland kwam, werdt hy zo zeer gestreeld ten Hove, dat 'er elk, die hem gekend hadt, verbaasd over stondt. Men wil, dat hy zelf geloofde, dat de Koning niets anders voorhadt dan het invoeren eener algemeene Vryheid van geweeten, of ten minste dagt, dat iemant, die zo lang in ongenade geweest was, in 't eerst, geene tekenen van agterdogt behoorde te geeven. Ook deedt hy zyn best, om 's Konings toeleg te bevorderen in Schotland, en vooral in den Haage, by

1687.

1687. den Prinse van Oranje. Ten deezen einde, schreef hy verscheiden' brieven aan den Raadpensionaris Fagel, waarin hy hem sterk drong, uit 's Konings naam, om den Prins te beweegen tot het goedkeuren van 's Konings maatregelen en het medewerken tot de afschaffinge van de Test-Akte en van de strafdreigende Wetten, over zaaken van Godsdienst. Hy vertoonde hem, onder anderen „ hoe klein „ een getal de Roomschgezinden uitmaakten „ in Engeland, zo dat 'er geene reden was, „ om veel van hun te dugten." Hy breidde zig ook zeer uit, over de hardheden, die den verschillenden Gezindheden onder de Onroomschen, door de Wetten, werden opgelegd, en welken de Koning niet dagt te doen ophouden, ten ware de Test-Akten, te gelyk, vernietigd werden. Ook zouden, schreef hy, by weigering van dit laatste, de gemelde Gezindheden ligtelyk te vreezen hebben voor vervolginge. Steward schreef, meer dan eens, zonder antwoord te bekomen. Fagel liet den Prinse alle de brieven leezen. Zyne Hoogheid vondt, eindelyk, geraaden, dat de Raadpensionaris een volledig antwoord zonde aan Steward, welk voor eene verklaaring van 's Prinsen oogmerken zou konnen doorgaan, en als zodanig in openbaaren druk verspreid worden. De Prins verwagtte veel voordeels, uit het verspreiden van zulk een' brief, vooral aan Roomschgezinde Hoven, daar men, anderszins, niet ongenegen was, om in een Verbond te treeden tegen Frankryk; maar nu, meer of min, wederhouden werdt, door de

ver-

1687.

verbeelding, dat de Prins en 's Prinsen vrienden in Engeland niets anders bedoelden, dan de uitrooijing der Roomschgezinden, door alle de drie Ryken. De Raadpensionaris schreef dan een' wydluftigen Brief aan Steward, gedagtekend den vierden van Slagtmaand, die, door Burnet, in 't Engelsch, werdt overgezet (c). In deezen Brief, verklaarde hy rondelyk, „ dat de Prins en Prinses van Oranje van gevoelen waren, *dat geen Christen, om zyne Conscientie, behoorde vervolgd, of, om dat hy van de publyke en vastgestelde Religie verschilde, kwalyk gehandeld te worden.* Dat zy, hierom, toestonden, dat den Papisten, in Engeland, Schotland en Ierland, de vrye oefening van Godsdienst werdt toegelaaten, op gelyke wyze, als zy dezelve genooten, in de Vereenigde Gewesten. Dat zy niet slegts toestonden; maar van herten goedkeurden, dat de verschillende Gezindheden der Onroomschen volkomen' vryheid van Godsdienstoefening behielden, zonder eenige ontrusting of verhindering. Dat zy overboodig waren, om deeze Vryheid, ter begeerte van zyne Majesteit, te helpen invoeren en handhaaven. Ook wilden zy met den Koning stemmen, tot het afschaffen der strafdreigende Wetten; mids de Wetten, waardoor de Roomschgezinden geslooten werden buiten de twee Huizen des Parlements, en buiten alle openbaare Kerkelyke, Regeerings- en Krygs-ampten, in volle

Fagel verklaart, in eenen wydluftigen brief aan Steward, het gevoelen van hunne Hoogheden, over de afschaffinge der Test Akten en der strafdreigende Wetten, in Groot-Britanje.

„ kragt

(c) BURNET *Vol.* I. *p.* 731, 732.

1687. „ kragt bleeven. 't Vernietigen deezer Wetten en der Test-Akten konden hunne Hoogheden niet toestaan, om dat 'er de Protestantsche Godsdienst door beschermd werdt; terwyl 'er de Roomsche geen ander nadeel door ontving, dan dat derzelver belyders geweerd werden, uit openbaare bedieningen, welken zy, behoudens de veiligheid van den Protestantschen Godsdienst, niet zouden konnen bekleeden. Roomschen, noch Protestanten, die van de Engelsche Kerke verschilden, konden hier iets tegen hebben. Hy, de Raadpensionaris, was ook, al zyn leeven, geweest tegen het vervolgen van zulken, die van den openbaaren Godsdienst verschilden, en hy hoopte 'er altoos tegen te zyn. De waarheid, waarmede de Godsdienst 's menschen hert bestraalde, was, zyns oordeels, een bloot uitwerksel der Goddelyke barmhertigheid. Men moest dan God slegts bidden voor de doolenden, of niet dan zagte en vriendelyke middelen gebruiken, omze te regt te brengen. Maar onbegrypelyk was 't hem, daarentegen, altoos geweest, hoe iemant, wien men vryheid van Godsdienst gunde, geoorloofd agten kon, dat men de Wetten van eenen Staat zogt te doen vernietigen, om in openbaare bedieningen te geraaken. 't Verschil tusschen zyne Majesteit en hunne Hoogheden viel dan niet hierover, of men de luiden aan geldboeten en andere straffen behoorde te onderwerpen, om dat zy eenen anderen Godsdienst beleeden dan den vastgestel-

„ den;

„ den; maar, of men de Roomsch-Katholyken „ ook toelaaten moest tot de openbaare ampten: waaruit door den tyd volgen zou eene „ afschaffing van alle de wetten, die tot bescherming der Hervormde Leere gemaakt waren. „ Geen Koningkryk of Staat was 'er, waarin „ de wetten niet gezorgd hadden voor de veiligheid van den vastgestelden Godsdienst. „ Billyk was zulks, derhalve, ook geschied „ in Groot-Britanje. 't Gedrag der Roomschgezinden en Protestanten verschilde egter, „ in dit opzigt, zeer. De eersten hielden zig „ niet te vrede met de laatsten, alleenlyk, „ uit te sluiten van voordeelige en aanzienlyke ampten; maar zogten, daarenboven, den „ gantschen Godsdienst te verdrukken en uit „ te rooijen. Een Protestant, die God vreesde en zig zynen Godsdienst ter herte liet „ gaan, kon hierom niet bewilligen in het afschaffen van Wetten, alleen tot beveiliging „ van zynen Godsdienst vastgesteld. Men zeide wel, dat de Roomsch-Katholyken in Engeland en Schotland slegts een klein getal „ uitmaakten: doch 't was 'er, in Ierland, geheel anders mede gelegen: en al ware 't „ schoon, dat zy, in de twee andere Ryken, „ maar weinigen uitmaakten; te onredelyker „ zou 't zyn, dat men, om weinigen, de gemeene rust stoorde, vooral, daar deeze weinigen vryheid van Godsdienst genieten konden. Of was hun getal grooter dan men „ voorgaf; te meer reden was 'er, om voor „ hun te dugten. Tegenwoordig, zoudenze, „ veelligt, niet onderneemen, den Hervorm-

1687.

„ den

1687. „ den Godsdienst te verdrukken. Doch als
„ de kragt der Wetten, tot beveiliging van
„ deezen Godsdienst gemaakt, eens verbro-
„ ken ware, zoudenze den Koning, ligtelyk,
„ zoeken te beduiden, dat hy, geweetenshal-
„ ve, verpligt was, de Hervormden te ver-
„ volgen. De ondervinding van alle tyden
„ hadt, vooral, geleerd, dat Roomschgezin-
„ den en Hervormden niet samen in gewig-
„ tige openbaare bedieningen konden zyn,
„ zonder argwaan tegen elkanderen op te vat-
„ ten: waaruit niet anders dan onrust ontstaan
„ kon. 't Zou wel een groote ramp zyn voor
„ de verschillende Gezindheden der Onroom-
„ schen, zo zy onderhevig bleeven aan de
„ strafdreigende Wetten, indien de Test
„ niet wierde afgeschaft; doch zy zouden dee-
„ ze ramp alleenlyk te wyten hebben aan de
„ Roomschgezinden, die, terwyl zy zelven
„ nog onder de straf deezer Wetten lagen, den
„ Koning zogten te beweegen, om de Pro-
„ testanten, huns ondanks, te noodzaaken,
„ tot het verbreeken der vaststellingen, waar-
„ in de veiligheid van hunnen Godsdienst ge-
„ legen was. Men kon, ten minste, hunnen
„ Hoogheden zulk een' ramp niet wyten, al-
„ zo zy zo duidelyk verklaard hadden, dat
„ zy zelfs den Roomschgezinden, en veel meer
„ nog den verschillenden Gezindheden der
„ Protestanten vryheid van gevoelen wilden
„ toestaan, en niets anders beweerden, dan
„ dat men de Roomschgezinden behoorde ge-
„ slooten te houden, buiten de openbaare be-
„ dieningen. 't Was een grof misverstand,
„ welk

„ welk Steward hadt doen ſchryven, dat de 1687.
„ Roomſchgezinden in de Vereenigde Ge-
„ weſten tot openbaare bedieningen werden
„ toegelaaten. Duidelyke Wetten ſlootenze
„ buiten allerlei Ampten van Regeeringe en
„ Regte. Tot Krygsampten werdenze aange-
„ nomen, om dat zy, van de eerſte opregtin-
„ ge van den Staat af, hadden aangeſpannen
„ met de Hervormden, tot verdediging der
„ gemeene Vryheid; en den Staat, in den oor-
„ log, treffelyke dienſten gedaan. Ook leedt
„ de gemeene veiligheid hierdoor geen' laſt;
„ alzo het getal der Roomſchgezinde Krygs-
„ luiden niet groot was, en de ongemakken,
„ die zy zouden hebben konnen veroorzaa-
„ ken, ligtelyk konden voorkomen worden:
„ 't welk zo gemakkelyk niet zou hebben kon-
„ nen geſchieden, zo de Roomſchgezinden,
„ ten zelfden tyde, ook deel gehad hadden
„ aan de Regeerings- en Regter-Ampten van
„ den Staat. Hunne Hoogheden wenſchten
„ niets vuuriger, dan dat zyne Majeſteit, ge-
„ lukkiglyk, regeeren mogt; doch zy waren,
„ in hun gemoed, overtuigd, dat de Protes-
„ tantſche Godsdienſt bloot ſtaan zou voor
„ een onvermydelyk gevaar, zo de Teſt en
„ de andere ſtrafdreigende Wetten werden
„ afgeſchaft. Zy zouden, hierom, veel te ver-
„ antwoorden hebben aan Gode, zo zy zig,
„ door eenige tegenwoordige voordeelen, lie-
„ ten beweegen, om met zyne Majeſteit ſa-
„ men te ſtemmen tot het bewerken en hand-
„ haaven deezer afſchaffinge. Ondertuſſchen,
„ zouden hunne Hoogheden niet nalaaten,

1687. „ altoos, eene diepe eerbiedenis, bestendige
„ trouw en kinderlyke toegenegenheid te be-
„ toonen aan zyne Majesteit, en dezelven
„ zelfs te doen vermeerderen, indien 't mo-
„ gelyk ware (*d*)."

Uitwerksels van deezen brief aan 't Engelsche Hof.

Zo dra Steward deezen brief ontving, bragt hy dien den Koning, die 'er den geheimen Raad deel aan gaf. Den brief gelezen en overwoogen zynde, belastte zyne Majesteit Steward aan Fagel te schryven, dat de Koning alles hebben wilde, of niets. De Keizer, de Roomschgezinde Leeken in Engeland, en veele anderen waren, ondertusschen, te vrede met het gene de Prins van Oranje redelyk geoordeeld hadt, de afschaffing van de strafdreigende Wetten, tegen de Roomschgezinden en verschillende gezindheden van Onroomschen gemaakt, en de handhaaving der Test-Akte, waarby de Roomschgezinden tot aanzienlyke Ampten onbekwaam verklaard werden (*e*). Doch eer men den brief van den Raadpensionaris gemeen gemaakt hadt, was 'er een gerugt verspreid door Engeland, dat de Prins en Prinses van Oranje, eindelyk, hunne stem gegeven hadden, tot de afschaffing der Test en der strafdreigende Wetten.

Hy wordt in 't licht gegeven.

De Prins kreeg haast kennis van dit gerugt, en men wil, dat hy toen eerst besloot, den brief te laaten drukken, en, in Engeland en hier te Lande, te laaten verspreiden. Immers, dit geschiedde, kort hierna (*f*). Het En-

(*d*) *Zie deezen* Brief *in de* Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 92. *en by* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 151.
(*e*) BURNET *Vol.* I. *p.* 733.
(*f*) BURNET *Vol.* I. *p.* 734.

Engelsche Hof was 'er zo gestoord over, dat het, eerlang, een Geschrift liet uitgaan, onder den titel van *Parlamentum pacificum* of *het vreedzaam Parlement*, waarin beweerd werdt, dat de brief verdigt was, of dat de gedagten hunner Hoogheden in den zelven, kwalyk en buiten derzelver kennis, voorgesteld waren. Maar Fagel, zig door dit schrift, welk, met verlof van den Graave van Sunderland, gedrukt was, geraakt voelende in zyne eer; maakte, eerlang, in openbaaren druk, bekend, dat de brief waarlyk van hem geschreeven was, en de opregte gevoelens hunner Hoogheden inhieldt (5). Hy deedt, ten zelfden tyde, eenen brief drukken, door hem aan Albyville gerigt, waarin hy zig beriep op de kennis, die deeze zelf hadt van de waare gevoelens hunner Hoogheden, hem, te gelyk, verzoekende, dat hy den Graave van Sunderland geliefde te onderrigten van den misslag, begaan, in het Geschrift, genaamd *het vreedzaam Parlement*. De Raadpensionaris verklaarde ook, openlyk, dat hy een schriftelyk verzoek hadt van zyne Hoogheid, om aan Steward te schryven. Doch 't leedt maar weinige maanden, of daar werdt een gedrukte brief van Steward aan den Raadpensionaris verspreid, in antwoord op den zynen van den vierden van Slagtmaand, in welken brief, Steward ontkende, dat hy ooit op Fa-

1687.

Men beweert in Engeland dat hy verdigt is.

Fagel verklaart en bewyst het tegendeel.

(5) Ik heb thans eenen eigenhandigen Brief van den Raadpensionaris voor my, den drie-entwintigsten van Louwmaand des jaars 1688, aan den Ambassadeur van Citters geschreeven, waarin dit zelfde erkend wordt.

1687. Fagel begeerd hadt, te mogen weeten, wat deeze of de Prins gevoelde, wegens de afschaffing der Test en strafdreigende Wetten, in Engeland. Op 't leezen van deezen brief, rekende de Raadpensionaris zig wederom verpligt, om eenige uittreksels, uit verscheiden' brieven van Steward, zo aan den Raadpensionaris als aan iemant zyner vrienden in den Haage geschreeven, openlyk, in 't licht te geeven. Met deeze uittreksels, werdt beweezen, dat Steward den Raadpensionaris, sedert Hooimaand, menigmaalen aangezet hadt, om den Prins en de Prinses over te haalen, tot het voldoen aan 's Konings begeerte. Zy werden, omtrent het begin van Herfstmaand des jaars 1688, gemeen gemaakt (*g*): wanneer de zaaken in Engeland reeds zo zeer van gedaante veranderd waren, dat men zig weinig stoorde aan het misnoegen van het Engelsche Hof. Ook hadt Koning Jakob, zo dra de brief van den Raadpensionaris in 't licht kwam, zig niet ontzien, in 't byzyn van zyne Hovelingen en van vreemde Staatsdienaars zelven, vinnig uittevaaren tegen den Prinse van Oranje, wien hy met openbaare blyken van misnoegen dreigde (*h*).

XXIX. Aanmerkingen over den Invloed van Fa- Wy hebben den inhoud van Fagels brief, en 't gene 'er, voor en na het uitgeeven van den zelven, voorviel, wat uitvoeriger willen te boek stellen, om dat deeze brief altoos aangezien is (*i*), als hebbende merkelyken invloed ge-

(*g*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 152-166.
(*h*) BURNET *Vol.* I *p.* 734.
(*i*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 151. *Note* (1).

gehad op de verandering der Regeeringe, welke, kort hierna, voorviel in Engeland. De voornaamste voorstanders der Engelsche Kerke waren zeer in hunnen schik geweest, met de uitbreiding van 'tKoningklyk gezag, op't einde der Regeeringe van Karel den II., en in den aanvang van die des tegenwoordigen Konings; om dat zy meenden, dat dit gezag, altoos, tot bevestiging en luister der Kerke, nooit tot invoering van den Roomschen Godsdienst, gebruikt zou worden. Ook rekenden zy de Kerk genoeg beveiligd, door de Test-Akten en strafdreigende Wetten. Doch zo dra Jakob de II. begon te spreeken van het afschaffen deezer Akten en Wetten, openden deeze luiden de oogen; die, terstond, gewend werden naar den Prinse van Oranje, wiens Gemaalin het naaste regt hadt tot de Kroon. Men vertrouwde egter, in 't eerst, den Prins nog niet volkomenlyk. Men wist, dat hy zig hieldt aan eene Kerke, die, in Leere, in bestier en in Kerkgebruiken, merkelyk, van de Engelsche Kerke verschilde. Men vreesde, hierom, dat hy, eenig deel verkrygende aan de Regeeringe, de Leer, welke hy de beste oordeelde, in 't Ryk zou tragten in te voeren, ten nadeele van den vastgestelden Godsdienst. Doch zyne Hoogheid hadt zorg gedraagen, om deeze vrees te doen verdwynen; de Leden der Engelsche Kerke, die een kwaad oog begonden te krygen op den Koning, door Burnet, doende verzekeren, dat hy nimmer den vastgestelden Godsdienst zou tragten te veranderen, noch de Kalvinistische begrippen in te voeren in 't Ryk. Hierdoor,

1687.

gels brief.

1687. trok hy veele aanzienlyke voorſtanders en leden der Engelſche Kerke op zyne zyde. De Koning beſpeurde, wel haaſt, dat de Kerksluiden heulden met den Prinſe. Hy deedt, hierom, zyn beſt, om alle Roomſchgezinden, en vooral alle de verſchillende Gezindheden der Proteſtanten verbonden te houden aan zyne belangen. Dit meende hy beſt te zullen konnen doen, door het affchaffen der Teſt-Akten en der ſtrafdreigende Wetten, waardoor de Roomſchgezinden niet ſlegts, maar ook alle andere van de Engelſche Kerke verſchillende Gezindheden uitgeſlooten werden van Ampten van belang, en onderhevig verklaard aan verſcheiden' geldboeten en andere ſtraffen. Doch zyne Hoogheid deedt ook deezen zien, dat men, met deeze affchaffing, alleenlyk beoogde, de Roomſchgezinden te dringen in Ampten van Regeeringe en Regtsoefeninge: 't welk zo veel ingang vondt, dat de verſchillende Proteſtantſche Gezindheden klaarlyk begreepen, dat de Ampten, na de affchaffing, welke de Koning dreef, niet voor hun, maar voor de Roomſchgezinden zyn zouden. Van wege 't Hof, werdt hun wel ingeſtampt, dat zy, zo men zig aan 't gevoelen van den Prinſe hieldt, onderhevig bleeven aan de ſtrafdreigende Wetten: zelfs gaf men hun te bedenken, of de Prins, die zulke wetten in kragt laaten wilde, wel vreemd zou zyn van de Roomſchen niet ſlegts, maar ook ſommige Gezindheden onder de Proteſtanten te vervolgen. Maar zyne Hoogheid verdreef den argwaan, welken men, uit zulke redenen, tegen hem mogt opgevat heb-

hebben, t'eenemaal, door de ronde en herhaalde Verklaaring, dat hy van alle vervolging om den Godsdienst eenen diepen afkeer hadt, en hierom gaarne zou willen toestaan, dat de strafdreigende Wetten, beide omtrent de Roomschen en omtrent de verschillende soorten van Protestanten, mogten afgeschaft worden, indien 't, met bewilliging der beide Huizen des Parlements, geschieden kon. Het Hof, zig dus in zynen toeleg ziende gedwarsboomd, door zyne Hoogheid, wendde allerlei middelen aan, om hem te doen veranderen van gedagten, en verspreidde, eindelyk, dat hy, in der daad, in 's Konings gevoelen overgegaan was: 't welk, zo 't geloof hadt gevonden in Engeland, veelen, die aldaar 's Prinsen belangen voorstonden, t'eenemaal, van hem vervreemd zou hebben. Om dit te voorkomen, diende de brief van Fagel: het uitgeeven van welken de maatregels van 't Hof geheel in de war bragt (*k*). Men hadt raadzaamer gevonden den Raadpensionaris te doen schryven, dan hunne Hoogheden zelven: 't zy om de gelegenheid open te houden, tot het bevestigen of veranderen van 't gene de Raadpensionaris gescheeven hadt, naar dat de zaaken loopen zouden; 't zy om den Koning niet te openlyk te stooten; 't zy ook, eenvoudiglyk, om dat, Steward aan Fagel geschreeven hebbende, de voegzaamheid scheen te vorderen, dat deeze op 't gene hem geschreeven was ant- 1687.

(*k*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS aan zyne Hoogheid *van* $\frac{13}{23}$ *Jan.* 1688. *MS.*

1687. antwoordde. Van hoe veel invloed de brief ware op den ſtaat der Engelſche zaaken, bleek wel aan de poogingen, welken men, aan 't Engelſche Hof, aanwendde, om hem voor verdigt te doen doorgaan, en om, voor 't volk, bedekt te houden, dat de Koning den Prins hadt gezogt te doen veranderen van gevoelen. Doch alle deeze poogingen werden verydeld, door de gedrukte verklaaring van den Raadpenſionaris, en door de uittrekſels uit de brieven van Steward, die zeer veel hielpen, om het vertrouwen op den Prinſe te doen toeneemen in Engeland, onder allerlei Proteſtanten, en, naar 't uiterlyk ſcheen, ook onder veele Roomſchgezinden. Doch hoe meer goedgunners zyne Hoogheid won; hoe hooger het misnoegen rees, welk de Koning tegen hem opgevat hadt.

XXX. Onvoorzigtige taal van Albyville, tegen den Prinſe van Oranje.

De Markgraaf van Albyville, die, in den Zomer deezes jaars 1687, een' keer naar Londen gedaan hadt, en eerſt tegen 't einde des jaars wederom kwam in den Haage, was zo ingenomen met den aanſtaanden goeden uitſlag van 's Konings voorneemens, dat hy niet ſchroomde, ontydig, te ontdekken, 't gene anderen, zorgvuldiglyk, verborgen gehouden zouden hebben. Eens in geſprek geraakt zynde met den Prinſe van Oranje, hieldt deeze hem voor, dat de Koning, by eede, beloofd hadt, de Wetten en den vaſtgeſtelden Godsdienſt te zullen handhaaven: waarop hy, onvoorzigtiglyk, antwoordde „ dat Vorſten, „ in ſommige gelegenheden, hunne beloften „ behoorden te vergeeten." En als de Prins hier-

hierop zeide „ dat zyne Majesteit meer agting 1687.
„ hebben moest, voor zulk een aanzienlyk
„ gedeelte van het volk, als de Kerk van Engeland
„ was," hernam Albyville „ dat dit
„ Lighaam, welk zyne Hoogheid de Kerk van
„ Engeland noemde, binnen twee jaaren, niet
„ meer in wezen zyn zou." Op deeze wyze, liet deeze Gezant zig, losselyk, ontvallen, 't gene het Engelsche Hof, heimelyk, voorgenomen hadt, en zekerlyk niet zo vroeg verspreid wilde hebben. Maar Albyville gedroeg zig, in den Haage, ook in andere opzigten, zo armhertig, dat hy een voorwerp werdt der algemeene spotternye. De uitheemsche Staatsdienaars en d'Avaux zelf wisten niet, hoe zy zig langer omtrent hem gedraagen zouden, alzo zyne onnozelheid, by alle gelegenheden, en in alle gezelschappen, in 't oog liep (*l*).

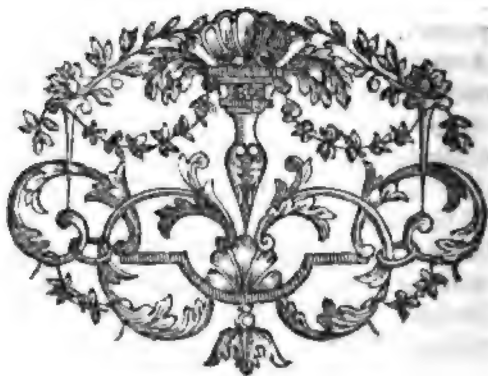
Zyn slegt beleid, in den Haage.

Het eerste Vertoog, welk hy over de zaak van Bantam gedaan hadt, was, in zulke dreigende bewoordingen, opgesteld geweest, dat men het schier aanzag als de voorbode eener kort aanstaande Oorlogsverklaaringe. Hy hadt, schryft Burnet, dit Vertoog, te Amsterdam, doen drukken, eer hy 't ter algemeene Staatsvergaderinge overleverde. Doch hierop volgde, alleenlyk, eene daaling in de Aktien der Oostindische Maatschappye, die niet lang duurde, en waarby Albyville zelf gehouden werdt, de meeste winst behaald te hebben. De oorzaak der daalinge was de vrees voor de t'huiskomende Oostindische Vloote, op

(*l*) BURNET *Vol.* I. *p.* 733, 734.

1687. op welke men dagt dat de Engelschen passen zouden, gelyk zy, weleer, op de Smirnasche Vloot gedaan hadden. Doch daar gebeurde niets diergelyks. Albyville zong, naderhand, op laager' toon, vorderende alleenlyk, dat de Staaten Gemagtigden stelden, tot vereffening der Bantamsche zaake (*m*): die, gelyk wy reeds hebben aangetekend, ten deezen tyde, nog onvereffend bleef. De toestand der dingen in Engeland begon zig, eerst met den aanvang des volgenden jaars, te schikken tot de gewigtige verandering, die, eenige maanden laater, voorviel, en in 't volgende Boek zal ontvouwd worden.

(*m*) BURNET *Vol.* I. *p.* 728.

V A.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZESTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Verschil met Deenemarke over den Koophandel. Verdrag, deswege getroffen. Onlust met Frankryk.* II. *Toerusting tegen Algiers. Gevegt met drie Algiersche Kaapers.* III. *Geschil tusschen den Hoogen Raade en 't Hof. De Staaten van Holland leggen 't by.* IV. *Den Jezuiten en Monniken wordt het Land ontzeid. Klagten hierover. De Staaten verdedigen 't Verbod. Geboorte van den Prinse Joan Willem Friso.* V. *Staat der zaaken in Engeland. Twyfeling over de zwangerheid der Koninginne. Men weigert het Engelsch en Schotsch Krygsvolk in Staaten dienst te ontslaan.* VI. *Vloot op Schooneveld. Aanslag op 't leeven des Prinsen van Oranje. De Engelschen zoeken hem aan om hulpe. Dood van den Keurvorst van Brandenburg. Zyn aart. Verbond der Staaten met zynen opvolger, Fredrik den III.* VII. *Tyding van het bevallen der Koninginne van Groot-Britanje. Onderzoek, over de waarheid deezer verlossinge.* VIII. *Gedrag van den Prinse en Prinsesse van Oranje, ter deezer gelegenheid. Zyne*

Hoogheid besluit tot den overtogt naar Engeland. IX. *De Keurvorst van Keulen sterft. Verschil over de verkiezing van eenen Opvolger.* X. *Twist tusschen den Paus en Frankryk over de vryheden der wyken te Rome. Mededingers naar 't Aartsbisdom van Keulen. Verscheiden' Bisdommen vervuld.* XI. *De Keulsche twist strekt den Prinse tot een voorwendsel, om zig te bereiden, tot den overtogt naar Engeland. Aanleiding tot den zelven. Heimelyke handeling met die van Amsterdam. De Staaten werven, en versterken de Vloot. Handeling van den Prinse in Duitschland.* XII. *Engelsche Grooten in den Haage. 's Prinsen oogmerk wordt ontdekt. Geheim Verbond van Koning Jakob met Frankryk.* XIII. *Lodewyk de XIV. verklaart den Keizer den oorlog. Filipsburg bemagtigd, door de Franschen.* XIV. *Oorlog tusschen Frankryk en den Paus. Frankryks gedrag, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten, bevordert de onderneeming op Engeland. Verdrag met Zweeden.* XV. *Raadpleegingen des Prinsen op den overtogt.* XVI. *Hy openbaart de redenen, die 'er hem toe hadden doen besluiten.* XVII. *Ontsteltenis aan 't Engelsche Hof. Men weigert aldaar Franschen bystand. Plakaat tegen den Prinse. Getuigenissen voor de wettigheid der geboorte van den Prinse van Walles.* XVIII. *De Staaten verstrekken den Prinse vier millioenen. Zy geeven reden van hun gedrag. De Raadpensionaris Fagel werkt door de Predikanten. Vrees voor eenen toeleg tegen den Protestantschen Godsdienst.* XIX. *De Raadpensionaris Fagel sterft.*

Zy-

Zyne afbeelding. XX. De Prins van Oranje begeeft zig op de Vloote. Hy landt in Torbaai. 't Leger wordt ontscheept. XXI. 't Leger des Konings komt te Salisbury. Trekt te rug. Onderhandeling tusschen den Koning en den Prinse. De Koningin wykt naar Frankryk. XXII. De Prins maakt zig meester van Whitehall en S. James. De Koning verlaat het Ryk. XXIII. De Koning van Frankryk verklaart den Staaten den Oorlog. XXIV. De Prins beschryft eene Conventie. *Koning Jakob schryft 'er aan. XXV. Twist tusschen de Heeren en Gemeenten, over den staat der Kroone. XXVI. Onderhandeling der twee Kameren. XXVII. 't Onderzoek over de wettigheid der geboorte eens Prinsen van Walles wordt ontweeken. XXVIII. De Prins van Oranje verklaart zig over 't stuk der Regeeringe. De Heeren en Gemeenten vereenigen zig. XXIX. De Prinses van Oranje komt te Londen. Voorwaarden, waarop den Prinse en haar de Kroon aangebooden wordt. XXX. Zy aanvaardenze, en worden voor Koning en Koningin van Engeland, Frankryk, Schotland en Ierland uitgeroepen.*

1687.

I. Verschil met Deenemarke, over den Koophandel.

DE bekragtiging van het Verdrag van Koophandel, in 't jaar 1684, met den Koning van Deenemarke, geslooten, en de vernieuwing der voorige Verbonden met dit Ryk, waren, tot hiertoe, agtergebleeven, doordien de Staaten niet konden besluiten, om den Koning te voldoen, wegens de agterstallen der onderstandgelden, welken hy

1687. vorderde (*a*): behalve, dat men ook eenige zwaarigheid maakte, om het Verdrag van Koophandel, zo als het lag, en zonder eenige opheldering, goed te keuren. Terwyl de handeling dus haperde, hadt Christiaan de V., in 't jaar 1686, bevolen, dat 'er, in 't eischen van den tol in zyn Ryk, onderscheid gemaakt zou worden, tusschen onderzaaten van Mogendheden, die met den Koning verbonden en niet verbonden waren. Uit dit bevel, maakten de Staaten op, dat men voorhadt, hunnen ingezetenen meer tol af te vorderen, dan naar gewoonte: 't welk hen deedt besluiten, de vaart naar Noorwegen, in Lentemaand deezes jaars, by voorraad, tot den tienden van Grasmaand, en verder tot nader verlof, te verbieden: ook den invoer van het Noordsche Hout, op eene boete van twintig guldens van 't last. De Koning van Deenemarke, den handel der ingezetenen van deezen Staat op Noorwegen niet konnende missen, deedt, hierop, den Staaten, door zynen Gezant, den Baron *Kragh*, aanzeggen „ dat hy niet voor„ hadt, hunne onderzaaten eenigen ongewoo„ nen tol te doen betaalen, onaangezien hy, „ onlangs, een' nieuwe Tol-lyst hadt vastge„ steld; alzo hy de ingezetenen der Veree„ nigde Gewesten, tot nog toe, aan deeze „ Tol-lyst niet onderworpen hadt; dat hy, „ hierom, zeer vreemd vondt, dat hunne „ Hoog-Mogendheden den handel op Noor„ wegen verbooden hadden." Hy voegde 'er by,

(*a*) Zie LIX. Boek, bl. 291.

by „ dat het zyne schuld niet was, dat de ont- 1687.
„ worpen' Verdragen niet tot volkomenheid
„ gebragt, en naar behooren bekragtigd wa-
„ ren: biedende hy nog aan, zig, hiertoe, van
„ zyne zyde, gemakkelyk te zullen laaten
„ vinden." Doch de Staaten vonden niet geraaden, het verbod van den Noordschen handel in te trekken, voor dat de Koning zig nader geopend hadt. De Keurvorst van Brandenburg, thans beide met de Staaten en met Deenemarke verbonden, en vreezende voor verdere verwydering, tusschen de twee Mogendheden, die, in de tegenwoordige omstandigheden, nadeelige gevolgen zou hebben konnen naar zig sleepen; boodt zyne bemiddeling aan, tot vereffening der gereezen' geschillen. Zy werdt, van de eene en de andere zyde, gereedelyk, aanvaard. De Staaten zonden den Heer Jakob Hop, Pensionaris van Amsterdam, naar Berlyn, alwaar de twist over de tollen, de meeting en het onderzoek der schepen ter eener, en over het verbod der Vaarte op Noorwegen ter anderer zyde zou afgehandeld worden (*b*). 't Gelukte egter niet volkomenlyk. Alleen werdt 'er, in Hooimaand des jaars 1688, een Verdrag getroffen, waarby men overeenkwam, om de geschillen over den handel, te Hamburg of te Altena, te vereffenen. Midlerwyl, zouden de ingezetenen van den Staat, in 't stuk der tollen en in 't onderzoek en de meetinge der schepen, gehandeld worden, op den voet der Verdragen van de jaaren 1645, 1647, 1666

Verdrag deswege getroffen.

(*b*) Holl. Merc. van 1687. bl. 174-181.

1687. 1666 en 1669. Ook zouden de Staaten de vaart en handel op Noorwegen wederom open stellen. De buitengewoone belastingen, welken men, ter wederzyde, op elkanders schepen en waaren gelegd hadt, zouden, insgelyks, afgeschaft worden. Doch alles by voorraad, en slegts voor den tyd van twee jaaren (c). De onlusten tusschen de twee Mogendheden werden, door dit Verdrag, voor eene wyle, weggenomen. Doch Deenemarke scheen nog te naauw verbonden met Frankryk, om zig, in een vast en voordeelig Verbond met de Vereenigde Gewesten, te begeeven. Het Huwelyk van 's Konings broeder met de Dogter des tegenwoordigen Konings van Groot-Britanje verpligtte de Deensche Majesteit ook, meer of min, om de maatregels van het Engelsche Hof, welken vierkant verschilden van die der Vereenigde Staaten, niet te zeer tegen te gaan.

Onlust met Frankryk. De Koning van Frankryk hadt, in deezen jaare 1687, den invoer verbooden van allen Haring, die met geen Fransch Zout gezouten was. De Haringvisschery deezer Landen werdt, hierdoor, eenigszins, benadeeld. Doch de Staaten vonden geraaden, tot vergoeding deezer schade, de Fransche Siroopen, op het inkomen, ook hooger te belasten (d). Op deeze wyze, werden de voorbereidsels gemaakt tot de oneenigheid, die, in 't volgende jaar, openlyk, uitborst.

De

(c) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 302. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 157.
(d) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 181.

De vyandlykheden, onlangs begonnen, door die van Algiers, bewoogen de Staaten, in de Lente deezes jaars, eenige Oorlogsschepen in zee te zenden onder den Vice-Admiraal *Filips van Almonde*, om de vrybuiteryen der Turksche zeeschuimeren te beletten. De Algierynen kaapten, ten deezen tyde, niet alleen omtrent de Straat en in de Middellandsche zee; maar zy vertoonden zig zelfs op de Hollandsche en Zeeuwsche kusten, en hielden 't Kanaal onveilig: 't welk hun te ligter viel, om dat men hun verlof gaf, om in Wight en andere Engelsche havens in te loopen: waartegen de Ambassadeur van Citters, te Londen, vergeefs, verscheiden' Vertoogen deedt (*e*). Almonde liep, den elfden van Bloeimaand, uit. Hy deedt den Algierynen, die midlerwyl ook met Frankryk de vrede verbroken hadden, minder nadeel, om dat hy minder bezeild was dan zy. Doch op den agttienden der gemelde maand, raakte Kapitein *Pyn*, voerende 't schip *de Admiraal de Ruiter*, in een scherp gevegt met drie Algiersche Kaapers, welken hy egter noodzaakte, af te houden. Hy hadt maar zeven dooden en twaalf gekwetsten gekreegen; doch was zwaar beschadigd, aan touwwerk en zeilen. De Vice-Admiraal Almonde keerde, in Wintermaand, eerst te rug van den kruistogt (*f*).

1687.

II. Toerusting der Staaten tegen die van Algiers.

Gevegt van Kapitein Pyn met drie Algiersche Kaapers.

In den aanvang deezes jaars 1687, rees 'er een hevig geschil tusschen de twee Geregtshoven in Holland, den Hoogen Raade en 't Hof, welk,

III. Geschil tusschen den Hoogen Raa-

(*e*) *Uit* Verscheiden' Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *MSS. Zie ook* Resol. Holl. 12 *Sept.* 1686. *bl.* 520.

(*f*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 181-183, 185.

1687. welk, niet dan door de Staaten, by raade van zyne Hoogheid, kon worden bygelegd. *Adriaan Bouwman*, Predikant te Alfen, over zekere misdaad, die ik niet genoemd vind, in regte betrokken voor den Hove van Holland; hadden eenige Leden der Gemeente van Alfen, die 't meest op den Predikant gebeeten waren, zig vervoegd aan de Klassis, met verzoek, dat deeze de zaak tusschen den Leeraar en hen, tot de meeste stigtinge der Kerke van Alfen, geliefde af te doen. De Klassis zat naauwlyks over deeze zaak, of daar kwam bevel van den Hoogen Raade, om 'er mede stil te staan. De oude en nieuwe Kerkenraad van Alfen hadt dit bevel weeten te verwerven. Doch de voorgemelde Leden der Gemeente, hierover klagtig gevallen zynde aan 't Hof, bragten te wege, dat 'er, op naam van zyne Hoogheid, midsgaders President en Raaden van den Hove, aanschryvens kwam aan de Klassis, om de zaak van den Predikant Bouwman af te doen, zonder zig aan 't bevel van den Hoogen Raade, ten tegendeele gegeven, eenigszins, te bekreunen. De Hooge Raad, zig door deeze brieven van aanschryvinge ten hoogste beledigd rekenende, verleende een nieuw * bevel, waarby de oude en nieuwe Kerkenraad hersteld werden in 't bezit van de Kerkelyke zaaken te mogen afdoen, eer zy in de Klassis mogten gebragt worden. Twee Raadsluiden uit den Hooge Raade, Kornelis Hop, voorheen Pensionaris van Amsterdam, en *van Bronkhorst*, werden gemagtigd, om dit bevel te doen uitvoeren. Doch na dat zy hunnen last

[Margin: de en 't Hof.]

[Margin: * Mandement van Complainte.]

last hadden verrigt, werden zy, als of zy zig zwaarlyk vergreepen hadden, gedagvaard voor 't Hof, en hun belast, de brieven van aanschryvinge aan de Klassis, welken zy naar zig genomen hadden, in handen van eenen der Sekretarissen van den Hove, wederom te geeven, en de pen te haalen door de woorden, hierop slaande in de brieven, waarby zy den Kerkenraad van Alfen in 't regt of bezit, welk hun betwist werdt, hersteld hadden. De Hooge Raad, 't bedryf van 't Hof aanziende als eene blykbaare inbreuk op hun gezag en waardigheid, vervoegde zig aan de Staaten van Holland, begeerende het Hof in 't ongelyk gesteld te hebben. Hop en van Bronkhorst, burgers van Amsterdam, klaagden ook, over 't gene hun ontmoet was, aan de Regeeringe deezer Stad, die 't den Hove zeer kwalyk afnam, dat het de koenheid gehad hadt, om de twee Leden van den Hoogen Raade, in persoon, voor zig te dagvaarden; te gelyk vorderende, dat men haar opening gave van den grond, waarop het Hof zig zulk een regtsgebied aanmaatigde, over die van den Hoogen Raade. De verdeeldheid zou hooger geloopen hebben, zo niet de Staaten van Holland, geraadpleegd hebbende met zyne Hoogheid, eenen middelweg hadden ingeslaagen, waardoor geen van beide de Geregtshoven geheel in 't ongelyk gesteld werdt. Zy verstonden, naamlyk „ dat de Hooge Raad de brieven van aan„ schryvinge aan 't Hof zou te rug geeven, „ de pen haalende door de woorden in hun „ bevel, welken op deeze brieven sloegen: dat

„ het

1687.

De Staaten van Holland leggen 't by.

1687. „ het Hof zou intrekken de dagvaarding in „ Persoon, aan de twee Raadsluiden gedaan, „ de aantekeningen van 't gene daarop ge- „ volgd was doende ligten uit de rolle. Zo, „ ondertusschen, het Hof mogt willen voort- „ gaan, om de Klassis, by brieven van aan- „ schryvinge, te magtigen, tot het afdoen der „ hangende zaake, zou de Predikant, of al- „ len, die zig hierby bezwaard rekenden, zig „ mogen vervoegen aan de Vergaderinge der „ Staaten zelven, die, deswege, schikking „ maaken zouden, zo als zy zouden bevin- „ den te behooren (g)." Wy hebben van dit geschil, en van de wyze, waarop het bygelegd werdt, te liever, willen gewaagen, om dat men 'er uit zien kan, hoe de hooge Overheid, ook onder eene vrye Regeeringe, somtyds, gewigtige redenen hebben kan, om zekere regtszaaken den gewoonlyken Regter te onttrekken, en zelve te beoordeelen: 't welk, onder eene eenhoofdige Regeering, en ook hier te Lande ten tyde der Graaven, veel gemeener was, dan het, naderhand, onder de Regeeringe der Staaten, geworden is. Ook schynt het hier naauwlyks noodig te zyn, dan in gevallen, gelyk dit, waarin de hooge Geregtshoven, over de paalen van hun wederzydsch gezag, oneenig zyn. De zaaken schynen dan, behoudens de waardigheid en het aanzien der beide Geregtshoven, niet ten einde gebragt te konnen worden, dan door dezelven te betrek-

Aanmerkingen hierover.

(g) Resol. Holl. 17 *Juny* 1687. *bl.* 294. Holl. Merc. van 1687. *bl.* 162-171.

trekken voor de Staaten zelven, de hoogste Overheid van den Lande. 1687.

Ten deezen tyde, vonden de Staaten der Vereenigde Gewesten geraaden, op aanhouden, zo sommigen schryven, der Predikanten van Zeeland en Friesland inzonderheid, de Jezuiten, Fransiskaanen, Dominikaanen en andere Monniken, by openbaaren Plakaate, 't verblyf in den Staat te ontzeggen. De Gezanten der Roomschgezinde Mogendheden in den Haage hielden dit Plakaat te stryden met de verdraagzaamheid omtrent verschillende Gezindheden der Christenen, waarvan de Staaten, dikwils, verklaard hadden, voorstanders te willen zyn. Sommigen merkten zelfs aan „ dat de Staaten de vervolging der Gereformeerden in Frankryk altoos hadden afgekeurd, als strydig met den geest des Christendoms, en met het Edict van Nantes, door Lodewyk den XIV. zelven bekragtigd; en, als nadeelig voor den Koophandel, de neeringen en handwerken van een Land; behalve, dat zulken, die zig, door dwang, lieten brengen tot eene andere belydenis, zelden goede onderdaanen, zeldzaamer goede Christenen werden. Doch dat zy nu scheenen ter hand te willen slaan, 't gene zy, voor deezen, hadden afgekeurd." De Keizerlyke Resident Kramprigt viel 'er, in 't byzonder, klagtig over by de Staaten. Hy schreef zelfs aan den Keurvorst van Ments, dat de Roomsche Godsdienst, hier te Lande, zeer gevaarlyk stondt. „ Of, zeide hy, onder anderen „ de Koning van Frankryk reden ge-

IV. De Staaten verbieden den Jezuiten en anderen Monniken 't verblyf in deeze Landen. De Roomschgezinde Gezanten klaagen hierover. Inzonderheid de Keizerlyke Resident Kramprigt.

1687. „ had hebbe, om het Edict van Nantes te „ herroepen, wil ik nu niet onderzoeken; „ maar 't is zeker, dat de Staaten, door hun „ Plakaat tegen de Jezuiten en Monniken, de „ Verdragen schenden, welken, eertyds, met „ de Roomsch-Katholyken, gemaakt zyn. Zy „ deeden dus, ging hy voort, 't gene zy, in Lo„ dewyk den XIV., veroordeelden. Daarenbo„ ven, was 'er nog merkelyk onderscheid, tus„ schen 't gene de Koningen van Frankryk hun„ nen Hervormden Onderdaanen, voorheen, „ hadden toegestaan, en 't gene de Roomschen „ en Onroomschen deezer Landen, die elkan„ deren gelyk stonden, eertyds, by verdrag, „ hadden vastgesteld. De Roomschen hadden „ zelfs, van ouds, 't gebied over de Neder„ landen gehad. Dit was hun uit de handen „ gewrongen, door de Onroomschen, die hen „ nog onder bedwang hielden. 't Bleef hier „ niet by. Men zogtze nu nog ten Lande uit „ te dryven. 't Welk geschaapen stondt, na„ deelige gevolgen te zullen hebben, en lig„ telyk eenen oorlog om den Godsdienst zou „ konnen veroorzaaken." Kramprigts yver hadt eenigen invloed op het Weener Hof, daar, met groote verontwaardiging, vernomen was, dat men, in Friesland, by geregtelyk vonnis, eenig Misgewaad of Misgereedschap ten vuure hadt veroordeeld. Maar de Staaten wisten hun Plakaat te verdedigen, met klemmende redenen. Zy hielden den gezanten der Roomsch-Katholyke Mogendheden voor, „ hoe „ zy bevonden hadden, dat de Jezuiten en „ Monniken uitlandsche zendelingen waren, „ die

In Friesland, wordt eenig Misgewaad of Misgereedschap verbrand.

De Staaten verdedigen 't Verbod

„ die deezen Staat geen goed hert toedroe- 1687.
„ gen, van hunne Kloosters en Oversten af- van 't
„ hingen, en jaarlyks aanzienlyke sommen verblyf
„ gelds uit deeze Landen voerden. Dat zy der Mon-
„ hun, om deeze en diergelyke redenen, het niken.
„ Land ontzeiden; niet uit zugt tot vervol-
„ ginge, of uit weêrwraak over het leed, welk
„ hunnen geloofsgenooten, in Frankryk en
„ elders, werdt aangedaan. Dat de Roomsch-
„ Katholyken in de Vereenigde Gewesten zig
„ konden bedienen van Priesters, die binnen
„ deeze Landen gebooren waren; en de Mon-
„ niken, die, buitens lands, geloften van ge-
„ hoorzaamheid gedaan hadden, ligtelyk, ont-
„ beeren: ja dat de ingebooren' Priesters zel-
„ ven op hen begeerd hadden, dat zy de Je-
„ zuiten en andere vreemde Monniken wil-
„ den doen vertrekken." De Keurvorst van Zo doet
Brandenburg verstondt ook, en deedt aan 't ook de
Weener Hof beweeren „ dat Kramprigt het Keur-
„ gedrag der Staaten, gantsch ten onregte, vorst van
„ gelyk stelde, met dat des Konings van Frank- Branden-
„ ryk. In Frankryk, werden onderdaanen burg.
„ vervolgd, op de wreedste wyze, tegen een
„ uitdrukkelyk Verdrag, met 's Konings voor-
„ zaaten gemaakt, en door den Koning zel-
„ ven bekragtigd. Hier, werdt alleen eenigen
„ vreemdelingen, die niets bezaten, en wel-
„ ken men, nimmer, by verdrag, eenige vry-
„ heid beloofd hadt, wat Kramprigt ook, ten
„ tegendeele, mogt hebben voorgegeven, het
„ Land ontzeid. Elke Mogendheid hadt regt,
„ om den vastgestelden Godsdienst zelven te
„ doen waarneemen en bedienen, door in-

1687. „ boorlingen alleen. De Roomsch-Katholyke „ Mogendheden bedienden zig van dit regt. „ Waarom zouden 'er de Protestantschen zig „ ook niet aan houden mogen? Inzonderheid, „ wanneer, gelyk in het tegenwoordig geval, „ de Godsdienst, welken men, alleen door „ inlandsche Priesters, bediend wilde hebben, „ by openbaare Plakaaten, verbooden ge-„ weest was, en alleen oogluikende toegelaa-„ ten werdt. Vreemd was 't, dat Kramprigt „ de vervolging in Frankryk, die veelen braa-„ ven Katholyken en den Paus zelven tegen „ de borst was, durfde verdedigen. Nog „ vreemder, dat hy den Koning van Frank-„ ryk meer regts toeschreef, om het Edict van „ Nantes te herroepen, dan den Staaten, om „ de vreemde Priesters en Monniken uit het „ Land te houden; om dat dit laatste stryden „ zou met zekere overeenkomsten, tusschen „ de Roomschen en Onroomschen deezer „ Landen gemaakt. Van welke overeenkom-„ sten egter, noch hy, noch iemant, eenig „ blyk toonen kon." Deeze en diergelyke re-denen werkten zo veel uit by den Keizer, dat hy den Keurvorst eerlang weeten liet „ hoe „ hy den ontydigen yver van Kramprigt „ geenszins goedkeurde, noch hem eenig be-„ vel gegeven hadt, om zulke dingen te zeg-„ gen, of te schryven." Ook hieldt de Kei-zerlyke Gezant zig, sedert, stil. De andere gezanten, die dit stuk nooit zo sterk gedree-ven hadden als hy, hadden zig, ligtelyk, laa-ten ter nederzetten, door de Staaten (*b*).

De

(*b*) PUFENDORF *Libr.* XIX. § 55. p. 1266, 1267.

1687.

Geboorte van Joan Willem Friso.

De Prinses van Nassau, die haaren Gemaal, Henrik Kasimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, reeds eenen Zoon en eene Dogter gebaard hadt, van welken de eerste, in Zomermaand des voorleeden jaars, overleeden was (*i*); beviel nu, op den veertienden van Oogstmaand, te Dessau, wederom van eenen Zoon, die *Joan Willem Friso* genaamd werdt. De algemeene Staaten, door die van Friesland en Stad en Lande, tot gevaders verzogt, vereerden den jonggebooren eenen Lyfrentebrief van drieduizend guldens 's jaars, leggende in eene gouden dooze (*k*). De Raadpensionaris Fagel zig, in den Zomer deezes jaars, gezind verklaard hebbende, tot het afleggen van zyn ampt, ter oorzaake zyner toeneemende zwakheid, werdt egter bewoogen, om nog in 's Lands dienst te blyven, mids men hem van een jaargeld van vierduizend guldens, of van een ander ampt voorzage, wanneer hy, t'eenigen tyde, besluiten mogt, het Raadpensionarisschap neder te leggen (*l*). Men verzekert, dat Amsterdam ongaarne zag, dat de Heer Fagel in dienst bleef, en dat deeze Stad, al sedert eenigen tyd, toeleg gemaakt hadt, om hem van zyn Ampt te doen verlaaten (*m*). Doch zyne Hoogheid en de meeste Leden verstonden 't anders.

V.

Wy hebben, op 't einde van 't voorgaande

Boek, Staat der

(*i*) Holl Merc. *van* 1686. *bl.* 207.

(*k*) Resol. Holl. 25 *Sept.* 1687. *bl.* 408. Holl. Merc. *van* 1687. *bl* 173.

(*l*) Resol. Holl. 22 *July* 12 *Sept.* 1687. *bl.* 344, 361.

(*m*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* III. *p.* 120. *Tom.* VI. *p.* 72.

1687. Boek, Jakob den II., Koning van Groot-Britanje, gelaaten, misnoegd op den Prinſe van Oranje, en yverig bezig, om zyne oogmerken, ten voordeele van den Roomſchen Godsdienſt, ter uitvoeringe te brengen. De Proteſtanten zagen 't gevaar, welk hun boven 't hoofd hing, zonder dat zy 't openlyk durfden te kennen geeven. Veelen hoopten alleenlyk, dat de Prinſes van Oranje, die den Koning moeſt opvolgen, hunne vervallen' zaak eens herſtellen zou. Doch de vervulling deezer hoope ſcheen zeer afgelegen, alzo de Koning, die in zyn vyftigſte jaar ging, nog lang leeven, en regeeren kon. Daarenboven, vernam men, in Louwmaand des jaars 1688, dat de Koningin zwanger was: welke tyding de Proteſtanten met vreeze, de Roomſchen met hoope en blydſchap vervulde. De eerſte, in aanmerking neemende, dat de Koningin nu eenige jaaren getrouwd geweeſt was, zonder zwanger geweeſt te zyn, begonden de waarheid haarer zwangerheid in twyfel te trekken. Ervaaren' Geneesmeeſters in Engeland beſlooten zelfs, uit de verſtoppende middelen, welken men der Koninginne, van tyd tot tyd, ingaf, dat zy niet zwanger zyn kon (*n*). Doch ſchoon 't niet onmogelyk gerekend moeſt worden, dat men der Kroone eenen vreemden erfgenaam zogt te geeven, om den Prins en Prinſes van Oranje te verſteeken van de opvolginge; zo was 't ook niet onmogelyk, dat de

Zaaken van Engeland.

Men verneemt, dat de Koningin zwanger is.

1688.

Twyfeling hierover.

(*n*) Miſſive *van den* Ambaſſ. van Citters *van* 1/11 *Jan.* 1688. *MS.*

de Koningin, eens wederom, gelyk in 't begin haars Huwelyks, een kind ter weereld bragt. Vreemd was 't, ondertusschen, dat de zwangerheid der Koninginne zo dra niet rugtbaar geworden was, of beide Protestanten en Roomschen stelden vast, dat zy eenen Prins ter weereld brengen zou: de eersten, veelligt, om dat zy 't vreesden; de anderen, om dat zy 't wenschten (*o*). 1688.

De Koning, ondertusschen, bespeurende, dat hy geweld zou moeten gebruiken, om zyne oogmerken uit te voeren, gaf, met den aanvang deezes jaars, last, om eenige nieuwe Land- en Zeemagt te werven: ook, verzogt hy de Staaten, dat zy drie Engelsche en drie Schotsche Regementen, welken zy, sedert lang, in dienst gehad hadden, ontslaan, en hem toezenden wilden (*p*). Een gedeelte van dit volk was hem, op zyn verzoek, reeds toegeschikt geweest, ten tyde van den inval des Hertogs van Monmouth (*q*), en hy hadt de Oversten, toen reeds, t'eenemaal, weeten te verbinden aan zyne belangen. Ook hadden deeze Oversten, hier te Lande te rug gekeerd zynde, het Engelsch en Schotsch Krygsvolk, welk, voor een gedeelte, den Roomschen Godsdienst beleedt, zeer begeerig gemaakt naar 's Konings dienst; waardoor merkelyke verdeeldheid onder het zelve ontstaan was, zeer tot misnoegen van den Prinse van Oranje, die zig gaarne van deeze troepen zou bediend

Koning Jakob begeert, dat de Staaten hun Engelsch en Schotsch Krygsvolk ontslaan.

(*o*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 69, 70.
(*p*) Holl Merc. *van* 1688. *bl.* 184.
(*q*) *Zie* hier voor, *bl.* 302.

1688. diend hebben, in geval de zaaken in Engeland eens ten ergste loopen mogten. Nu wist hy niet, welk gebruik hy van dit volk zou konnen maaken: immers niet, zo lang het stondt onder bevel van Overften, op welken hy zig niet verlaaten kon. Kans om het af te doen danken zag hy ook niet wel. In deeze onzekerheid, begeerde Koning Jakob het ontslag der Regementen van de Staaten (*r*). Men raadpleegde, ernstelyk, op 's Konings verzoek, en vondt ongeraaden, zig, in de tegenwoordige omstandigheden, ten behoeve van zyne Majesteit van Groot-Britanje, te ontdoen van Krygsvolk. Aan deezen werdt egter, heuschelyk, geantwoord „ dat de Staaten, onderzogt hebbende, welke verbindtenis zy, ten opzigte der zes Regementen, met zyne Majesteit hadden aangegaan, bevonden hadden, dat zy niet gehouden waren, dezelven te rug te zenden, dan in geval de Koning ingewikkeld was in eenen uitheemschen of inlandschen oorlog. Dat zy zig van deeze hunne verpligting gekweeten hadden, ten tyde van den inval des Hertogs van Monmouth; doch dat zyne Majesteit, tegenwoordig, noch met uitheemschen oorlog, noch met binnenlandsche beroerten gekweld werdt; weshalve, zy zig niet verpligt rekenden, om hem troepen te rug te zenden, welken zy, tot bewaaringe der grenzen van hunnen Staat, hoog noodig hadden (*s*)." De Markgraaf van Albyville

't welk zy heuschelyk weigeren.

(*r*) BURNET *Vol.* I. *p.* 734, 736.
(*s*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 73, 74.

ville deedt, sedert, op 's Konings bevel, een 1688.
nader verzoek aan de Staaten, waarin hy beweerde, dat het Regt der volken en de oude Verdragen de Staaten verbonden, om de zes Regementen te ontslaan. Ook hieldt hy staande, dat de Staaten reeds zo groote diensten van het Engelsch en Schotsch Krygsvolk getrokken hadden, dat het eens tyd werdt, dat zy 't naar huis lieten keeren. Hy merkte, by deeze gelegenheid, aan, dat de Koning, zyn Meester, sedert het jaar 1674, wel vyftienduizend onderdaanen verlooren hadt, in der Staaten dienst (*t*). Doch de Staaten antwoordden hem, op den dertienden van Lentemaand „ dat „ het regt der volken allen vrygebooren' on„ derdaanen toeliet, zig te begeeven in uit„ heemschen krygsdienst, en in den zelven, „ naar hun welgevallen, te volharden. Dat „ hun ook geene Verdragen bekend waren, „ volgens welken, zy verpligt zouden zyn, „ de Engelsche en Schotsche Regementen, „ welken zy in dienst hadden, op 's Konings „ begeerte, te ontslaan, en dat de Gezant zig „ de moeite behoorde gegeven te hebben, om „ naauwkeuriglyk aan te wyzen, waar deeze „ Verdragen te vinden waren. Dat zy, ein„ delyk, gaarne erkennen wilden de dien„ sten, welken zy van de Engelsche en Schot„ sche troepen genooten hadden; doch dat „ de Gezant zig uitermaate misrekende, wan„ neer hy 't getal der gesneuvelden onder dee„ ze troepen zo groot maakte." 't Slot van alles

(*t*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 184.

1688. alles was „ dat de Staaten geene reden altoos
„ zagen, om te veranderen van besluit (u)."

den Overſten alleenlyk verlof van vertrekken geevende.

Nogtans, gaven zy den Overſten vryheid, om hun ontſlag te verzoeken en naar Engeland te keeren, gelyk omtrent zesendertig Roomſchgezinden of anderen, van welken de Staaten en zyne Hoogheid gaarne ontſlaagen waren, deeden (v). De Ambaſſadeur van Citters deedt zyn beſt, om den Koning te overtuigen van de redelykheid van der Staaten beſluit. Doch hy ſlaagde kwalyk.

's Konings misnoegen hierover.

Zyne Majeſteit antwoordde, eindelyk „ dat hy hem, over deeze zaak,
„ niet meer wilde hooren ſpreeken; dat hy
„ zag, dat men, in Holland, voorgenomen
„ hadt, hem zyne onderdaanen te onthouden;
„ doch dat hy ook zou voortgaan met de uit-
„ voeringe van 't gene hy in den zin hadt."
Kort hierna, kwam 'er een openbaar Koningklyk bevel uit (w), waarby allen 's Konings gebooren' onderdaanen, die zig in ſoldy of dienſt der algemeene Staaten bevonden, onder zwaare bedreigingen, belaſt werdt, dien dienſt te verlaaten, en ten ſpoedigſte naar huis te keeren (x). Doch ik vind niet, dat iemant aan dit bevel gehoorzaamd heeft. De Engelſche en Schotſche Regementen werden ook, door zyne Hoogheid, op zulk een' voet gebragt, dat men reden hadt, om 'er zig volkomenlyk op te verlaaten (y).

De

(u) Reſol. Gener. *Sabbathi* 13 *Maart* 1688. *MS.*
(v) BURNET *Vol.* I. *p.* 735.
(w) *Zie* Reſol. Holl. 31 *Maart* 1688. *bl.* 238.
(x) *Uit* Verſch. Miſſiven *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *MSS.* *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 190. PUFENDORF *Libr.* XIX. §. 98 *p.* 1305.
(y) BURNET *Vol.* I. *p.* 735.

KORNELIS EVERTSEN,
Luitenant-Admiraal
van Zeeland.

A. Schouman del. naar 't Origineel by den Heer Generaal Evertsen — *J. Houbraken fc.*

Is. Tirion excudit.

1688.

VI. De Staaten leggen eene Vloot op Schooneveld.

De toerusting ter zee in Engeland, die, met den aanvang deezes jaars, wederom, ter hand genomen was (z), hadt de Staaten ook doen besluiten, om eene Vloot van vyfentwintig Oorlogsschepen, onder den Luitenant-Admiraal *Kornelis Evertsen*, Zoon van eenen Luitenant-Admiraal van den zelfden naam, die in 't jaar 1666 gesneuveld was (*a*), op Schooneveld, te verzamelen. Dit geschiedde vroeg in 't voorjaar, en verwekte merkelyke agterdogt aan 't Engelsche Hof (*b*): alwaar men nu, met wyde schreeden, voortging tot de voltrekking van 's Konings oogmerken. De Prins van Oranje werdt reeds aangezien, als de grootste party des Konings: die niet schroomde, zyne Hoogheid, by den Ambassadeur van Citters, te beschuldigen, dat hy eenen opstand zogt te verwekken, in Engeland (*c*). De haat tegen den Prinse nam zelfs zo zeer toe ten Hove, dat eenige yveraars voor 's Konings of hunne eigen' belangen besloten, zyne Hoogheid van kant te helpen. Immers, sommigen tekenen aan, dat twee Ieren, omtrent deezen tyd, eenen Duitscher, te Amsterdam, zogten om te koopen, om den Prins, door vergif, van 't leeven te berooven. Doch hy weigerde hun te wille te zyn: waarop zy zelven naar den Haage trokken, en, op de Haagsche jaarmarkt

Aanslag op 't leeven van den Prinse van Oranje.

(z) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{14}{24}$ *Febr.* 1688. *MS.*

(*a*) *Zie* XIII. *Deel*, *bl.* 206.

(*b*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 191.

(*c*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{14}{24}$ *Febr. en* $\frac{30\ Maart}{9\ April}$ 1688. *MSS.*

1688. markt of Kermis, gelegenheid zogten, om hun opzet uit te voeren (*d*); zonder dat zy, daarin, egter hebben konnen slaagen.

De Koning van Groot-Britanje tragt de Wetten af te schaffen, buiten bewilliging van 't Parlement.

De Koning van Groot-Britanje scheen de zaaken tot een uiterste te willen brengen, door twee Verklaaringen voor de vryheid van geweeten en Godsdienstoefening, in Gras- en Bloeimaand deezes jaars, uitgegeven. Door deeze Verklaaringen, werden de Test-Akten en de strafdreigende Wetten vernietigd, zonder dat 'er 't Parlement in bewilligd hadt. De Koning begeerde deeze Verklaaringen, in alle Kerken, afgelezen te hebben: doch veele Kerkelyken toonden zig hiertoe onwillig. De Aartsbisschop van Kanterburi en zes Bisschoppen leverden den Koning een smeekschrift over, waarby zy verzogten, dat het bevel om 's Konings Verklaaringen den volke voor te leezen mogt ingetrokken worden; doch zyne Majesteit nam dit verzoek zo euvel, dat hyze allen zeven naar den Tour deedt brengen. Zy werden, sedert, voor 's Konings bank, te regt gesteld; doch, tot groote vreugde van 't volk in 't gemeen, en van 's Konings Leger zelf, onschuldig verklaard, en, na eenige weeken zittens, ontslaagen (*e*). Maar het Kerkelyk Geregtshof, onlangs opgeregt door den Koning, verzuimde niet, onderzoek te doen op de Kerkelyken, die nagelaaten hadden, 's Konings Verklaaringen af te leezen. De Koning zelf stelde Amptenaars aan, zonder hun eenige

(*d*) PUFENDORF *Libr.* XIX. §. 98, *p.* 1306.
(*e*) BURNET *Vol.* I. *p.* 736-744.

nige Test af te vorderen. Hy schreef zig de magt toe, om 't volk te ontslaan van de onderhouding der Wetten: en 't inleveren van een nedrig Verzoekschrift, waarby deeze zyne magt slegts in twyfel werdt getrokken, werdt by hem als eene zwaare misdaad aangezien. Veelen oordeelden, derhalve, dat de Koning openlyk toeleide, op het verbreeken en vernietigen der grondwetten van den Staat, en dat het volk regt hadt, om zig te beschermen tegen de wettelooze magt, die men in 't Ryk dagt te doen oefenen. Men wierp het oog, van alle zyden, op den Prinse van Oranje, en hieldt hem alleen in staat en bevoegd, om een Ryk voor omkeering en bederf te bewaaren, waarop zyne Gemaalin, na den Koning, het naaste regt hadt (*f*). 1688.

Men ziet om hulp uit naar den Prinse van Oranje.

Omtrent den aanvang van Bloeimaand, kwam de Admiraal *Russel* uit Engeland in den Haage, in schyn om zyne Zuster te bezoeken; doch inderdaad, om heimelyk te spreeken met den Prinse van Oranje, waartoe hy, door verscheiden' luiden van aanzien, verzogt was. Hy vraagde zyner Hoogheid afzonderlyk, *wat men zig, in Engeland, van hem belooven kon?* waarop de Prins antwoordde „ dat hy, door eenigen van de aanzienlykste uit het volk, die „ zig, voor zig zelven en voor anderen, volkomenlyk, op hem wilden verlaaten, verzogt wordende, om 't volk en den Godsdienst te verlossen van wetteloos geweld; „ staat maakte, om, tegen het begin van Wynmaand,

Russel komt over, om heimelyk te spreeken met zyne Hoogheid.

(*f*) BURNET *Vol.* I. *p.* 744, 745.

1688. „ maand, te konnen overkomen (*g*). Met dit bescheid, keerde Russel naar Engeland.

Dood van den Keurvorst van Brandenburg.

De Engelsche vrienden des Prinsen stelden, behalve in zyne Hoogheid, hun meeste vertrouwen, ten deezen tyde, in den Keurprinse van Brandenburg, wiens Broeder, *Filips*, zo men, hier te Lande, dagt, het oog ook hadt op de waardigheden des Prinsen van Oranje, na deszelfs overlyden of afstand (*h*). De Keurvorst zelf, met wien de Prins van Oranje, reeds sedert eenen geruimen tyd, in heimelyke onderhandeling, getreden was, over den toestand der Engelsche zaaken (*i*), lag thans krank aan de waterzugt, welke kwaal hem, eindelyk, de dood deedt, op den negenden van Bloeimaand (*k*). Burnet, die hem gezien en gesproken hadt te Kleeve, beschryft hem, als een zeer moedig Vorst, die de Krygskonst, door en door, verstondt, en lust hadt in den oorlog. Ook hadt hy eene naauwkeurige kennis der zaaken van Europa, sedert omtrent vyftig jaaren; hebbende hy, al dien tyd, geregeerd, en in de gewigtigste voorvallen deel gehad. Hy bezat een wonderbaar geheugen: de minste dingen zelven ontslipten zyner opmerkinge niet, willende hy alles zien met zyne eigen' oogen. Hy was leevendig van begrip, en driftig en opvliegend van aart. Hy vatte ligtelyk vuur; doch 't bezef van zyn belang

Beschryving van zynen aart, uit Burnet.

(*g*) BURNET *Vol.* I. *p.* 746, 763.
(*h*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 9, 249.
(*i*) PUFENDORF *Libr.* XIX. §. 99. *p.* 1106. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 269, 274, 309, 313.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 307.

lang bragt hem haast wederom tot bedaaren. 1688.
Men heeft hem nagegeven, dat hy te ligt van party wisselde: waarvan ook de Staaten der Vereenigde Gewesten ondervinding gehad hebben. Voorts, was hy yverig in zynen Godsdienst. Hy heeft veel moeite gedaan, om de Gereformeerden en Lutherschen samen te vereenigen; doch zonder vrugt: 't welk hy aan de styfzinnigheid van beide de partyen toeschreef, en in 't byzonder aan de Sinode van Dordrecht, waardoor, zo hy meende, alle hoop tot vereeniging afgesneeden was. Hy hieldt een pragtig Hof: en om dit en zyne Legers te onderhouden, hadt hy zyne onderzaaten zwaar moeten belasten. Ook scheen hy zig hunne elende niet aan te trekken, naar behooren. Hy hieldt voor eenen grondregel, dat de Duitsche Vorsten zig, door het splitsen hunner Staaten, te zeer verzwakt, en schier onbekwaam gemaakt hadden, om de Duitsche Vryheid te beschermen, tegen de magt van het Huis van Oostenryk. Hierom besloot hy, de zynen byeen te houden. Men meent, dat de Keurvorstin, gewonnen door Frankryk, in de laatste jaaren van het leeven des Keurvorsts, te veel vermogen op zynen geest gehad, en hem te naauw aan de Fransche belangen verbonden hadt. Anders was het zyne gewoonte altoos geweest, groote zaaken niemant te vertrouwen dan zig zelven (*l*). Zyn Zoon, die hem, onder den naam van *Fredrik den III*, opvolgde, geleek hem luttel in verstandelyke beide

Zyn Zoon, Fredrik de III.

(*l*) Burnet *Vol.* I. *p.* 746, 747.

1688.

volgt hem op.

de en lighaamlyke hoedanigheden. Hy was onbekwaam tot gewigtige bezigheden, en droeg een gebrekkelyk lighaam om. Doch hy was yverig Proteſtantſch, en hadt eene diepe agting voor den Prinſe van Oranje: waarom 's Prinſen vrienden in Engeland zig meer voordeels beloofden van zyne regeeringe, dan zy van die zyns Vaders hadden konnen doen. Zyn eerſte Staatsdienaar, *Everard Dankelman*, die hem opgevoed hadt, ſcheen zig ook de belangen van den Hervormden Godsdienſt ter herte te laaten gaan (*m*). De Staaten der Vereenigde Geweſten ſlooten, op den dertigſten van Zomermaand, te Keulen aan de Spree, een Verbond met den nieuwen Keurvorſt, waarby het Verbond, in den jaare 1678, met wylen den Keurvorſt, Fredrik Willem, gemaakt, in allen deele, vernieuwd en bekragtigd werdt (*n*).

Verbond der Staaten met hem.

VII. Gerugt in Londen dat de Koningin verloſt is van eenen Prins van Walles.

Tien dagen voor het ſluiten van dit Verbond, op Zondag, den twintigſten van Zomermaand, ontſtondt, ſchielyk, een gerugt in Londen, dat de Koningin in arbeid, en, kort daarna, dat zy gelukkiglyk verloſt was van eenen Prins van Walles (*o*), die, ſedert, by veelen, onder den naam van Koning *Jakob den III.*, by veele anderen, onder den naam van *Pretendent*, vermaard geworden is. Het Hof, en allen, die de maatregels van 't Hof volgden of goedkeurden, toonden allerlei bly-

ken

(*m*) BURNET *Vol.* I. *p.* 748.
(*n*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* I. *p.* 156.
(*o*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* $\frac{12}{22}$ *Juny* 1688. *MS.*

ken van vreugde over deeze geboorte. De Roomſchgezinden meenden hunnen Godsdienſt nu in veiligheid geſteld te zien. Zelfs ſchreeven zy deeze geboorte toe, aan eene byzondere weldaad der Hemelſche voorzienigheid, verworven door twee geloften, gedaan door de Hertogin van Modena, Moeder der Koninginne, aan de Heilige Maagd, en door de Koninginne zelve, aan de Lieve Vrouwe van Loretto. Maar de Proteſtanten in 't gemeen hoorden het nieuws van deeze geboorte, met verwondering en ſchrik. Zy zagen zig, zo de jonggeboorene in 't leeven bleeve, t'eenemaal verſteeken van de hoop, welke zy, op de opvolging der Prinſeſſe van Oranje, geveſtigd hadden: en begonden nu den ondergang van hunnen Godsdienſt en van 's volks vryheid, als kort aanſtaande, aan te merken. 't Vermoeden, dat de jonggeboorene geen Zoon der Koninginne was, gevoed door deeze vreeze, werdt langs hoe ſterker onder 't volk, en de meeſte Proteſtanten hielden zig, eindelyk, genoegzaam verzekerd, dat de Koningin het Ryk eenen vreemden erfgenaam hadt willen opdringen, om de Prinſes van Oranje, en derzelver Zuſter, de Prinſes van Deenemarke, die beide den Hervormden Godsdienſt beleeden, uit te ſluiten van de opvolginge. Doch ſchoon men 't, onder de Proteſtanten, voor vaſt hieldt, dat de zogenaamde Prins van Walles geen Zoon was der Koninginne, hadt men egter, onder hen, geen eenerlei begrip van 't gene 'er voorgevallen was. Sommigen dreeven, dat de Koningin niet zwan-

1688.

De Proteſtanten in 't gemeen houden deeze geboorte voor verzierd.

Tweederlei ge-

1688. zwanger geweest was, toen zy voorgaf zwanger te zyn, en dat men, ten tyde haarer voorgewende verlossinge, een ander kind in de Kraam-kamer gebragt hadt, welk men, voor haar kind, hadt doen doorgaan. Anderen hielden, daarentegen, staande, dat de Koningin waarlyk zwanger geweest was; doch, eene miskraam gehad hebbende, sedert, geveinsd hadt, dat zy nog voortging in haare zwangerheid, en, eindelyk, een kind hadt doen te voorschyn brengen, welk zy voorgaf, uit haar gebooren te zyn; dat, dit kind, kort hierna, gestorven zynde, men een ander, in deszelfs plaatse, gesteld hadt, en, eenige weeken laater, een derde, zynde het tweede, insgelyks, overleeden.

voelen hieromtrent.

Sommigen stellen, dat de Koningin niet zwanger geweest is.

Men vestigde het eerste deezer twee gevoelens, voornaamlyk, op deeze redenen: „ Dat de Koning, sedert eenige jaaren, onbekwaam geworden was, om kinderen te „ teelen; dat de Koningin, in zeven, anderen zeiden, in vyf of zes jaaren, niet zwanger geweest was; dat zy altoos onzeker was „ geweest, van welken tyd zy haare laatste „ zogenaamde zwangerheid moest beginnen „ te rekenen; dat zy zeer schielyk bevallen „ was, en wel, terstond na dat zy van Whitehall naar S. James was verhuisd; dat zy „ verlost heette te zyn, op eenen Zondag ogtend, terwyl alle de Protestantsche Mevrouwen in de Kerke waren; dat de Prinses van „ Deenemarke, de Ambassadeur van Citters, „ en de Aartsbisschop van Kanterburi niet „ ontbooden waren, om by de verlossing te-

„ gen-

„ genwoordig te wezen, gelyk behoorde ge- 1688.
„ schied te zyn, om allen argwaan weg te nee-
„ men; dat men, geduurende den arbeid, het
„ kraambed digt geslooten gehouden hadt;
„ dat de Koningin, terwyl zy voorgaf zwan-
„ ger te zyn, der Prinsesse Anna, noch ie-
„ mant der Protestantsche Mevrouwen, im-
„ mer toegelaaten hadt, haar lighaam te be-
„ tasten, noch haaren boezem te zien; dat
„ zy, na de verlossing, nimmer haar melk
„ vertoond hadt aan de Prinsesse van Dee-
„ nemarke; dat men, geduurende den ar-
„ beid, eene bedpan in de Kamer hadt ge-
„ bragt, schoon 't onverdraaglyk heet was;
„ dat de Koning, de Koningin en het gant-
„ sche Hof, schoon niet onbewust, dat het
„ volk sterk vermoeden van bedrog hadt, gee-
„ ne de minste poogingen hadden gedaan, om
„ dit vermoeden te doen verdwynen; maar
„ zig, in tegendeel, zo bedekt en agterhou-
„ dend hadden gedraagen, dat zy 't vermoe-
„ den hadden doen toeneemen; tot zo verre
„ zelfs, dat sommige Katholyken zig hadden
„ laaten ontvallen, dat de gantsche zaak zeer
„ onvoorzigtig behandeld was (*p*)."

Het tweede gevoelen rust, voornaamlyk, op het verhaal van den Historieschryver Burnet, welk hierop uitkomt: „ De Koningin, sedert „ verscheiden' jaaren, van eene zeer zwakke „ gesteldheid geweest zynde, onthieldt zig, in „ Herfstmaand des voorleeden jaars, eenigen „ tyd,

Anderen, dat zy, zwanger geweest zynde, en eene miskraam gehad

(*p*) Echard Hist. of England *Vol.* III. *Book* III. *Ch.* III. *p.* 1102, 1103.

1688. „ tyd, te Bath, om de geneezende wateren „ te gebruiken. Hier kwam haar de Koning „ bezoeken. Na zyn vertrek, bleef zy nog „ eenige dagen te Bath, om zig te herſtellen „ van een toeval, waaraan de kunne onder- „ hevig is. Op den zeſtienden van Wynmaand, „ kwam zy eerſt wederom te Windſor, en „ ontmoette den Koning, juiſt op den zelf- „ den tyd, als haare Moeder, gelyk nader- „ hand verſpreid werdt, eene gelofte aan de „ Heilige Maagd gedaan hadt, zo haare Dog- „ ter eenen zoon ter weereld mogt brengen. „ Sedert, werdt van veelen geloofd, dat de „ Koningin, op dit oogenblik, zwanger ge- „ worden was. Doch alles wat haar' Perſoon „ betrof werdt, van toen af, met veele ag- „ terhoudendheid, behandeld. Zy werdt, op „ eene ongewoone wyze, gekleed en ontkleed. „ Zy gedoogde niet, dat de Prinſes Anna, „ eenig onderzoek deedt, of het kind, waar- „ van zy voorgaf zwanger te zyn, leefde, of „ niet; noch haar het hemd aanreikte, wan- „ neer zy, des morgens, oprees: welke twee „ byzonderheden Burnet wiſt, uit den mond „ van Prins George zelven. Aan de Prinſes- „ ſe van Oranje werdt geen meer lichts ge- „ geven, door brieven. Wanneer men der „ Koninginne voorhieldt, dat haare zwanger- „ heid, in openbaare Schimpſchriften, voor „ verzierd uitgemaakt werdt, zeide zy, alleen- „ lyk, *dat luiden, die haar van zulk een vuil be-* „ *drog verdagt konden houden, geene nadere o-* „ *vertuiging waardig waren.* In Grasmaand „ deezes jaars, werdt de Koning, op weg zyn-

hebbende, een ander kind, en naderhand nog een tweede, en een derde, voor het haare heeft uitgegeven.

„ de

„ de naar Rochester, schielyk, te rug gehaald, 1688.
„ alzo de Koningin, toen in de zesde maand
„ haarer zwangerheid, gevaar liep van onty-
„ dig te bevallen. De Arts *Scarborough* werdt,
„ insgelyks, ontbooden. Ook gaf *Wallgrave*,
„ een andere Arts, naderhand, te kennen, dat
„ hy toen, om dezelfde reden, ten Hove hadt
„ moeten zyn. De Graavin van Klarendon,
„ dien zelfden dag, zonder ergens van te wee-
„ ten, komende in 't vertrek, daar de Ko-
„ ningin te bedde lag, hoorde haar, klaag-
„ lyk, zeggen, *alles is verlooren! alles is verloo-*
„ *ren!* Doch eer zy buiten het Paleis was,
„ kwam eene Kamerjuffer haar verzoeken,
„ *dat zy niets wilde zeggen, van 't gene zy ge-*
„ *hoord hadt.* Men bleef, sedert, voorgeeven,
„ dat de Koningin voortging in haare zwan-
„ gerheid. Kort hierna, drong de Koning de
„ Prinses Anna sterk, om naar Bath te gaan,
„ in allen schyn, als of men haar van de hand
„ hadt willen hebben, wanneer de Koningin
„ bevallen zou. De Arts *Millington* verklaarde,
„ aan den Graave van Shrewsbury, uit wien
„ Burnet het hadt, dat de Koning hem hadt
„ gezogt te beweegen, om de Prinses te raa-
„ den, tot het gebruik der geneezende wate-
„ ren te Bath. Zo dra de Prinses vertrokken
„ was, veranderde de Koningin haare reke-
„ ning. Zomermaand was, tot hiertoe, ge-
„ houden, voor de agtste maand haarer zwan-
„ gerheid; doch nu deedt zyze voor de ne-
„ gende doorgaan. Zy hadt, voor deezen, ge-
„ zeid, dat zy te Windsor dagt te bevallen,
„ en zig, tegen den vierentwintigsten van Zo-

1688. „ mermaand, derwaards begeeven zou. Doch „ nu zeide zy, dat zy haar Kraambed te S. „ James dagt te houden. Alles werdt, hier, „ met veel ſpoed, gereed gemaakt. De Prin- „ ſes Anna, weetende, naar alle waarſchyn- „ lykheid, wat te Londen omging, ſchreef, „ *dat zy zig niet wel bevondt, by 't gebruiken* „ *der wateren, en dagt te rug te komen.* 's Daags „ na 't ontvangen van deezen brief, verklaar- „ de de Koningin, dat zy op 't einde haarer „ rekening was, en naar S. James gebragt wil- „ de worden. Men antwoordde, dat alles nog „ niet gereed was, in dit Paleis. Doch zy her- „ vatte, *dat zy 'er vernagten wilde, al zou 't op* „ *den blooten vloer zyn.* Men bragt haar dan, „ door eenen langen omweg, naar S. James. „ Haar gevolg verſpreidde, onder weg, *dat* „ *zy naar 't Kraambed ging.* Sommigen ver- „ zekerden, *dat zy, den volgenden morgen, be-* „ *vallen zou.* De Roomſche Prieſters beloof- „ den, ſtoutelyk, *dat zy eenen zoon ter wee-* „ *reld zou brengen.* Des anderendaags, ten „ negen uuren des morgens, kreeg de Ko- „ ning, te Whitehall, berigt, dat de Konin- „ gin in arbeid was. Hy begaf zig, hierop, „ naar S. James, verzeld van een groot ge- „ tal Heeren: uit welken, hy 'er agttien ver- „ koos, die met hem in de Kraamkamer gin- „ gen, daar zy verre van 't bed ſtaan bleeven. „ In de Kamer was niemant, dan Mevrouw „ *Sunderland* en Mevrouw *Bellasſis*, benevens „ twee Kleedſters, eene Onder-Kleedſter en „ de Vroedvrouw. De Proteſtantſche Me- „ vrouwen waren allen in de Kerke. Men

„ bragt

„ bragt eene bedpan in 't vertrek, als ware 't, 1688.
„ om 't bed, aan den eenen kant, te warmen,
„ terwyl de Koningin, op den anderen, lag.
„ Doch niemant zag, of 'er vuur, of wat an-
„ ders ware in de bedpan. Even voor tien
„ uuren, gaf de Koningin een' luiden kreet:
„ en terstond daarop, riep de Vroedvrouw,
„ *dat zy gelukkiglyk verlost was. Waarvan*,
„ vraagden de Heeren? Waarop de Vroed-
„ vrouw aan Mevrouw Sunderland, en dee-
„ ze aan den Koning een teken gaf, uit welk
„ hy zeide te verstaan, *dat haare Majesteit een'*
„ *zoon ter weereld gebragt hadt*. Men hoorde
„ het kind niet kryten. De Onderkleedster
„ bragt iet van het bed der Koninginne, door
„ eene deur, die nevens het bed was, naar
„ een ander vertrek." Luiden van aanzien, die de Kraamkamer, in 't volgende jaar, bezagen, hebben aangetekend, dat zy 'er verscheiden' geheime deuren en trappen aan bevonden hebben (*r*). „ Eenige minuuten laa-
„ ter, traden de Koning en de Heeren naar
„ eene Kamer, alwaar men hun een kind ver-
„ toonde, waarvan de Koningin gezeid werdt
„ bevallen te zyn. Aan niemant, die eenige
„ twyfel hebben kon, werdt toegelaaten, het
„ onderlyf der Koninginne aan te raaken, na
„ de verlossing; by welke ook de gewoonlyke
„ Vroedmeester der Koninginne niet tegen-
„ woordig geweest was: en als hy, naderhand,
„ uit zig zelven, kwam, haarer Majesteit ee-
„ ni-

(*r*) N. Witsen Byzonder Verbaal der Ambassad. van 1688. *f.* 8. *col.* 1. *MS.*

1688. „ nige pleisters aanbiedende, om de melk te „ doen opdroogen; kreeg hy tot antwoord, „ *dat men noch hem, noch zyne pleisters van noo-* „ *de hadt*. Op den zelfden dag der voorge- „ wende verlossing, stierf, zo men wil, het „ kind, welk de Koningin gezeid werdt ter „ weereld gebragt te hebben. Immers, de „ Apotheker *Hemings*, woonende in een huis, „ dat, slegts door een' houten wand, gescheiden was van een ander, welk door een' „ Roomschgezind' Heer, *Brown* genaamd, be- „ woond werdt, hoorde, des avonds, iemant, „ in 't huis van deezen, met eene klaagende „ stemme, zeggen, *de Prins van Walles is* „ *dood*. De Graavin van Klarendon werdt, „ des anderendaags, gehouden buiten 't ver- „ trek van 't kind, op uitdrukkelyk bevel der „ Koninginne. Iemant, die, weinige dagen „ laater, het kind zag, welk voor den Prins „ van Walles ging, zeide, dat het hem veel „ te sterk scheen, dan dat het, zo onlangs, „ zou ter weereld gekomen zyn. Wallgrave, „ een Roomschgezind Arts, gevraagd, *hoe 't* „ *gene hy, twee maanden geleeden, aangaande* „ *de miskraam der Koninginne, gezeid hadt, met* „ *haare tegenwoordige verlossing, overeen te bren-* „ *gen ware?* antwoordde alleenlyk, *God doet* „ *wonderen*. Alle kinderen, die de Koningin, „ te vooren, gehad hadt, waren zwak geweest; „ het tegenwoordige was, daarentegen, grof „ en sterk. Men verspreidde wel, dat het ge- „ duurig stuipjes hadt, en niet langer leeven „ zou dan de anderen. Doch de Prinses An- „ na, die het kind dikwils zag, verklaarde

„ nooit

„ nooit eenige ſtuiptrekkingen, in het zelve, 1688.
„ beſpeurd te hebben. Na verloop van eeni-
„ ge weeken, werdt het egter, in der daad,
„ krank. Vier Artſen ſchreeven 't, eenpaa-
„ riglyk, door. Men hadt hun, ondertuſſchen,
„ een' maaltyd bereid te Richmond, daar 't
„ kind toen was, en men toefde hen zo lang
„ aan de tafel, zonder van 't kind te reppen,
„ dat zy 't reeds hielden overleeden te zyn.
„ Eindelyk, werden zy wederom geroepen in
„ 't vertrek, daar zy te vooren geweeſt wa-
„ ren: alwaar zy een gezond, ſterk kind za-
„ gen, waarin geene overblyfſels altoos van
„ eenig letſel te beſpeuren waren. Eenigen
„ van hun Genootſchap zeiden, naderhand,
„ dat het hun onmogelyk geweeſt was te ge-
„ looven, dat dit het zelfde kind zou geweeſt
„ zyn. De Koningin, eindelyk, was, na de
„ verloſſing, zo weinig veranderd van gelaat,
„ van oogen en van ſtemme, en verliet het
„ kraambed zo ſpoedig, dat de argwaan, wel-
„ ken men tegen haar opgevat hadt, hierdoor,
„ kragtiglyk, verſterkt werdt (*s*)."

Wy hebben de redenen, om welken de geboorte des Prinſen van Walles, by veelen, verdagt gehouden werdt, dus omſtandiglyk, te boek geſteld, om dat die, ten deezen tyde, van merkelyken invloed was op den toeſtand der zaaken van Groot-Britanje. Ook heeft zy, in laater' tyd, meer dan eens, gelegenheid gegeven tot beroerten en oorlogen, en tot onderhandelingen en Verdragen, waarin ook de Staa-

(*s*) BURNET *Vol.* I. *p.* 748-754.

1688. Staaten der Vereenigde Gewesten hun aandeel gehad hebben. Zelfs kan men, terwyl ik dit schryve, nog niet voorzien, wanneer de tegenwoordige Regeering van Groot-Britanje eens geheel bevryd zal zyn van de moeilykheden, die deeze geboorte haar aangebragt heeft. Eene gebeurtenis van zo veel invloed op den staat van Groot-Britanje, van gantsch Europa en van de Vereenigde Gewesten in 't byzonder, verdiende wel, dat wyze wat uitvoeriger verhaalden. Wy onthouden ons egter van het maaken van eenige aanmerkingen, over de redenen, op welken de twee voorgestelde gevoelens steunen; om niet te verre in deeze byzondere stoffe uit te weiden. Die begeerig is de kragt en zwakheid der aangehaalde redenen, naauwkeuriglyk, tegen elkanderen, te zien wikken en weegen, kan by anderen te regt raaken (*t*). Wy melden slegts nog, met een enkel woord, dat *William Fuller*, agt jaaren na deezen tyd, een Verhaal in 't licht gaf, waarby hy zekere Vrouw, *Maria Grey* genaamd, en, kort voor de waare of voorgewende verlossing der Koninginne, uit Ierland, naar Engeland overgevoerd, als de waare Moeder des Prinsen van Walles bekend maakte. Fuller was, toen, en nog lang naderhand, in dienst der Koninginne geweest, hoewel hy van party veranderd was, toen hy zyn Verhaal drukken liet (*u*).

VIII. Hoe dee- Onder zo veel argwaans van 't gemeen, waren

(*t*) *Voiez* RAPIN *Tom.* X. *p.* 89-96.

(*u*) Discours sur la Veritable Mere du pretendu Prince de Galles *impr.* 1696.

1688.

ren de uiterlyke vreugdetekenen, over de geboorte van den Prinſe van Walles, door 't gantſche Ryk, en te Londen zelf, weinig en flaauw (*v*). De Markgraaf van Albyville gaf eene plegtige Maaltyd in den Haage, op welke egter weinige Leden der Regeeringe verſcheenen. Te Amſterdam, werdt het Huis van den Engelſchen Konſul *Petit*, voor welk men vreugdevuuren ontſteken hadt, aangevallen door 't graauw, welk reeds met ſteenen begon te werpen, en de deur meende op te loopen. Doch de oproer werdt nog, gelukkiglyk, geſtild (*w*). De Prins en Prinſes van Oranje ontvingen de tyding deezer geboorte met veele betaamlykheid. Ook gaven de eerſte brieven zo veel reden tot argwaan niet, als de volgenden. Hunne Hoogheden zonden *Willem Henrik van Naſſau, Heer van Zuileſtein*, naar Engeland, om den Koning en de Koningin geluk te wenſchen, met den jongen Prinſe. Ook liet de Prinſes voor hem, met naame, bidden, in haare Kapelle, in den Haage, tot dat men naderhand zulke berigten kreeg van Londen, dat haare Koningklyke Hoogheid verboodt, den Prins van Walles meer te noemen, in de openbaare gebeden. Maar dit werdt, aan 't Engelſche Hof, zo euvel, opgevat, dat de Prins van Oranje, wederom, voor het kind bidden liet (*x*).

Doch deeze geboorte, op welke de Roomſchge-

ze geboorte, hier te Lande, werdt aangemerkt.

Inzonderheid van den Prinſe en Prinſeſſe van Oranje.

Zyne Hoog-

(*v*) BURNET *Vol.* I. *p.* 754.
(*w*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 174-177.
(*x*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX, *Tom.* VI. *p.* 177. BURNET *Vol.* I. *p.* 754.

1688. gezinden al hunne hoop gegrond hadden, strekte om ver het grootste gedeelte van het volk te vervreemden van den Koning; en men begon, van nu af, ernstelyk, bedagt te zyn op middelen, om het Pausdom en de Slaaverny, waarmede het Hof dreigde, te weeren uit het Ryk. 't Getal der heimelyke en openbaare vrienden des Prinsen van Oranje vermeerderde hand over hand. De Heer van Zuilenstein, in den Haage te rug gekeerd, verzekerde zyne Hoogheid van eene algemeene geneigdheid, om hem naar Engeland te nodigen (y). Ook kwam 'er schryvens aan den Prinse „ dat de omstandigheden nimmer gunstiger zyn konden voor zyne Hoogheid, om met het Hof te breeken, en over te komen; dat het gantsche volk in eene geweldige gisting gebragt was, door het vangen der Bisschoppen, het dagvaarden van veele Kerkelyken, en de voorgewende geboorte eens Prinsen van Walles; dat men zig van deeze drift bedienen moest, eer zy wederom bekoelde. Dat het Leger ook wel gezind was, en openlyk uitvoer tegen de Paapery; de weinige Roomschgezinden, die onder het zelve waren, handelende met groote veragting. Dat de Vloot gelyke geneigdheid toonde, hebbende sommige vertrouwde Persoonen de bootsgezellen gepolst, of zy wel tegen de Hollanders zouden willen vegten, en voor antwoord bekomen, *dat zy de Hollanders hielden voor hun-*

Heid wordt sterk aangezet om de verlossing van Engeland by der hand te neemen.

„ *ne*

(y) Burnet *Vol.* I, *p.* 754.

„ *ne vrienden en broeders; doch naar eenen oorlog* 1688.
„ *met de Franschen haakten* (z)." Op zulke berigten, nam de Prins een vast doch heimelyk besluit tot den overtogt. Ook schreef hy een groot getal van brieven naar Engeland. Zekere *Flight* bragt 'er, in Hooimaand, meer dan tagtig derwaards, gerigt aan luiden van het meeste aanzien en vermogen, met welker antwoorden hy, kort daarna, naar den Haage te rug keerde. *Dumblain*, Zoon van den Graave van Danby, die een Fregat, voor zyne eigen' rekening, hadt uitgerust, zeilde dikwils, over en weder, in deezen Zomer, met de gewigtigste brieven en berigten van den Prinse, en van 's Prinsen vrienden in Engeland (*a*).

Hy besluit tot den overtogt.

Zyne Hoogheid hadt wel besllooten den overtogt naar Engeland te doen; doch alzo hiertoe eene Vloot, eene aanzienlyke Landmagt, en een groot getal van vaartuigen, om dezelve over te voeren, vereischt werden; en de toebereidsels tot dit alles niet nalaaten konden gerugt te maaken, en de Hoven van Versailles en Londen beide de oogen te openen; zogt men naar een ander voorwendsel, onder welk men eenigen der toebereidselen, bekwaamlyk, maaken kon; welk zig eerlang, gelukkiglyk, opdeedt.

Maximiliaan Henrik, Keurvorst van Keulen, Bisschop en Prins van Luik, en Bisschop van (1) Munster en Hildesheim, op den derden van

IX. De Keurvorst van Keulen sterft.

(z) Burnet *Vol.* I. *p.* 754, 755.
(*a*) Rapin *Tom.* X. *p.* 105.

(1) Het Kapittel te Munster hadt hem, na 't afsterven

1688. van Zomermaand, overleeden zynde, hadden de nabuurige Mogendheden, terstond, de gedagten laaten gaan op de middelen, welken zy ter hand hadden te slaan, om de verkiezing van eenen opvolger te doen uitvallen naar haaren zin. In 't byzonder, was 'er den Staaten veel aan gelegen, dat Keulen, Luik en Munster beheerd werden door Vorsten, die niet te zeer verknogt waren aan de belangen van Frankryk. 't Jaar 1672 hadt hun geleerd, in hoe groot een gevaar, zy hierdoor gebragt konden worden. Men rekende, dat de overleeden Keurvorst twintigduizend man hadt konnen onderhouden. Zyne inkomsten werden op vier millioenen guldens begroot (*b*). Zyn gebied grensde, alomme, aan de Nederlanden. Uit Keulen en Munster, kon hy de Gewesten ter regter zyde des Ryns gelegen bestooken: uit Luikerland, stondt hem de toegang naar Brabant, en wanneer Maastricht verlooren was, langs de Maaze, naar Holland open. Men ziet hieruit, dat de Staaten, met reden, belang rekenden, by de aanstaande vervulling der opengevallen' Bisdommen. Maar Lodewyk de XIV. rekende 'er geen minder belang by. Hy hadt reeds weeten te wege te brengen, dat Prins Willem van Furstemberg, die

Lodewyk de XIV. zoekt den Kar-

(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 758.

ven van Bisschop Ferdinand van Furstemberg, in den jaare 1683, (Zie *Holl. Merc.* van 1683. bl. 153.) tot Bisschop van dit Stigt verkooren. En schoon de Paus hem nimmer hadt willen bevestigen, was hy egter van de weereldlyke inkomsten meester gebleeven. *See* BURNET Vol. I. p. 758.

die zyne zyde, veele jaaren, gehouden, en dien hy, voor eenigen tyd, een' Kardinaals hoed bezorgd hadt (c), in Louwmaand deezes jaars, door het Kapittel te Keulen, verkooren was, tot Medehelper van den ouden Aartsbisschop. En schoon de Paus, tot hiertoe, geweigerd hadt, den Kardinaal in 't Medehelperschap te bevestigen, deedt Koning Lodewyk egter zyn best, om hem te doen aanstellen, tot opvolger van den overleeden' Keurvorst. Ook slaagde hy, hierin, zo ver, dat het Kapittel den Kardinaal, by voorraad, het bewind opdroeg over het Stigt van Keulen, welk hy, terstond hierna, vulde met Fransche troepen (d).

1688. dinaal van Furstemberg te doen verkiezen tot zynen opvolger.

De Keizer, reeds by de aanstelling van eenen Medehelper, waartoe hy eenen Vorst uit het Paltsische Huis wilde verkooren hebben, verschalkt, door Frankryk, zag ongaarne, dat men den Kardinaal van Furstemberg nu ook ten Aartsbisdomme van Keulen zogt in te dringen, en deedt, hierom, zyn best, om stemmen te winnen in 't Kapittel, ten behoeve van den Prinse *Jozef Klemens*, Broeder van den Keurvorst van Beieren. Deeze, schoon minderjaarig, en reeds Bisschop van Regensburg en Frisingen, werdt ook gedraagen door den Paus, die beloofd hadt, hem te zullen verplaatsen, en ontslag verleenen wegens zyne minderjaarigheid. De Paus, Innocent de XI., lag thans geweldig over hoop met het Fransche Hof, en was,

De Keizer en de Paus draagen, daarentegen, Prins Jozef Klemens van Beieren.

(c) *Zie* LIX. *Boek*, *bl.* 325.
(d) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 162. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 41.

1688. was, hierom, niet gezind, éénen ſtap te doen, waardoor hy zou konnen ſchynen, de maatregels van Frankryk eenigszins te willen begunſtigen. 't Zal niet ondienſtig zyn, dat wy de oorzaak der oneenigheid, die veel invloed hadt op den ſtaat der zaaken van Europa, hier, kortelyk, melden.

X. Oorſprong van den twiſt tusſchen den Paus en den Koning van Frankryk, over de Vryheden der Wyken te Rome.

De uitheemſche Gezanten plagten, van ouds, te Rome, groote vryheden te hebben in de Wyken, waarin zy woonden; tot zo verre zelfs, dat deeze Wyken eene veilige ſchuilplaats gerekend werden, voor veelerlei misdaadigen, die men 'er niet mogt aantaſten, zonder dat de gezanten zig gehoond rekenden. Hieruit, waren, dikwils, merkelyke moeilykheden gereezen. De Pauſen zagen zig genoodzaakt, om veele misdaaden ongeſtraft te laaten, of om den Gezanten en den Mogendheden, van welken zy gezonden waren, misnoegen te geeven. Innocent de XI., om deeze moeilykheden te voorkomen, hadt eindelyk beſlooten, de Vryheden der Wyken te vernietigen, en op 't afſterven van den Hertoge van Eſtrées, Ambaſſadeur van Frankryk te Rome, de wyk om 't Paleis van Farneze, daar de Gezant gewoond hadt, in Sprokkelmaand des voorleeden jaars, doen bezetten, met eene Lyfwagt van Sbirris. De Gezanten van Spanje en Groot-Britanje deeden, ſedert, genoegzaamen afſtand van de Vryheden hunner wyken: ook Chriſtina, Koningin van Zweeden, die thans te Rome woonde. Doch de Koning van Frankryk, die den *Markgraaf van Lavardin* geſchikt hadt, om d'Eſtrées op te volgen, verklaarde, dat hy de Vryhe-

heden der Wyken te Rome aanzag, als een 1688.
regt van zyne Kroon, welk hy van zins was te handhaaven. Lavardin, sedert te Rome gekomen, verzeld van eenen aanzienlyken stoet van paarden, kon geen gehoor krygen, ten ware hy van de Vryheden afstondt, waartoe hy niet verstaan kon. De Koning van Frankryk wilde toen den Nuncius van den Paus ook niet meer zien, en dreigde hem, daarenboven, andere maatregels te zullen neemen (e).

Een deel der Kanonniken te Keulen kiest den Kardinaal, een deel den Prins van Beieren tot Aartsbisschop.

In deezen stand der zaaken, hadt de Paus geweigerd den Kardinaal van Furstemberg in 't Medehelperschap van Keulen te bevestigen. Ook droeg hy, voornaamlyk om Frankryk te kwellen, den Prins van Beieren, by 't Kapittel te Keulen, voor, om tot opvolger van Maximiliaan Henrik verkooren te worden. De tyd der verkiezinge was, op den negentienden van Zomermaand, vastgesteld. Weinige dagen eerder, deedt de Koning van Frankryk, bedugt dat de Staaten eenig krygsvolk naar Keulen schikken mogten, om de verkiezing des Prinsen van Beieren te begunstigen, hun daarvan afmaanen, door den Graave d'Avaux, die, te gelyk, beloofde, dat de Fransche troepen zig stil houden zouden, zo niemant der nabuuren zig repte (f). De Kardinaal van Furstemberg, de streng des Prinsen van Beieren, midlerwyl, langs hoe sterker ziende worden, begon te dugten, dat de verkiezing niet vallen zou, naar zynen zin. Vooral, stondt hem in den weg,

(e) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 191-194. *van* 1688. *bl.* 33-41.
(f) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 54.

1688. weg, dat de Paus zig tegen hem verklaard hadt. De Koning van Frankryk hadt hem, voor eenigen tyd, genoodzaakt, het Bisdom van Straatsburg te aanvaarden, welks inkomsten hem werden toegerekend, in af korting van de onderstandgelden, die hem, door Frankryk, betaald werden. Doch, volgens de Wetten des Keizerryks, kon niemant, die reeds Bisschop was, tot de Bisschoppelyke waardigheid van een ander Stigt verkooren worden, dan door eenen * eisch van 't Kapittel, waartoe, ten minste, twee derden der stemmen werden gevorderd. Daarbenevens, stondt het aan den Paus, of hy den afstand van het Bisdom, waaruit men iemant zogt te verplaatsen, aanvaarden wilde, of niet (g). De Kardinaal vreesde, derhalve, dat hy te weinig stemmen in 't Kapittel hebben zou, en bovenal, dat de Paus het Bisdom van Straatsburg niet zou willen aanvaarden, zonder 't welk hy den overleeden' Keurvorst niet opvolgen kon. De Leden van 't Kapittel waren drie en twintig. De Kardinaal kreeg, van dit getal, dertien stemmen in zyn voordeel. Negen stemden voor den Prinse van Beieren, en één voor den Graave van Rekheim. De Kardinaal, schoon geene twee derden der stemmen hebbende, hieldt zig, egter, voor verkooren. Frankryk beloofde, hem te zullen ondersteunen (h). Doch de Keizer verklaarde zig voor den Prinse van Beieren. Ook weigerde de Paus het Bisdom van

* *Postulatio.*

(g) BURNET *Vol.* I. *p.* 759.
(h) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 55.

van Straatsburg te aanvaarden, of den Kardinaal te ontslaan van de Kerkelyke Wet, die niet gedoogt, dat men meer dan één Bisdom bezit. De Koning van Frankryk zondt iemant naar Rome, om den Paus van gedagten te doen veranderen; hem, in 't stuk der Vryheden, alles beloovende, wat hy, naar reden, begeeren kon. Doch zyne Heiligheid weigerde 's Konings brief te ontvangen, en wilde den brenger niet hooren spreeken. *Lavardin*, zeide hy, *gedroeg zig, te Rome, als een vyand, die de Stad ingenomen had; weshalve, hy niets hooren wilde, 't gene hem, van wege het Fransche Hof, voorgesteld werdt* (*i*). 1688.

De Kardinaal stondt ook naar de Bisdommen van Luik, Munster en Hildesheim: doch hier slaagde hy nog minder, dan te Keulen. Te Munster en te Hildesheim, werden, in Hooimaand, de Dekens der Kapittelen, *Fredrik Christiaan van Plettenberg* en *Joost Edmond van Brabek*, tot Bisschoppen verkooren, zeer tot genoegen van de Ryksvorsten en van de Staaten der Vereenigde Gewesten. 't Zelfde gebeurde, in Oogstmaand, te Luik, daar de Baron *Joan Lodewyk van Elderen*, ook Groot-Deken van 't Kapittel, verkooren werdt tot Bisschop (*k*). De Staaten hadden eenen Gemagtigde te Luik, die de Leden van 't Kapittel, door geschenken, hadt gezogt te beweegen, om de verkiezing te doen uitvallen naar den zin zyner Meesteren: doch zy hadden, noch voor,

De Bisdommen van Luik, Munster, en Hildesheim worden vervuld.

(*i*) Burnet *Vol.* I. *p.* 759.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 57.

1688. voor, noch na het doen der Verkiezinge, iets van hem willen ontvangen (*l*). De Paus verzuimde niet, de verkooren' Bisschoppen van Munster, Hildesheim en Luik, terstond, te bevestigen. Doch, van wege den Kardinaal van Furstemberg, werdt, hiertoe, vergeefs, by hem aangehouden. Hy verklaarde zig bestendiglyk voor den Prinse van Beieren, die egter niet meer dan zeventien jaaren bereikte. Men wil, dat de Keizer, in 't eerst, gezind was geweest, om eenen Prins uit den Huize van de Palts tot Keurvorst van Keulen te helpen bevorderen; doch dat hy van gedagten veranderd was, om den Keurvorst van Beieren te winnen; die, sedert eenigen tyd, door Frankryk, opgestookt was tegen het Weener Hof, welk hem 't gebied over 't Leger in Hongarye onthieldt. Maar 't bewerken der Verkiezinge van den Prinse, zynen broeder, tot Keurvorst van Keulen, en 't opperbevel over 't Keizerlyk Leger, welk hem zelven, dit jaar, gegeven werdt, verzoende hem t'eenemaal met den Keizer (*m*).

XI. De twist wegens Keulen strekt een voorwendsel voor den Prinse, om zig

Doch de twyfelagtige verkiezing te Keulen gaf gelegenheid, dat men zig, van de eene en de andere zyde, wapende, om zig te bevestigen in 't bezit van 't Aartsbisdom. Frankryk hadt zig openlyk verklaard voor den Kardinaal, die reeds Fransche troepen gebragt hadt, in de meeste Steden van 't Stigt Keulen. De Staaten, die hierdoor bloot gesteld waren voor

(*l*) BURNET *Vol.* I. *p.* 761.
(*m*) BURNET *Vol.* I. *p.* 759, 760.

voor eenen inval der Franschen, hadden groote reden, om den Prins van Beieren te helpen herstellen in 't bezit van 't Keurvorstendom, en de Franschen te doen verhuizen uit de Keulsche Steden. De Prins van Oranje bediende zig van deeze gelegenheid, om Krygsvolk te verzamelen, en Verbonden te sluiten, in schyn, om den Prins van Beieren te sterken; doch inderdaad, om de Regeering van Groot-Britanje te herstellen; waarop byna niemant verdagt was. Lodewyk de XIV. zou de Staaten en den Prinse het voorwendsel om zig te wapenen ligtelyk hebben konnen beneemen, zo hy zyne troepen te rug getrokken hadt uit het Keulsche, en nagelaaten, den Kardinaal van Furstemberg te ondersteunen: of, indien dit niet, zo hy den Paus maar genoegen hadt willen geeven, en afstaan van de Vryheden der Wyken, waar over de Paus, zo hy als Oppervorst van Rome moest aangemerkt worden, naar zyn welgevallen, scheen te moeten konnen beschikken. Want, in zulk een geval, zou zyne Heiligheid, vermoedelyk, den afstand van 't Bisdom van Straatsburg aanvaard, en den Kardinaal van Furstemberg voor Aartsbisschop van Keulen erkend hebben. Doch de onverzettelykheid van 't Fransche Hof, in 't staan op de Vryheden der Wyken, was oorzaak, dat Innocent de XI. den Kardinaal niet erkennen wilde, en dat de Staaten een voorwendsel kreegen, om zig te wapenen, zonder dat men 't geheime oogmerk hunner toerustinge, met genoegzaame zekerheid, ontdekken kon, voor dat de tyd voorby was om het

1688. tot den ov💡 vertogt naar Engeland te bereiden.

1688. te konnen ſtuiten. De Prins van Oranje, die zelfs, zo ſommigen willen (*n*), zyne luiden te Rome hadt, om den Paus op te hitſen tegen Frankryk, beſtierde het gantſche werk zo bedekt en voorzigtig, dat beide het Franſche en het Engelſche Hof hem in Duitſchland zagen handelen, en hier Krygsvolk byeen trekken, zonder eenig gegrond vermoeden te hebben van zyn oogmerk, voor dat men 'er, hier, geen geheim meer van maakte. Zomer-, Hooi- en Oogſtmaand werden, hiertoe, gedeeltelyk, beſteed. En 't zal der moeite wel waardig zyn, dat wy 't beleid, welk zyne Hoogheid, in deezen gewigtigen handel, gehouden heeft, hier, naauwkeuriglyk, ontvouwen.

Onderzoek naar de eerſte aanleiding, tot het bewerken van denzelven.

De Prins hadt, naar ſommiger gedagten, reeds by 't leeven van Karel den II., het oog gehad op de Kroone van Groot-Britanje, en toeleg gemaakt, om zynen Schoonvader van 't regt tot de opvolginge te doen uitſluiten. De Franſche Gezant d'Avaux hadt zulks den Koning, zynen Meeſter, reeds in den Herfſt des jaars 1679, en naderhand dikwils, overgebriefd. Hy meende zelfs, dat zyne Hoogheid Karel den II. zelven zogt te noodzaaken, om zig van de Regeeringe, ten zynen behoeve, te ontſlaan; en dat zyn voornaam oogmerk, in het dringen op de Werving der zeſtienduizend man, in de jaaren 1683 en 1684, geweeſt was, zig zelven, daardoor, in ſtaat te ſtellen, tot het doen van den overtogt naar Engeland, wanneer de gelegenheid hem daartoe gunſtig zyn

(*n*) De Choisy Memoir. Tom. II. p. 128. Tom. III. p. 196.

zyn zou (*o*). In de Lente des jaars 1685, deedt 1688.
de Prins, op zyne eigen' kosten, eenig metaalen geschut gieten, welk met zyne wapens versierd werdt, en vermoeden gaf, dat hy iet groots in den zin hadt (*p*). 't Vermeerderen van 's Lands Zeemagt, waarop zyne Hoogheid sterk drong, in den Zomer des volgenden jaars, versterkte dit vermoeden zeer (*q*). Ook hadt de Prins, naar sommiger verhaal, reeds in den Herfst des jaars 1684, middel gevonden, om zig te verzoenen met de Regeering van Amsterdam, die hem tot de voltrekking zyner oogmerken zeer behulpzaam zyn kon; haar, zo men wil, beloovende, dat hy zig, in 't waarneemen zyner hooge ampten, stiptelyk gedraagen zou naar de Wetten van den Staat, mids men 't voorleedene in 't vergeetboek stelde (*r*). Doch 's Prinsen schielyke togt door de Stad, zonder voor 't Stadhuis, daar men hem een onthaal bereid hadt, te willen aftreeden; en 't versterken der zwakke plaatsen om Amsterdam, welk beide, kort hierop, volgde, deedt eenigen wederom besluiten, dat de verzoening niet opregt genoeg geweest was (*s*). Met Prinse Henrik Kasimir, Stadhouder van Friesland en Groningen, was zyne Hoogheid, omtrent deezen tyd, ook in onderhandeling geweest; tragtende eerst deezen Vorst, en door hem

(*o*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 44, 58, 90, 149, 295, 369.
(*p*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 33.
(*q*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 290. *Tom.* VI. *p.* 17, 87, 89.
(*r*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 99.
(*s*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 114, 119, 199.

1688. hem de twee Gewesten, over welken hy Stadhouder was, op zyne zyde te winnen. De Predikant Joannes van der Waayen, in 't jaar 1676, uit Zeeland gezet (*t*), en, sedert, in Friesland, tot Professor der Godgeleerdheid bevorderd, liet zig gebruiken, om de eensgezindheid tusschen de twee Vorsten te bewerken; bewoogen, zo men wil, door het belang, welk hy verstondt, dat de Hervormde Godsdienst hadt, by deeze eensgezindheid. Prins Henrik hadt hem vereerd met den titel van zynen Raad; doch in Friesland en Groningen, zag men ongaarne, dat de Leeraar zig zo diep stak in zaaken van Regeeringe. 't Gelukte hem egter, de Vorsten te vereenigen, in de Lente des jaars 1685 (*u*). Terstond hierna, veranderden Friesland en Groningen van maatregels. Amsterdam zelf volgde het voorbeeld deezer twee Gewesten, hebbende, zo men verzekert, den Burgemeester *Joannes Hudde*, die thans veel gezags hadt in de Stad, zig onder de eersten laaten overhaalen, om 's Prinsen toeleg te bevorderen. De verzoening tusschen zyne Hoogheid en de Stad werdt, nog voor 't einde des jaars 1685, voltrokken (*v*). En dit alles hadt den weg gebaand, tot de uitvoering der gewigtige oogmerken, met welken de Prins, ten deezen tyde, bezwangerd ging.

Zyne Hoog-

Amsterdam was egter nog maar ten halve ge-

(*t*) *Zie* XIV. *Deel*, *bl.* 440.

(*u*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 120, 128, 130, 294, 330, 324, 350. *Tom.* V. *p.* 56, 207.

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 137, 189, 205.

gewonnen: en deeze Stad, die zo veel draagt in de koſten des krygs, en daar, in eene onderneeming ter zee, de meeſte Oorlogsſchepen uitgeruſt worden, moeſt geheel in 's Prinſen belangen worden overgehaald, zou de togt naar Engeland, met eenige hoop van eenen goeden uitſlag, ondernomen worden. Van den anderen kant, was 'er veel aan gelegen, dat 's Prinſen toeleg verborgen bleef: waarom hy, niet dan bedektelyk, en in het hoogſte vertrouwen, handelen kon met eenige Amſterdamſche Heeren, aan welken, allengskens, kennis gegeven werdt van 't geheim. Drie van de vier thans regeerende Burgemeeſters, Joannes Hudde, *Kornelis Geelvink*, Heer van Kaſtrikom, en Nikolaas Witſen, wiſten van 's Prinſen toeleg: welke ook ontdekt was aan den Sekretaris der Admiraliteit te Amſterdam, *Hiob de Wildt*, van wien zyne Hoogheid zig diende, om de uitruſting der ſchepen voort te zetten. Ik ben in ſtaat geſteld, om van de heimelyke handeling met die van Amſterdam naauwkeuriger verſlag te doen, dan tot hiertoe heeft konnen geſchieden; uit de *eigenhandige Aantekeningen van Burgemeeſter* WITSEN zelven, die alles, wat hem voorgekomen was, toen 't hem nog verſch in 't geheugen lag, op 't papier gebragt heeft, zo volkomen naar waarheid, *als of hy 't*, gelyk hy verklaart, *met eede, zou* hebben moeten *beveſtigen*. 't Zal dan, vertrouw ik, den naauwkeurigen Leezer niet onaangenaam zyn, dat ik 't geheim beleid deezer gewigtige handelinge, met behulp deezer Aantekeningen, hier, kortelyk ontvouwe.

1688.

heid poogt Amſterdam in zyne belangen te krygen.

1688. De Raadpensionaris Fagel, wien 's Prinsen oogmerk bekend was, begon, omtrent den aanvang deezes jaars of eerder, in het Kollegie der Gekommitteerde Raaden, waarin Witsen toen zitting hadt, ten aanhooren van hem en twee of drie anderen, somtyds, te kennen te geeven, hoe hy van gedagten was, dat zyne Hoogheid behoorde over te steeken naar Engeland, tot herstelling der verwarde zaaken aldaar; vooral, wanneer hy daartoe mogt verzogt worden door de Grooten van 't Ryk. Hy voegde 'er by, dat de Staaten, in zulk een geval, den Prins behoorden te ondersteunen. Doch hy opende zig niet nader. De Leden merkten, nogtans, zo duidelyk, waar hy heen wilde, dat de Heer *Harpert Maartenszoon Tromp*, wegens Delft, in 't Kollegie zitting hebbende, Witsen in 't oor beet, *dat de Prins Monmouthje scheen te willen speelen.* Wat laater, kwam Dykveld Witsen, een en andermaal, van verre voorhouden, hoe men 't werk van Engeland zou konnen uitvoeren, en wat 'er te dugten ware, indien men 'er de hand niet aan hieldt. Zelfs werdt hy 'er over gepolst door den Prinse, die hem om raad verzogt; doch altoos in algemeene uitdrukkingen beantwoord werdt. Toen de zwangerheid der Koninginne hier rugtbaar werdt, hieldt Witsen zyner Hoogheid voor, dat hy geen regt tot de Kroon hebben zou, zo haare Majesteit een' zoon ter weereld bragt. Doch de Prins nam dit euvel, verklaarende driftiglyk, dat zyn regt even goed zou zyn. Ondertusschen, vondt de Burgemeester zig ten uiterste bezwaard over 't geheim,

Geheime handeling met de Burgemeesters Hudde, Geelvink en Witsen.

heim, welk men hem toevertrouwd hadt, hebbende hy, aan den eenen kant, ſtilzwygendheid moeten belooven, terwyl hy, aan den anderen kant, zien moeſt, dat de Nederlandſche Schippers, die op Frankryk voeren, in hun verderf liepen, zo de togt naar Engeland voortging; zonder dat hy hun durfde doen waarſchuwen. 1688.

Gesprek van Dykveld met Hudde en Witsen.

Omtrent het midden van Zomermaand, kwam Dykveld Hudde en hem ſpreeken, ten huize van den eerſten; hun, na dat zy hem, vooraf, de ſtiptſte geheimhouding beloofd hadden, voorhoudende „ hoe hy, door zyne Hoogheid, aan hun en aan den Heere van Kaſtrikom," die niet in de Stad was „ was afgezonden, om hun 't gevaar, welk den Staat van over zee dreigde, voor oogen te ſtellen, en om goeden raad te vraagen." Hy mat toen dit gevaar ten breedſten uit, Koning Jakob vertoonende, als een' geſlaagen vyand van deezen Staat, en van den Hervormden Godsdienſt. Hudde en Witſen antwoordden „ dat men op de Voorzienigheid vertrouwen moeſt, die 't gevaar ſpoedig kon afwenden." Waarop Dykveld hervraagde „ of zy niet zouden konnen raaden, dat men aanviele, eer men aangevallen werdt?" Doch zy verklaarden, uit éénen mond „ dat zy dit nooit zouden konnen doen. Men moeſt, meendenze, 't werk den tyd aanbeveelen, die, door 't ſterven van deezen of genen, of op eenige andere wyze, ligtelyk verandering baaren kon. Ten minſte behoorde men tot in 't voorjaar te wagten. Nu toe te taſten zou den ſchyn

„ heb-

1688. „ hebben, als of men een' oorlog om den Godsdienst aanving; en dit den Staat bloot stellen voor den haat der Roomschgezinde Mogendheden van Europa. 't Land kon ook niet van krygsvolk, en van het Hoofd over het zelve ontbloot worden, zonder dat men 't bragt in 't uiterste gevaar eener overrompelinge van den kant van Frankryk, die, door 't gemeen, even als in 't jaar 1672, aan de Regenten stondt geweeten te worden, waaruit inwendige beroerten te dugten waren. 's Lands Zeemagt was in slegten staat; de hoofden van 't zeevolk overleeden: al het welke hen deedt besluiten, dat zy tot zulk eene gewigtige onderneeming niet raaden konden." Dykveld, zyne gedagten niet geopenbaard hebbende, in 't byzyn van Hudde, verklaarde zig, veel ronder aan Witsen, die hem naar de schuit geleidde, den voorgenomen togt en den begeerden bystand sterk aanpryzende. Twee dagen laater, ontboodt hy Witsen by den Prinse in den Haage, die, schreef hy, gezeid hadt, *aut nunc*, *aut nunquam*, betekenende „ dat men 't werk, of nu, of nimmer „ onderneemen moest." Witsen vondt zig ten hoogste bezwaard over dit opontbod, viel aan 't schreijen, badt God om wysheid; doch durfde niet nalaaten op reis te gaan. In den Haage, sprak hy eerst met Dykveld, die hem veel verhaalde van de geneigdheid der voornaamste Engelsche Grooten tot den Prinse, wiens toeleg, zeide hy, bezwaarlyk mislukken kon. Onder 't spreeken, verscheen hier de Heer Bentink, Heer van Rhoon, die 't zeggen

De Prins ontbiedt Witsen in den Haage.

gen van Dykveld, kragtiglyk, beveſtigde. Witſen, 't hoofd nog vol zwaarigheden hebbende, tradt, den volgenden dag, in een heimelyk geſprek met zyne Hoogheid, die hem verklaarde op 't ſtuk nog geen bepaald beſluit genomen te hebben. De zwaarigheden werden, ter wederzyde, overwoogen. De Prins zagze zo groot niet in als Witſen, verſtaande hy, dat men de penningen, tot den togt vereiſcht, zou konnen neemen, uit de vier millioenen, die tot verbetering der Veſtingwerken waren opgenomen. „ 't Werk zou, dagt hy, over „ zee, in eene week of twee, te verrigten zyn. „ En zo de kryg aanhieldt, zou men 't, hier „ te Lande, wel hebben, en veilig vaaren kon- „ nen. Voor hem ſtak 'er, zeide hy, niet dan „ moeite in:" 't welk Witſen niet toeſtondt, vrymoediglyk beweerende „ dat 'er voor den „ Prinſe en Prinſeſſe, gemerkt beider regt tot „ de Kroon, veel meer dan moeite in ſtee- „ ken moeſt." Voorts, hieldt de Prins het voor een misverſtand, dat men tot in 't voorjaar wagten zou, moetende men Koning Jakob geenen tyd geeven om zig verder te ſterken. Ook zeide hy, dat de onderneeming hem alleen zou aangaan, niet den Staat, die hem ſlegts behoefde te onderſteunen. Witſen beriep zig op de ſobere geſteldheid van 's Lands geldmiddelen, byzonderlyk op die van Amſterdam, daar men ook veel leedt by de *Admodiatie* der gemeene middelen te water. 't Geſprek duurde lang, en werdt des anderendaags hervat. Witſen weigerde beſtendiglyk denPrinſe te raaden. Eindelyk, vraagde zyne Hoogheid, of hy hem wel

1688.

Spreekt hem heimelyk.

1688. wel zou willen byſtaan, zo de onderneeming buiten hem werkſtellig gemaakt werdt? Doch Witſen, hierop niet gevat, verzogt verlof om deswege eerſt het gevoelen der twee andere Burgemeeſteren in te neemen.

Gevoelen der drie Amſterdamſche Burgemeeſteren.

Hy deedt, ten dien einde, een' keer naar Amſterdam, en kwam, na verloop van een' dag of drie, in den Haage te rug. 't Gevoelen der drie Heeren kwam hierop uit: „ dat zy 't groote werk „ noch aan- noch afraaden konden; dat zy eg„ ter, voor hunne perſoonen, zo 't buiten hun „ toedoen werkſtellig gemaakt werdt, wel wil„ den raaden tot zulk een' onderſtand, als zy „ met eed en pligt beſtaanbaar zouden oordee„ len; doch dat zy van gedagten waren, dat het „ by de Vroedſchap hunner Stad niet door„ gaan zou." Witſen hadt dit hun gevoelen den Prinſe in geſchrifte ter hand geſteld. 't Behaagde hem in 't eerſt luttel; doch hy nam 'er genoegen in, na dat hy Dykveld geſproken hadt. Alleenlyk, vergde hy Witſen, zyn beſt te willen doen, dat de zaak in de Vroedſchap doorging: waartoe de Burgemeeſter zig niet verbinden wilde. Doch de Prins verſtondt, ſedert, dat zulk eene verbindtenis, genoegzaam ſtilzwygends, in 't Geſchrift, begreepen was.

Geſprek van Witſen met den Raadpenſionaris.

Witſen hadt toen ook nog, in 't byzyn van zyne Hoogheid, een geſprek met den Raadpenſionaris, wien hy, onder anderen, voorhieldt „ dat de zaak van Engeland, eene „ zaak van Godsdienſt zynde, door God zelv', „ wel beſchermd zou worden." Doch de Raadpenſionaris beweerde, daarentegen, ook met Schriftuurlyke voorbeelden, dat men, tot beſcher-

scherming van den Godsdienst, 't zwaard mogt en behoorde te gebruiken. *Zo hebben*, zeide hy, *onze Vooronders gedaan*, *den Staat vestigende op den Godsdienst.* Doch Witsen hieldt staande „ dat zy zig tegen de Spaansche dwinglandy en 't verkragten van 's Lands voorregten „ gekant hadden." De Prins brak, eindelyk, 't gesprek af, verklaarende „ dat hy nog niet „ vastgesteld hadt, wat hy doen zou; doch dat „ hy ondertusschen de vereischte toebereidsels zou maaken tot den togt; geld ligten, „ als tot de Vestingwerken; bootsvolk werven, „ op den ouden voorslag van Zeeland, en „ niet dan kort voor zyn vertrek den Staaten „ kennis geeven van zyn' toeleg." Al 't welke Witsen alleenlyk aanhoorde, met verklaaring, dat hy 'er verslag van doen zou. Hy hadt, reeds te vooren, verlof gevraagd, om van 't gehandelde ook met den vierden Burgemeester, *Jean Appelman*, en nog een' Heer of twee, te mogen spreeken; doch de Prins hadt het hem volstrektelyk geweigerd (*w*). De gewigtige toeleg bleef, derhalve, nog een diep geheim voor de meeste Leden der hooge Regeeringe. 1688.

Zyne Hoogheid, nu den overtogt naar Engeland by zig zelven hebbende vastgesteld, hadt geoordeeld, dat hy, daartoe, negenduizend knegten en vierduizend ruiters en dragonders noodig hadt, welken hy, uit de troepen der Staaten, dagt te ligten (*x*). Doch in deezen toeleg, deeden zig twee gewigtige zwaa-

Zwaarigheden in de voorbereidsels tot den overtogt.

(*w*) Verhaal van 't gene Burgerm. WITSEN, omtr. den togt naar Engeland, voorgekomen is. *f.* 1—10. *MS.*

(*x*) BURNET *Vol.* I. *p.* 757.

1688. zwaarigheden op. *Voor eerst*, was 't niet mogelyk, zo veel Krygsvolks te verzamelen en te gebruiken, zonder bewilliging der algemeene Staaten, om welke te verkrygen, zyne Hoogheid hun kennis zou hebben moeten geeven van zyn oogmerk. En zo dra dit geschied ware, zou het naauwlyks bedekt hebben konnen blyven voor den Markgraave van Albyville; en vooral niet voor den Graave d'Avaux, die gewoon was, alles uit te vorschen, wat in der Staaten Vergaderinge omging. Maar zo 's Prinsen oogmerk, zo vroeg, met zekerheid, bekend geworden was, zou Frankryk, naar allen schyn, middel gevonden hebben, om het te verydelen, en den Prinse de landing te beletten; om niet te zeggen, dat 's Prinsen voorslag zulk een' gereeden ingang niet gevonden zou hebben, by alle de Leden der hooge Regeeringe: 't welk het uitvoeren der onderneeminge zou hebben vertraagd, of gestremd. *Ten anderen*, moest het ligten en vervoeren van zo veel manschap de Krygsmagt van den Staat te zeer verzwakken: en dit was te zorgelyker, in de tegenwoordige omstandigheden, alzo de Prins niet twyfelde, of zyne onderneeming zou den Staat inwikkelen in eenen oorlog met den Koning van Frankryk, die reeds eenige troepen op de grenzen hadt, en den Staat, ontbloot van manschap, zonder moeite, in 't uiterste gevaar zou konnen brengen. Thans, om dit gevaar te voorkomen, eene werving voor te slaan, was een werk van onzekeren uitslag, of langen nasleep; en zou ook veel te veel gerugts gemaakt, en daardoor

den

den toeleg ontdekt hebben. Doch beide deeze zwaarigheden, die onoplosbaar ſcheenen, verdweenen geheellyk, ſedert dat de twyfelagtige verkiezing te Keulen den Prins hielp aan een voorwendſel, om een klein Leger byeen te trekken: gelyk hy, in Oogſt- en Herfſtmaand, deedt. 1688.

De Prins beweegt de Staaten, tot het verzamelen van eenige troepen.

Zo dra de Franſche troepen in 't Keulſche waren getrokken, kon 't niemant vreemd vinden, dat de Staaten ook eenig Krygsvolk verzamelden, op de grenzen. De Prins bewoog hen dan, ligtelyk, door middel van den Raadpenſionaris Fagel, om zorg te draagen voor de verſterking der Plaatſen langs den Ryn en Yſſel, die in eenen ſlegten ſtaat waren. Hiertoe, werden vier millioenen toegeſtaan (y), die, binnen weinige dagen, gereed waren (z). Wyders, beſlooten de Staaten, drie of vier Leden hunner Vergaderinge te magtigen, om met den Prinſe te overleggen, wat tot beveiliging der grenzen dienſtig zyn zou. Aan deeze Gemagtigden, die 's Prinſen vertrouwde vrienden waren, ontdekte hy zynen toeleg: en, terwyl zy, nevens hem, alleen het oog ſcheenen te hebben naar Keulen, bevorderden zy het verzamelen van Krygsvolk tot den overtogt naar Engeland (a). Wat laater, ſloeg zyne Hoogheid den Staaten voor, dat het werk van Keulen hen ligtelyk zou konnen inwikkelen in eenen oorlog met Frankryk, en dat het hierom noodig was, dat 's Lands Vloot in

(y) Reſol. Holl. 16 *July* 1688. *bl.* 441.
(z) Burnet *Vol.* I. *p.* 778. Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* VI. *p.* 126, 132, 154.
(a) Negociat *du* Comte d'Avaux *Tom.* VI. *p.* 222, 238. Rapin *Tom.* X. *p.* 106.

1688. in gereedheid gebragt, en middel gevonden werdt, om negenduizend bootsgezellen te onderhouden. De Staaten besllooten ook hiertoe (*b*), en de Gemagtigden en zyne Hoogheid verzuimden geen' tyd, om 'sLands Vloot te versterken, en te voorzien van de noodige manschap.

en tot het versterken der Vloote.

Hy handelt met eenige Duitsche Vorsten over 't verleenen van onderstand aan de Staaten.

Dus was de eerste der twee gewigtige zwaarigheden opgelost. Om de tweede weg te neemen, en den Staat te voorzien van volk, na dat men dien ontbloot zou hebben van dertienduizend man, die naar Engeland zouden gevoerd worden, hadt zyne Hoogheid, reeds sedert eenigen tyd, gearbeid. Kort na de dood van Fredrik Willem, Keurvorst van Brandenburg, hadt de Prins den Heer Bentink gezonden naar 't Hof van Berlyn, om den nieuwen Keurvorst, Fredrik den III., in vertrouwen, kennis te geeven van zyn oogmerk, en deszelfs bystand te begeeren. Ten zelfden tyde, handelde hy ook met de Hertogen van Lunenburg-Zelle en Wurtemberg, en met den Landgraave van Hessen (*c*). Deeze drie Mogendheden, en de Keurvorst van Brandenburg beloofden den Prinse onderstand, in geval de Vereenigde Gewesten, geduurende zynen togt naar Engeland, of ter oorzaake van den zelven, mogten beoorloogd worden. *Ernst Augustus*, Hertog van Hanover, hadt, ten deezen tyde, nog eenige verbindtenissen met het Fransche Hof; doch alzo hy, reeds in 't jaar 1658, gehuwd was met de Prinsesse Sofia, Dogter van den Paltsgraave Fredrik den V. en van eene Dogter van Jakob den I., Koning van Groot-Britanje; nam Burnet de vry-

(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 761.
(*c*) Verhaal van Burgerm. N. WITSEN *f.* 10. *MS.*

vryheid, om hem, door middel zyner Gemaalinne, die, na 't afsterven der Prinsessen van Oranje en van Deenemarke, het naaste regt hadt tot de Kroon van Groot-Britanje, eenige kennis van de onderneeming op Engeland te laaten toekomen. De Hertogin hadt groot behaagen in den toeleg. Doch de Hertog hadt 'er kleine verwagting van; hoewel hy, naderhand, veranderde van gedagten. Burnet zeide den Prinse, eenige dagen daarna, wat hy gedaan hadt. Zyne Hoogheid nam 't hem niet kwalyk, om dat hy, uit zynen eigen, en niet uit 's Prinsen naam, hadt gesproken. *'t Mogt ons*, voegde hy 'er by, *kwaad doen in Engeland; en sommigen doen denken, dat ik my reeds zo verre meester dagt te zyn van 't Ryk, dat ik al ontwerpen maakte, omtrent de opvolging tot de Kroon* (*d*). Met den Hertoge van Hanover, werdt, derhalve, niets naders gehandeld. De Prins van Oranje verliet zig op de beloften, hem door de Vorsten van Brandenburg, Lunenburg-Zelle, Hessen en Wurtemberg gedaan (*e*). De hulp, welke zy beloofd hadden, kon, des noods, dienen, om de plaats te vullen der manschap, welke hy naar Engeland dagt te voeren. 1688.

Omtrent het midden van Oogstmaand, begaf de Heer Bentink, Heer van Rhoon, zig, op 's Prinsen last, in stilte, naar Amsterdam, om den Burgemeesteren Hudde, Geelvink en Witsen kennis te geeven van 't gene hy, in Duitschland, gehandeld hadt, en om de toerusting der Vloote voort te zetten; door mid-

Drie Amsterdamsche Burgemeesters krygen hier kennis van.

(*d*) BURNET *Vol.* I. *p.* 757.

(*e*) Secr. Resol. Holl. 18, 22 *Sept.* 1688. V. *Deel*, *bl.* 224, 228. Notul. Zeel. 27 *Sept.* 1688. *bl.* 166. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 126, 162, 234, 259.

1688. middel van den Sekretaris de Wildt. Hy ſprak met Geelvink en Witſen, ten huize van den laatſten, hebbende Hudde zig verontſchuldigd, uit hoofde van onpaſſelykheid. Hy verhaalde hun, hoe hy twaalfduizend man verworven hadt van Brandenburg, Lunenburg-Zelle, Heſſen en Wurtemberg. Doch na dat men hem voor de eere van dit verſlag bedankt hadt, verklaarde men hem beleefdelyk, dat hy de moeite wel hadt mogen ſpaaren van hierom in perſoon over te komen. De Heer Bentink hernam, dat de zaak van Engeland, na de geboorte van eenen Prins van Walles, zyne Hoogheid in 't byzonder niet meer aanging, maar den gantſchen Staat: 't welk gehouden werdt niet zeer overeen te komen met de beſtendige verklaaring van den Raadpenſionaris en van den Prinſe zelven. De Heer van Rhoon hieldt, na 't geſprek, de avondmaaltyd met de twee Burgemeeſters, die zig zorgvuldiglyk wagteden van op den goeden uitſlag der onderneeminge te drinken. Witſen hadt zorg gedraagen, dat de Stads poort open gehouden werdt; en de Heer van Rhoon werdt, ter middernagt, heimelyk, ter Stad uit gelaaten (*f*).

XII. De toebereidſels tot den overtogt worden voortgezet.

De tyd, door den Prinſe bepaald tot den overtogt, naderde vaſt. De troepen werden byeengebragt, op de Mookerheide, ver genoeg van zee, om elk de gedagten te beneemen, dat zy naar Engeland geſchikt waren. In de Maaze en in Zeeland, werdt eene Vloot van meer dan vyftig ſchepen verzameld (*g*). De

(*f*) Verhaal *van* Burgerm N. WITSEN *f.* 10-12. *MS.*
(*g*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 155.

1688.

De Vaartuigen, geſchikt om de manſchap over te voeren, en die meer dan vyfhonderd in getal moeſten zyn, werden, door vertrouwde Koopluiden van Amſterdam, Rotterdam en andere Koopſteden, onder verſchillende voorwendſels, gehuurd, en moeſten zig, in verſcheiden' havens, vervoegen; daar zy de manſchap zouden inneemen, en afvoeren naar Goeree, alwaar de algemeene zamelplaats der Vloote zyn zou (*h*). Ondertuſſchen, waren 'er, van tyd tot tyd, Engelſche Grooten over gekomen om met den Prinſe te raadpleegen. In Hooimaand, begaf de Admiraal Arthur Herbert zig herwaards. Ook de Kolonel Sidnei, onder voorwendſel van de wateren te Spa te gaan gebruiken; en verſcheiden' andere luiden van aanzien (*i*). Maar al deeze beweeging en het verzamelen van krygsvolk en ſchepen zelf geſchiedde, zonder dat men, in Frankryk of in Engeland, met zekerheid, wiſt, waar men 't op gemunt hadt. D'Avaux vermoedde, 't is waar, ſedert eenigen tyd, vaſtelyk, dat de toeruſting ter zee op Engeland zag; doch 't was meer niet dan vermoeden. Hy gaf den Koning, zynen Meeſter, kennis van 't gene hy geloofde (*k*), en Lodewyk de XIV. ſchreef het over naar Engeland. Doch Koning Jakob ſloeg dit berigt en eenige diergelyken, welken hy uit den Haage kreeg, t'eenemaal in den wind (*l*). Aan 't Franſche Hof zelf, geloofde men, onaangezien de berigten van d'Avaux, dat

Verſcheiden' Engelſche Grooten komen herwaards.

Aan de Hoven van Frankryk en Groot-Britanje wordt het oogmerk der toeruſting

(*h*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 106, 107.

(*i*) BURNET *Vol.* I. *p.* 764. RAPIN *Tom.* X. *p.* 105. Negotiat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 169.

(*k*) Negoc. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 147, 158, 164, 172.

(*l*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 107.

1688. dat de Vloot der Staaten dienen zou, om Zweeden te helpen tegen Deenemarke; en 't schynt, dat Lodewyk de XIV., niet voor 't einde van Oogstmaand, heeft vastgesteld, dat men 't, daarmede, op Engeland gemunt hadt (*m*).

ge hier te Lande ontdekt.

Albyville en d'Avaux vraagen 'er de Staaten naar.

Met den aanvang van Herfstmaand, toen de Vloot omtrent in gereedheid gebragt, en de werving van negenduizend bootsgezellen begonnen was, opende het Engelsche Hof eerst de oogen. Albyville, die, eindelyk, overtuigd geworden was, waarop de uitrustingen der Staaten zagen (*n*), leverde, den agtsten van Herfstmaand, op 's Konings last, een Geschrift over aan de Staaten, waarby hy verzogt, te mogen weeten, wat zy beoogden met hunne sterke toerusting ter zee, in zulk een ongunstig jaargetyde (*o*). Des anderendaags, verklaarde de Graaf d'Avaux hun ook schriftelyk, „ dat de begeerte van den Koning, zynen „ Meester, om de rust in Europa te bewaaren niet gehengde, dat hy de groote toerustingen der Staaten, te water en te lande, met onverschillige oogen, aanzage. Ook „ kon de Koning zig niet verbeelden, dat zy „ zulke groote kosten maaken zouden, zonder een' toeleg te hebben, die, in gewigt, „ met zulke toebereidsels, overeenkwam. Om „ rond te gaan, zyne Majesteit verbeeldde „ zig, dat men 't op Engeland gemunt hadt, „ en hadt hem, hierom, belast, te verklaaren, „ dat de Verbonden, welken hy met den Koning van Groot-Britanje hadt, hem niet al-

„ leen

(*m*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 136, 143, 157, 201, 213.

(*n*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 248.

(*o*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 191.

„ leen zouden verpligten, zyne Majesteit te 1688.
„ ondersteunen; maar de eerste daad van
„ vyandlykheid, die de Staaten tegen Enge-
„ land onderneemen zouden, aan te zien, als
„ eene openbaare Vredebreuk met zyne
„ Kroon (*p*)." Ten zelfden dage, leverde
hy nog een ander Geschrift over, waarin hy
te kennen gaf „ dat zyne Majesteit van Frank-
„ ryk, onderregt geworden zynde van de be-
„ weegingen, die, omtrent de grenzen van
„ het Keurvorstendom Keulen, gemaakt wer-
„ den, hun verklaarde, dat hy den Kardinaal
„ van Furstemberg en het Kapittel zou hand-
„ haaven, tegen elk, die eenige vyandlykheid
„ tegen deezen Prins onderneemen zou: 't
„ welk hy egter niemant, die de gemeene
„ rust lief hadt, wilde toevertrouwen (*q*)."
De Staaten antwoordden, op het tweede Ge-
schrift van den Graave d'Avaux, dat zy niet
voorhadden, de vrye verkiezing van eenen
Aartsbisschop van Keulen te beletten (*r*). Doch
eer zy den Markgraave van Albyville ant-
woordden, begeerden zy van hem te weeten, op
welke Verbonden tusschen Frankryk en Groot-
Britanje de Graaf d'Avaux het oog gehad hadt
(*s*). Gelyke vraag lieten zy, door den Am-
bassadeur van Citters; die, omtrent den twin-
tigsten van Herfstmaand, ten Hove, verklaard
hadt, dat hy, onlangs in Holland geweest zyn-
de, niets hadt gehoord, welk naar eenen toe-
leg

Koning Jakob ontkent eenig nieuw Verbond met

(*p*) Resol. Holl. 15, 22 *Sept.* 1688. *bl* 549, 559. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 192. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 219.

(*q*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 56.

(*r*) Resol. Gener. *Mart.* 21 *Sept.* 1688.

(*s*) Resol. Gener. *Mart.* 21 *Sept.* 1688.

1688. leg op Engeland zweemde (*t*); voorstellen aan den Koning, die rondelyk antwoordde, dat 'er geene Verbonden tusschen de twee Kroonen waren, dan die men openlyk gedrukt en in 't licht gegeven hadt. Doch de Staaten, niet te vrede met dit antwoord, welk slegts mondeling gegeven was (*u*), vorderden 't Albyville, die 't, insgelyks, mondeling, bevestigd hadt (*v*), schriftelyk af. Hiertoe moest hy eerst last van den Koning hebben, 't welk veroorzaakte, dat hy 't gevorderde antwoord niet geeven kon, voor den vyfden van Wynmaand (*w*).

Frankryk gemaakt te hebben.

Midlerwyl, was, reeds omtrent het midden van Herfstmaand, aan eenige Leden der Vergaderinge van Holland, onder den eed van geheimhoudinge, opening gedaan van 's Prinsen toeleg. Men raadpleegde toen op 't stuk, in de Vroedschappen der Steden, onder gelyken eed. Te Amsterdam, werdt het gebragt aan Gemagtigden uit de Vroedschap, onder welken ook Burgemeester Witsen was, die, in de raadpleegingen hierover, stemde „ dat hy „ de groote zaak noch aan- noch afraaden kon, „ om dat hy, aan beide de zyden, merkely- „ ke zwaarigheden zag; doch zo men 'er eg- „ ter mede voortwilde, verstondt hy, dat men „ niet nalaaten kon den Prins te ondersteu- „ nen, mids men den onderstand bepaalde, „ niet met Engeland brake, en by goeden uit- „ slag

In de Vroedschap van Amsterdam, ter Vergaderinge van Holland, en in de andere Gewesten, besluit men den Prins te ondersteunen.

(*t*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{11}{21}$ *Sept.* 1688. *MS.*

(*u*) Missive *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{21\ Sept.}{1\ Oct.}$ 1688. *MS.*

(*v*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 259.

(*w*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 193. Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 275.

„ ſlag onderſtand van daar bedonge." Doch de meerderheid der Gemagtigden en der Vroedſchap zelve beſloot, op den zesentwintigſten „ tot het onderſteunen van zyne Hoogheid; alzo 't werk, onder de andere Leden „ van Holland, te ver gebragt was, om te konnen geſtuit worden." Eenige Raaden oordeelden, dat het ſtilzwygen der drie Burgemeesteren oorzaak geweeſt was, dat men deezen gewigtigen toeleg heimelyk zo ver hadt konnen voortzetten. Doch anderen verſtonden, dat het ontydig openbaaren van den zelven 't Land in groot gevaar hadt konnen ſtorten (x). Ter Vergaderinge van Holland, werdt, hierop, eenpaariglyk, tot onderſtand beſlooten. En zo ging 't ook in de andere Geweſten, daar 't aanzien van den Prinſe meer nog vermogt dan in Holland. 1688.

Ondertuſſchen, beoogden, naar 't ſcheen, de algemeene Staaten, hun antwoord op Albyvilles vraag zo lang te verwylen, als mogelyk ware. Zy gaven 't hem eerſt, op den veertienden van Wynmaand. Het behelsde, „ dat de Staaten, uit den Graave d'Avaux „ vernomen hebbende, dat 'er eene naauwe „ verbindtenis was, tuſſchen de Kroonen van „ Frankryk en Groot-Britanje, gemeend hadden, deswege, opheldering te mogen verzoeken van zyne Groot-Britanniſche Majeſteit. En naardemaal zyne Majeſteit zulk „ eene Verbindtenis, duidelyk, hadt gelieven „ te loochenen, moeſten zy ook verklaaren, „ geen oogmerk gehad te hebben, of nog te „ heb-

Antwoord der Staaten aan Albyville.

(x) Verhaal van Burgerm. N. Witsen f. 13-15. MS.

1688. „ hebben, om *met hem en zyn Volk* in oorlog „ te treeden. 't Smertte hun ook zeer, dat „ eenigen, die hun het geluk van de Vrede mis„ gunden, een zwaar misnoegen in den Ko„ ning tegen hen ontsteken hadden, alleen„ lyk, om dat zy, met verdriet, hadden aan„ gezien de onlusten, in Engeland verwekt, „ door het ongeregeld gedrag van eenigen, „ zo ten opzigte van den Hervormden Gods„ dienst, als van de vryheid en zekerheid des „ volks zelve gehouden. Zy wenschten niets „ liever, dan dat deeze onlusten mogten weg„ genomen worden, en moesten, opregtelyk, „ betuigen, dat zy niets anders beoogden, dan „ met zyne Majesteit te mogen medewerken, „ tot bewaaringe der Nieuwmeegsche Vrede „ en der Verdragen, welken 'er op gevolgd wa„ ren (y)." Uit dit antwoord, was genoeg af te neemen, dat de toerustingen der Staaten op Engeland zagen. De uitdrukking zelve, dat de Staaten niet van zins waren in oorlog te treeden *met den Koning en zyn Volk*, scheen aan te duiden, dat men 't niet op beide; maar op een van beide, te weeten, op den Koning gelaaden hadt. Ook mishaagde dit antwoord hem zo zeer, dat hy zyn ongenoegen, deswege, niet verbergen kon voor den Ambassadeur van Citters, wien hy egter verklaarde „ dat „ hy de Staaten minder beschuldigde dan den „ Prins van Oranje, dien hy *den snoodsten* „ *mensch* noemde, *die 'er leefde*, als *zoekende* „ *zynen eigen' Schoonvader van den troon te stoo*„ *ten* (z)." Uit welk zeggen, klaar genoeg bleek,

Aanmerking over dit antwoord.

(y) Resol. Gener. *Jovis* 14 *Octob.* 1688. *bl.* 595.

(z) Missive *van den* Ambassad. VAN CITTERS *aan den* Raadp. FAGEL *van* $\frac{18}{28}$ *Octob.* 1688. *MS.*

1688.

bleek, hoe 's Prinſen oogmerk, thans, aan 't Engelſche Hof, werdt aangezien. Ook waren 'er, ſedert drie of vier weeken, zulke veranderingen voorgevallen, dat de Staaten en de Prins van Oranje geen geheim meer konden of wilden maaken van hunnen toeleg. Of'er, wyders, omtrent deezen tyd, waarlyk, een geheim Verbond geſlooten zy, tuſſchen de twee Kroonen, onaangezien Koning Jakob zulks zo volmondig ontkende, mag met regt in twyfel getrokken worden. Sommigen meenen goede redenen te hebben, om het te verzekeren (*a*). Anderen ſpreeken 'er van, als twyfelagtig (*b*). Van Citters hadt, omtrent het midden van Herfſtmaand, vernomen, dat de Franſche Gezant *de Bonrepos* den Koning van Groot-Britanje een Verbond van onderlinge beſcherming voorgeſlaagen hadt, waarby de Koning van Frankryk zig verpligt zou hebben, om Jakob den II, met vier millioenen *Livres*, te onderſteunen. Doch hy wiſt toen nog niet, dat 'er iet geſlooten was (*c*). Wat laater, verſtondt hy, dat eenige Engelſche Staatsdienaars gedreeven hadden, dat men Franſche hulp in 't Ryk behoorde te haalen; doch dat de Koning, hiertoe, niet hadt konnen verſtaan (*d*). Van elders blykt, dat Lodewyk de XIV. hem, reeds in Zomermaand, vyftien of zeſtien Oorlogsſchepen aangebooden

(*a*) *See* BURNET *Vol.* I. *p.* 768, 769. DE CHOISY Memoir. *Tom.* II. *p.* 31.

(*b*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 108.

(*c*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* 7/17 *Sept.* 1688. *MS.*

(*d*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* 25 *Sept.*/5 *Octob.* 1688. *MS.* *Voiez auſſi* Negoç. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 265.

1688. den hadt (e). Veelligt, was men dan nu nog in onderhandeling over een Verbond: welk egter, ongetwyfeld, omtrent deezen tyd, getroffen werdt; schoon 't, myns weetens, nimmer gemeen gemaakt is.

XIII. Frankryk verklaart den Keizer den oorlog.

Eene der gewigtigste veranderingen, die, ten deezen tyde, voorvielen, en den weg baanden tot de onderneeming op Engeland, was eene Oorlogsverklaaring van den Koning van Frankryk tegen den Keizer, die, den vierentwintigsten van Herfstmaand, gedagtekend was. Zy behelsde „ hoe de Koning, sedert „ lang onderrigt geweest zynde, dat de Keizer beslooten hadt, hem aan te tasten, zo „ dra hy de Vrede met de Turken gemaakt „ zou hebben, tot hiertoe, hadt uitgesteld, „ hem te voorkomen: doch dat hy nu niet „ langer nalaaten kon, zyne magt te gebruiken, om het Weener Hof de middelen om „ hem te beschadigen te beneemen; om de „ geweldenaaryen en onregtvaardigheden van „ den Keurvorst van de Palts te doen ophouden; om zyne behuwdzuster, de Hertogin „ van Orleans, te helpen aan de erfenis van „ haaren Vader en Broeder, voor deezen „ Keurvorsten van den Palts, en om de Verbonden en oorlogstoebereidsels, tegen hem „ gemaakt, te doen verbreeken en verdwynen." Voorts, werdt de Keizer beschuldigd, over 't verwekken van onrust in 't Aartsstigt van Keulen; over 't smeeden van een Verbond tusschen verscheiden' Protestantsche Vorsten, om den Kardinaal van Furstemberg te ontzetten van dit Keurvorstendom, ten nadee-

(e) Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. VI. p. 166.

deele van het Roomſche geloof; en over eenen toeleg, om de Keurvorſten te dwingen, om zynen Zoon, *Jozefus*, te verkiezen tot Roomſch-Koning. Al het welke den Koning, zyns oordeels, regt gaf, tot het opneemen der wapenen. Om egter te toonen, dat hy de Vrede liefhadt, boodt hy aan „ het „ twintigjaarig Beſtand te veranderen in eene „ Vrede, mids men hem geene moeite maak- „ te, over 't verſterken van Hunningen en Fort „ Louis aan den Ryn. Ook moeſt Filipsburg, „ welk hy, voor 't uitkomen der Oorlogsver- „ klaaringe, reeds belegerd hadt, geſlegt, en „ dus den Biſſchop van Spiers overgeleverd „ worden, zonder dat men 't immer wederom „ zou mogen verſterken. In gelyken ſtaat, en „ op gelyke voorwaarde, wilde hy Fryburg „ wederom overgeeven aan den Keizer. Ook „ zou hy zyne troepen uit het Keulſche trek- „ ken, zo dra de Paus den Kardinaal van Fur- „ ſtemberg voor Aartsbiſſchop erkend hadt: „ waarna hy, met den Kardinaal en met het „ Dom-Kapittel, bedagt zyn wilde op mid- „ delen om den Prinſe Klemens en den Keur- „ vorſt van Beieren te vrede te ſtellen. De „ eiſch der Hertoginne van Orleans wilde hy, „ binnen 't jaar, door wederzydſche Gemag- „ tigden, laaten beſlegten, en de overige ge- „ ſchillen verblyven aan de uitſpraak van den „ Koning van Engeland en den Staat van Ve- „ netie. Op deeze voorwaarden, kon de Keizer „ vrede hebben, mids hyze aanvaardde, voor „ 't einde van Louwmaand naaſtkomende (*f*)."

1688.

en ſtaat, te gelyk, eenige voorwaarden van Vrede voor.

Op

(*f*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 170. *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 69.

1688. Op 't uitkomen deezer Oorlogsverklaaringe, verwonderden veelen zig, over derzelver inhoud. Men vondt vreemd, dat het Fransche Hof, onder de beweegredenen tot den oorlog, telde den eisch der Hertoginne van Orleans op een gedeelte der Paltsische nalaatenschap, zonder te kennen te geeven, dat men den gewoonlyken weg van Regte, vrugteloos, was ingeslaagen, om de gegrondheid van deezen eisch te staaven. Ook was 't iet ongewoons, de voorneemens des Keizers, om Frankryk te beoorloogen, en om zynen Zoon Roomsch-Koning te doen verklaaren, te hooren opgeeven als redenen, om hem met de wapenen aan te tasten. Te vorderen, eindelyk, dat Filipsburg geslegt werdt, om dat het, want deeze reden werdt 'er van gegeven, zeer gelegen was, om op den Franschen bodem in te breeken; scheen veelen vierkant aan te loopen tegen de bescheidenheid, die onder de Vorsten plagt plaats te hebben: alzo alle Grensplaatsen dienden, of om zig zelven te beschermen, of om den vyand te beschadigen, naar 't de gelegenheid vorderde (g). Van wege den Keizer zelven, werdt de Fransche Oorlogsverklaaring, eerlang, met deeze en diergelyke redenen, wederlegd (h). Doch Lodewyk de XIV. stoorde zig niet aan deeze aanmerkingen. Hy hadt reden om te verwagten, dat verscheiden' Mogendheden, en de Keizer in 't byzonder zig, eerlang, verzetten zouden tegen de zogenaamde hereenigingen, van welken hy zig, na 't sluiten der Nieuwmeegsche Vre-

Aanmerkingen op deeze Oorlogsverklaaring.

Lodewyk de XIV. bemagtigt Filipsburg en andere Steden in Duitschland.

(g) BURNET *Vol.* I. *p.* 771.
(h) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 92 *enz.*

Vrede, bediend hadt, om zyn gebied uit te breiden. Ook vreesde hy, dat Keizer Leopold, die voorſpoediglyk oorloogde tegen de Turken, hem, haaſt, te magtig zou worden. Hierom beſloot hy aan te vallen, eer hy aangevallen werdt (*i*). Hy zondt den Daufyn naar 't Leger voor Filipsburg, welk aan de Franſchen overging, op den dertigſten van Wynmaand (*k*). Keizerslautern, welk thans aan den Keurvorſt van de Palts behoorde, was, reeds te vooren, bemagtigd. Manheim, Frankendal, Heidelberg en verſcheiden' andere Paltſiſche Steden werden, daarna, ligtelyk, ingenomen, door de Franſchen; die, daarenboven, bezetting wierpen in Ments, Spiers, Worms, Trier en verſcheiden' andere Steden omtrent den Ryn. Koblents, welk Franſche bezetting geweigerd hadt, werdt gebombardeerd, en daarna verlaaten (*l*). 't Bemagtigen van Filipsburg en de andere vyandlykheden der Franſchen op den Duitſchen bodem hadden, midlerwyl, den Keizer niet alleen; maar ook verſcheiden' Ryksvorſten verbitterd tegen Frankryk (*m*). De Keurvorſt van Saxen, de Hertog van Hanover en de Landgraaf van Heſſen waren de eerſten op de been, om den voortgang der Franſche wapenen te ſtuiten. Zy legerden zig, met twintigduizend man, by Frankfort, in Slagtmaand. De Stad Keulen hadt, reeds in Herfſtmaand, Brandenburgſche bezetting onder den Maarſchalk van Schom- 1688.

(*i*) FEUQUIERES Memoir. Hiſt. & Milit. *Tom* I. *p.* 114 *& ſuiv.*
(*k*) Negoc. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 267, 270, 273, 277.
(*l*) DANIEL Journal, *p.* CXLVIIJ, CXLXIX. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 77-92, 103-106.
(*m*) FEUQUIERES Mem. Hiſt. & Milit. *Tom.* I. *p.* 267 *& ſuiv.*

1688. Schomberg, thans in dienst van den Keurvorst, ingenomen (*n*).

XIV. Oorlogsverklaaring door Frankryk aan den Paus.

Het Fransche Hof liet het niet by de Oorlogsverklaaring tegen den Keizer. Kort na dat dezelve uitgekomen was, kwam 'er ook een brief in 't licht, door den Koning geschreeven aan den Kardinaal d'Estrées te Rome, en den zesden van Herfstmaand gedagtekend. In deezen brief, dien de Kardinaal den Paus voorleezen moest, werdt deezen ook de oorlog aangezeid. De beweegredenen hiertoe waren, volgens 's Konings schryven „ 's Pausen „ partydigheid voor het Huis van Oostenryk „ en tegen Frankryk; de vernietiging van de „ Vryheden der Wyken; het weigeren van „ Bullen aan Bisschoppen, door den Koning „ benoemd; het weigeren van gehoor aan 's „ Konings Ambassadeur, en bovenal het be„ gunstigen van den Prinse Klemens, boven „ den Kardinaal van Furstemberg;" hebbende den Paus den eersten, omtrent deezen tyd, doen bevestigen in 't Aartsbisdom van Keulen: waarna hy 'er, met 's Keizers brieven gesterkt, in de Hoofdstad, bezit van nam, voor 't einde van Wynmaand (*o*). „ Dit begunstigen van „ den Prinse Klemens door den Paus hadt, „ schreef de Koning, den Prins van Oranje „ zo stout gemaakt, dat hy dingen hadt on„ dernomen, die eenen blykbaaren toeleg te „ kennen gaven, om den Koning van Enge„ land, in zyn eigen Ryk, aan te tasten, on„ der voorwendsel van den Protestantschen „ Godsdienst te willen handhaaven; doch in„ der-

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 774. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 107.
(*o*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 57-62.

„ derdaad, om den Katholyken Godsdienst 1688.
„ uit te rooijen, en het gantsche Koningkryk
„ om te keeren. Hieruit, vervolgde hy, ont-
„ stondt ook, dat Oranjes zendelingen en
„ eenige Hollandsche Schryvers de koenheid
„ hadden, om de geboorte van den Prinse
„ van Walles uittemaaken voor verdigt, en
„ om de Onderzaaten des Koning van Groot-
„ Britanje op te hitsen tot muitery; terwyl
„ Oranje zelf zig wist te dienen van de nood-
„ zaakelykheid, waarin Frankryk zig bevondt,
„ om zyne troepen te gebruiken tot bescher-
„ ming van den Kardinaal van Furstemberg
„ en van het gezondste deel des Keulschen
„ Kapittels." 't Slot van den brief was „ dat
„ de Koning, de hoedanigheid van weereld-
„ lyken Vorst, in den Paus, onderscheidende
„ van die van Hoofd der Kerke, zyne wape-
„ nen in Italie dagt te voeren, en zo lang te
„ houden, tot dat de Paus den Hertog van
„ Parma, 's Konings Bondgenoot, zou hebben
„ hersteld in 't bezit van Castro en Ronciglio-
„ ne. Ook dagt hy zig meester te maaken van
„ Avignon, en deeze Stad zo lang in te hou-
„ den, tot dat de Hertog van Parma voldaan
„ zou zyn (*p*)." Terstond hierna, wierp de Ko-
ning bezetting in Avignon. 's Pausen Nuncius
te Parys werdt bewaakt, en 's Konings Proku-
reur-Generaal beriep zig, wegens de Pauselyke Bulle tegen de Vryheden der Wyken, van
zyne Heiligheid, op eene aanstaande algemeene Kerkvergadering (*q*). Aanmerkenswaardig
is,

(*p*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 167. *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 63.

(*q*) Daniel Journ. *p.* CXLVIII Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 69.

1688. is, ondertusschen, dat 's Konings brief aan den Kardinaal d'Estrées het eerste openbaar stuk was, waarin te kennen gegeven werdt, dat de geboorte van den Prinse van Walles, van sommigen, voor verdigt werdt gehouden. Te vooren, hadt men, in Holland, iemant gestraft, die dit hadt durven schryven (*r*). Ook verboodt hier het Hof, in Herfstmaand, een Geschrift, *la Couronne usurpée & l'Enfant supposé*, of de *overweldigde Kroon* en *het ondergesteken kind* genaamd (*s*): 't welk beide in 't Fransch en in 't Nederduitsch in 't licht gegeven was. En *Pierre Boyer*, die bekend hadt dit Geschrift te hebben opgesteld, werdt veroordeeld om het, op de rolle van het Hof, te verscheuren (*t*).

't Gedrag van Frankryk, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten, bevordert de onderneeming op Engeland.

Het gedrag, welk Frankryk, ten deezen tyde, hieldt, omtrent den Keizer, den Paus en de Staaten zelven, strekte, zo regelregt, tot bevordering der onderneeminge op Engeland, als of Lodewyk de XIV. met den Prinse van Oranje hadt aangespannen, in het beleiden van deezen toeleg. De oorlog in Duitschland noodzaakte Frankryk, om zyne meeste troepen te zenden naar den Opper-Ryn: en deeze oorlog stondt zo spoedig niet te eindigen, om dat Lodewyk de XIV. ook den Paus den oorlog verklaard hadt; 't welk deezen onwilliger scheen te moeten maaken, om de Keulsche zaak, naar Frankryks zin, af te doen. Hierdoor, was Lodewyk de XIV. buiten staat gesteld, om den Koning van Groot-Britanje eenigen onderstand van belang toe te zenden. Aan den beneden-Ryn,

(*r*) Burnet *Vol.* I. *p.* 773.
(*s*) *Zie* Secr. Resol. Gener. *Martis* 28 *Sept.* 1688. *MS.* en Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 387.
(*t*) *Uit de* Orig. Sent. van den Hove *van* 24. *Sept.* 1688. *MS.*

Ryn, behoefde men, deezen Winter, weinig vrees te hebben voor de Fransche wapenen, sedert dat de Stad Keulen Brandenburgsche bezetting ingenomen hadt. De Duitsche kryg maakte de onderneeming op Engeland, derhalve, uitvoerlyk en veilig (*u*). 't Gedrag des Konings van Frankryk omtrent de Staaten dreef hen ook, tot bewilliging in 'sPrinsen toeleg. Wy hebben, te vooren (*v*), aangemerkt, dat de Koning, reeds in't voorleeden jaar, den invoer verbooden hadt van allen Haring, die niet met Fransch Zout gezouten was. Hierdoor hadt hy reeds merkelyk misnoegen verwekt in de Gewesten, die zig meest met de Haringvisschery geneeren. Sedert, verboodt hy ook den invoer van allerlei geweeven' Hollandsche Stoffen. 't Een en 't ander streedt met de Verdragen van Koophandel, die tusschen Frankryk en deezen Staat gesllooten waren. De Staaten verbooden, hierop, ook den invoer van Fransche Wynen en Brandewynen, tot dat de nieuwigheden, onlangs in Frankryk begonnen, zouden afgeschaft zyn. De Prins van Oranje vreesde niets zo zeer, als dat Frankryk den Staaten genoegen geeven zou, in 't stuk van den Koophandel en in de zaake van Keulen: in welk geval, de voornaamste Steden en Gewesten, veelligt, meer zwaarigheid gezien zouden hebben, in 't begunstigen zyner onderneeminge. Maar 't Fransche Hof was te hooghertig om iet toe te geeven, en scheen den oorlog eer te wenschen, dan te vreezen (*w*). De Prins bragt de Staaten, hierom, te

lig-

1688.

De Staaten be-

(*u*) Burnet *Vol.* I. *p.* 773.
(*v*) *Bladz.* 380.
(*w*) *Voiez* Negociat. *de* Comte d'Avaux *Tom.* VI. *p.* 108, 111, 115, 130, 138, 153, 175, 180.

1688. ligter, tot het besluit, om nog tienduizend man te werven, en dertienduizend man over te neemen van de Duitsche Vorsten, met welken zyne Hoogheid, te vooren (x), in heimelyke onderhandeling getreden was. De Stad Amsterdam bewilligde, traaglyk, in 's Prinsen voorslag: doch zy bewilligde, gelyk wy gezien hebben, eindelyk, voornaamlyk bewoogen door 't belang van den Koophandel. Men liet, om de voornaamste Steden flaauw te maaken, van de Fransche zyde, een gerugt loopen, dat Frankryk den Kardinaal van Furstemberg verlaaten, en den Koophandel met de Vereenigde Gewesten herstellen zou op den voorigen voet; doch alzo dit gerugt geen gevolg hadt, verhinderde het den Staaten niet, eenpaariglyk, de hand te slaan aan 't bevorderen der onderneeminge op Engeland (y). Hiertoe kon ook strekken het Verdrag, welk, op den twaalfden van Herfstmaand, te Stokholm, geslooten werdt, tusschen Karel den XI., Koning van Zweeden, en de Staaten; waarby de Koning beloofde, de Staaten te zullen leveren zesduizend man, Zweedsche troepen, waarvoor de Staaten den Koning ruim honderd en agtduizend Ryksdaalers zouden betaalen, de troepen, voorts, in hunne soldye neemende en onderhoudende (z).

Sluiten hun Krygsvolk te vermeerderen.

Verdrag met Zweeden.

XV. Omtrent het einde van Herfstmaand, was Sidnei te rug gekeerd uit Engeland, brieven medebrengende van den voornaamsten Engelschen Adel, waarby de Prins van Oranje verzogt werdt, over te komen, om 't volk te verlossen

De Prins van Oranje wordt, door veele Engel-

(x) *Zie bladz.* 434.

(y) Secr. Resol. Holl. 29 *Sept.* 1688. V. *Deel*, *bl.* 229. Burnet *Vol.* I. *p.* 769, 770.

(z) *Voiez* Du Mont Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 169.

ſen van den gedreigden ondergang; onder verzekering, dat zulks niet alleen de begeerte was der Schryveren; maar die van alle wyze en eerlyke luiden, door 't gantſche Ryk (*a*). Ook verzekeren ſommigen, dat 'er, wat eerder, wel vier millioenen, in wiſſelbrieven en in geld, uit Engeland, aan den Prinſe waren overgezonden (*b*). Ten zelfden tyde, kwam 'er een wydluftig Vertoog in 't licht, op den naam der Engelſche Proteſtanten. Het ſcheen uit Engeland gezonden te zyn aan den Heere Bentink, met verzoek, om het den Prinſe en Prinſeſſe van Oranje te overhandigen, aan welken het eigenlyk gerigt was (*c*). Doch ſommigen meenen, dat het, in Holland, was opgeſteld, of door Doktor Burnet, of door den Majoor *Wildman* (*d*), die zig, omtrent deezen tyd, ook in den Haage bevondt. Het vervatte eene uitvoerige vertooning van alle de bezwaarniſſen, tegen de tegenwoordige Regeering van Groot-Britanje: in 't byzonder werdt 'er in geklaagd, dat men 't volk noodzaakte, eenen verzierden Prins van Walles te erkennen. Het eindigde met een verzoek aan hunne Hoogheden, als naaſt geregtigd, tot het byleggen der geſchillen tuſſchen den Koning en de onderdaanen, om, door het beroepen van een vry en wettig Parlement, de oude Regeering des Koningkryks te behouden en te handhaaven. Sidnei bragt, wyders, ook eenige onderrigtingen mede, waarnaar men, in Engeland, meende, dat zyne Hoogheid zig behoorde te

ſche Grooten, verzogt over te komen.

(*a*) Burnet *Vol.* I. *p.* 776.
(*b*) Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* VI. *p.* 230.
(*c*) *Zie* dit Vertoog *in de* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 198-254. *en by* Du Mont Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 179-198.
(*d*) Rapin *Tom.* X. *p.* 116.

1688. te schikken. Men verstondt „ dat hy met eene „ magtige Vloot; doch met weinig Krygsvolk, „ en op zyn meest, met zes- of zevenduizend „ man, moest overkomen, alzo een groot Leger van vreemdelingen het volk, ligtelyk, „ zou doen waanen, dat hy voorhadt, zig meester te maaken van het Ryk. Zy rieden hem, „ in 't Noorden van Engeland te landen, 't zy „ in Burlingtons-Baai, of een weinig beneden „ Hull; om dat Yorkshire overvloed van paarden uitleverde. Ook was 't land daar vrugtbaar; de Adel, bewerkt door den Graave van „ Danby, begunstigde de onderneeming, en de „ wegen waren 'er goed, tot op vyftig mylen „ van Londen toe. Het Westen van Engeland „ was ook vol van welgezinden: doch de mislukte inval van Monmouth aldaar hadt den „ ingezetenen den moed geheellyk benomen: „ weshalve, te dugten was, dat zy zig niet ligtelyk voegen zouden by zyne Hoogheid. „ Vooral, moest men spoed maaken. De Koning hadt nu maar agttien Oorlogsschepen „ gereed, die in Duins lagen. Doch hy zou „ haast eene aanzienlyker Vloot in zee hebben: „ waartoe 't hem alleen nog ontbrak aan „ bootsvolk, welk traaglyk dienst nam."

Raadpleegingen op den overtogt.

De Prins, den raad zyner Engelsche vrienden gehoord hebbende, verklaarde, rondelyk, dat hy niet gezind was over te komen, met zulk eene geringe magt. Hy kon zig niet verbeelden, schoon men 't hem verzekerd hadt, dat 's Konings Leger zyne zyde kiezen zou. Ook maakte hy niet veel staats op het toevallen van 't Landvolk. „ Zulk eene gewigtige onderneeming, „ aan 't mislukken van welke, de ondergang „ hing

De Prins verkiest niet, over te komen met eene geringe magt.

„ hing beide van Engeland en van de Veree- 1688.
„ nigde Gewesten moest, zeide hy, niet ge-
„ waagd worden dan met een Leger, welk dat
„ des Konings, al bleef het hem schoon aan-
„ hangen, te boven ginge in magt." Eenigen
drongen den Prins, om zyne magt te verdeelen,
en zelf, met het grootste gedeelte, in 't Noor-
den te landen, terwyl het overige gedeelte, on-
der den Maarschalk van Schomberg, dien men
hem verzogt in zynen dienst te neemen, in 't
Westen zou aankomen. Zyne Hoogheid bewil-
ligde, ligtelyk, in 't aanneemen van Schomberg
tot Veldmaarschalk, en bewoog, sedert, den
Keurvorst van Brandenburg, om hem te ont-
staan: doch hy kon niet besluiten, om zyne magt
te verdeelen. „ De Koning," zeide hy „ zou, in
„ zulk een geval, al deszelfs magt wenden kon-
„ nen tegen een gedeelte van de zyne, welk,
„ de nederlaag krygende, ook het overig ge-
„ deelte in gevaar brengen zou." Maar de Ad-
miraal Herbert en andere Zee-Overften keur-
den de landing in 't Noorden t'eenemaal af.
„ Men hadt, over dit stuk," zeidenze „ niet
„ geene Zeeluiden geraadpleegd. Men kon op
„ de Noordkust niet landen, met eenen Oos-
„ ten-wind, die, in dit jaargetyde, ligtelyk, zo
„ fel blaazen zou, dat het onmogelyk zou zyn,
„ de Vloot te behouden; welke, hier blyvende
„ leggen, ook uit het Kanaal, door de Fransche
„ zeemagt, zou konnen aangetast worden.
„ Veiliger kon men in 't Kanaal landen, daar
„ men de hulp, die Frankryk zenden mogt, ook
„ bekwaamlyk zou konnen onderscheppen."
Doch de brieven uit Engeland stonden, zo styf
en aanhoudende, op de landing in 't Noorden,

Noch zyne magt te verdeelen.

Overleg, of hy in 't Noorden, of in 't Westen van Engeland landen zou.

1688. dat de Prins, uit de twee meeningen, eene derde opmaakende, eindelyk, besloot, in 't Noorden te landen, en, terstond na de landing, de Vloot naar 't Kanaal te zenden (e).

XVI. Openbaare Verklaaring van de redenen, die zyne Hoogheid hadden doen besluiten tot den togt naar Engeland.

De Vloot, ten getale van omtrent vyftig Oorlogsschepen, meest van den derden en vierden rang, was nu in gereedheid gebragt. De Fluiten, die 't Krygsvolk zouden overvoeren, tot omtrent vyfhonderd in getale, waren gehuurd. De Ruiters en knegten lagen op de Mookerheide gelegerd. De Krygsbehoeften waren gescheept: ook wapenen voor twintigduizend man meer, dan men dagt over te voeren (f). 't Naaste, welk, derhalve, in overweeging kwam, was het opstellen der Verklaaringe, die de Prins, by zyn vertrek, in 't licht geeven, en voorts in Engeland verspreiden zou. Van zulk eene Verklaaring waren verscheiden' ontwerpen overgezonden uit Engeland aan den Prinse, dieze den Raadpensionaris Fagel in handen stelde. Fagel maakte, uit alle deeze ontwerpen, eene uitvoerige Verklaaring op, die, door Burnet, merkelyk verkort, in 't Engelsch overgezet, en daarna gedrukt werdt. Doch Wildman, wien de Prins deeze Verklaaring te leezen gaf, vondt 'er eenige zwaarigheden in: 't welk te wege bragt, dat zy, met eenige kleine veranderingen en uitlaatingen, herdrukt werdt (g). Zy behelsde „ eene wydluftige optelling van de bezwaar„ nissen der Engelsche Natie; als, de magt, „ die de Koning zig aanmaatigde, om 't volk „ te ontslaan van de onderhouding der Wet„ ten;

(e) BURNET *Vol.* I. *p.* 776-778.
(f) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 186, 204.
(g) BURNET *Vol.* I. *p.* 774, 775, 778, 780, 781.

„ ten; 't geeven van waardigheden en ampten 1688.
„ aan Roomschgezinden; het Kerkelyk Ge-
„ regtshof; 't kwellen der Protestanten, met
„ beroovinge van ampten en op andere wyze,
„ om dat zy niet hadden konnen bewilligen in
„ de afschaffinge der Test-Akten en strafdrei-
„ gende Wetten, en veele diergelyke ongere-
„ geldheden meer." Hierop volgde eene stuks-
wyze vertooning van de moeilykheid of onmo-
gelykheid, om herstelling te verwerven van dee-
ze bezwaarnissen, gemerkt de gesteldheid, in
welke de Koning en 's Konings Raaden zig te-
genwoordig bevonden. Onder anderen, merk-
te zyne Hoogheid aan „ dat hy zelf en de Prin-
„ ses, zyne Gemaalin, den Koning eerbiedig-
„ lyk vertoond hebbende, hoe veel smert zy
„ gevoelden, over deeze handelwyze; hem te
„ gelyk hunne gedagten openende, over de af-
„ schaffing der strafdreigende Wetten; het on-
„ geluk gehad hadden van zig zyn misnoegen
„ op den hals te haalen." Hierby voegde hy,
„ dat het uiterste middel van herstelling, 't be-
„ roepen van een vry Parlement, ook onuit-
„ voerlyk geworden was, hebbende 's Konings
„ Raaden hun best gedaan, om verdeeldheid
„ te verwekken onder de Protestanten, door
„ de afkondiging eener verklaaring voor de
„ Vryheid van Geweeten; zulken, die regt
„ hadden om de Parlements-Leden te kiezen,
„ daarenboven, omkoopende. Ook zou zulk
„ een Parlement, al werdt het schoon beschree-
„ ven, niet wettig konnen zyn, om dat de Ma-
„ gistraats-Ampten in handen van Papisten wa-
„ ren; 't welk met de Wetten streedt. Hierby
„ kwam nog, dat hunne Hoogheden zeer be-

1688. „ derſkelyke redenen hadden, om den Prins „ van Walles voor een ondergeſteken kind te „ houden, hebbende het grootſte gedeelte van „ het volk beide aan de zwangerheid en aan de „ verloſſing der Koninginne getwyfeld, zonder dat men zig verwaardigd hadt, éénen „ ſtap te doen, om deeze twyfeling weg te neemen. Hy en zyne Gemaalin, ondertuſſchen, „ zo groot een belang hebbende by de welvaart van het Koningkryk, en zynde daarbenevens overtuigd van de genegenheid der „ Engelſchen te henwaards, die, zelfs in den „ oorlog des jaars 1672, gebleeken was; zo „ hadt hy niet konnen nalaaten, al zyn vermögen in 't werk te ſtellen, om den Godsdienſt „ en de Wetten van het Koningkryk te handhaaven. Hy rekende hiertoe te meer verpligting te hebben, om dat hy 'er ernſtelyk toe „ verzogt en gedrongen was, door een groot „ getal van Geeſtelyke en weereldlyke Heeren, „ van andere Edelen en van luiden van allerlei „ rang. Hy hadt dan voor, zig te begeeven naar „ Engeland, met eene genoegzaame magt om „ zig te konnen verweeren tegen zulken, die „ hem zouden mogen willen tegenſtaan. Hy „ zou een vry en wettig Parlement doen vergaderen, waaraan hy het onderzoek van de „ geboorte des Prinſen van Walles en de vaſtſtelling van het Regt der Opvolginge tot de „ Kroon, geheellyk, verblyven zou. Hy zou „ de vaſtgeſtelde Kerk en Godsdienſt handhaaven, en de verſchillende Gezindheden, „ ware 't mogelyk, met dezelve, zoeken te vereenigen, of haar, anders, vryheid van geweeten laaten genieten; welke vryheid ook

„ den

„ den Papisten niet geweigerd zou worden, zo „ zy zig vreedzaam wilden gedraagen. Hy zou „ eene strenge Krygstugt onder zyne troepen „ onderhouden, en de vreemden te rug zen- „ den, zo dra de toestand der zaaken zulks zou „ konnen gehengen. Voorts, zou hy zorg draa- „ gen, dat de Regeering, in Schotland en in „ Ierland, ook op eenen goeden voet hersteld „ werdt." De Verklaaring was, den tienden van Wynmaand, in den Haage, getekend (*h*). D'Avaux hadt middel gevonden, om de eerste bladen van dezelve, door een' drukkers knegt, te doen rooven van de drukkerye; en ze den Koning, zynen Meester, toegezonden, eer ze 't licht nog gezien hadt (*i*). Ten zelfden dage, was 'er eene diergelyke ingesteld, om voor Schotland te dienen (*k*). By deeze Verklaaring, waren twee brieven gevoegd, op den naam van zyne Hoogheid; waarby het Engelsche Leger en de Engelsche Vloot genodigd werden, om zyne zyde te kiezen, en, nevens hem, den Godsdienst, de Wetten en Vryheden van hun Vaderland te beschermen. De Admiraal Herbert, die 't bevel gehad hadt over de Engelsche Vloote, schreef, ten zelfden einde, eenen brief aan de Zee-oversten en 't Bootsvolk, die gedrukt en op 's Konings schepen verspreid werdt (*l*).

XVII. Ontsteltenis aan 't Engelsche Hof.

Doch terwyl de Prins van Oranje zig bereidde tot den overtogt, bespeurde men eene bystere ontsteltenis, aan het Engelsche Hof. Koning Jakob, voorheen, alles, wat hem van 's Prin-

(*h*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 201 *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 254.

(*i*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 231.

(*k*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 198 *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 266. *See also* BURNET *Vol.* I. *p.* 776.

(*l*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 289.

1688. Prinsen toeleg ter ooren gekomen was, in den wind geslaagen hebbende, begon, gelyk wy boven (*m*) aantekenden, eerst in den aanvang van Herfstmaand, vast te stellen, dat men 't op hem gemunt hadt. Ook begon hy, van toen af, eenige voorbereidsels te gebruiken, tegen de gevreesde landing: geevende 't bevel over Portsmouth en Hull, twee sleutels van 't Ryk, aan Roomschgezinden, en zorgdraagende, dat het grootste deel der bezettelingen den zelfden Godsdienst beleeden. Hy versterkte zyn Leger, ontbiedende eenige Regementen uit Ierland. Ook gaf hy voor, een Parlement te willen byeenroepen: waartoe ook eenige voorbereidsels gemaakt werden (*n*), die egter geen gevolg hadden. De Koning van Frankryk boodt hem wederom eene Vloot en dertigduizend man Landvolk aan; doch deeze aanbieding werdt van de hand geweezen, op den raad van den Graave van Sunderland, die, zegt men, den Koning vertoonde „ dat het voeren van een vreemd „ Leger in 't Koningkryk hem het vertrouwen „ der onderdaanen zou doen verliezen, en „ Frankryk gelegenheid geeven, om zig meester te maaken van de Regeeringe." Wat laater, sloeg de Fransche Ambassadeur *Barillon* voor, dat men den Koning, zynen Meester, verzoeken moest, om Filipsburg, welk toen belegerd was, te verlaaten, en zyne wapenen te voeren naar de Vereenigde Gewesten. Verscheiden' Leden van 's Konings Raad bewilligden in deezen voorslag. Doch anderen stelden 'er zig tegen, uit dezelfde aanmerking, die de aan-

Frankryk biedt Koning Jakob onderstand aan. die van de hand geweezen wordt.

(*m*) *Bladz.* 432.
(*n*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 195.

aanbieding van Franſchen onderſtand hadt 1688.
doen van de hand wyzen, te weeten, dat de Koning, eenen oorlog verwekkende tegen de Staáten, het vertrouwen zyner onderzaaten kwyt raaken zou. En 't gevoelen van deezen vondt te ligter ingang, alzo de vrienden des Prinſen van Oranje zorg gedraagen hadden, om te verſpreiden, dat de toeruſting der Staaten ſlegts ſtrekte, om de landing der Franſchen in Engeland te beletten (o). De Koning vleide zig met deeze hoop, tot dat hem, uit den Haage, berigt werdt, dat zig veele Engelſche Grooten bevonden by den Prinſe. Toen eerſt ſtelde hy vaſt, dat de Prins eenen inval in Engeland voorhadt, en dat hy zyne maatregels hiertoe, naar alle waarſchynlykheid, zou genomen hebben, met de voornaamſte Proteſtanten zyns Koningkryks, die hy wel wiſt, dat, zo wel als 't volk in 't gemeen, zeer misnoegd waren over zyne Regeeringe. Hy beſloot, hierom, eenige bezwaarniſſen, die 't meeſte ongenoegen veroorzaakt hadden, te herſtellen. Doch alzo 't volk in 't gemeen oordeelde, dat 's Konings toegeevendheid alleen ſproot, uit vreeze voor den Prinſe van Oranje, en ophouden zou, zo dra deeze vrees verdweenen zou zyn, behieldt het den opgevatten argwaan tegen 't Hof (p). Op den agtſten van Wynmaand, maakte de Koning, by openbaaren Plakaate, bekend „ hoe hy in 't zeker berigt was, dat eenige Vreemdelingen zig „ bereidden, om eenen inval in Engeland te „ doen, hiertoe zynde aangezet, door woelzieke en kwaadaartige luiden, die niets an„ ders

Plakaat van Koning Jakob tegen den Prinſe van Oranje.

(o) Rapin Tom. X. p. 108, 109, 110, 111.
(p) Rapin Tom. X. p. 112, 113, 114, 116.

1688. „ ders zogten, dan 't Ryk in onrust en verwarring te brengen. Dat men wel voorgaf, de „ handhaaving van den Godsdienst en de Vryheden des volks op 't oog te hebben; doch „ dat klaarlyk bleek, dat men alleenlyk toeleide om het Koningkryk te veroveren, en aan „ eene uitheemsche magt te onderwerpen. Dat „ men den toeleg zorgvuldiglyk hadt gezogt „ te bedekken; doch dat hy 'er berigt van gekreegen, en zig zulks in staat gesteld hadt, „ dat hy vertrouwde, zynen vyanden berouw „ te zullen doen hebben van hunne onderneeming. Dat hy vreemden onderstand van de „ hand geweezen hadt, zig alleenlyk verlaatende op zyne eigen' Krygsmagt, en op de „ trouwe zyner Onderdaanen, die hy vermaande, alle onderlinge verbittering af te „ leggen, en zig te vereenigen, om, nevens „ hem, den inval af te keeren. Dat hy, voorheen, zyn leeven meermaalen gewaagd hadt „ voor 't volk, en nog dezelfde gezindheid „ hadt. Dat hy voorneemens geweest was, een „ Parlement byeen te roepen; doch dat de aanstaande inval hem in zyn voorneemen gestuit „ hadt (*q*)." Eenige dagen hierna, kondigde de Koning eene algemeene vergiffenis af, van welke nogtans dertien Persoonen, en onder deezen, Burnet, Wildman en Peyton, waren uitgezonderd (*r*). En alzo het Hof, omtrent deezen tyd, kennis kreeg van het zogenaamd Vertoog der Engelsche Protestanten, onlangs in Holland verspreid (*s*), waarin beweerd werdt, dat de geboorte van eenen Prinse van Walles louter

(*q*) Rapin *Tom.* X. *p.* 112.
(*r*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 280.
(*s*) *Zie* hier voor, *bl.* 453.

ter bedrog ware; deedt de Koning, op den eersten van Slagtmaand, den Raad vergaderen, om getuigenissen voor de waarheid deezer geboorte te hooren. Hier verscheen, in de eerste plaats, de Koningin Weduwe van Karel den II. alleenlyk verklaarende „ dat zy in de Kamer „ geweest was, ten tyde van de verlossinge der „ Koninginne." Voorts, hoorde men veertig getuigen, onder welken zeventien Roomschgezinden waren. Hunne verklaaringen liepen, in 't algemeen, hierop uit „ dat de Koningin in haar „ bed verlost was, terwyl 'er veele Persoonen „ in de Kamer waren:" 't welk het eenige was, dat door agttien Heeren, getuigd werdt. Eenige Mevrouwen verklaarden „ dat zy het kind, „ kort na de verlossing, gezien hadden, in de „ armen der Vroedvrouwe." Deeze getuigde duidelyk „ dat zy het kind hadt ontvangen, „ uit het lighaam der Koninginne." De Graavin van Sunderland verklaarde „ dat de Koningin, voor de verlossing, haar haare hand ge„ vraagd hadt, op dat zy de beweeging van 't „ kind voelen zou, en dat zy haarer Majesteit „ de hand hadt toegereikt." Doch of zy 't kind hadt voelen beweegen, zeide zy niet. En Burnet verhaalt, hoe zy, naderhand, verteld heeft, „ dat de Koningin haare hand te rug hadt ge„ houden; zo dat zy niets gevoeld hadt (t)." Verscheiden' Mevrouwen verklaarden „ dat „ zy, in 't hemd der Koninginne, omtrent den „ boezem, dikwils, tekens van melk gezien „ hadden." Twee of drie anderen getuigden, „ dat zy melk, uit een' der tepelen haarer Ma„ jesteit, hadden zien vloeijen." Doch 't is merk-

1688.

Getuigenissen voor de wettigheid der geboorte van den Prinse van Walles.

(t) Burnet *Vol.* I. *p.* 785.

1688. merkwaardig, dat zy niet verklaarden, wanneer zy zulks gezien hadden. Eene alleen bepaalde den tyd, in Bloeimaand, wanneer zulks, meent Burnet, een gevolg kon zyn van de miskraam, die haare Majesteit, volgens zyn verhaal, den negentienden van Grasmaand, gehad hadt (*u*). De Waschter der Koninginne getuigde „ dat zy een hemd van haare Majesteit in „ handen gehad hadt, welk tekens der verlos„ singe droeg." Mevrouw *Wentworth* alleen verklaarde „ dat zy 't kind in 't lighaam der Ko„ ninginne hadt voelen beweegen." Na 't hooren deezer getuigenissen, zeide de Koning „ dat „ de Prinses van Deenemarke, zekerlyk, by de „ verlossing zou tegenwoordig geweest zyn, „ zo zy niet zwanger geweest ware, en, sedert „ eenigen tyd, haare Kamer niet gehouden „ hadt." Voorts, verklaarde hy zig zelven en de Koningin onbekwaam, tot zulk een vuil bedrog als waarvan sommigen hen verdagt hielden. Ook vraagde hy, of men de Koningin zelve ook begeerde te hooren; doch dit werdt noodeloos geoordeeld. De getuigenissen werden, terstond, gedrukt (*v*); doch voldeeden 't gemeen niet, en allerminst zulken, die hielden, dat de Koningin waarlyk zwanger geweest was; maar, in Grasmaand, eene miskraam gehad hadt. Voor deezen, steunde de waarheid der geboorte alleen op de verklaaring der Vroedvrouwe, eene eenige Getuige, en daarenboven Roomsch-Katholyk: 't welk haar getuigenis, by veelen, nog merkelyk verzwakte. De argwaan bleef dan duuren. De meesten meenden zelfs meer reden ge-

(*u*) BURNET *Vol.* I. *p.* 785.
(*v*) *See* a Pamphlet *intituled* At the Council-Chamber in Whitehall *Monday* 22 *of Oct.* 1688.

gekreegen te hebben, dan zy te vooren hadden, om de geboorte voor verdagt te houden (w). 1688.

Doch eer deeze getuigenissen nog belegd waren, hadt de Prins van Oranje, ziende den Koning een weinig veranderen van maatregels, een aanhangsel gevoegd by zyne Verklaaring, welk, den vierentwintigsten van Wynmaand, gedagtekend was. Hy gaf hierin te kennen „ dat hy; Aanhangsel op de Verklaaring des Prinsen van Oranje.

„ vernomen hebbende, hoe de uitrooijers van
„ den Godsdienst en verbreekers der vryheden
„ van Groot-Britanje, sedert de dagtekening
„ zyner Verklaaringe, eenige daaden van wil-
„ lekeurige magt hadden verbeterd; doch hem
„ te gelyk beschuldigd, dat hy voorhadt, het
„ Ryk te overweldigen; dienstig gevonden
„ hadt, verder te verklaaren, dat de magt, wel-
„ ke hy met zig bragt, niet geschikt was naar
„ zulk eene onderneeming. Dat de Engelsche
„ Heeren en Edelen, die hem verzelden, en zig
„ verder by hem voegen zouden, luiden waren
„ van zo veel aanzien en trouwe, dat men hen,
„ met geenen schyn, verdagt kon houden van
„ deel te willen hebben aan zulk een' toeleg.
„ Voorts, vertrouwde hy, dat elk ligtelyk vat-
„ ten zou, dat men zig weinig verlaaten kon op
„ nieuwe beloften, daar de ouden zo menigmaal
„ verbroken geweest waren. De voorgewende
„ herstelling der bezwaarnissen was een bewys,
„ dat men zig schuldig hieldt; doch kon, naar
„ welgevallen, wederom ingetrokken worden.
„ De grondslag der bezwaarnissen, de volstrek-
„ te en willekeurige magt, werdt niet weggeno-
„ men, en kon ook niet weggenomen worden,
„ door bloote bewyzen van gunst, die loutere
„ uit-

(w) Rapin Tom. X. p. 116-119. Holl. Merc. van 1688. bl. 285, 286.

1688. „ uitwerksels van vreeze waren; maar alleen, „ door eene Verklaaring van het regt der onderdaanen, in een vry en wettig Parlement, „ waaraan alleen hy alles verblyven wilde (x)."

XVIII. De Staaten stellen de Vloot onder den Luitenant-Admiraal Herbert.

Doch de wederzydsche verklaaringen van den Koning van Groot-Britanje en van den Prinse, zynen Schoonzoon, strekten alleenlyk, om de gemoeden te bereiden tegen den overtogt, die nu op handen was. De Admiraal Arthur Herbert was nu tot Luitenant-Admiraal-Generaal aangesteld, zullende hy 't hoog bevel voeren onder den Prinse, over den zeetogt. De Staaten hadden kleine genegenheid getoond, om hunne Vloot eenen Engelschen Overste toe te vertrouwen; doch men hadt hun verzekerd, dat dit het eenigste middel was, om de Engelsche Vloot, over welke Herbert het opperbevel gehad hadt, tot den Prinse te doen overkomen: waarop zy zig hadden laaten beweegen, om den Engelschen Admiraal 't hoog gezag onder zyne Hoogheid op te draagen (y).

en verstrekken den Prinse vier millioenen.

Men hadt hen, wyders, ook overgehaald, om den Prinse eene merkelyke som ter leen op te schieten, tot den aanstaanden togt. Wy hebben, hiervoor (z), gemeld, hoe de Staaten, op den voorslag van den Raadpensionaris Fagel, die geheel in 's Prinsen vertrouwen was, vier millioenen hadden opgenomen, tot versterking der Plaatsen langs den Ryn en den Yssel. De zelfde Staatsdienaar bragt nu te wege, dat deeze penningen den Prinse verstrekt werden. Omtrent den aanvang van Wynmaand, hadden de Staaten berigt gekreegen, dat de Keurvorst van Bran-

(x) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 204. *en* Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 264.
(y) BURNET *Vol.* I. *p.* 774, 775.
(z) *Bladz.* 433.

Brandenburg van zins was, een Leger te voeren in 't Land van Kleeve, met welk hy aannam, de grenzen van den Staat, geduurende den Winter, te beschermen. Hierdoor, werdt de zorg voor de Plaatsen langs den Ryn en den Yssel minder noodig, van den kant der Staaten. Fagel verzogt, derhalve, dat de Staaten de vier millioenen, die hiertoe geschikt waren, den Prinse geliefden te leenen. En men wil, dat hy, om de Hollandsche Steden, in deezen gewigtigen voorslag, te doen bewilligen, de voornaamste Predikanten by zig ontbooden hadt, welken hy, met eenen ernst en minzaamheid, die hem natuurlyk waren, hadt overtuigd „ dat hun Godsdienst en Vaderland „ in zo groot een gevaar waren, dat niets dan de „ gelukkige uitslag der onderneeminge op En-„ geland beide behouden kon. De vervolging in „ Frankryk, de geweldenaaryen des Konings van „ Groot-Britanje konden hen, zeide hy, doen „ zien, wat deeze Landen te wagten hadden, „ als deeze twee Vorsten hun oogmerk eens be-„ reikten. 't Zou dan gedaan zyn met den Gods-„ dienst en met de Vryheid van den Staat." Met zulke gevoelens vervuld, liet hy, zegt men, de Predikanten naar huis keeren: die, sedert, het volk van den predikstoel innamen, met gunstige gedagten van 's Prinsen onderneeming (*a*). De Steden, en Amsterdam zelf (*b*), daar alle voorslagen, waaraan veel gelds hangt, gemeenlyk, den meesten tegenstand ontmoeten, bewilligden in de leening. Sommigen werden, door 't belang van den Hervormden Godsdienst bewoogen. Anderen zagen op 't gevaar, welk deezen Staat ge-

1688.

De Raad-pensionaris Fagel werkt, door de Predikanten.

(*a*) BURNET *Vol.* I. *p.* 778, 779.
(*b*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 215.

1688. gedreigd werdt, door de naauwe verbindtenis tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje, en hielden, hierom, dienſtig voor den Staat, dat de Regeering van Groot-Britanje eenen Vorſt, zo zeer aan Frankryk verknogt, uit de handen gewrongen werdt. Kortom, alle de Leden van den Staat beſlooten, den Prinſe te onderſteunen (c).

De Staaten verklaaren den uitheemſchen gezanten de redenen, om welken zy beſlooten hebben den Prins van Oranje te onderſteunen.

De algemeene Staaten verklaarden den uitheemſchen Gezanten in den Haage, op het einde van Wynmaand „ hoe 't weereldkundig ware, dat „ de Engelſche Natie, ſedert lang, geklaagd „ hadt, dat de Koning, door kwaade raadsluiden misleid, de grondwetten van den Staat „ zogt te vernietigen, den Roomſch-Katholyken Godsdienſt in te voeren, den Proteſtantſchen uit te rooijen, en alles te brengen onder „ eene willekeurige Regeering. Dat zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, die, nevens zyne „ Gemaalin, zo veel deel hadt in den welſtand „ van Groot-Britanje, op 't aanhoudend verzoek van veele luiden van aanzien, beſlooten „ hadt, der Engelſche Natie de behulpzaame „ hand te bieden, 't welk, zyns oordeels, ook tot „ bevordering van 't welvaaren van deezen „ Staat ſtrekken kon. Dat de Prins, hiertoe, den „ byſtand der Staaten verzogt hadt. Dat deezen; in aanmerking genomen hebbende de „ naauwe vriendſchap en het byzonder Verbond tuſſchen Frankryk en Groot-Britanje, „ waaruit te dugten ſtondt, dat deeze twee Mogendheden, uit redenen van Staat en haat tegen den Proteſtantſchen Godsdienſt, ligtelyk, zouden konnen bewoogen worden, om

„ dee-

(c) Reſol. Gener. *Vener.* 8 *Octob.* 1688. *in de* Notul. Zeel. *bl.* 253. BURNET *Vol.* I. *p.* 778, 779.

„ deezen Staat het onderst boven te keeren, na 1688.
„ dat de Koning van Groot-Britanje zyn oog-
„ merk bereikt, en eene willekeurige Regeering
„ zou ingevoerd hebben in zyn Koningkryk; be-
„ slooten hadden, den Prinse van Oranje eenige
„ schepen en Krygsvolk, ter hulpe, toe te staan.
„ Dat zyne Hoogheid hun verklaard hadt,
„ geen inzigt altoos te hebben, om 't Ryk te o-
„ verweldigen, of den Koning van den Troon
„ te stooten; veel min, om de wettige Opvol-
„ ging te krenken, of de Roomschgezinden te
„ vervolgen; maar alleen, om de verbroken
„ Wetten en Vryheden te herstellen, door mid-
„ del van een vry en wettig Parlement; waar-
„ door, zo de Staaten hoopten, de rust en een-
„ dragt in 't Ryk zouden worden hersteld (*d*)."

De vrees, die de Staaten verklaarden te hebben, dat Frankryk en Groot-Britanje zig zouden vereenigen, om den Protestantschen Godsdienst en den Vereenigden Staat te onder te brengen, steunde, zo sommigen willen, onder anderen, hierop, dat de Markgraaf van Castelmaine, Engelsche Gezant te Rome, den Kardinaal *Cibo*, eersten Staatsdienaar van Innocent den XI., hadt gezogt te beweegen, om den Paus te raaden, dat hy zyne Majesteit van Groot-Britanje verkoor, tot middelaar tusschen Frankryk en den Roomschen Stoel; waarna, de twee Koningen zig naauw verbinden zouden, tot bevordering van de belangen der Kerke, en met het verdelgen van den Vereenigden Staat eenen aanvang maaken. Doch de Paus, wien dit ontwerp niet geviel, gaf 'er den Keizer kennis van, en deeze zou den voorslag den Prinse van Oranje heb-

Vrees der Staaten voor eenen toeleg om den Protestantschen Godsdienst te onder te brengen.

(*d*) Resol. Gener. *Jovis 28 Octob.* 1688. *MS.*

1688. hebben medegedeeld (*e*). Sedert werdt zelfs, aan 't Hof van Weenen, met verzekering, verhaald, dat Frankryk en Groot-Britanje beide den Keizer, eenigen tyd geleeden, hadden gezogt te beweegen, om voor het Roomsch geloof te arbeiden en onzen Staat te laaten dryven: in welk geval, Frankryk het twintigjaarig Bestand in eene vaste Vrede veranderen, de Elzas te rug geeven, en zig niet meer moeijen zou met den twist over de Paltsische nalaatenschap (*f*). Doch wat hiervan zyn moge; de Verklaaring der Staaten toonde ten duidelykste, dat zy Frankryk en den Koning van Groot-Britanje mistrouwden, en den togt van zyne Hoogheid, naar hun vermogen, wilden ondersteunen. De vervolging der Hervormden in Frankryk, die nog aanhieldt, hadt ook de Predikanten en 't gemeen, al sedert eenige jaaren, tot misnoegen verwekt tegen 't Fransche Hof. Zelfs waren 'er eenige Regenten van Amsterdam over geraakt geweest: vooral, na dat een groot getal van Amsterdamsche Koopluiden, by een Vertoog aan Burgemeesteren, geklaagd hadden, dat hun handel in Frankryk veel leedt, door de vervolging, voor welke hunne vrienden aldaar bloot stonden (*g*). Ook veroorzaakte het veel gemors, dat Nederlanders van geboorte, die zig in Frankryk hadden nedergezet, niet dan met moeite, verlof verwierven, om het Ryk te mogen verlaaten (*h*): hoewel 'er, van tyd tot tyd, verscheiden' ryke vlug-

(*e*) RAPIN *Tom* X. *p* 124.
(*f*) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambassade *van* 1689. *f.* 300. *col.* 1. *MS.*
(*g*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 298, 308, 319. *Tom.* V. *p.* 155, 231, 260.
(*h*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 193, 252, 303, 304. *Tom.* VI. *p.* 13, 287.

vlugtelingen weeken naar Holland (*i*), alwaar hunne nakomelingschap nog bekend en in aanzien is. Koopluiden en Handwerksluiden kwamen ook, in zulk eene menigte, herwaards, dat de Koning van Frankryk zelf, reeds in Wynmaand des voorleeden jaars, aan d'Avaux geschreeven hadt „ dat het middel, waarvan hy „ zig hadt bediend, om zyn Ryk van wangeloof „ te zuiveren, mogelyk, erger zyn zou dan de „ kwaal (*k*)." Midlerwyl, vervulden deeze vlugtelingen de gemoeden der Landzaaten in 't gemeen met haat tegen Lodewyk den XIV. en tegen Koning Jakob, zynen Bondgenoot. En dit bevorderde de oogmerken des Prinsen van Oranje, die zelfs, in Oogstmaand deezes jaars, door eenige Predikanten, wegens zynen yver voor den Hervormden Godsdienst, plegtiglyk, bedankt was (*l*). 1688.

XIX. Dood van den Raadpensionaris Fagel.

De Raadpensionaris Fagel hadt, by den Prinse en by 's Prinsen vrienden, en by de ingezetenen van deezen Staat in 't gemeen, veel eers ingelegd, met het bewerken van het jongste hertig en gewigtig besluit der Staaten. Doch 't mogt hem niet gebeuren, den gantschen uitslag van 's Prinsen onderneeming te beleeven. Hy overleedt, omtrent zes weeken hierna, op den vyftienden van Wintermaand. Zyn Ampt van Raadpensionaris werdt, terstond na zyn overlyden, schoon zeer tegen 't gevoelen van Dordrecht, by voorraad, opgedraagen aan den Pensionaris van Haarlem, Meester *Michiel ten Hove* (*m*). 't Liep

(*i*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 267. *Tom.* VI. *p* 93, 105.

(*k*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 108.

(*l*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 131.

(*m*) Resol. Holl. 16, 17, 18, 21, 22 *Dec.* 1688. *bl.* 660, 662, 666, 670, 675. 4 *Jan.* 1689. *bl.* 5. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 166.

1688. Liep nog aan, tot in 't volgende jaar, eer het vervuld werdt. De Raadpensionaris Gaspar Fagel hadt, in zyn leeven, meer dan iemant anders, de gunst en het vertrouwen bezeten van den Prinse van Oranje, die veel verloor, by zyn overlyden. „ Hy was," schreef Burnet, die hem, van naby, gekend hadt „ zeer bedreeven in de „ Regten. Hy hadt eene duidelyke bevatting „ van zaaken, en een klaar en vaardig oordeel. „ Hy was welspreekend; doch meer gemeenzaam, dan net van taale. In eene talryke Vergadering, kon hy de zaaken, gemeenlyk, naar „ zynen zin, tot een besluit brengen. De Witt „ plagt zig, vervolgt hy, veel van hem te bedienen. Hy hadt de Staaten van Friesland, die 'er „ 't meest tegen waren, overgehaald, om in 't „ eeuwig Edict te bewilligen. Hy was, voor hy „ Raadpensionaris werdt, Griffier der algemeene Staaten geweest, het voordeeligste Ampt, „ schryft Burnet, in Holland. Voorts, was hy, „ vervolgt dezelfde Schryver, een vroom, „ deugdelyk man; doch te scherp en te hevig. „ Hy hadt wat te groote verbeelding van zig „ zelven. Moedig was hy, als alles voor den „ wind ging; maar, in moeilyke en netelige omstandigheden, betoonde hy zo veel herts niet, „ als in eenen grooten Staatsdienaar vereischt „ wordt (*n*)." In een' van de veelvuldigen zyner Brieven, die my ter hand gekomen zyn, verklaart hy van zig zelven „ dat hy de zaaken van „ Regeeringe, en inzonderheid de buitenlandschen weinig verstondt (*o*):" 't welk, zo hy 't uit nedrigheid geschreeven hebbe, bewyzen zou,

Zyne afbeelding.

(*n*) BURNET *Vol.* I. *p.* 327.

(*o*) Missive *van den* Raadp. FAGEL aan Burgem. van Amst. *van* 22 *Octob.* 1683. *MS.*

Mr. GASPAR FAGEL,
Raad-penſionaris van Holland.

A. Schouman del. naar t Origineel by den Heer Griffier Hendrik Fagel. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excudit.

zou, dat hy niet zo verwaand was, als sommigen ons willen doen gelooven. In de onlangs uitgegeven' *Handelingen* van den Graave d'Avaux, wordt hy, veelligt, laager gesteld, om dat zyne inzigten vierkant verschilden van die van het Fransche Hof. 1688.

Omtrent het midden van Wynmaand, trokken de troepen op van de Mookerheide, en werden, de Maaze langs, benedenwaards, gevoerd naar de Vloote, die in Goeree lag (*p*). Op den zesentwintigsten, begon de wind uit den Oosten te waaijen, waarop zyne Hoogheid, terstond, afscheid nam van de hooge Vergaderingen in den Haage (*q*), en naar Hellevoetsluis vertrok. Teder en niet zonder traanen, van de zyde der Staaten, viel dit scheiden; schoon de Prins zyne gewoone deftigheid en onaandoenlykheid behieldt. Aan de algemeene Staaten betuigde zyne Hoogheid zyne erkentenis, voor de vriendschap, die zy hem altoos hadden beweezen, hen verzoekende, daarin te willen volharden. Hy verklaarde, ernstelyk, „dat hy hun getrouwelyk „gediend, en altoos 's Lands best voor oogen „gehad hadt. Hy prees hun den Vorst van Waldek aan, om, in zyn afwezen, het opperbevel te voeren over de Krygsmagt van den „Staat; schoon Friesland en Groningen voor „den Prinse van Nassau stemden. Hy nam God „tot getuige, dat hy naar Engeland toog, met „geene andere oogmerken, dan die hy, in zyne Verklaaring, hadt opengelegd. Hy wist „niet, wat God met hem voorhebben mogt; „doch

XX. De Prins neemt afscheid van de Staaten.

(*p*) Holl. Merc. van 1688. *bl.* 274. Negociat. du Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 271, 272.
(*q*) Resol. Holl. 26 *Octob.* 1688. *bl.* 595.

1688. „ doch indien hem iet menschelyks mogt o-
„ verkomen, beval hy de Prinses, zyne Gemaalin, aan der Staaten zorge, hun verzekerende, dat zy dit Land, als haar Vaderland, beminde. Ten besluite, prees hy den Staaten de eendragt aan, in eenen tyd, waar in zy, naar alle waarschynlykheid, den eersten en felsten aanval des gemeenen vyands zouden te waggen hebben: hun, voorts, Gods zegen over hunne Regeeringe hertelyk toewenschende (*r*)." Van de Vergadering van Holland, nam hy een diergelyk afscheid, haar in 't byzonder dankende, voor 't gene hy, van haar, zo wel geduurende zyne minderjaarigheid, als naderhand, genooten hadt, en betuigende, dat hy hoopte op betere gelegenheid om het te erkennen, dan hy tot nog toe gehad hadt (*s*). De volgende dag was een algemeene Bededag door alle de Gewesten, waarin 's Hemels zegen, over 's Prinsen onderneeming, als strekkende tot behoudenis van den Protestantschen Godsdienst, met vuurigen ernst, afgebeden werdt.

De Prins gaat scheep.

De Prins, dien dag, te Hellevoetsluis, en den volgenden, in den Briele gekomen zynde, ging daar aan boord van't Schip den Briel, een Fregat van dertig stukken, gevoerd door Kapitein *van Esch*. By hem bevonden zig de Luitenant-Admiraal Willem Bastiaanszoon Schepers en de Vice-Admiraal Graaf van Styrum.

De Vloot loopt in zee.

Op den negenentwintigsten, liep de gantsche Vloot in zee. De Admiraal Herbert geboodt de voor-, de Luitenant-Admiraal Kornelis Evertsen de agterhoede. De Prins zeil-

(*r*) BURNET *Vol.* I. *p.* 782. *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* VI. *p.* 304, 307.
(*s*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 286.

zeilde in 't midden, voerende zyn wapen in de vlagge, om welk deeze woorden ſtonden, *voor den Proteſtantſchen Godsdienſt en de Vryheden van Engeland*. Onder aan, las men het woord van den Huize van Naſſau, *Je maintiendrai*, dat is, *Ik zal 't handhaaven* (*t*). Den volgenden dag, keerde de wind naar 't Noorden en naar 't Noordweſten, daar hy ſtaan bleef. Groot gevaar liep toen de Vloot, die genoodzaakt was, digt byeen te blyven, en egter niet te na aan elkanderen te komen. Den eenendertigſten, in den nademiddag, werdt het teken gegeven, om te rug te keeren; gelyk geſchiedde. Op den eerſten van Slagtmaand, kwam het grootſte deel der Vloote wederom binnen: daarna alle de overige ſchepen; van welken eenigen zo geweldig geſlingerd geweeſt waren in den ſtorm, dat zy, ontlaaden zynde, terſtond zonken. Ook waren 'er vyf honderd, ſommigen ſchryven negenhonderd (*u*) paarden geſtorven, by gebrek van lugt. Voorts, was 'er, in zee, niet één ſchip vergaan, en meer niet dan één man, in den ſtorm, overboord geſlaagen. Maar 't ſchip Gorinchem, gevoerd door Kapitein Brakel, van de Vloote afgedreeven tot op de Engelſche kuſt, hadt een' Engelſchen Viſſcher gepreid, wien de Kapitein afgevraagd hadt, *of 'er geen oproer in 't Land ware*? daarby voegende, *dat 's Prinſen Vloot uitgeloopen was, en haaſt ſtondt te volgen*. De Viſſcher verſpreidde deeze tyding, terſtond; doch verwekte 'er groote ongeruſtheid door onder 's Prinſen vrienden, met naame onder 't Krygsvolk, die toe-

1688.

wordt, door tegenwind, genoodzaakt te rug te keeren.

(*t*) Rapin *Tom*. X. *p*. 124.
(*u*) Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom*. VI. *p*. 314.

1688. toenam, toen de Vloot niet opkwam (*v*). In Frankryk en in Engeland, hieldt men 't verlies, welk zy geleeden hadt, veel grooter geweest te zyn dan waar was (*w*). Ook wil men, dat de Staaten verspreiden lieten, hoe de Vloot zo veel geleeden hadt, dat de togt tot het voorjaar zou moeten uitgesteld worden. En dit gerugt bragt te wege, dat de toerustingen in Engeland slaauwer voortgezet werden. Ook herriep de Koning eenige gunsten, die hy, te vooren, verleend hadt (*x*).

Zy loopt wederom uit.

Doch de Staaten stelden zulk eene vaardige orde op het voorzien der Vloote (*y*), dat zy, tegen den avond van den elfden van Slagtmaand, met een' sterken Oost-Noord-Oosten Wind, andermaal, in zee liep (*z*). Terwyl zy nog te Hellevoetsluis lag, hadden Wildman en eenige anderen gedreeven, dat Herbert, met de meeste Oorlogsschepen, vooruit zeilen moest, om 's Konings Vloot aan te tasten, te slaan, of binnen de havens te jaagen: waarna de landing veiliger zou konnen geschieden. Doch de Prins en Schomberg oordeelden „ dat het jaargety-
„ de zo verre verloopen was, dat men, langer
„ sammelende, den toeleg zou moeten opgee-
„ ven. Ook zouden de twee Vlooten lang in
„ elkanders gezigt leggen konnen, zonder
„ slaags te raaken, al ware 't schoon, dat zy bei-
„ de den slag zogten; en veel langer nog, wan-
„ neer eene van beide dien zogt te vermyden.
„ Men kon het Leger, en inzonderheid de paar-
„ den,

(*v*) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambassade van 1689 *f*. 196. *col*. 2. *MS*.
(*w*) BURNET *Vol*. I. *p*. 782, 783.
(*x*) RAPIN *Tom*. X. *p*. 125.
(*y*) BURNET *Vol*. I. *p*. 783.
(*z*) Holl. Merc. van 1688. *bl*. 288.

„ den, niet lang op zee houden, en 't viel niet 1688.
„ ligt, de paarden, zo lang de Vloot voor anker
„ lag, aan den wal, en daarna, met den ver-
„ eischten spoed, wederom scheep te brengen.
„ De wind hadt nu zo lang uit den Westen ge-
„ waaid, dat men te wagten hadt, dat hy haast
„ naar 't Oosten keeren zou, en wanneer dit ge-
„ beurde, moest men geen' tyd verzuimen;
„ maar terstond zee kiezen. 't Stondt anders te
„ dugten, dat de Oosten-wind, eenige dagen ag-
„ tereen styf doorwaaijende, den stroom zou
„ doen bevriezen, en den togt, voor den gant-
„ schen Winter, beletten." En deeze redenen waren gewigtig genoeg, om tot het vertrek der gantsche Vloote te doen besluiten. In 't eerst, poogde men, volgens het voorig besluit van in 't Noorden te landen, Noordwaards aan te zeilen; doch Van Esch, die den Prins aan boord hadt, bleef, onvoorzigtiglyk en tegen last, een ty te lang leggen; waarna het wenden van den wind den togt naar 't Noorden onmogelyk maakte. Doch zyne Hoogheid heeft, naderhand, aan deeze onvoorzigtigheid, 't gelukken van den aanslag toegeschreeven; die, dagt hy, verbrod zou geweest zyn, zo men in 't Noorden geland hadt (*a*); alzo, gelyk wy terstond zien zullen, Koning Jakob een deel zyns Legers derwaards hadt doen trekken, om den Prinse tegen te staan. De wind blies zo styf uit den Oosten, dat'er, des anderendaags, tegen den middag, een teken gegeven werdt, om Westwaards te wenden. De zelfde Oosten-wind belette der Koningklyke Vloote, die in Gunfleet voor anker lag, het uit-

(*a*) N. Witsen Byzonder Verbaal der Ambassade *van* 1689. *f.* 188. *col.* 3. *MS.*

1688. uitloopen. Op den dertienden, zeilde de Vloot der Staaten het Kanaal in, en voorby de Engelsche. Tusschen Douvres en Calais, hieldt zyne Hoogheid Krygsraad, en de Historieschryver de Rapin Thoyras, die zelf op de Vloote was, roemt zeer het verrukkelyk gezigt, welk een getal van vyf- of zeshonderd schepen gaf, in deeze enge zee (*b*). Men besloot, hier, in Torbai, de beste haven in Engeland om Ruitery te ontscheepen, en gelegen aan de Zuidwest-kust van 't Ryk, aan land te treeden. De Prins zou gaarne, den volgenden dag, zynde den dag, waarop hy gebooren en getrouwd was, aan land getreden zyn, meenende hy, dat het Krygsvolk, hierin, een gunstig voorteken vinden, en sterker tot zynen dienst aangemoedigd worden zou. Doch de Engelschen oordeelden, dat men, op den vyftienden, den dag der ontdekkinge van 't Buspoeder-verraad, behoorde te landen. Ook viel 't zo uit. Op den veertienden, zeilde de Vloot voorby 't Eiland Wight. De Prins nam toen den voortogt, met zyn Fregat. Men hadt voor, een gedeelte van 't volk, te Torbai, een gedeelte, te Dartmouth, wat verder westwaards gelegen, aan land te zetten. Doch 't geweld van den wind, of een misslag der Engelsche Lootsluiden bragt te wege, dat de Vloot, den gantschen nagt door gezeild hebbende, zig, met het aanbreeken van den dag, bevondt voorby Torbai en Dartmouth. De wind was toen wel zo sterk niet; doch waaide nog uit den Oosten, zo dat men geenen anderen staat maakte, dan om Plymouth, of veelligt wel Falmouth, of eenige andere onbekwaame plaats om te landen, te zullen

Komt in 't Kanaal.

Raakt Torbai, daar men dagt te landen, voorby.

(*b*) Rapin *Tom.* X. *p.* 127.

len moeten inloopen. Doch Plymouth ftondt in bewaaring van den Graave van Bath, van wien nog getwyfeld werdt, of hy 's Prinfen zyde wel kiezen zou. De Vloot bevondt zig, derhalve, in merkelyk gevaar. Ruffel kwam, met groote verbaasdheid, by Doktor Burnet, dien de Prins voor Kapellaan medegenomen hadt, hem vermaanende tot bidden, alzo alles verlooren was. Doch kort hierna ging de wind leggen. Vervolgens, zwaaide hy, gelukkiglyk, naar 't Zuiden, en voerde de Vloot, in vier uuren tyds, behouden in de haven van Torbai, daar 't gantfche Leger, nog voor den nagt, die niet koud was, ontfcheept werdt (c). Zyne Hoogheid en de Maarfchalk van Schomberg hadden zo dra geen' voet aan land gezet, of zy bedienden zig van de paarden, die de Landftreek uitleverde, en zagen de Legerplaats uit, voor 't voetvolk. Burnet vervoegde zig, zo haaft mogelyk, by den Prinfe, die, toen vrolyker dan naar gewoonte, hem vraagde „ of hy nu nog de *Predeftinatie* niet ge-„ looven zou?" waarop de Doktor hernam, „ dat hy altoos zou gedenken aan de Godde-„ lyke voorzienigheid, die, in deeze gelegen-„ heid, zo blykbaar over hen geweeft was." Des anderendaags, werden de paarden ontfcheept, op eene zeer bekwaame plaats, even beneden het Dorp Broxholm, daar 't ftrand goed was, en de dieren maar omtrent twintig roeden verre behoefden te zwemmen. Het Leger trok toen, terftond, op naar Exeter, met regenagtig weder en door ongemakkelyke wegen. 't Was, des morgens, dood ftil geweeft, 't welk het ontfcheepen der paarden zeer bevorderd hadt. Doch

1688.

Verlegenheid op de Vloote.

De wind keert, en voert de Vloot in Torbai.

't Krygsvolk wordt ontfcheept.

Ook de paarden.

Het Leger trekt op naar Exeter.

(c) Miffive van den Amb. VAN CITTERS van $\frac{6}{16}$ Nov. 1688. MS.

1688. Doch met den middag, ſtak 'er een hevige ſtorm op uit den Weſten, die den togt naar Exeter moeilyk maakte, maar, van eenen anderen kant, veel toebragt, tot beveiliging der Vloote. De Koning, iet vernomen hebbende van 's Prinſen toeleg om in 't Noorden van Engeland te landen, hadt een groot deel zyns Legers derwaards doen trekken, en ſtelde, toen hy vernam, dat zyne Hoogheid weſtwaards gezeild was, zyne eenigſte hoop op de Vloot onder den *Graave van Dartmouth*, dien hy vertrouwde, dat 's Prinſen ſchepen aantaſten, en hem de landing beletten zou. Doch wy hebben gezien, hoe 's Konings Vloot, door tegenwind, in Gunfleet opgehouden zynde, den Prins met de zyne hadt moeten laaten voorby zeilen. Nu was Dartmouth, met den zelfden wind, die den Prins naar Torbai gevoerd hadt, uitgeloopen, en tot aan Wight genaderd, op den zelfden tyd, als de Prins optrok naar Exeter. Doch de Weſtelyke ſtorm, die toen opſtak, verhinderde Dartmouth, in 't voortzetten der reize. Hy deedt zyn beſt, om, tegen den wind op, voort te komen: maar zyne Vloot leedt zo veel, in deezen ſtorm, dat zy, na eenige dagen, in Portsmouth moeſt inloopen, en buiten ſtaat bevonden werdt, om dit jaar meer dienſt te doen (*d*).

's Konings Vloot kan, door tegenwind, die des Prinſen niet agterhaalen.

XXI. De Prins toefde te Exeter tien dagen, met zyn Leger; terwyl zig, van dag tot dag, eenige Engelſche Heeren by hem voegden. De Koning hadt, zo dra hy tyding kreeg van 's Prinſen landing in Torbai, zyn Leger, uit meer dan dertigduizend man beſtaande, doen trekken naar Salisbury, van waar hy eenige manſchap afzondt

's Konings Leger komt te Salisbury.

(*d*) Burnet *Vol.* I. *p.* 787-790. Rapin *Tom.* X. *p.* 127, 128.

1688. zondt naar Portsmouth. Zyne Hoogheid brak, eerlang, van Exeter op, den weg inslaande naar Salisbury. De Engelsche Grooten, die zig by hem bevonden, hadden, ondertusschen, een Verbond opgesteld en getekend, waarby zy den Prinse beloofden by te staan. Het werdt, terstond hierna, wyd en zyd verspreid, en door veelen getekend. Terwyl 's Prinsen Leger op weg was naar Salisbury, kwamen 'er, van tyd tot tyd, eenige Oversten en soldaaten uit 's Konings Leger tot hem over. Ook namen eenige Grooten, in verscheiden' Gewesten des Ryks, de wapenen op, ten zynen behoeve. De Koning, op den negenentwintigsten van Slagtmaand, in persoon, te Salisbury gekomen, vernam, met de uiterste verbaasdheid, uit den Graave van Feversham, die 't Leger geboodt, dat verscheiden' der voornaamste Krygsbevelhebberen weigerden hem te dienen, tegen den Prinse van Oranje. Des anderendaags, verlieten de Heer *Joan Churchill*, die naderhand Hertog van Marlborough werdt, en verscheiden' andere luiden van naame 's Konings zyde. De Koning, niet weetende, op wien hy zig langer verlaaten zou, keerde toen te rug naar Londen. Hier, vernam hy, dat Prins George van Deenemarke, zyn Schoonzoon, de Hertog van Ormond en andere Grooten ook tot 's Prinsen zyde waren overgegaan. De Prinses Anna zelve verliet, insgelyks, het Hof, weinige dagen na haaren Gemaal. De Prins van Oranje was, midlerwyl, gekomen tot Sherborn, van zins om, of voort te trekken naar Salisbury, of af te wyken naar Bristol, naar dat 's Konings Leger, dat nog veel sterker was dan dat van zyne Hoogheid, zig

Hy zelf, insgelyks.

Eenigen zyner bevelhebberen en soldaaten gaan over tot den Prinse.

Ook de Prins en Prinses van Deenemarke.

1688. zou gedraagen. Men boodschapte, ten deezen tyde, den Maarschalk van Schomberg, dat de Koning in aantogt was, om den Prinse slag te leveren: waarop hy koeltjes antwoordde, *indien 't ons gelegen komt*. Hieruit werdt afgenomen, dat zyne Hoogheid voorhadt te wagten op 't verloopen van 's Konings Leger, waarvan hy zig genoegzaam verzekerd hieldt. Maar op de tyding, dat de Koning naar Londen gekeerd, en 't Leger naar Reading geweeken was, trok hy voort, tot aan Salisbury. Ondertusschen, hadt de bevelhebber van Portsmouth, de Graaf van Bath, zig ook voor den Prinse verklaard, en de Vloot, die zyne Hoogheid hadt overgevoerd, in de Haven ontvangen, daar zy veilig overwinteren kon. Geheele Steden en Gewesten verklaarden zig, eerlang, voor een vry en wettig Parlement, volgens de meening van zyne Hoogheid, in zyn *Manifest* uitgedrukt. De Koning, niet weetende werwaards hy zig wenden zou, besloot, eindelyk, ook, een Parlement te vergaderen, en met den Prinse in onderhandeling te treeden: 't welk hy, te vooren, met verontwaardiging, van de hand geweezen hadt (*e*). Omtrent deezen tyd, vervoegde zig by den Prinse de Ambassadeur van Citters, die, na dat 's Lands Vloot uitgeloopen was, eene geheele maand, in huis hadt moeten zitten, zonder dat hem iemant byna hadt durven bezoeken (*f*). De Koning was ten hoogsten op hem verstoord, om dat hy hem, tot op 't laatste toe, verzekerd hadt van de genegenheid der Staa-

's Konings Leger wykt. De Prins komt te Salisbury.

(*e*) Missive *van den* Amb. VAN CITTERS *van* $\frac{8}{18}$ *Oct.* 1688. *MS.*

(*f*) Missiven *van den* Ambass. VAN CITTERS *van* $\frac{12}{22}$ *Octob.* $\frac{28}{[illegible]}$ *Nov.* 1688. *MSS.*

Staaten en des Prinsen van Oranje voor zyne Majesteit (g). Zyne Hoogheid was reeds op weg naar Londen, toen 's Konings Gemagtigden hem bekend maakten, dat zyne Majesteit een Parlement beroepen, en met den Prinse de middelen beraamen wilde, om de vryheid van het zelve te verzekeren. De Prins sloeg hun voor, „dat men de Papisten ontwapenen, en van „hunne ampten verlaaten moest; dat men de „Afkondigingen tegen zynen Persoon moest „intrekken; dat de Tour in bewaaring van den „Lord Major gesteld moest worden; dat, zo „zyne Majesteit te Londen blyven wilde, ter„wyl het Parlement gehouden werdt, de Prins „aldaar ook zou mogen blyven, met eene e„ven sterke Lyfwagt; dat zy, anders, op eenen „gelyken afstand van Londen, zouden moeten „toeven: van welke Stad, de beide Legers zig „ook, tot op dertig Engelsche mylen, zouden „moeten afhouden; dat men geene vreemde „troepen in 't Ryk zou doen komen;" en eenige diergelyke punten, welken de Koning zelf zo redelyk vondt, dat hy niet nalaaten kon, te bekennen, dat hyze zo gematigd niet verwagt hadt. 't Scheen, derhalve, dat men tot een vergelyk zou gekomen zyn. De Koning verschoof zyn besluit, slegts eenen dag. Doch des nagts, liet hy zig, door zyne Roomsche Raadsluiden, en door de Koninginne, beweegen, om 't Ryk te verlaaten, en naar Frankryk te wyken. De Koningin nam, nevens den Prinse van Walles, de reis aan, tusschen den negentienden en twintig-

1688. De Koning treedt met hem in onderhandeling.

De Koningin wykt naar Frankryk.

(g) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambassade van 1689. f. 16. vol. 1. f. 18. col. 3. MS.

1688. tigſten van Wintermaand (*h*). De Koning volgde haar, den volgenden nagt. Hy tradt te Whitehall, vermomd, in eene ſchuit, van drie perſoonen verzeld, ſmeet, in 't overvaaren van den Theems, 't Groot Zegel in den ſtroom, en begaf zig, terſtond, naar den zeekant, by Feversham, daar een Viſſchers pink gereed lag, om hem, of naar Frankryk, of aan boord van een Fregat, welk derwaards zeilreede lag, te voeren (*i*).

De Koning volgt haar.

XXII. Men kreeg, te Londen, zo dra geene kennis van 's Konings vlugt, of eenige Heeren, Geestelyken en Weereldlyken, ten getale van omtrent dertig, nevens de Wethouders van Londen, vergaderd zynde, beſlooten de zyde des Prinſen van Oranje te kiezen, en hem, hiervan, op ſtaande voet, kennis te geeven. Ten zelfden tyde, werdt hy, door den Raad der Stad Londen, derwaards genodigd. De Graaf van Feversham hadt, ondertuſſchen, op 's Konings laſt, het Leger afgedankt, welk zig, terſtond, verſpreidde; doch door den Prinſe van Oranje en door de Heeren, die te Londen zaten, zo veel hun mogelyk ware, byeen gehouden werdt. Ondertuſſchen, was de Koning, dien men hieldt reeds buiten 't Ryk te zyn, door eenige Viſſchers van Feversham, ontdekt in de pink, voor eenen Prieſter of Jezuit aangezien, en zeer onwaardiglyk gehandeld (*k*), tot dat de Konſtabel der Plaatſe hem bekend maakte. De *Graaf van Win-*

Men nodigt den Prins van Oranje naar Londen.

(*h*) Miſſive *van den* Amb. VAN CITTERS *van* $\frac{11}{21}$ *Dec.* 1688. *MS.*

(*i*) BURNET *Vol.* I. *p.* 790-796. RAPIN *Tom.* X. *p.* 128-143, 146.

(*k*) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambaſſade *van* 1689. *f.* 13. *col.* 3. *f.* 14. *col.* 1—4. *MS.* *See alſo* N. TINDAL Continuat. *of* RAPIN *Vol.* I. [*or.* XVI.] *Introd.* *p.* LXXXVIIJ. *Not.* (1).

1688.

Winchelsea haalde hem, daarna, over, om weder te keeren naar Londen, daar hy, den zesentwintigsten, te rug kwam, en onder 't luiden der klokken met groote toejuichingen van 't gemeen ontvangen werdt (*l*). De Prins, reeds op weg naar Londen, zondt, toen hem berigt werdt, dat zyne Majesteit derwaards wedergekeerd was, hem drie Heeren toe, om hem te bidden; dat hy zig naar Ham, een Landhuis der Graavinne van Lauderdale, begeeven wilde.

De Koning komt aldaar te rug.

Ten zelfden tyde, deedt hy een Regement naar Londen trekken, welk zig van de Paleizen van S. James en Whitehall meester maakte. De Koning, die zig te Whitehall bevondt, bleef, den volgenden nagt, in de magt van 't Krygsvolk des Prinsen. Ten een uure na middernagt, kwamen de drie Heeren te Whitehall, en deeden hunnen voorslag aan den Koning (*m*); die, alleenlyk kwalyk neemende dat men hem gewekt hadt (*n*), verklaarde, dat hy liever naar Rochester dan naar Ham begeerde te vertrekken: waarin de Prins, die reeds te Windsor gekomen was, nog dien zelfden nagt, bewilligde.

De Prins maakt zig meester van Whitehall en S. James.

Op den agtentwintigsten van Wintermaand, vertrok de Koning naar Rochester, en dien zelfden dag kwam de Prins van Oranje te Londen, zynen intrek neemende in 't Paleis van S. James. De Koning vertoefde te Rochester slegts tot den tweeden van Louwmaand des jaars 1689, wanneer hy, des nagts tusschen drie en vier uuren, uit zyne slaapkamer sloop, te paard steeg, en, wederom van niet meer dan drie persoonen verzeld,

De Koning wykt, eindelyk, naar Frankryk.

(*l*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 17. *col.* 1. *MS.*

(*m*) Missive *van den* Amb. VAN CITTERS *van* 17/27 *Dec.* 1688. *MS.*

(*n*) N. WITSEN Byzond. Verbaal, *f.* 4. *c.* 1, 2, 3. *f.* 12. *c.* 4. *MS.*

1688. zeld, naar den zeekant reedt (*o*), daar hy in een klein Fregat ſtapte, welk hem, gelukkiglyk, naar de Haven van Ambleteuſe voerde: vanwaar hy, den zevenden, te S. Germain aankwam. Hy hadt, by zyn vertrek van Rocheſter, een eigenhandig geſchrift op de tafel gelaaten, waarin hy verklaarde, tot wyken bewoogen geworden te zyn, doordien de Prins van Oranje toeleide op zyne vryheid (*p*). Ook was 't waar, dat zyne Hoogheid eerſt laſt gegeven hadt om hem te bewaaren. Doch daarna liet hy, door den Heere *Schaap*, boodſchappen, dat men zyn vertrek wel oogluikende gedoogen mogt. Midlerwyl, hadt Koning Jakob, door de derde en vierde hand, doen onderſtaan, wat men met hem voorhadt. Men berigtte hem, ſchoon 'er niets aan was, dat zyne Hoogheid vier Regters hadt aangeſteld. En men wil, dat hem, die zig te binnen bragt wat zynen Vader overgekomen ware, hierop, zulk een angſt aanging, dat hy beſloot het Ryk te verlaaten (*q*).

XXIII. De Koning van Frankryk verklaart den Staaten den oorlog.

Ondertuſſchen, hadt men, in de Vereenigde Geweſten, de behouden' overkomſt van zyne Hoogheid en den voorſpoedigen voortgang zyner onderneeminge, met veel genoegen, verſtaan. Doch de vreugde, die kleinen en grooten gevoelden, verminderde niet weinig, op de tyding, die men, ten deezen tyde, uit Frankryk, ontving. De Koning hadt, wederom, gelyk in 't voorjaar, beſlag gelegd op alle de ſchepen: doch hy deedt nu, daarenboven, het Boots-

(*o*) Miſſive *van den* Ambaſſ. VAN CITTERS *van* 25 *Dec.* 1688. / 5 *Jan.* 1689. *MS.*

(*p*) BURNET *Vol.* I. *p.* 796-802, 804. RAPIN *Tom.* X. *p.* 146-151. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 312-314.

(*q*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 19. *col.* 4. *MS.*

Bootsvolk in de gevangenis smyten. Ook zondt hy verscheiden' Kaapers van Duinkerken en elders in zee (r). Met het begin van Wintermaand, deedt hy, door eenig Krygsvolk, omtrent tien Dorpen in de Meierye van 's Hertogenbosch in den brand steeken. Hierop volgde eene Oorlogsverklaaring aan de Staaten, die den zesentwintigsten van Slagtmaand getekend was. D'Avaux hadt den Koning, zynen Meester, al sedert eenigen tyd, sterk aangezet, om de Staaten te beoorloogen (s). Maar 't was, tot nu toe, uitgesteld. Doch 't verleenen van onderstand tot den inval in Engeland werdt, dat vreemd scheen, niet gerekend, onder de beweegredenen tot deeze Oorlogsverklaaring. De Koning zeide, alleenlyk „ hoe „ hy; gehoopt hebbende, dat de algemeene „ Staaten der Vereenigde Gewesten, die zo „ veel drift getoond hadden, om het twintig- „ jaarig Bestand te doen sluiten, geen' minder „ yver zouden getoond hebben, om het te „ handhaaven; daarentegen, vernomen hadt, „ dat zy buitengewoone wervingen deeden, „ en met eenige Duitsche Vorsten aanspanden, „ om den Kardinaal van Furstemberg te ver- „ steeken van het Keurvorstendom van Keu- „ len. Dat hy gezogt hadt hen hiervan af te „ maanen, door zynen Ambassadeur, den Graa- „ ve d'Avaux; doch dat zy, sedert, hun Leger „ onder den Vorst van Waldek hadden gevoegd „ by dat dier Vorsten, welken zig verbonden „ hadden tegen den Kardinaal. Dat zulks zy- „ ne Majesteit hadt doen besluiten, om den „ voor-

1688.

(r) Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. VI. p. 326, 330, 331.
(s) Negociat. du Comte D'AVAUX Tom. VI. p. 252, 274, 278.

1688. „ voornoemden Staaten den oorlog te verklaa-„ ren, te water en te lande, en allen handel met „ dezelven te verbieden (*t*)." De Koning van Frankryk deedt, terstond na 't afkondigen deezer Oorlogsverklaaringe, den Ambassadeur van Starrenberg bewaaren, door eenen Edelman. De Graaf d'Avaux, wien men vrygeleide geweigerd hadt, ten ware zulks ook aan den Heere van Starrenberg werdt bezorgd (*u*), werdt, hierop, ook onder bewaaringe gesteld van den Kapitein *Wolffen*, en weinige dagen daarna, naar de grenzen der Spaansche Nederlanden, uitgeleid. De Heer van Starrenberg kwam toen ook te rug (*v*). Doch eer wy verhaalen, wat op deeze Oorlogsverklaaring gevolgd zy, moeten wy nog eens naar Engeland keeren, en den verderen uitslag van 's Prinsen onderneeming, beknoptelyk, ontvouwen.

XXIV. De Grooten en Leden der laatste Parlementen verzoeken, dat de Prins eene *Conventie* beschryve.

De Prins, zyne openlyke intrede in Londen gedaan hebbende op den negenentwintigsten van Wintermaand, ontboodt, twee dagen laater, de *Pairs* of Grooten, die zig in deeze Stad bevonden, by zig, hun vermaanende te raadpleegen op de beste middelen, om een vry Parlement samen te roepen. Deezen, oordeelende, dat hun, na dat de Koning 't Ryk verlaaten hadt, 't bewind der Regeeringe toekwam, baden, na eenig beraad, den Prinse, dat hy 't op zig neemen, en eene *Conventie* of Samenkomst beschryven wilde. Met deezen naam, hadt men, ten tyde der herstellinge van Karel den II., benoemd een Parlement, welk, niet op de gewoonly-

(*t*) Resol. Holl. 7 *Dec.* 1688. *bl.* 639. *Voiez* DU MONT Corps Diplom *Tom.* VII. *P.* II. *p* 212. Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 196.
(*u*) Resol. Holl. 7, 10 *Dec.* 1688. *bl.* 640, 643.
(*v*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 198.

lyke wyze, noch door eenen Koning, byeen geroepen was. Zyne Hoogheid ontboodt, hierop, zo veele Leden der drie laatste Parlementen, als 'er te vinden waren; die hem het zelfde verzoek deeden. De Prins begeerde tyd van beraad tot 's anderendaags, zynde den zevenden van Louwmaand des jaars 1689, en nam toen aan, de Conventie te zullen beschryven. Terstond hierna, zondt hy den Ambassadeur van Frankryk, die, onlangs, om zig voor 's volks woede te beveiligen, geld te grabbelen gesmeeten, en openlyk op 's Prinsen gezondheid gedronken hadt (w), een bevel, om 't Ryk, binnen vierentwintig uuren, te ruimen. Ook bevestigde hy alle de Amptenaars, de Papisten uitgezonderd; tot op de Vergadering der Conventie, die, tegen den eersten van Sprokkelmaand ouden, dat is, den elfden nieuwen Styl, vastgesteld was. Op den negenden van Louwmaand, zynde een' Zondag, woonde de Prins den dienst by, in de Kapelle van S. James, en ontving 'er 't Avondmaal, uit handen van den Bisschop van S. Asaph, naar de wyze der Engelsche Kerke. Midlerwyl, geschiedde de verkiezing van de Leden der Conventie, met alle bedenkelyke vryheid, zonder dat de Prins zig eenige moeite gaf, om den een' voor den anderen te doen benoemen. Zelfs hadt hy belast, dat het Krygsvolk zig houden moest, op zekeren afstand van de Plaatsen, daar de Verkiezingen geschiedden. De Conventie, vroeger dan men verwagt hadt, te weeten, op den tweeden van Sprokkelmaand, byeengekomen zynde, ver-

1689.

De Conventie komt samen.

(w) N. Witsen Byzonder Verbaal der Ambassade van 1689. f. 11. col. 3. MS.

1689. vermaande de Prins haar, in eenen brief (y), om den Godsdienst, de Wetten en de Vryheden des volks te vestigen, op onwrikbaare gronden. Ook vind ik, elders, gemeld, dat men, aan de deur der Vergaderplaatse, gedrukte briefjes uitreikte, om den Leden in te boezemen, wat men gaarne gestemd hadt (z). Beide de Kamers besllooten, in de eerste plaats, den Prins te bedanken, voor den gewigtigen dienst, dien hy 't volk, tot hiertoe, gedaan hadt. Voorts, bevalen zy, eenen plegtigen dankdag te houden, voor de verworven' verlossing, en, in de Kerken, met naame, voor den Prinse van Oranje te bidden. Koning Jakob, voorziende 't gene 'er gebeuren zou, schreef aan zyne Raaden, die te Londen gebleeven waren, dat hy van zins was, in 't kort, te rug te keeren in 't Ryk, en een vry Parlement te beroepen. Kort hierop, zondt hy ook brieven aan de beide Kamers der Conventie, waarin hy eene algemeene Vergiffenis beloofde, zelfs aan zulken, die hem verraaden hadden, eenige weinigen uitgezonderd. Doch men weigerde deeze brieven te openen: 't welk den Koningsgezinden zeer hard scheen (a).

Koning Jakob schryft 'er aan.

XXV. De Gemeenten stemmen dat, Koning Jakob van 't Ryk afgestaan hebben-

't Leedt niet lang, of de Kamer der Gemeenten stemde „ dat Koning Jakob, hebbende getragt de gesteldheid des Koningkryks om te „ keeren, door het krenken des *Oorspronkelyken Verdrags* tusschen den Koning en 't Volk; „ en op den raad van Jezuiten en andere kwaadaartige luiden, de grondwetten van den Staat „ geschonden hebbende, en uit het Ryk zynde „ ge-

(y) *Zie* denzelven *in de* Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 2.
(z) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 15. *col.* 3. *MS.*
(a) RAPIN *Tom.* X. *p.* 154-157, 159-161.

„ geweeken; de Regeering *afgestaan* hadt, „ waardoor de Troon *open gevallen* was." Op den volgenden dag, stemde de zelfde Kamer, „ dat de ondervinding geleerd hadt, dat een „ Protestantsch Koningkryk niet kon gere„ geerd worden, door een' Paapsch' Koning." Beide deeze stemmingen of Besluiten werden aan de Kamer der Heeren gezonden, om bevestigd te worden. Doch hier waren de gevoelens gantsch niet eenpaarig. Men kon niet toestaan, dat de Troon *open* stondt. Doch wanneer men dit al eens onderstelde; wilde men onderzoeken, of menze behoorde te vullen met een' Regent, of met een' anderen Koning. Lang en hevig werdt, hierover, getwist, tot dat, eindelyk, met eenenvyftig tegen negenveertig stemmen, overgehaald werdt, dat men, toegegeven zynde, dat de Troon open stondt, geen' Regent, maar een' Koning behoorde aan te stellen (*b*). Doch of de Troon open stondt, werdt, in deeze zelfde Kamer, wel ernstelyk in twyfel getrokken. Zelfs, werdt de zin van de besluiten der andere Kamer, naauwkeuriglyk, uitgepluist. Eerst, onderzogt men, of 'er een *Oorspronkelyk Verdrag* ware, tusschen den Koning en het Volk: 't welk met drie-envyftig tegen zesenveertig stemmen bevestigd werdt. Daarna, handelde men over het woord * *afgestaan*, welk men meende, eenen *vrywilligen afstand* te konnen betekenen, waarom het verworpen, en het woord † *verlaaten*, in de plaats, gesteld werdt. Eindelyk, werdt onderzogt, of de Troon *open* stondt. En men oordeelde, met eene meerderheid van elf stemmen, van *neen*, om dat, volgens de Wette-

1689.

De, de Troon open stondt.

Twist hierover onder de Heeren.

* *abdicated.*

† *deserted.*

(*b*) BURNET *Vol.* I. *p.* 809-815.

1689. ten, de Koning nimmer ſtierf, dat is te zeggen, dat de Kroon, terſtond na 's Konings dood, verviel op zynen naaſten erfgenaam. Eenigen ſloegen, hierop, voor, dat, naardien Koning Jakob, in eenen burgerlyken zin, geſtorven ware, men den Prins en Prinſes van Oranje voor Koning en Koningin behoorde te erkennen. Doch deeze voorſlag werdt, met eene meerderheid van vyf ſtemmen, verworpen. 't Bleek klaarlyk, dat eenigen voorhadden, zo veele zwaarigheden te vinden in de vaſtſtellinge der Regeeringe, dat men zig, eindelyk, in de noodzaakelykheid zou hebben zien gebragt, om Koning Jakob te rug te ontbieden, uit Frankryk. Sommigen begonden, hierom, te ſpreeken, van een Vertoog te doen aan de Kamer der Heeren, waarby men rondelyk begeeren zou, dat de Prins en Prinſeſſe van Oranje voor Koning en Koningin van Engeland werden uitgeroepen. Men ſtelde zelfs zulk een Vertoog op, en deedt het tekenen, door allerlei ſlag van luiden: doch de Prins van Oranje, houdende deeze wyze van doen te zeer te ſmaaken naar oproerigheid, ſtuitte deeze tekening, weshalve, 't Vertoog niet ingeleverd werdt (*c*).

XXVI. Onderhandeling der twee Kameren.

De Heeren hadden nu twee verbeteringen gemaakt in 't beſluit der Gemeenten. 't Woord *verlaaten* was geſteld, in de plaats van het woord *afgeſtaan*, en de woorden, *waardoor de Troon open gevallen was*, waren uit het beſluit gelaaten. Met deeze veranderingen, werdt het te rug gezonden aan de Kamer der Gemeenten, die de gemaakte veranderingen niet goedkeurde; maar,

(*c*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 25. *col.* 2, :. *f.* 26. *col.* 1. *MS.* RAPIN *Tom.* X. *p.* 161, 162, 164, 165.

maar, met tweehonderd twee-entagtig tegen honderd eenenvyftig ſtemmen, doordreef, dat het beſluit onveranderd behoorde te blyven. 1689.

Redenen voor 't gevoelen der Gemeenten.

De twee Kamers traden hierop in eene onderhandeling over dit geſchil: waarin, van de zyde der Gemeenten, beweerd werdt „ dat het „ woord *afgeſtaan* ruimer betekenis hadt dan „ het woord *verlaaten*, en niet tot eenen vry„ willigen afſtand bepaald moeſt worden. 't „ Betekende, eigenlyk, *eene zaak* of *perſoon laa*„ *ten vaaren* of *verwerpen*, zo dat men zig dien „ niet meer aantrok: en dit kon geſchieden, „ door woorden, of door daaden. Maar 't „ woord *verlaaten* was van eene twyfelagtige „ betekenis, en kon ſlaan op eene verlaating „ voor eenen tyd, van iets, welk men voorhadt „ wederom te aanvaarden. 't Woord *afgeſtaan* „ werdt wel niet in de Engelſche Wetten ge„ vonden; maar 't woord *verlaaten* ook niet, „ in den zin, waarin men 't nu gebruikte. 't „ Eerſte woord drukte zelfs de meening der „ Heeren veel beter uit dan het tweede, alzo „ de Heeren toeſtonden, dat Koning Jakob af„ ſtand gedaan hadt van de waardigheid van „ Koning, zo als dezelve, volgens de Wetten, „ behoorde bekleed te worden. En ſchoon hy „ dit niet met woord of ſchrift gedaan hadt; „ hy hadt het met der daad gedaan. Alle Re„ geering of Wethouderſchap was een toever„ trouwd ampt, en elke daad, die met dit ver„ trouwen ſtreedt, was een afſtand van het „ ampt, al ging zy niet verzeld, met woorden, „ die zulk een' afſtand te kennen gaven. De „ Troon kon ook, in eenen eigenlyken zin, ge„ zeid worden *open* te ſtaan; ſchoon de Ge-

„ meen-

1689. „ meenten hiermede niet beoogden, de Kroon „ verkieslyk te verklaaren. Want zo de Troon „ waarlyk vervuld ware, zouden de Heeren zig „ wel van deeze reden bediend hebben, om „ zig te kanten tegen het besluit der Gemeen„ ten: ook zoudenze duidelyk hebben aange„ weezen, in welken Persoon, de Koninglyke waardigheid, tegenwoordig, geplaatst wa„ re. Dewylze dit niet hadden gedaan, scheenenze, stilzwygens, te erkennen, dat de „ Troon open stondt."

Redenen voor 't gevoelen der Heeren.

Van den kant der Heeren, werdt, op deeze redenen, aangemerkt „ dat het woord *afgestaan* te veel betekende, en het woord *verlaaten*, misschien, te weinig: dat men hier„ om een woord uitvinden moest, welk de „ stremming of ophouding der oefeninge van „ het regt tot de Regeeringe te kennen gaf. De „ Gemeenten hadden geoordeeld, dat de Wet„ ten, Vryheden en Godsdienst niet bestaan „ konden, te gelyk met eenen Paapschen Ko„ ning; maar men vertrouwde, dat zy alleen„ lyk wilden zeggen, onder de daadelyke Re„ geering van eenen Paapschen Koning. Men „ moest onderscheid maaken, tusschen het regt „ om te regeeren, en de daadelyke oefening van „ dit regt. Ziekte, krankzinnigheid, kindsch„ heid, en, gelyk in het tegenwoordig geval, „ een valsche Godsdienst maakten iemant on„ bekwaam tot de oefening van het regt; „ schoon hy 't regt zelf niet kwyt raakte. In „ zulke gevallen, was men gewoon eenen Re„ gent aan te stellen. 't Woord *afgestaan* was „ twyfelagtig van zin. 't Kon zien op den af„ stand van het regt zelf, en op den afstand van

„ de

„ de oefening des regts. Men moest, hierom, 1689.
„ een ander woord gebruiken. Zo, wyders,
„ Koning Jakob al mogt gezagt worden *afge-*
„ *staan* te hebben van de Regeeringe, en de
„ Troon, ten zynen opzigte, moest begreepen
„ worden *open* te staan; zo kwam de zelve zy-
„ nen naasten erfgenaam toe. De Gemeenten
„ behoorden zig, derhalve, nader te verklaa-
„ ren, tot hoe verre het open staan van den
„ Troon zig uitstrekte."

XXVII. Men zoekt de Gemeenten in te wikkelen in een onderzoek over de wettigheid der geboorte des Prinsen van Walles: welk zy ontwyken.

Een der Gemagtigden van de Kamer der Gemeenten, hierop hebbende aangemerkt, dat deeze verklaaring eerst te pas zou komen, wanneer de Heeren zouden hebben toegestaan, dat de Troon open stondt; antwoordde de Graaf van Klarendon „ dat de Heeren dit nog niet
„ konden toestaan; doch dat de Gemeenten,
„ die 't beweerden, behoorden te konnen aan-
„ wyzen, aan wien de Kroon vervallen ware,
„ zo zy 't Ryk niet verkieslyk wilden maaken."
't Bleek klaar genoeg, dat men de Gemeenten zogt in te wikkelen, in een onderzoek, over de wettigheid der geboorte van den Prinse van Walles, welk, gewisselyk, in hun nadeel, zou uitgevallen zyn. Zy zogten 't dan, hierom, zo ernstelyk, te ontwyken, als de Heeren 'er hen toe brengen wilden. Zy merkten aan „ dat nie-
„ mant erfgenaam zyn kon van Koning Jakob,
„ die nog leefde, en dat men, derhalve, naar
„ zynen naasten erfgenaam, niet zo angstig-
„ lyk, behoefde te zoeken." Maar de Heeren hernamen „ dat de Gemeenten zelve Koning
„ Jakob, in eenen burgerlyken zin, dood ge-
„ noemd hadden. Men moest, hierom, zy-
„ nen naasten erfgenaam wel degelyk tragten

„ aan

1689. „ aan te wyzen, zo men 't Ryk niet verkieslyk „ maaken wilde; waarvan de Gemeenten egter betuigden afkeerig te zyn." De Ridder *Robert Howard*, eindelyk, het woord neemende voor de Gemeenten, zeide, onder anderen, „ dat de tegenwoordige Conventie hoog verraad begaan zou hebben, zo men toestondt, „ dat 'er, na de vlugt van Koning Jakob, een „ erfgenaam der Kroone, met zekerheid, bekend geweest ware. Doch wie kende dien „ naasten erfgenaam, met volkomen' zekerheid? En zou men, terwyl hierover getwyfeld werdt, de Regeering laaten dryven, op „ 't ongewis? De Gemeenten hadden, geenszins, voor, de Kroon verkieslyk te maaken; „ maar als men zig, ten opzigte van den naasten erfgenaam, in onzekerheid bevondt, „ moest, meendenze, het heil des Volks de „ hoogste Wet zyn. Men stondt, wederzyds, „ toe, dat het Ryk zonder Regeeringe was. „ Men scheen byeengekomen te zyn, om de Regeering te stellen. Zou men wederom scheiden, zonder iet, in dit opzigt, te hebben uitgevoerd? Zo zouden de zaaken verwarder „ staan, dan zy te vooren deeden. De Heeren „ wilden geen' voet geeven, om de Opvolging, „ eenigszins, in verwarring te brengen. Goed. „ Maar 't vaststellen der Regeeringe was, ondertusschen, de voornaamste zaak, waaraan „ men arbeiden moest. En als men vaststelde, gelyk men wederzyds gedaan hadt, dat „ het Koningkryk geen' Paapschen Koning gedoogde, zo gaf men immers toe, dat men „ tot eene verkiezing komen moest, in geval, „ de naaste erfgenaam bevonden werdt Paapsch

Howard beweert dat men tot eene verkiezing behoort te komen.

„ te

„ te zyn. 't Volk verwagtte, derhalve, met re- 1689.
„ den, door de twee Kamers, gered te wor-
„ den, uit de tegenwoordige onzekerheid."

Men getuigt, dat deeze rede veel indruk hadt op eenige Heeren. Maar de Graaf van Klarendon merkte aan „ dat, schoon de Kamers overeenkwamen, dat het Koningkryk geenen Paapschen Koning gedoogde, het besluit van eene, of zelfs van twee Kamers geene verandering in de Wetten maaken kon." Hy deedt verder eene uitvoerige rede, waarvan het oogmerk hierop uitkwam „ dat het Hoogerhuis en het Laagerhuis alleenlyk twee Leden der Regeeringe waren, die niets wettigs konden doen, zonder het derde Lid, den Koning. Dat, den Koning afwezig zynde, men hem te rug roepen moest, of wagten, dat hy weder kwame; of liever 's Konings naasten erfgenaam voor Koning erkennen. Of zo men niet gezind ware, eene van deeze zyden te kiezen, moest men of een' Regent aanstellen, of het Ryk laaten zonder Regeeringe." De Heeren zeiden nimmer, wien zy voor den naasten erfgenaam hielden; doch hieruit zelfs, was klaarlyk af te neemen, dat zy 'er den Prins van Walles mede meenden. Want, zo zy 'er de Prinses van Oranje voor gehouden hadden, zouden zy geene zwaarigheid gemaakt hebben, om haar te noemen. Maar de Gemeenten gelieten zig, als of zy niet begreepen, wien de Heeren als den naasten erfgenaam aanmerkten. De gantsche onderhandeling werdt besloote n, door twee korte aanmerkingen van twee Gemagtigden der Gemeenten, hierop uitkomende „ dat, schoon „ de Kroon van Engeland voor erfelyk gehou-

Aanmerkingen van Klarendon hierteegen.

Besluit der onderhandeling.

1689. „ den wierdt, men nogtans in omſtandigheden
„ komen kon, waarin de Troon als open ſtaan-
„ de moeſt worden aangemerkt: gelyk, by
„ voorbeeld, wanneer het Koningklyk geſlagt
„ geheellyk uitgeſtorven ware, of wanneer
„ men niet wiſt, wie het naaſte regt hadt tot de
„ opvolginge. In zulke gevallen, ſtondt, zeker-
„ lyk, de Regeering aan de twee Huizen, het
„ Huis der Heeren en het Huis der Gemeenten.
„ Thans, bevondt men zig, in het laatſte der
„ twee genoemde gevallen: want, zo de naaſte
„ erfgenaam bekend geweeſt ware, men zou
„ hem wel genoemd hebben. De twee Huizen
„ vertoonden dan nu het gantſche Koningkryk,
„ en waren gehouden, te vervullen, 't gene nog
„ aan de Regeeringe ontbrak, door het benoe-
„ men van eenen opvolger. Men was 't weder-
„ zyds eens, dat het Ryk geen' Koning hadt:
„ de Troon ſtondt, derhalve, open; zo men
„ wilde, ten opzigte alleen van de bezitting,
„ en buiten benadeelinge van iemants regt tot
„ de Opvolginge (*d*)."

XXVIII. De Prins verklaart, na lang ſtilzwygen, zyne meening over 't ſtuk der Regeeringe.

Terwyl de twee Huizen, over dit gewigtig ſtuk, in onderhandeling waren, hieldt de Prins van Oranje zig afgezonderd, in het Paleis van S. James, zonder zig tegen iemant te openen. De Leden der Conventie waren verwonderd, dat niemant hen, van 's Prinſen wege, kwam ſpreeken. Doch zyne Hoogheid wilde de vryheid der raadpleegingen niet ſtooren (*e*). Eindelyk, bedugt, zo BURNET wil, dat men, uit zyn ſtilzwygen, mogt afneemen, dat hy ſchrikte voor den laſt der Koningklyke Regeeringe, ontboodt

(*d*) ECH. *Vol.* III. *Book* III. *Ch.* V *p.* 1148. RAP. *Tom.* X. *p.* 166-158.
(*e*) N. WITSEN Byzonder Verbaal, *f.* 16. *c.* 3. *f.* 42. *c.* 1. *MS.*

boodt hy eerſt den Heer van Dykveld (*f*), en, 1689.
naar 't ſchynt, door deezen, den Markgraaf van
Halifax, de Graaven van Danby en Shrewsbury,
en eenige andere Heeren by zig, en zeide hun,
„ dat hy lang gezweegen hadt, uit vreeze van
„ iet te zeggen, of te doen, welk hinderlyk ſchy-
„ nen mogt aan de vryheid der raadpleegingen,
„ over eene zaak van zo veel aangelegenheid;
„ hebbende hy vaſtgeſteld, geen' ſtap te doen,
„ om iemant te winnen, noch door beloften,
„ noch door bedreigingen. Hy wiſt, ging hy
„ voort, dat eenigen van meening waren, om 't
„ bewind te ſtellen in handen van eenen Re-
„ gent. Hy hadt 'er niets tegen; zo men dit voor
„ het beſte middel hieldt, om de gemeene ruſt
„ in zekerheid te ſtellen. Maar hy vondt geraa-
„ den, hun te verklaaren, dat hy deeze Regent
„ niet zyn wilde. Zo men van deeze gedagten
„ bleeve, moeſt men 't oog op eenen anderen
„ wenden. Hy kende de gevolgen van een Re-
„ gentſchap, en zou 't zig nimmer laaten op-
„ leggen. Anderen wilden de Prinſes, zyne Ge-
„ maalin, alleen op den Troon ſtellen, invoege
„ dat hy niet regeeren zou, dan volgens haar
„ welgevallen. Niemant hadt meer agting voor
„ de Prinſeſſe, dan hy. Maar hy bevondt zig te
„ zyn van zulk eene geſteldheid, dat hy niet
„ zou konnen beſluiten, om de Kroon verſchul-
„ digd te zyn aan eene Vrouwe. Zelfs vondt hy
„ niet redelyk, dat men hem eenig deel aan 't
„ bewind gave, zo hy 'er niet, voor zyn gant-
„ ſche leeven, mede bekleed werdt. Verſtondt
„ men 't egter anders; hy zou 'er zig niet tegen
„ kan-

(*f*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 22. *c.* 4. *f.* 23. *c.* 3, 4. *MS.*

1689. „ kanten; maar naar Holland te rug keeren, „ zonder zig verder te moeijen met hunne zaak. „ Wat anderen ook denken mogten van de Ko- „ ningklyke waardigheid, hy zagze aan voor „ eene zaak, die hy ligtelyk ontbeeren, en zon- „ der welke hy zeer vergenoegd leeven kon; „ doch hy zou niet konnen besluiten, omze te „ aanvaarden, als hyze, slegts geduurende eens „ anders leeven, zou konnen bezitten. Nogtans, „ stondt hy toe, dat de nakomelingschap der „ Prinsesse van Deenemarke den nakomelin- „ gen, welken hy, uit eene andere Vrouwe, na „ de Prinses, zyne Gemaalin, verwekken mogt, „ behoorde te worden voorgetrokken." Al dit zeide de Prins, op zulk eene koele wyze, dat hy geen belang altoos scheen te stellen, in't gene 'er op besloten mogt worden: 't welk sommigen, gewoon, schryft Burnet, de geestgesteldheid van anderen af te meeten naar hunne eigene, egter voor loutere konst en veinzery aanzagen (g).

Voorslag, om onderzoek te doen op de geboorte des Prinsen van Walles. Verworpen.

De duidelyke verklaaring des Prinsen van Oranje maakte een einde van den twist, in 't Huis der Heeren. Eenigen sloegen alleenlyk nog voor, dat men de wettigheid der geboorte van den Prinse van Walles behoorde te onderzoeken. Doch deeze voorslag werdt verworpen, om dat die Prins, naar Frankryk gevoerd zynde, in den Paapschen Godsdienst, zou opgetrokken worden: ook, om dat men niet weeten kon, of 't het zelfde kind nog wel ware, zynde, daarenboven, allen, die men onderstellen moest kennis te hebben, of van de waarheid of bedrieglykheid der geboorte, ook vertrokken uit het Koningkryk; buiten welk, het niet betaamelyk noch mogelyk wa-

(g) Burnet *Vol.* I. *p.* 820, 821.

ware, dezelven op te zoeken (*h*). Sommigen willen, dat eenige Heeren, door eene al te geslepen' Staatkunde, niet ongaarne zagen, dat men 't regt van den Prinse van Walles onbeslist liete, om hierdoor de volgende Koningen in toom te houden, zo zy 't gedrag van Koning Jakob mogten willen navolgen (*i*). Hierna, bewilligde men, na veel twistens, in de Kamer der Heeren, met eene meerderheid van drie stemmen (*k*), in het besluit der Gemeenten, en verklaarde „ dat Koning Jakob van de Regeering afgestaan hadt, „ en dat de Troon hierdoor opengevallen was." Toen tradt men tot het raadpleegen, over de wyze, op welke men den openstaanden Troon behoorde te vullen. Halifax sloeg voor, om den Prins van Oranje alleen tot Koning te verkiezen, mids de twee Prinsessen, Dogters van Koning Jakob, hem opvolgden. Maar niemant anders verklaarde zig, voor deeze meening (*l*). De Heer Bentink deedt egter, zo Burnet schryft, en ik ook elders aangeweezen vind (*m*), zyn best, omze hier en daar, door redenen, te sterken. Hy beweerde „ dat het natuurlykst ware, dat de „ opperste magt geplaatst werdt in één' per„ soon; dat eene Vrouw niet meer dan eene „ Vrouw behoorde te zyn; dat het betaamlyk „ ware, den Prins te vergelden, voor 't goed, „ welk hy den volke gedaan hadt; dat eene ver„ deeling der opperste magt aan veele zwarig„ heden onderhevig was, en dat, schoon men „ van de Prinses minder zwaarigheden te wag„ ten

1689.

De Heeren stemmen met de Gemeenten.

Sommigen willen den Prins van Oranje alleen op den Troon stellen.

(*h*) Burnet *Vol.* I. *p.* 816, 817.
(*i*) Burnet *Vol.* I. *p.* 817.
(*k*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 34. *c.* 4. *MS.*
(*l*) Rapin *Tom.* X. *p.* 190.
(*m*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 50. *c.* 2. *MS.*

1689. „ ten hadt dan van eenig' mensch op den aard-
„ bodem, nogtans, alle menschen feilbaar wa-
„ ren, en zig, t'eenigen tyde, konden laaten
„ over stag werpen(*n*)." Doch anderen verston-
den dat men de Prinses alleen op den troon stel-
len moest. De Graaf van Danby schreef haarer
Koningklyke Hoogheid, die reeds, sedert eeni-
gen tyd, door den Prinse, haaren Gemaal, naar
Engeland ontbooden, doch, tot hiertoe, in haar
vertrek, door 't ys, verhinderd geweest was;
„ dat hy zig sterk maakte, om haar, zo zy 't be-
„ geerde, alleen tot Koningin te doen verklaa-
„ ren, zonder dat de Prins deel hadt aan de Ko-
„ ningklyke waardigheid." Doch de Prinses ant-
woordde „ dat zy niets anders wenschte te zyn,
„ dan Vrouw van den Prinse, gelyk zy was. Of
„ 't gene zy meer worden mogt, begeerde zy te
„ zyn met en onder den Prinse. Zy vondt het,
„ schreef zy, wyders, vreemd, dat men onder-
„ scheid maakte, tusschen hun beider belan-
„ gen." Zelfs zondt zy den Prinse den brief van
Danby toe, wien zyne Hoogheid, nogtans, nim-
mer eenig misnoegen toonde, over den voorslag,
daarby gedaan. Eindelyk, kwamen de beide
Huizen, bewerkt door den Heere van Dykveld
(*o*), overeen, „ dat de Prins en Prinses van Oran-
„ je te samen Koning en Koningin van Engeland
„ zouden zyn, en dat de Prins alleen 't bewind
„ der Regeeringe hebben zou." Doch dit besluit
was, in 't Huis der Heeren, slegts met eene meer-
derheid van twee of drie stemmen, doorgehaald.
Voorts, maakte men eenige verandering in den
gewoonlyken eed der onderdaanen, stellende,
om

Anderen de Prinses, zyne Gemaalin.

Men besluit den Prins en Prinses beide tot Koning en Koningin te verklaaren.

(*n*) Burnet *Vol.* I. *p.* 818.
(*o*) N. Witsen Byzonder Verbaal, *f.* 50. *v.* 2. *MS.*

om twist te myden, in plaats van *regten en wettigen Koning*, alleenlyk, *Koning en Koninginne*. Hieruit ontstondt, naderhand, de onderscheiding van *Koning* * *van regtswege*, en *Koning* † *met der daad*, waardoor sommigen den eed meenden te konnen verzwakken: beweerende zy, aan hunne Hoogheden alleenlyk gezwooren te hebben, als *Koning en Koninginne met der daad*; terwyl zy zig nog aan Koning Jakob, als *Koning van regtswege*, verbonden rekenden (*p*).

1689.

* *de Jure.*
† *de Facto.*

XXIX.
De Prinses komt te Londen.
Voorwaarden, waarop den Prinse en haar de Kroon aangebooden wordt.

De Prinses van Oranje kwam, eindelyk, op den twee-entwintigsten van Sprokkelmaand, te Londen, aan. Zy nam genoegen, in 't gene 'er beslooten was. Den volgenden dag, werdt den Prinse en Prinsesse, zittende, op twee armstoelen, onder een verhemelte, in de groote zaale van Whitehall, door de twee Huizen der Conventie, de Kroon, plegtiglyk, aangebooden. Vooraf, werdt 'er egter eene uitvoerige verklaaring gelezen, vervattende eene optelling van de voornaamste byzonderheden, in welken Koning Jakob de II. de grondwetten des Ryks geschonden hadt. Voorts, werdt hy gezeid de Regeering te hebben afgestaan, waarna de Troon open gevallen was. Hierop volgde een Verhaal van 't gene zyne Hoogheid, de Prins van Oranje, gedaan hadt, om het Koningkryk te verlossen van Paapery en eene willekeurige magt, byzonderlyk bestaande, in het samenroepen der Conventie, die eenige punten, tot dertien in getale, hadt beraamd, welken, vervolgens, werden opgeteld, en allen strekten, tot beveiliging van den Godsdienst en van 's Volks vryheden. De voornaamsten waren „ dat het met de Wetten streedt, dat

„ het

(*p*) Burnet *Vol.* I. *p.* 823. 824.

1689. „ het naarkomen of uitvoeren der Wetten ge-
„ ſtremd kon worden, door het Koningklyk ge-
„ zag. Dat, onder dekſel van het Koningklyk
„ voorregt, geld te ligten tot onderſtand der
„ Kroone, zonder dat 'er 't Parlement in bewil-
„ ligt hadt, insgelyks, tegen de Wetten aanliep.
„ Zo ook, het ligten van Krygsvolk in vredes-
„ tyd, buiten gelyke bewilliging, en het opreg-
„ ten van een Kerkelyk, of eenig ander Geregts-
„ hof. Dat de onderdaanen regt hadden, om den
„ Koning ſmeekſchriften aan te bieden. Dat de
„ verkiezingen der Parlements-Leden vry be-
„ hoorden te zyn, en dat al wat in 't Parlement
„ geſproken werdt, nergens dan in 't Parlement,
„ onderzogt mogt worden. Eindelyk, dat het
„ noodzaakelyk was, dat 'er dikwils Parlemen-
„ ten werden ſamengeroepen." Wyders, begeer-
den de twee Huizen, dat deeze punten, als hunne ontwyfelbaare regten behelzende, voor altoos, werden vaſtgeſteld, zynde zy, door het Manifeſt van zyne Hoogheid zelve, aangemoedigd geworden, om deezen eiſch te doen. De verklaaring eindigde, met deeze woorden: „ In de ver-
„ wagting, derhalve, dat zyne Hoogheid, de
„ Prins van Oranje, het werk onzer Verloſ-
„ ſinge, welk hy reeds zo ver gebragt heeft, ver-
„ der voltrekken zal, en dat hy 't Volk, in de be-
„ zitting en 't genot der gemelde voorregten,
„ zal handhaaven, ſtellen de geeſtelyke en wee-
„ reldlyke Heeren en Gemeenten, te Weſtmun-
„ ſter vergaderd, vaſt, dat Willem en Maria
„ zyn en verklaard zyn Koning en Koningin van
„ Engeland, Frankryk en Ierland, en van alle de
„ Heerlykheden, die 'er van afhangen: te wee-
„ ten, de gemelde Prins en Prinſes, geduuren-

„ de

„ de hun leeven, of geduurende het leeven van 1689.
„ den genen, die den anderen overleeven zal;
„ en dat de geheele en eenige oefening der Ko-
„ ningklyke magt zal zyn by den Prinse van O-
„ ranje, uit den naam van den Prinse en Prinses-
„ se, zo lang zy beide in leeven zullen zyn: doch
„ na hun dood, zal de Kroon en de Koningk-
„ lyke waardigheid der genoemde Koningkry-
„ ken en Heerlykheden vervallen zyn aan de
„ erven, die, uit de genoemde Prinsesse van O-
„ ranje, zullen gebooren worden, en, by man-
„ gel van kinderen, uit de genoemde Prinsesse
„ gebooren, aan de Prinsesse Anna van Deene-
„ marke, en derzelver erfgenaamen, en by
„ mangel van kinderen der genoemde Prinsesse
„ van Deenemarke, aan de erfgenaamen van
„ den genoemden Prinse van Oranje. De gee-
„ stelyke en weereldlyke Heeren en Gemeenten
„ bidden den Prinse en Prinsesse van Oranje,
„ dat zy de Kroon, in overeenkomst van dit
„ besluit, gelieven te aanvaarden." In 't Slot, stondt de nieuwe eed, waarby getrouwheid beloofd werdt aan Koning Willem en Koninginne Maria, en afgezwooren de Leer, volgens welke, de Vorsten; in den ban gedaan of afgezet zynde door den Paus of door eenig gezag, van den Roomschen stoel ontleend; door hunne onderzaaten, of door iemant anders, van de Regeeringe ontzet, of gedood konden worden. Ook werdt, by deezen eed, verklaard, dat geene vreemde Mogendheid, Kerkvoogd, Staat of Persoon, wie hy ook ware, eenig geestelyk of weereldlyk gebied hadt, binnen dit Koningkryk (q).

Na 't leezen van dit alles, geschiedde de aanbie- XXX. Aanspraak

(q) *Zie* Moll. Merc. *van* 1689. *bl.* 2.

1689. bieding der Kroone aan hunne Hoogheden, uit den naam der twee Huizen, door den Markgraave van Halifax. De Prins namze aan, met deeze woorden: „ Dit 's, gewisselyk, het grootste „ blyk, welk gy ons zoudt konnen geeven van „ het vertrouwen, dat gy in ons stelt. 't Welk de „ oorzaak is, dat wy het te hooger schatten. Wy „ aanvaarden, met erkentenisse, 't gene gy ons „ aanbiedt. Gelyk ik, herwaards komende, „ geen ander oogmerk gehad heb, dan de be- „ houdenis van uwen Godsdienst, van uwe „ Wetten en van uwe Vryheden; zo kondt gy u „ verzekerd houden, dat ik myn best zal doen, „ om dezelven te ondersteunen, en dat ik al- „ toos gereed zal zyn, om met u mede te wer- „ ken tot alles, wat de welvaart des Koningk- „ ryks bevorderen kan; en alles aanwenden, „ wat in myn vermogen zyn zal, om den voor- „ spoed en roem des volks te doen aanwassen."

Van den Prinse by 't aanvaarden der Kroone.

's Prinsen rede werdt gevolgd van de algemeene toejuichinge des volks. Ten zelfden dage, werden hy en de Prinses, onder de naamen van *Wilkem* en *Maria*, uitgeroepen voor Koning en Koninginne van Engeland, Frankryk en Ierland (*r*). Naderhand, werdt de Conventie veranderd in een Parlement, door den Koning: waarop, eindelyk, op den eenentwintigsten van Grasmaand, de plegtige Krooning volgde (*s*). In Schotland, alwaar, insgelyks, eene Conventie samengeroepen was, werden de Prins en Prinses van Oranje, voor Koning en Koningin uitgeroepen, op den zelfden dag, als zy, in Engeland, gekroond werden (*t*). Doch Ierland hieldt de zyde van Koning Jakob, nog eenigen tyd. Op

Hy en de Prinses worden voor Koning en Koningin uitgeroepen.

(*r*) RAPIN *Tom.* X. *p.* 191-195.
(*s*) TINDAL Continuat. of RAPIN *Vol.* I. [or XVI] *p.* 157, 171.
(*t*) TINDAL *Vol.* I. [or XVI.] *p.* 279.

Op deeze wyze, werden de Prins en Prinses van Oranje tot Koning en Koningin verheeven over een magtig Ryk: op deeze wyze, wisten ook de Heeren en Gemeenten zig te verzekeren van de vryheden en voorregten, die, onder de voorgaande Regeering, zo veel geleeden hadden. Byzondere aantekeningen melden, dat de Prins, in 't eerst, zwaarigheid maakte, om zulk eene breede handhaaving van 's volks vryheden te belooven. Ook zou 't, inderdaad, moeilyk te bewyzen zyn, dat alles, wat men zyner Hoogheid afvergde, op blykbaare Wetten, steunde. Zelfs werdt verspreid en geloofd, dat de Heer Bentink, van 's Prinsen wege, volstrektelyk geweigerd hadt, de Kroon, op zulke voorwaarden, te aanvaarden. Doch dit verwekte argwaan en misnoegen in beide de Kamers. Sommigen begeerden op den Heere Witsen, die thans, als buitengewoone Afgevaardigde der Staaten, in Engeland was, dat hy 'er den Prinse over spreeken wilde, en hem tot andere gedagten brengen. Doch hy onthieldt zig hiervan, vreezende zyne Hoogheid te zullen stooten. De Heer van Dykveld, die meer op hem vermogt, bewoog hem, daarna, tot het aanneemen der voorwaarden, op welken hem de Koningklyke waardigheid opgedraagen werdt (*u*). 1689.

Wy hebben dienstig geoordeeld, den Prins van Oranje, die, meer dan zestien jaaren, aan 't hoofd der Regeeringe van deezen Staat, geweest was, te geleiden, tot op den troon van Groot-Britanje. De invloed, dien deeze gewigtige verandering gehad heeft, op den staat der zaa-

(*u*) N. Witsen Byzonder Verbaal der Ambassade van 1689. *f.* 28. *col.* 3, 4. *f.* 29. *col.* 1. *MS.*

1689. zaaken van Europa, en op dien der Vereenigde Gewesten in 't byzonder, verdiende wel, dat wy, wat uitvoeriger, stilstonden, op de voornaamste trappen, langs welken, de Prins zo hoog gesteegen is. Wy hebben ons, hierom, wat langer, in Engeland moeten ophouden, dan, in eene Historie der Vereenigde Nederlanden, anders, zou schynen te voegen. Voortaan, zullenwe ons digter bepaalen aan ons hoofdoogmerk, en Koning Willem, in 't vervolg deezer Geschiedenisse, doorgaans, vertoonen, als Stadhouder van vyf Gewesten, en als Kapitein- en Admiraal-Generaal over de Krygsmagt van den Staat: met welke hooge ampten de Prins, onaangezien zyne verheffing tot de Koningklyke waardigheid, waarmede sommige Engelschen deeze ampten onbestaanbaar rekenden (v), nog bekleed bleef.

(v) N. WITSEN Byzonder Verbaal der Ambassade *van* 1689. *f.* 27. *col.* 3. *f.* 146. *col.* 2. *MS.*

LYST DER PRINTVERBEELDINGEN.